

Kovács Dániel Máté:

*A valós érték számvitel szerepe és alkalmazása
a magyar szabályozási környezetben*

Vezetői Számvitel Tanszék

Témavezetők:

Bosnyák János PhD

Baricz Rezső CSc

© Kovács Dániel Máté

Minden jog fenntartva!

Budapesti Corvinus Egyetem
Gazdálkodástani Doktori Program

Kovács Dániel Máté:

*A valós érték számvitel szerepe és alkalmazása
a magyar szabályozási környezetben*

Ph.D. értekezés

Budapest, 2013

Tartalom

1	Bevezetés.....	9
2	Megközelítésmód és a kutatási terület körülhatárolása	12
3	A számvitel beágyazottsága.....	15
4	Az alapszabályok szerepe a számvitelben.....	19
4.1	Alapszabályok az IFRS-ek rendszerében	20
4.1.1	Mögöttes feltételezések	20
4.1.2	A minőségi jellemzők és a korlátozó tényező.....	22
4.1.3	A pénzügyi beszámolás céljának kapcsolata a minőségi jellemzőkkel	26
4.2	A magyar számviteli szabályozás alapszabályai.....	30
5	Mérés és értékelés a számvitelben	33
5.1	A számviteli mérés fogalma.....	33
5.2	A mérés és az értékelés kapcsolata	37
5.3	Értékelés a jelenlegi számviteli szabályozásban	41
5.3.1	Értékelési alapok a jelenlegi szabályozásban	41
5.3.2	Az értékelési alapok tervezett új katalógusa	45
5.3.3	Hozzárendelési szabályok a jelenlegi szabályozásban.....	50
5.4	A számviteli értékelés – elméleti megközelítések	54
5.4.1	A számviteli értékelés axiomatikus modellje.....	54
5.4.2	A számviteli értékelés és jövedelem (eredmény) összefüggése.....	56
5.4.3	A számviteli értékelés kritikái	62
6	A valós érték számvitel fogalmi rendszere	67
6.1	A valós érték fogalma az IFRS-ek rendszerében.....	69
6.2	A valós érték fogalma a magyar szabályozásban.....	73
6.3	A valós érték fogalmának mögöttes tartalma	77
6.3.1	Feltételezések a valós érték mögött.....	77
6.3.2	A valós érték közgazdasági háttere	80
6.3.3	Valós érték, (aktuális) piaci érték, használati érték.....	83
6.3.4	A valós érték számvitel jövedelemfelfogása.....	85

6.4	A valós érték mérésének keretrendszere.....	90
6.4.1	A valós érték mérések megközelítési módjai	90
6.4.2	A mérésnél felhasznált inputok, a valós érték hierarchia.....	91
6.4.3	A hierarchikus mérési modell működése	94
6.4.4	A valós érték mérése a magyar szabályozásban.....	98
6.5	A valós érték az alapnormák terében.....	102
6.5.1	Értékrelevancia kutatások a valós értékkel összefüggésben.....	102
6.5.2	A hű bemutatás a piaci tökéletlenségek tükrében.....	106
6.5.3	Összehasonlíthatóság és nemzetközi harmonizáció	110
6.6	A valós értékelés terjedelme a jelenlegi szabályozásban.....	113
6.6.1	Valós érték az IFRS-ek rendszerében.....	113
6.6.2	Valós érték a magyar szabályozásban	114
7	Az empirikus vizsgálat megalapozása és a kutatás hipotézisei	121
7.1	Korábbi empirikus vizsgálatok	121
7.1.1	A valós értékelés választása.....	122
7.1.2	A valós érték mérésének módszertana	125
7.1.3	A bemutatott empirikus vizsgálatok összefoglalása.....	126
7.2	A hipotézisekhez vezető út.....	130
7.3	A hipotézisek felállítása	131
8	A hipotézisek ellenőrzése	135
8.1	A vizsgálat köre, adatforrások	135
8.1.1	A társasági adóbevallásokból származó adatok (AB1 adatbázis)	135
8.1.2	A könyvvizsgálói kérdőíves felmérésből származó adatok (AB2 adatbázis)	137
8.1.3	A tőzsdei cégek pénzügyi kimutatásaiból származó adatok (AB3 adatbázis)....	140
8.1.4	Egyéb adatforrások.....	142
8.2	A hipotézisek ellenőrzéséhez használt módszerek és eljárások.....	142
8.3	A H1 hipotézis ellenőrzése.....	146
8.4	A H2 hipotézis ellenőrzése.....	151
8.4.1	H2/a) részhipotézis.....	151
8.4.2	H2/b) részhipotézis.....	156

8.5	A H3 hipotézis ellenőrzése.....	169
8.5.1	Az eszközszerkezet vizsgálata általánosságban	169
8.5.2	Az eszközszerkezet vizsgálata nagyságrendi kategóriánként	172
8.5.3	Az AB2 adatbázis alapján levonható következtetések	176
8.6	A H4 hipotézis ellenőrzése.....	177
8.6.1	H4/a) részhipotézis	177
8.6.2	H4/b) részhipotézis	183
8.6.3	H4/c) részhipotézis	190
8.7	A H5 hipotézis ellenőrzése.....	192
9	Összefoglalás és következtetések.....	196
9.1	A valós érték számvitel szerepe.....	196
9.2	A valós érték számvitel alkalmazása.....	198
9.3	Javaslatok a magyar szabályozás továbbfejlesztésére	199
	Hivatkozások.....	203
	A témakörrel kapcsolatos saját publikációk	218
	Mellékletek	219
I. melléklet	A 1029-es bevallás releváns részei (AB1 adatbázis)	219
II. melléklet	A könyvvizsgálói felmérés kísérőlevele és kérdőíve	223
III. melléklet	Az AB2 adatbázis változóinak leíró statisztikái	232
IV. melléklet	A vizsgáltba bevont tőzsdei cégek (AB3 adatbázis)	248
V. melléklet	Az AB3 adatbázis megfigyelései.....	250
VI. melléklet	A H2 hipotézis ellenőrzésének részletes adatai.....	251
1.	Az értékelési tartalékkal rendelkező gazdálkodók eszközszerkezete.....	251
2.	Hierarchikus klaszterelemzés – dendrogram.....	253
3.	A nemhierarchikus klaszterelemzés részletes adatai	254
4.	A diszkriminanciaelemzés adatai.....	256
5.	A klaszterek ágazati besorolása.....	258
6.	A valós értékelés gyakorisága (AB2 adatbázis).....	260
VII. melléklet	A H3 hipotézis ellenőrzésének részletes adatai.....	265
1.	A valós értéken értékelhető eszközök megoszlásának statisztikái.....	265
2.	A valós értéken értékelhető eszközök eloszlásának kategorizálása.....	266
3.	A tárgyi eszközök bruttó értékének kategorizálása.....	271
4.	A valós érték mellőzésének okai – Friedman teszt (AB2 adatbázis).....	272

VIII. melléklet	A H4 hipotézis ellenőrzésének részletes adatai.....	273
1.	A mérlegfőösszeg és az árbevétel változóinak normalitásvizsgálata	273
2.	A valós értékelést választó gazdálkodók méret szerinti differenciálása	274
3.	Valós értékelés a méret függvényében – Friedman teszt (AB2 adatbázis)	275
4.	A jegyzett tőke – saját tőke arány méret szerinti differenciálása	277
5.	Az eladósodottság mutatóinak normalitásvizsgálata	278
6.	Tőkehelyzet a valós értékelés választásának függvényében	279
7.	A valós értékelés hatása az eladósodottsági mutatók szerinti eloszlásra	280
8.	A valós értékelést nem választó gazdálkodókból választott minta jellemzői.....	281
9.	A logisztikus regressziós modell részletei.....	282
10.	A valós értékelés választásának okai – Friedman teszt (AB2 adatbázis)	283
11.	A külföldi többségi tulajdonú gazdálkodók statisztikái	284
IX. melléklet	A H5 hipotézis ellenőrzésének részletes adatai.....	286
1.	A valós érték mérésének módszerei (AB2 adatbázis).....	286
2.	Valós értékelési módszerek és az ingatlanok valós értékelése	289

Ábrák jegyzéke

1. ábra: A számvitelemélet és a szabályozás eltérő spektruma	17
2. ábra: A pénzügyi kimutatások minőségi jellemzői	28
3. ábra: A bekerülési érték fogalmának tartalma az IAS 16-ban	44
4. ábra: A tervezett értékelési alapok rendszere.	46
5. ábra: A valós érték hierarchia működése.	95
6. ábra: A számviteli információkon alapuló DCF modellek általános logikája	97
7. ábra: Az árbevétel Mann-Whitney próbájának eredményei.....	180
8. ábra: A mérlegfőösszeg Mann-Whitney próbájának eredményei	180
9. ábra: A saját tőke – mérlegfőösszeg arány Mann-Whitney próbájának eredményei	185
10. ábra: A saját tőke – jegyzett tőke arány Mann-Whitney próbájának eredményei	185

Táblázatok jegyzéke

1. táblázat: A számviteli értékelés kettős természete.....	43
2. táblázat: Tervezett értékelési alapok az IFRS-ekben	49
3. táblázat: Legfontosabb értékelési alapok az IFRS-ekben	53
4. táblázat: Alapvető feltételezések a valós érték mögött	77
5. táblázat: Relevancia és megbízhatóság a valós érték, illetve a bekerülési érték modellben.....	106
6. táblázat: A valós értékelés terjedelme az IFRS-ek rendszerében.....	113
7. táblázat: A magyar vállalkozások méret szerinti differenciálása.....	119
8. táblázat: A valós értékelés terjedelme a magyar szabályozásban	120
9. táblázat: A bemutatott empirikus vizsgálatok főbb jellemzői	129
10. táblázat: Az AB3 adatbázisban szereplő cégek.....	140
11. táblázat: A mérlegfőösszeg-kategóriák alakulása 2007-2010.	143
12. táblázat: Az árbevétel-kategóriák alakulása 2007-2010.....	143
13. táblázat: A létszám-kategóriák alakulása 2007-2010.	144
14. táblázat: Valós értékelés választásának gyakorisága a méret függvényében.	152
15. táblázat: Az immateriális javak és tárgyi eszközök mérlegértékének és analitikus értékének eltérése.....	153
16. táblázat: Az értékelési tartalék értéke a pozitív különbségváltozóval leírható megfigyeléseknél.	153
17. táblázat: Az immateriális javak és tárgyi eszközök mérlegértékének és analitikus értékének eltérése az értékelési tartalékkal rendelkező gazdálkodóknál.....	154
18. táblázat: Az eszközök valós értékelésének gyakorisága – súlyozatlan arányok	155
19. táblázat: Az eszközök valós értékelésének gyakorisága – súlyozott arányok	155
20. táblázat: Az értékelési tartalékkal rendelkező gazdálkodók klaszterei	157
21. táblázat: A klaszterek stabilitásának ellenőrzése – diszkriminanciaelemzés.	157
22. táblázat: Az 1-es klaszter eszközszerkezete.	158
23. táblázat: A tárgyi eszközökön belüli megoszlás az 1-es klaszter esetében – nettó értékek.....	159
24. táblázat: A tárgyi eszközökön belüli megoszlás az 1-es klaszter esetében – bruttó értékek.	159
25. táblázat: A 2-es klaszter eszközszerkezete.....	160
26. táblázat: A 3-as klaszter eszközszerkezete.....	161
27. táblázat: A 4-es klaszter eszközszerkezete.....	161
28. táblázat: A 5-ös klaszter eszközszerkezete.....	162
29. táblázat: A tárgyi eszközökön belüli megoszlás az 5-ös klaszter esetében – nettó értékek.	163
30. táblázat: A tárgyi eszközökön belüli megoszlás az 5-ös klaszter esetében – bruttó értékek.	163

31. táblázat: A 6-os klaszter eszköszervezete.....	164
32. táblázat: A tárgyi eszközökön belüli megoszlás a 6-os klaszter esetében – nettó értékek.	164
33. táblázat: A tárgyi eszközökön belüli megoszlás a 6-os klaszter esetében – bruttó értékek.	165
34. táblázat: A H2/b) részhipotézis ellenőrzése az AB1 adatbázis alapján – összefoglalás.....	165
35. táblázat: Eszközcsoporthoz való értékelésének gyakoriságához rendelt pontszámok az AB2 adatbázis alapján.	167
36. táblázat: A való értéken értékelhető eszközök megoszlásának főbb adatai.	169
37. táblázat: A 0-ra irt befektetett eszközök bruttó értékének alakulása.....	170
38. táblázat: Az ingatlanok bruttó és nettó értékének alakulása.....	171
39. táblázat: Az elemzésnél használt mérlegfőösszeg és árbevétel kategóriák.....	172
40. táblázat: A való értéken értékelhető eszközök előfordulása mérlegfőösszeg-kategóriánként.....	173
41. táblázat: A való értéken értékelhető eszközök előfordulása árbevétel-kategóriánként.....	173
42. táblázat: A való értéken értékelhető eszközök előfordulása mérlegfőösszeg-kategóriánként.....	175
43. táblázat: A való értéken értékelhető eszközök előfordulása árbevétel-kategóriánként.....	175
44. táblázat: A mérlegfőösszeg-kategóriák a való értékelést választó és nem választó gazdálkodóknál.....	178
45. táblázat: Az árbevétel-kategóriák a való értékelést választó és nem választó gazdálkodóknál.....	178
46. táblázat: A mérlegfőösszeg-kategóriák a való értékelést választó és nem választó gazdálkodóknál.....	179
47. táblázat: A mérlegfőösszeg és az árbevétel nagyságrendi eltérése a való értékelés választásának függvényében.....	181
48. táblázat: A való érték gyakorisága a mérlegfőösszeg függvényében.....	182
49. táblázat: A való érték gyakorisága az árbevétel függvényében az AB2 adatbázis alapján.	182
50. táblázat: Saját tőke – mérlegfőösszeg arány a való értékelés választásának függvényében. ..	183
51. táblázat: Saját tőke – jegyzett tőke arány a való értékelés választásának függvényében.....	184
52. táblázat: Saját tőke – mérlegfőösszeg arány változása a való értékelés hatására.....	186
53. táblázat: Saját tőke – jegyzett tőke arány változása a való értékelés hatására.....	186
54. táblázat: Saját tőke – mérlegfőösszeg arány a való értékelés választásának függvényében ...	187
55. táblázat: Saját tőke – jegyzett tőke arány a való értékelés választásának függvényében.....	188
56. táblázat: A való értékelés választásának okaihoz rendelt pontszámok.....	189
57. táblázat: A való érték mérésének módszerei a magyar gyakorlatban.....	192
58. táblázat: Az egyes vagyonelem kategóriák és a mérési módszerek kapcsolata/1.	193
59. táblázat: Az egyes vagyonelem kategóriák és a mérési módszerek kapcsolata/2.	194

Köszönetnyilvánítás

Egy doktori értekezés végső formájában egyéni munka eredménye. Ugyanakkor nem hagyható figyelmen kívül mindazok erőfeszítése, akik nélkül az értekezés nem születhetett volna meg, még ha nevük nem is szerepel szerzőként a borítón.

*Elsőként köszönet illeti témavezetőmet, **Dr. Bosnyák Jánost**, aki 5 éven át kísérté figyelemmel, egyengette az értekezés megírásához vezető utamat, átlendítve annak nehézségein, valamint aki minden egyes beszélgetésünk során újabb és újabb megközelítési lehetőségekre világított rá. Remélem, hogy a végeredmény nem okozna csalódást neki.*

Szintén köszönet illeti Dr. Baricz Rezsőt, aki gondolkodás nélkül vállalta a témavezetői feladatokat, akinek bölcsessége és tapasztalata nagyon nagy segítséget jelentett az értekezés végső kialakításánál. Szintén köszönet illeti azért, hogy az oktatásban is többletterhet vállalva segítette a kutatás véghezvitelét. Köszönet érte, Tanár Úr!

Köszönöm az értekezés-tervezet opponenseinek, Dr. Kovács Erzsébetnek és Madarasiné Dr. Szirmai Andreának segítő szándékú hozzáállását és tanácsait, amelyekkel rávilágítottak a tervezet továbbgondolandó részeire.

Köszönöm kollégáim, a Budapesti Corvinus Egyetem Pénzügyi és Vezetői Számvitel Tanszékei munkatársainak segítségét, akik tanácsaikkal támogattak. Külön is szeretnék köszönetet mondani Dr. Lakatos László Péternek, aki számtalan szövegváltozatot olvasott végig és gondolkodott velem együtt egy-egy kérdés kapcsán, valamint Bary Lászlónak, akinek tanácsai a kérdőív gyermekbetegségeinek kiküszöbölésében nagyon nagy segítséget jelentettek. Szintén köszönöm kolléganőim, Tóth Gáborné és Tatár Edina segítségét, akik lehetővé tették, hogy adminisztratív akadályok ne álljanak az értekezés véglegesítésének útjába, valamint fáradhatatlanul korrigálták a szövegben található nyelvi hibákat. Ha mégis maradt hiba a szövegben, az nem rajtuk múlt.

Végül, de nem utolsó sorban köszönöm családomnak, hogy lehetővé tették az értekezés megírását és türelemmel viselték az ezzel járó nehézségeket.

1 Bevezetés

A számvitelelmélet és a számvitelszabályozás egyik központi problémája a számviteli értékelés, a számvitel mint a gazdasági jelenségek leképezésének értékhozzárendelési vetülete. Ezen értékhozzárendelés alapvető kérdése, hogy a számviteli elszámolások során, illetve az ezek alapján összeállított, a számviteli folyamat végeredményét jelentő pénzügyi kimutatásokban (számviteli beszámolóokban) milyen tulajdonságokkal rendelkező értékek alkalmazandók annak érdekében, hogy a pénzügyi beszámolás alapvető célja – a pénzügyi kimutatások felhasználóinak döntéseikhez hasznosítható információkkal való ellátása – minél inkább érvényesüljön.

A számviteli szabályozás klasszikusan a bekerülési értékek (múltbeli árak) alkalmazására épül, azonban nem új keletű igény, illetve törekvés a bekerülési áras értékelés mellett, illetve helyett az aktuális piaci értékek számviteli alkalmazása. Ebbe a piaci-alapú számviteli értékelési áramlatba sorolható a – számvitelben definiált – valós értékek alkalmazására épülő valós érték számvitel.

A magyar szabályozás – összhangban a nemzetközi tendenciákkal – meghatározott vagyonelemek körében szintén lehetővé teszi a valós értéken történő értékelést, azonban ennek választását a gazdálkodó egység döntésére – számviteli politikai választására – bízta. A valós értékelés módszertanilag is egy összetett értékelési modell, amely szintén sok döntési pontot hordoz magában, így az *elméleti modell gyakorlati érvényesülése számos tényező függvénye*.

Az értekezés vizsgálati fókuszában a valós érték számvitel szerepe, illetve alkalmazása áll. A valós érték számvitel szerepén annak szabályozást, illetve a tényleges számviteli gyakorlatot alakító voltát értem, míg az alkalmazás az elméleti modell gyakorlati vetülete: mennyiben érvényesülnek a valós érték számvitel modelljének alapvető feltételezései a tényleges alkalmazás során.

Az értekezés célja tehát egyrészt annak tisztázása, hogy a valós érték számvitel milyen szerepet tölt be a jelenlegi magyar szabályozásban, illetve a magyar szabályozási környezetben működő gazdálkodó egységek gyakorlatában, másrészt a valós érték számvitel gyakorlati alkalmazásának néhány szempont alapján történő vizsgálata.

A kutatás közvetlen előzményeinek a valós érték számvitel alkalmazásával foglalkozó nemzetközi kutatások, például: (Brown, Izan, & Loh, 1992), (Whittred & Chan, 1992), (Cotter & Zimmer, 1995), (Barth & Clinch, 1998), (Aboody, Barth, & Kasznik, 1999), (Lin & Peasnell, 2000), (Missonier-Piera, 2007), (Christensen & Nikolaev, 2010), (Nobes, 2011), illetve a valós értékelés módszertanát vizsgáló munkák, például: (Hunt & Hilton, 1997), (Danbolt & Rees, 2008), (Song, Thomas, & Yi, 2010) tekinthetők.

A magyar számvitelkutatási előzmények közül ki kell emelni a számviteli politikai döntésekkel, illetve az elmélet és a szabályozás összefüggéseivel foglalkozó munkákat, például: (Bosnyák, 2003), (Deák, 2006), (Lakatos, 2009), (Varga, 2009).

Az értekezés az alábbi *kutatási kérdésekre* keres választ:

- A jelenlegi magyar szabályozásban hogyan lehet körülhatárolni a valós érték számvitel érvényesülési területét?
- A magyar szabályozási környezetben működő gazdálkodó egységek milyen körben, és milyen gyakorisággal alkalmazzák a valós érték számvitelt a magyar szabályok szerint készült pénzügyi kimutatásaikban?
- Milyen tényezők befolyásolják, illetve determinálják a valós értékelés alkalmazását a magyar szabályozási környezetben működő gazdálkodó egységek esetében?
- A valós értékelés gyakorlati alkalmazása során milyen értékelési eljárásokkal, illetve milyen inputok alapján határozzák meg a valós értéket?

A fenti kérdések megválaszolásához elvégzendő *kutatási feladat* két részből tevődött össze. Egyrészt fel kellett tárnom a valós érték mint számviteli fogalom szabályozási, számviteleméleti és közgazdasági hátterét a szakirodalmi források, illetve a hatályos szabályozások alapján. Másrészt empirikus vizsgálat alapján képet kellett alkotnom a gyakorlati alkalmazásról, konkrétan a magyar szabályozási környezetben működő gazdálkodó egységek valós értékeléssel kapcsolatos számviteli gyakorlatáról, ezen belül számviteli politikai döntéseikről, értékelési módszereikről, az azok mögött meghúzódó feltételezésekről, illetve az azokhoz felhasznált információkról.

A valós érték számvittel kapcsolatos ismeretháttér feltárása során szembesültem azzal a ténnyel, hogy a téma szakirodalmi feldolgozottsága, bár igen széleskörű, a hazai irodalom viszonylag behatárolt. Ennek következtében *elsősorban a külföldi (ezen belül is angol) forrásokra tudtam támaszkodni*, igyekeztem azonban ezeket ütköztetni a magyar számviteleméleti eredményekkel, illetve szabályozási és gyakorlati tapasztalatokkal.

Az *empirikus vizsgálat* során a magyar szabályok szerint elkészített éves beszámolókból, valamint egy saját kérdőíves felmérésből származó adatok statisztikai módszerekkel történő elemzését, valamint a valós értékelésnél alkalmazott, a beszámolóban megjelenő valós értékeket alátámasztó értékelési modellek vizsgálatát végeztem el.

Az értekezés – jelen bevezetésen túl – nyolc fejezetre tagozódik.

A *második* fejezetben egyrészt körülhatárolom a kutatási területet, másrészt az értekezésben alkalmazott számvitelkutatási megközelítésmódot vázolom fel.

A *harmadik* fejezet a számvitelelmélet és a szabályozás, az elméleti, illetve a gyakorlati számviteli modellek – a valós értékelés mint számviteli modell mögött is meghúzódó – legfontosabb összefüggéseit mutatja be. Bár kitérek a számvitel szabályozásának néhány alapkérdésére, nem célom a számviteli szabályozás elméletének átfogó elemzése.

A *negyedik* fejezet a számvitelben érvényesülő alapnormákat foglalja össze, amelynek célja a számviteli modellek, azok tulajdonságainak, a különböző alternatív modellek összehasonlításának elemzési, értékelési kereteinek bemutatása.

Az *ötödik* fejezet – bevezetendő a valós érték mint értékelési alap fogalmát – a számviteli értékelés, illetve mérés fogalomrendszerét, illetve jelenlegi gyakorlati megvalósulását vizsgálja.

A *hatodik* fejezetben a kutatást közvetlenül megalapozó fogalmi keretet, a valós érték, illetve a valós érték számvitel fogalmát mutatom be. Fogalmi keret alatt nem pusztán az értekezés témájával kapcsolatos alapfogalmak rövid összefoglalását, sokkal inkább a mögöttes számvitelelméleti háttér – szükségesnek tartott részletezettségű – bemutatását értem.

A *hetedik* fejezet az empirikus vizsgálat közvetlen megalapozását szolgálja, amelyben egyrészt összefoglalom az elméleti megközelítések alapján felvetődő kérdéseket, valamint a vizsgálat szempontjából releváns korábbi empirikus kutatások főbb eredményeit, felvázolom a hipotézisekhez vezető utat, és megfogalmazom a kutatás hipotéziseit.

A *nyolcadik* fejezetben mutatom be az elvégzett empirikus vizsgálatokhoz felhasznált adatokat és módszereket, a hipotézisek ellenőrzésének részletes folyamatát és a kapott eredményeket.

A *kilencedik* fejezetben összegzem a kutatás főbb megállapításait, az azokból levont következtetéseket és javaslatokat.

2 Megközelítésmód és a kutatási terület körülhatárolása

White és szerzőtársai (1994) alapján Bosnyák (2003) a számvitelelméletben és empirikus kutatásban érzékelhető főbb megközelítéseket három csoportra osztja.

A klasszikus – másképpen normatív – elmélet (*classical theory*) fókusza a gazdasági jelenségek (létező gazdasági valóság) számviteli leképezése optimális módjának kialakítása. A klasszikus elmélet az alternatív számviteli modelleket ehhez az ideáltipikus leképezéshez viszonyítja.

A piaci-alapú számvitelkutatás (*market-based accounting research*)¹ a piac értékítélete által adottnak tekinti a gazdasági valóságot, amelyen számviteli eljárások a priori nem változtatnak. Vizsgálatuk fókuszában a számviteli adatok és az ezekre adott piaci válaszok, a számviteli információk és a piaci jelenségek kapcsolatának vizsgálata áll.

Ezzel szemben a pozitív számvitelelmélet (*positive accountig theory*)² nem fogadja el a számviteli adatok semlegességének tételét. Lényegében azt próbálja bizonyítani, hogy a különböző számviteli alternatívák nemcsak leírják, hanem befolyásolják is az alapul szolgáló gazdasági valóságot. (Bosnyák, 2003, old.: 22-25)

Értekezésem, illetve az empirikus vizsgálat megközelítési módja *alapvetően a pozitív számvitel talaján* áll: a valós értékelés mint számviteli leképezés és a gazdasági valóság egymásra hatását kívánom vizsgálni.

Ugyanakkor a valós értékeléssel kapcsolatos vizsgálódások jelentős hányadát képviselő piaci-alapú kutatások elméleti jelentősége nem elhanyagolható, mivel ezek főbb eredményei a valós érték fogalmi rendszerének kialakulásához, pontosításához nagyban hozzájárultak. Ezen kutatási eredményekre a valós érték elméleti tulajdonságai kapcsán kitérek,³ azonban nem tekinthetők az értekezés közvetlen kutatási előzményeinek.

¹ A piaci-alapú számviteli kutatás alapküvéként Ball és Brown 1968-as *An Empirical Evaluation of Accounting Income Numbers* című cikkét szokták említeni (Ball & Brown, 1968). A piaci-alapú vizsgálatok eredményeiről áttekintést ad például: (Kothari, 2001), (Meek & Thomas, 2004).

² A pozitív számvitelelmélet alapküvéi például: (Watts & Zimmerman, 1978), (Watts & Zimmerman, 1979), (Watts & Zimmerman, 1990).

³ Lásd 6.5. pont.

Bár a valós érték számvitel fogalmának tisztázása rávilágít, itt is szükségesnek tartom kiemelni, hogy az értekezésben a *számvitel fogalmának* a pénzügyi számviteli (*financial accounting*),⁴ egészen pontosan a kötelező pénzügyi beszámolási (*financial reporting*) vetületét vizsgálom, a kutatást a számvitelnek erre a részterületére szűkítem le.⁵

Kutatásom alapvető *célja kettős*: a valós érték számvitel fogalmából – és a fogalom elméleti háttéréből – kiindulva tisztázom, hogy a valós érték milyen szerepet tölt be a jelenlegi magyar számvitelben, illetve az alkalmazott gyakorlat alapján tudjam felvázolni a valós érték számvitel alkalmazásának főbb vonásait. Az értekezésben nem titkoltan a magyar számviteli gyakorlat, illetve a számviteli szabályozás és fogalomrendszer fejlesztése szempontjából is esetlegesen hasznosítható eredményekre törekszem, éppen ezért a gyakorlati valóságtól, az elméletnek a szabályozásban, illetve a szabályok alkalmazásában való tényleges érvényesülésétől nem kívánok teljes mértékben elszakadni, ugyanakkor törekszem az elméleti háttér minél átfogóbb feltárására.

Az értekezés vizsgálati fókuszában a magyar számviteli gyakorlat áll, éppen ezért a releváns *számviteli szabályozást* és az empirikus vizsgálat fókuszát a magyar számviteli törvény (2000. évi C. törvény – a továbbiakban Szt.) jelenti. Ugyanakkor nem vonatkoztathatok el attól a tényről, hogy az európai számviteli harmonizáció következtében a magyar szabályozásra, illetőleg a gazdasági környezetből adódóan (kis, nyitott gazdaság, a nagyvállalkozások körében meghatározó külföldi/nemzetközi tulajdonosi struktúra) főként a nagyvállalkozások számviteli gyakorlatára, a számviteli információkkal szemben támasztott elvárásokra jelentős befolyással bírnak a nemzetközileg elfogadott számviteli szabályok, elsősorban – és direkt módon – az Európai Unió által – legnagyobb részben – befogadott Nemzetközi Pénzügyi Beszámolási Standardok (International Financial Reporting Standards – IFRS-ek).⁶

⁴ *Bosnyák és szerzőtársai* (2010) alapján a pénzügyi számvitel (tágabb értelemben) az összes *kötelező jellegű, szabványosított* számviteli információ képzésével és kommunikációjával foglalkozik (Bosnyák, Gyenge, Pavlik, & Székács, 2010, old.: 10).

⁵ A számvitel fogalmának elemeiről a magyar szakirodalomban lásd például: (Baricz, 1994), (Malasics, 2003), (Baricz & Róth, 2003), (Baricz, 2009), (Bosnyák, Gyenge, Pavlik, & Székács, 2010).

⁶ A számviteli harmonizációról bővebben lásd például: (Beke, 2009), (Beke, 2010).

A fogalmi rendszer felvázolásakor ennek megfelelően *kettős szabályozási keret*et veszek alapul: mind a magyar, mind az IFRS-ek rendszerének valós érték számvitelre vonatkozó szabályait áttekintem.⁷

A kettős szabályozási keret fontossága abból a tényből is következik, hogy a valós érték számvitel alapvetően angolszász gyökerekkel bír,⁸ a magyar szabályozás az ott kidolgozott és meghonosodott fogalmi rendszert vette át és alkalmazza. Ennek következtében véleményem szerint a valós érték számvitel fogalmi rendszerének felvázolása a nemzetközi számviteli szabályok alapján célszerű, így az értekezésben ebből az irányból közelítek, és ezt a fogalmi rendszert vetem össze a magyar szabályokkal. Ilyen szempontból tehát a megközelítés fordított: az értekezés vizsgálati fókuszában álló magyar szabályozási környezetet megelőzi a nemzetközi, a fentiek miatt azonban helyesebbnek tartom ezt az utat követni.

Az empirikus vizsgálat a magyar számviteli szabályok alapján történő, kettős könyvvitellel alátámasztott beszámolásra kötelezett, folyamatosan működő és működésüket azonos nagyságrendi szinten fenntartani képes, nyereségorientált gazdálkodó egységekre, illetve ezen gazdálkodó egységek magyar szabályok szerint elkészített pénzügyi kimutatásaira (éves beszámolóira) fókuszál.

⁷ Ebből következően egyéb számviteli szabályrendszerekre az értekezésben nem térek ki. Azt azonban nem hagyhatom figyelmen kívül, hogy az IFRS-ek és a US GAAP (United States Generally Accepted Accounting Principles – az USA számviteli szabályrendszere) közötti konvergencia(program) következtében a két szabályrendszer bizonyos elemei mára egységessé váltak. Azokban az esetekben, ahol ennek a közös szabályozásnak jelentősége van – 4., 6.4. pontok – a US GAAP bizonyos szabályaira is hivatkozom, azonban a hivatkozott szabályok teljesen azonosak az IFRS-ek szabályaival.

⁸ A valós érték számvitel történetével röviden a 6. fejezetben foglalkozom.

3 A számvitel beágyazottsága

Nobes és Parker (2010) szerint „a számvitel egy olyan módszertan, amelyet eltérő politikai, gazdasági és társadalmi környezetben gyakorolnak” (Nobes & Parker, 2010, old.: 5). Ezt a definíciót abból a szempontból leszűkítőnek tartom, hogy a számvitelt kizárólag mint módszertant ragadja meg. Ugyanakkor rávilágít arra is, hogy egy számviteli fogalom, egy számviteli kutatási kérdés vizsgálatakor nem lehet elvonatkoztatni a számviteli rendszert befolyásoló (kialakító) politikai, gazdasági és társadalmi környezettől.⁹ Az értekezésben ezt a jelenséget nevezem a *számvitel beágyazottságának*, és a vizsgálat kiindulópontjaként ennek néhány következményére világítok rá.

Elsőként azt kell rögzíteni, hogy valamennyi esetben szükséges és fontos feltárni a számviteli fogalmak (elméleti) közgazdasági alapjait. Azonban a közgazdasági elméletek érvényesülése a számvitelben nem automatikus, éppen a beágyazottságból következően valamennyi számviteli fogalom esetében a mögöttes *elmélet transzformációja* figyelhető meg. Demski és szerzőtársai (2002) a számviteli gondolkodás elméleti alapjait tárgyalva felhívják a figyelmet, hogy mind a matematikai közgazdaságtan, mind a menedzsmenttudományok¹⁰ eredményei hatást gyakoroltak a számviteli gondolkodásra.

Hibás megközelítésnek tartom tehát a számvitel kizárólag közgazdasági elméleti szempontú vizsgálatát, ugyanakkor szintén hiba lenne a mögöttes közgazdasági elméleti háttérrel figyelmen kívül hagyva vizsgálni a számvitel egyes kérdéseit.¹¹

Másodikként a *számvitelelmélet (kutatás) és szabályozás*, egészen pontosan a konkrét számviteli szabályok és a számvitelelmélet összefüggését kell tisztázni.

⁹ Megközelíthető a kérdés arról az oldalról is, hogy mivel a számvitel a valóságot, a mögöttes jelenségrendszer kívánja leképezni, a valóság pedig a maga komplexitásában érvényesül, így a valóságot alakító valamennyi tényező hatást gyakorol a számviteli leképezésre.

¹⁰ Ideértve elsősorban a mikro- és makroökonómiát, valamint a pénzügyi közgazdaságtant, a szervezés- és vezetéselméleteket, a vállalati pénzügyeket, az információs rendszerelméleteket stb.

¹¹ A közgazdaságtan és a számvitel összefüggéseinek vizsgálata komoly múltra tekint vissza, a téma egyik alapművének számít Canning 1929-es *The Economics of Accountancy* című könyve (Canning, 1929), a későbbi munkák közül ki kell emelni például: (Wheeler, 1955), (Mattessich, 1956), (Flanders, 1961), (Yu, 1966) cikkeit.

Demski (1973) szerint a számvitelemélet elsődlegesen arra keres magyarázatot, hogy meghatározott körülmények között, meghatározott törvényszerűségek érvényesülése esetén melyik számviteli alternatíva (kezelési, megjelenítési, elszámolási mód) alkalmazandó. Az alternatívák közötti választás azonban alapvetően a szabályozók döntése, ebből következően az elmélet, bár kialakíthatja a leginkább megfelelőnek tartott számviteli elveket (normákat), egyedi szinten képes teljes és tranzitív rendezését¹² adni a különböző számviteli alternatíváknak, ezek csak a szabályozás szűrőjén keresztül érvényesülhetnek. A szerző végkövetkeztetése, hogy a *normatív szabályozás lehetetlen*, ebből következően a konkrét számviteli szabályok nem jelentik a számvitel normatív elméletének megnyilvánulási formáit. Ezzel szemben Chambers (1976) elutasítja Demski általános lehetetlenségi tételét, ugyanakkor azt nem cáfolja, hogy egy adott konkrét, érvényesülő szabályrendszer elméleti tisztaságú lenne.

Azt gondolom, hogy a kérdésfelvetés lényegében visszavezet a beágyazottság problémájához, nevezetesen: a számvitel szabályozás maga is számos érdekkonfliktust hordoz magában, amelyek eredőjeként alakulnak ki a számviteli szabályok. Watts (1977) a számviteli szabályokra, illetve az ezek alapján készített pénzügyi kimutatásokra mint *piaci és politikai folyamatok* eredményére tekint.¹³ Szintén a politikai folyamatok szabályozásra gyakorolt hatását hangsúlyozza – konkrétan az Egyesült Államok esetét vizsgálva – (Sunder, 1988), (Zeff, 1999) és (Zeff, 2005), valamint a nemzetközi szabályozás vizsgálata alapján (Perry & Nölke, 2006), (Dye & Sunder, 2001), illetve (Königsgruber, 2010).

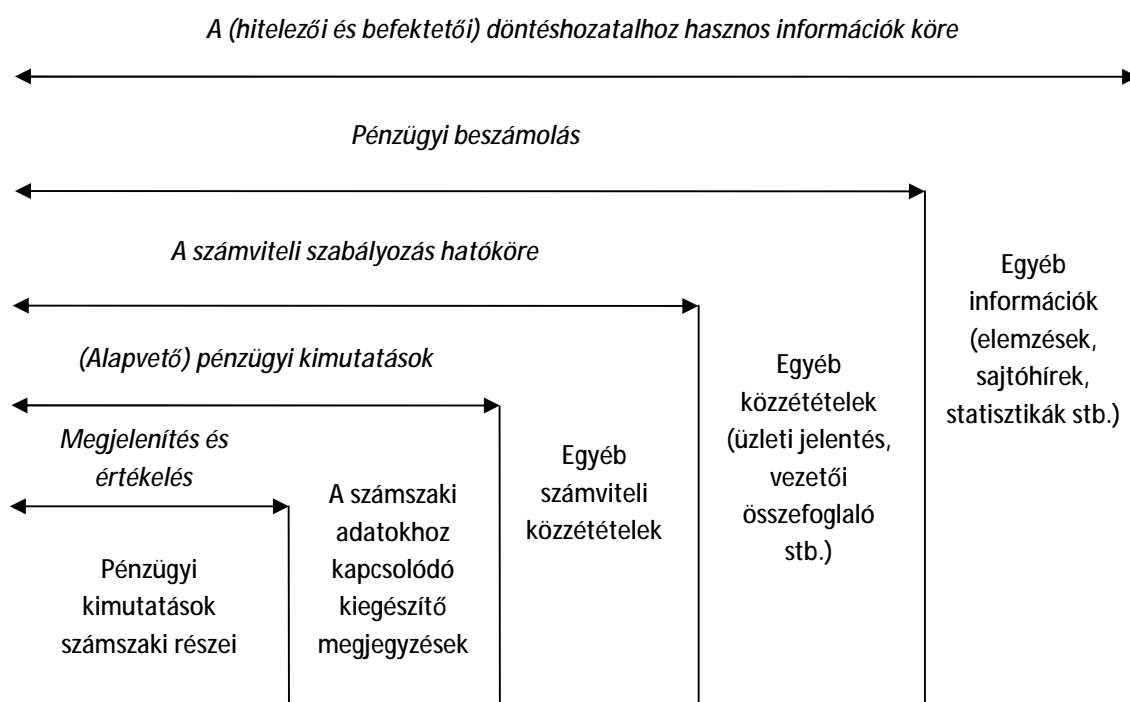
Barth (2000) az elmélet és a szabályozás kapcsolatáról megállapítja, hogy bár a számvitel kutatói gyakran maguk is élénken érdeklődnek a szabályozás kimenete iránt,¹⁴ nem a kutatók feladata a lehetséges szabályozási megoldások – számviteli politikák – közötti választás.

¹² Ha η és η' a lehetséges számviteli alternatívák halmazának (H) két tetszőleges eleme, akkor a *teljesség kritériuma* megköveteli, hogy valamennyi alternatívapár esetében eldönthető legyen, hogy η preferáltabb η' -nél, avagy η' és η -nél, avagy egyformán (nem) megfelelőek. Ha tehát R jelöli „a legalább olyan jó, mint” relációt, akkor a teljesség esetén valamennyi $\eta, \eta' \in H$ esetében $\eta R \eta'$ és $\eta' R \eta$ közül legalább az egyik (vagy mindkettő) fennáll. A *tranzitivitás kritériuma* azt követeli meg, hogy ha $\eta, \eta', \eta'' \in H$, és $\eta R \eta'$, valamint $\eta' R \eta''$, akkor $\eta R \eta''$ is fennálljon. (Demski, 1973, old.: 718-719)

¹³ Watts egy későbbi munkájában arra a következtetésre jut, hogy „A számviteli szabályozás olyan megfontolatlan változásai, amelyek nem veszik figyelembe a gazdasági és politikai erőhatásokat, nem maradnak fent, vagy ha mégis, akkor a beszámolás formalitássá válik, és nem szolgál produktív célokat.” (Watts, 2006, old.: 22)

¹⁴ Mary E. Barth maga is tagja volt az IASB-nek.

Az *elméletnek* – elsősorban – a *szabályozást informáló*, nem pedig konkrét javaslattevő funkciója van, mivel a *szabályozásnak* figyelembe kell vennie olyan *társadalmi faktorokat* is, amelyek gyakran kívül esnek a kutatók vizsgálódásain. Az elmélet és a szabályozás, a kutatók és a szabályozók perspektívája eltérő: míg a szabályozás alapvetően a pénzügyi kimutatások egyes elemeinek – szabályozási hatókörük alá eső – kérdéseivel (az egyes vagyonelemek mérlegképességével, értékelésével, bemutatásával, a kapcsolódó közzétételekkel stb.) foglalkoznak, addig a kutatók tágabb keretben vizsgálják az adott kérdéseket, maguknál a pénzügyi kimutatásoknál jóval tágabb spektrumot átfogva.¹⁵ Ennek illusztrálására Barth az FASB CON5-ben¹⁶ található ábrát veszi alapul:

1. ábra: A számvitelemélet és a szabályozás eltérő spektruma. Forrás: FASB CON5 alapján (Barth, 2000, old.: 9)

A számviteli szabályozás alapvetően – és rendeltetéséből, felhatalmazásából következően – csak a hatókörébe tartozó információkat fogja át, ezzel szemben a számvitelemélet nem hagyhatja figyelmen kívül a további területeket – a pénzügyi beszámolás információs környezetét – sem, hiszen csak így lehetséges a számviteli információk szerepének vizsgálata. (Barth, 2000, old.: 10)

¹⁵ Ez a logika tisztán érvényesül az egyes részterületeket szabályozó standardok esetében. A számviteli szabályozásban azonban különleges helyet foglal el az adott szabályrendszer működését meghatározó általános elvek (konceptuális keretelvek) meghatározása. Ebben az esetben a szabályozás szintjén is magasabb fokú absztrakció érvényesül, ugyanakkor az alapelvek közvetlenül nem szabályoznak, tartalmukat valamennyi esetben az egyes partikuláris szabályok konkretizálják.

¹⁶ Concepts Statement No. 5 *Recognition and Measurement in Financial Statements of Business Enterprises*

Liang (2001) az elmélet-szabályozás összefüggésrendszerét, eltérő megközelítésmódjait jellemezve megállapítja, hogy a szabályozás kialakításánál a *kutatók vizsgálatainak középpontjában* a logikai *kohézió* és a *belső következetesség* áll, ezzel szemben a *szabályozók* esetében fontos(abb) szerepet játszanak egyéb *(makro)gazdasági és politikai tényezők* is. Mondhatjuk azt is, hogy a számvitelkutatás elméleti modelleket dolgoz ki, melyek a szabályozás gyakorlati modelljeiben képeződnek le.

Összességében úgy gondolom tehát, hogy egy adott gyakorlati számviteli modell a konkrét szabályozásban ölt testet, jöllehet valamennyi modell vizsgálata esetén szükséges feltárni ennek számvitelelméleti és tágabb közgazdasági háttérét is. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a számviteli szabályozásban megalkotott modellek, fogalmak egy az egyben megfeleltethetők egyes elméleti modelleknek. A számviteli modellek bizonyos szempontból „*mesterséges konstrukciók*”: a fent felvázolt beágyazottság következtében számos hatás erőterében alakulnak ki. Így egy számviteli modell (jelen esetben a valós érték) vizsgálatakor célszerűnek tartom a konkrét szabályozásból (definícióból) kiindulni, és ebből – induktív módon – feltárni a modell elméleti összefüggéseit. Ezzel pedig a beágyazottság egy újabb szintje definiálható: a számviteli modellek a szabályozásba is beágyazottan jelennek meg, csak ennek (fogalmi) keretrendszerében értelmezhetők.

Azt azonban nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy maga a számviteli szabályozás sem állandó, folyamatosan alakul (fejlődik). *Bertomeu, Magee és Schneider* (2011) a társadalmi választásokat vizsgálva – és Demskit parafrázálva – a *pozitív számviteli szabályalkotás speciális lehetetlenségét* mutatja be, amely szerint, ha a lehetséges alternatívák halmaza korlátlan, akkor nincs olyan szabályrendszer, ami stabil lenne abban az értelemben, hogy a szabályrendszer megváltoztatását kívánók alulmaradnának a változatlanság híveinek befolyásolási törekvéseivel szemben. Bár az elemzés saját bevallása szerint is leszűkítő, arra rávilágít, hogy valamennyi számviteli modellt csak egy állomásnak lehet tekinteni, és vizsgálatánál a változás irányát – honnan hová tart – is figyelembe kell venni.

Az éppen *hatályos szabályozás* alapján vizsgált számviteli modellek tehát csak *pillanatképnek* tekinthetők, amelyek egy hosszabb folyamat éppen aktuális állapotát rögzítik. Ebből következően az előzőekben vázolt induktív megközelítés alkalmazásakor már a kiindulópontnál (konkrét szabályozás) sem lehet figyelmen kívül hagyni a folyamat korábbi, illetve várható későbbi állomásait sem.

4 Az alapnormák szerepe a számvitelben

Egy adott, konkrét, a szabályozásban megjelenő számviteli modell tehát egy közgazdasági és számviteleméleti alapokon álló, de a szabályozás sajátos logikája és működési folyamatai eredményeként létrejövő konstrukció. A számviteli szabályozásra sem lehet azonban egységes egészként tekinteni; ahogy általában a szabályozás valamennyi területén, a számvitelben is különböző szintű *normák egymásra épülő rendszeréről* beszélhetünk.

A számvitel sarokköveinek az adott számviteli szabályrendszer *mögött húzódó feltételezések (underlying assumptions)*, valamint az ún. *minőségi jellemzők (qualitative characteristics)* és korlátozó tényezők (*constraints*), másképpen *számviteli alapelvek* tekinthetők.¹⁷ Ennek a számviteli szabályozás mögött meghúzódó axiomatikus rendszernek az egymással szorosan összefüggő elemeit a továbbiakban a *számvitel alapnormáinak* nevezem.

A mögöttes feltételezések a számviteli rendszer általános megközelítésmódját, míg a minőségi jellemzők a pénzügyi kimutatások tartalmával, az azok által hordozott információkkal szemben támasztott fő követelményeket jelentik, míg a korlátozó tényezők az elméleti követelmények érvényesítésének határait rajzolják körül. Az IFRS-ek rendszerében az alapnormákat a Koncepcionális keretelvek,¹⁸ valamint az IAS 1,¹⁹ míg a magyar számviteli szabályozásban a számviteli törvény – egészen pontosan annak 15-16. §-ai – definiálják.

Az alapnormák számvitelben betöltött szerepe, jelentősége a fentiek alapján világos: meghatározzák az igazodási pontokat, felállítják a *számviteli modellek értékelésének keretrendszerét*. Kissé sarkítva Gouws és van der Poll (2004) úgy fogalmaz, hogy a számvitel valójában egy szimulált valóságot teremt, amely szimulált világban az alapnormák jelentik a fő törvényszerűségeket.

¹⁷ Bár az alapelv (*principle*) és a minőségi jellemző egymással nem szinonim fogalom az angolszász számviteli rendszerekben, a magyar szóhasználatban a számviteli alapelvek a minőségi jellemzőknek felelnek meg. Alapnorma alatt a továbbiakban a mögöttes feltételezések és a minőségi jellemzők együttesét értem. Wolk és szerzőtársai (2008) az alapnormákat (*alap*)*felfogásnak (concept)* nevezik, ugyanakkor rámutatnak, hogy a jelentéstartalom különböző neven ismert a számviteleméletben, mint például posztulátumok (*postulates*), axiómák (*axioms*), feltételezések (*assumptions*), doktrínák (*doctrines*), konvenciók (*conventions*), kikötések (*constraints*), alapelvek (*principles*) és standardok (*standards*) (Wolk, Dodd, & Rozycki, 2008, old.: 121).

¹⁸ Conceptual Framework for Financial Reporting 2010, az IASB és az FASB 2010-ben elfogadott „új” Keretelvei. A Koncepcionális keretelvek részben továbbra is az 1989-ben elfogadott „rég” Keretelvek (Framework for the Preparation and Presentation of Financial Statements) szabályait tartalmazza. Az értekezésben a Keretelvek hivatkozás a 2010-es keretelveket jelöli, kivéve, ahol külön jelölöm, hogy a már hatályon kívül helyezett szabályokra hivatkozom.

¹⁹ IAS 1 – a Pénzügyi kimutatások prezentálása (Presentation of Financial Statements)

A fentiekkel tartalmilag egyetértve, de kissé kevésbé sarkosan megfogalmazva azt emelném ki, hogy az alapnormák egyfajta alapkövetelményeknek számítanak: valamennyi modell alkalmazhatóságának vizsgálatakor meg kell állapítani, hogy az mennyiben áll összhangban az alapnormákkal. A különböző számviteli modellek értékelését és összehasonlítását ezen, a számviteli szabályrendszer alapját jelentő normák terében lehet és kell elvégezni.

4.1 Alapnormák az IFRS-ek rendszerében

4.1.1 Mögöttes feltételezések

Az IFRS-ek rendszerében három alapvető jelentőségű mögöttes feltételezés határozza meg a számvitel általános felfogását. Ezek a jelenlegi – általános célú – pénzügyi beszámolásban érvényesülő mögöttes feltételezések a következők: *az elkülönült gazdálkodó egység koncepciója (separate entity concept)*, *a vállalkozás folytatásának elve (going concern)* és *az elhatárolás-alapú számvitel (accrual basis of accounting)*.

Az elkülönült gazdálkodó egység koncepciója azt feltételezi, hogy a gazdálkodó egység és annak tulajdonosa két különálló gazdasági entitás. A tulajdonos vagyona elkülönül a gazdálkodó egység vagyonától, a tulajdonossal folytatott tranzakciókat a harmadik (független) féllel lefolytatott tranzakciókhoz hasonlóan kell kezelni. Ennek az elvnek valamennyi pénzügyi kimutatás elkészítése során érvényesülnie kell.

Az elkülönült gazdálkodó egység kapcsán még egy fogalmi kérdést szükséges tisztázni. A mögöttes feltételezés a pénzügyi beszámolás alanyának határait csak részben jelöli ki: nevezetesen azt nem mutatja meg, hogy hol húzódik a határ az egyes beszámolási egységek között. A Keretelvek 2010-ig hatályos – meglehetősen szűkszavú – definíciója szerint a beszámolási egység *„olyan gazdálkodó egység, amely esetében azonosíthatók olyan felhasználók, akik megbíznak a pénzügyi kimutatásokban mint a gazdálkodó egységgel kapcsolatos pénzügyi információk legfőbb forrásában”* (Keretelvek [1989] 8. bek.).

Ezzel szemben a Konceptcionális keretelvek egyelőre még csak tervezetként létező 2. fejezete (*A beszámolási egység*) szerint a beszámolási egység gazdasági tevékenységeknek egy olyan körülhatárolható területe, amely esetében a pénzügyi információk potenciálisan hasznosak lehetnek a befektetők számára. A tervezet három konjunktív, szükséges, de nem elégséges feltételt határoz meg: (1) a gazdasági tevékenységek létét; (2) ezek elkülöníthetőségét a környezettől és más gazdálkodó egységektől, valamint (3) a gazdasági eseményekről szóló pénzügyi információk potenciális döntéshozatali hasznosságát. (IASB-FASB, 2010, old.: 12-13).

Ez a definíció véleményem szerint már jobban körülhatárolja a fogalmat, ugyanakkor problémának érzem, hogy a pénzügyi kimutatások felhasználói felől közelítve a beszámolási egység egyik legfontosabb jellegadó tulajdonsága vész el: a gazdasági tevékenységek „körülhatárolhatósága” önmagában nem írja le azt, hogy ezeknek a tevékenységeknek milyen kapcsolatban kell állniuk egymással, mi az, ami egységes egésszé tapasztja össze a különböző tevékenységeket. Véleményem szerint szükséges lenne a gazdasági tevékenységek közötti kapcsolat, koordináció, céltételezettség megjelenítése is.

A vállalkozás folytatásának elve abból indul ki, hogy a gazdálkodó egység működését a belátható jövőben folytatni tudja, nem várható annak jelentős beszűkülése. Ha a gazdálkodó egység szándékában áll, vagy várhatóan rákényszerül, hogy tevékenységét felszámolja, illetve számottevően csökkentse, akkor a pénzügyi kimutatások más mögöttes feltételezés alapján is készülhetnek (ennek tényét közzé kell tenni).²⁰

Az elhatárolás-alapú (naturálszemléletű/naturálfolyamatokra épülő) számvitel esetében a gazdálkodó egység abban az időszakban jeleníti meg az egyes tételeket eszközként, kötelezettséggként, saját tőkeként, bevételként és ráfordításként (a pénzügyi kimutatások elemeiként), amikor azok tényleges beáramlása, illetve kiáramlása megtörtént (megfelelnek a Keretelvekben az adott tételekre meghatározott definíciónak és megjelenítési kritériumoknak), nem pedig az azokhoz kapcsolódó pénzmozgással egy időben. Az egyes vagyonváltozások elszámolásának tehát a tényleges gazdasági jelenség az alapja, nem pedig a pénzügyi tranzakció.²¹

Az elhatárolás-alapú számvitel szolgáltatja tehát az alapot a gazdálkodó egység pénzügyi teljesítményének megítéléséhez is. *Bordáné* (1990) kifejti, hogy az elhatárolás-alapú (naturálfolyamatokra alapozott) számviteli eljárás megkísérli összemérni a hozamokat az azok realizálása érdekében felmerült ráfordításokkal, amely összemérés célja az adott időszak eredményének meghatározása.

A teljesítmény (a számviteli eredmény) meghatározásához tehát számba kell venni mindazon gazdasági hasznokat, amelyek be-, illetve kiáramlottak a gazdálkodó egységhez/egységtől az adott időszak során. Ennek technikai megvalósítását foglalja magában az *összemérés elve* (*matching*), ami tehát nem más, mint az elhatárolás-alapú számvitel mögöttes feltételezésének egyik következménye, nem pedig önálló mögöttes feltételezés.

²⁰ Vö. Konceptcionális keretelvek 4.1. bek.; IAS 1, 25. bek.

²¹ Vö. IAS 1, 27. bek.

A mögöttes feltételezések közül expliciten csak egy, a vállalkozás folytatásának elve jelenik meg a hatályos Keretelvekben (Koncepcionális keretelvek 4.1. pont). Az elhatárolás-alapú számvitel ugyanakkor a pénzügyi beszámolás céljával kapcsolatban megfogalmazásra kerül (Koncepcionális keretelvek OB17-19), míg az elkülönült gazdálkodó egység magától értetődő volta a pénzügyi beszámolás alapvető céljából is látható: a beszámolási egység (*reporting entity*) és az információk címzettjei között megjelenő tulajdonosok világos elkülönítése már itt megtörténik.

A fentiekén túl az IAS 1 a lényegesség és összevonás (*materiality and aggregation*),²² valamint a bruttó elszámolás (*offsetting*) követelményeit rögzíti, ezeket azonban nem sorolom a mögöttes feltételezések közé. Véleményem szerint ezek sokkal inkább a mögöttes feltételezések érvényesülését biztosító (technikai) követelmények.

4.1.2 A minőségi jellemzők és a korlátozó tényező

A Koncepcionális keretelvek a minőségi jellemzők hierarchikusan felépített rendszerét azonosítják:²³ megkülönböztetnek alapvető (*fundamental*) és hasznosságot növelő (*enhancing*) minőségi jellemzőket, valamint egy, az egész pénzügyi beszámolás esetében érvényesülő, azt „átható” korlátozó tényezőt (kikötést), nevezetesen a költségek és hasznok egyensúlyának elvét (*cost constraint*).

Alapvető minőségi jellemzők a relevancia (*relevance*) és a hű bemutatás/leképezés (*faithful representation*).

A *relevancia* biztosítja, hogy az információk a döntéshozatalhoz felhasználhatóak legyenek, a gazdasági döntéseknél támogató – előrejelző és/vagy megerősítő – szereppel bírjanak. A relevanciát befolyásolja az információ lényegessége (*materiality*), ami egyfajta küszöböt jelent az információ hasznosságának szempontjából. Egy információ lényeges, ha elhagyása vagy hibás közzététele befolyásolja a felhasználók egy adott gazdálkodó egységre vonatkozó gazdasági döntéseit.²⁴

²² Ez a követelmény nem azonos a lényegesség relevanciához kapcsolódó minőségi jellemzőjével. A lényegesség mint minőségi jellemző a releváns információk korlátja, a lényegesség mint prezentációs követelmény a pénzügyi kimutatások részletezettségének meghatározója. Természetesen a mögöttes elv ugyanaz: egy nem lényeges információ nem segíti a döntések meghozatalát, ugyanakkor egy releváns és lényeges (tehát megjelenítendő) információ nem feltétlenül elkülönülten kell, hogy bemutatásra kerüljön, tehát összevonható.

²³ Lásd: Koncepcionális keretelvek 3. fejezet (QC1-QC39).

²⁴ A standard megállapítja, hogy a lényegesség gazdálkodóspecifikus fogalom: nem lehet általánosan érvényes küszöbértéket meghatározni. A – 2012. december 31-ig hatályos – magyar szabályozásban a hibák kapcsán megjelenő lényegességi küszöbérték (Szt. 3. § (3) bek. 5. pont) véleményem szerint nem

A *hű bemutatás* megköveteli, hogy a pénzügyi kimutatások a mögöttes gazdasági jelenséget a valóságnak megfelelően tükrözzék vissza. Hű a bemutatás, ha teljes (*complete*), semleges (*neutral*), és nem tartalmaz hibát vagy hiányosságot (*free from error*). Teljes a bemutatás, ha a felhasználók számára a gazdasági jelenség megértéséhez szükséges valamennyi információt megadja. Semleges, ha valamennyi közzétett információ azonos módon kerül bemutatásra, tekintet nélkül potenciálisan kedvező vagy kedvezőtlen hatására, illetve a pénzügyi kimutatások egyes kiemelt címzettjére/címzettjeire (általános célú pénzügyi beszámolás). A *hibamentesség* nem tökéletes pontosságot jelent, azonban megköveteli, hogy a becslések esetében a becslésben rejlő bizonytalanság azonosítható legyen.

A hű bemutatás kapcsán fel kell tenni a kérdést, hogy a leképezés arra vonatkozik, ami megtörtént (valóság), vagy ami megtörténhet (lehetőség). A lehetőség visszatükrözése esetében a hű bemutatás természetesen kevésbé érvényesülhet, mint a valóság visszatükrözése esetében.

Hasznosságot növelő (másodlagos) minőségi jellemzők az *összehasonlíthatóság* (*comparability*), az *igazolhatóság* (*verifiability*), az *időszerűség* (*timeliness*) és az *érthetőség* (*understandability*).

Az *összehasonlíthatóság*, amely magában foglalja – implikálja – a *következetességet* (*consistency*) is, biztosítja, hogy a pénzügyi kimutatások időben (múlt-jelen-jövő) és térben összehasonlíthatóak legyenek. Az összehasonlíthatóság azonban nem jelent uniformitást, valamennyi pénzügyi információ egyforma, „séma szerinti” prezentálásának követelményét, csupán a hasonlóak hasonlóságát, illetve a különbözők különbözőségét. Az összehasonlíthatóság másodlagos jellemzőnek tekinthető, hiszen egy releváns jelenség – minden időszaki, illetve minden érintett gazdálkodó egység általi – hű bemutatása eleve magában hordozza az összehasonlíthatóságot.

Az *igazolhatóság* megköveteli, hogy különböző tájékozott és független megfigyelők (legalább részleges) egyetértésre jussanak arról, hogy a hű bemutatás követelménye teljesül.

írja felül ezt az elvet, azonban az ismételt közzététel jogi kötelezettségéhez szükséges egyfajta abszolút küszöb felállítása. Az abszolút küszöb léte tehát nem változtat azon a tényen, hogy a magyar szabályozás is a döntéshozatali képességből indul ki.

Szintén fontos, hogy az információk *időszerűek* is legyenek, tehát késedelem nélkül rendelkezésre álljanak a döntés meghozatalához. Figyelembe kell venni egyúttal azt is, hogy a pénzügyi beszámolás szükségszerűen időigényes folyamat. Az időszerűség nem jelenti azt, hogy a szükséges időráfordítás mellőzésével is törekedni kell a minél gyorsabb információnyújtásra, hiszen ez a hű bemutatást is veszélyeztetné.

Az *érthetőség* biztosítja, hogy a pénzügyi kimutatásokban megadott információk a felhasználók számára megérthetőek. Ehhez az információkat világosan és lényegre törően kell csoportosítani, jellemezni és bemutatni. Az érthetőség felhasználó-specifikus fogalom, azt azonban feltételezni kell, hogy a kimutatások felhasználói rendelkeznek az elvárható ismeretekkel, illetve azt, hogy az információkat gondosan, elegendő időt ráfordítva tanulmányozzák. Az érthetőség annyiban alárendelt az alapvető minőségi jellemzőknek, hogy egy hűen bemutatott, releváns információ csak azért nem hagyható ki vagy változtatható meg, mert egyes felhasználók számára túl nehéz lenne a megértése a mögöttes jelenség komplexitása miatt.

A minőségi jellemzők korábbi rendszerében kulcsfontosságú szerepet töltött be a *megbízhatóság* (*reliability*), amely azt jelentette, hogy egy információ nem tartalmaz lényeges hibát vagy torzítást, illetve, hogy a felhasználók megbízhatnak az információ valóságtartalmában. A megbízhatósághoz szükséges a valósághű bemutatás (valamint az igazolhatóság), a tartalom elsődlegessége a formával szemben, a semlegesség, az óvatosság, a teljesség és a hibamentesség. Ezek bármelyikének torzulása az információk megbízhatóságát veszélyezteti. A megbízhatóság fogalma valójában több – külön minőségi jellemzőt jelentő – fogalmat próbált összefogni, azonban éppen ezáltal a megbízhatóságnak magának egzakt definiálása (mennyiben jelent többet az érvényesüléséhez szükséges egyéb minőségi jellemzőknél) nem sikerült, így a fogalom törlésre került, tartalmi elemei azonban – két kivétellel – továbbra is minőségi jellemzőként definiáltak.

A hű bemutatás magában hordozza a *tartalom elsődlegességét a formával szemben* (*substance over form*): nem lehet egy jelenséget hűen bemutatni, ha a jelenség lényegével (tartalmával) nem egyező formája alapján ragadjuk meg, így külön nevesítésére nincs szükség.

Az *óvatosság/konzervativizmus* elve (*prudence/conservativism*) a nyereségek és a veszteségek kimutatását eltérő bizonyossághoz köti, leegyszerűsítve: „előlegezz meg minden veszteséget, de semmilyen nyereséget”.²⁵ Ez a – túlértékelés elleni védelemnek is tekinthető – megközelítés a standardalkotók véleménye szerint azonban nem fér össze a semlegesség, ebből következően a hű bemutatás követelményével, így a minőségi jellemzők közül törlésre került (illetve a US GAAP rendszerében korábban sem volt nevesítve).²⁶ Bár az alapelv a US GAAP-ból hiányzott, *Watts* (2003ab) megállapítja, hogy a konzervativizmus érvényesült korábban is az Egyesült Államokban (is) (*Watts*, 2003a). Ez a hatás pedig annyira átható, hogy még ha a szabályozás el is mozdul – továbbhalad – egy kevésbé konzervatív irányba, valamilyen szinten akkor is érvényesülni fog (*Watts*, 2003b).²⁷

Bár csak árnyalatnyinak tűnik a változás, egyfajta hangsúlyeltolódást jelent: a megbízhatóság központi ismérve a hibamentesség, egyfajta statisztikai értelemben vett pontosság volt, ezzel szemben a hű bemutatás fókuszában a mögöttes gazdasági jelenség tartalmi megragadása áll (*Whittington*, 2008, old.: 157).

A pénzügyi beszámolás korlátjaként jelenik meg a *költségek és a hasznok közötti egyensúly* elve: egy információ hasznossága mindig meg kell, hogy haladja előállításának költségeit. Mind a költség, mind a haszon szubjektív fogalom: egyedi értékeléstől függ. Ebből következően a megfelelő arány, illetve a pénzügyi beszámolással szembeni követelményrendszer más és más lehet különböző gazdálkodó egységek esetében, mérettől, finanszírozási formától, felhasználói igényektől és egyéb tényezőktől függően.²⁸

²⁵ *Basu* (1997) értelmezésében a konzervativizmus a pénzügyi kimutatásokban úgy jelenik meg, hogy a „rossz” hírekre a számvitel sokkal gyorsabba reagál, mint a „jó” hírekre, ebből következően egyfajta időzítésbeli aszimmetriát jelent.

²⁶ Fontos azonban megjegyezni, hogy a megbízhatóságot mint fogalmat a megjelenítés kapcsán továbbra is a használja a Keretelv: továbbra is beszél egy adott mérés megbízhatóságáról mint megjelenítési kritériumról (Koncepcionális keretelvek 4.38. bek.). Ez azonban nem keverendő össze a megbízhatósággal mint minőségi jellemzővel.

²⁷ Igaz ez a konkrét szabályok szintjén ma is: az értékvesztés, illetve a leírások elszámolása, a céltartalékok kimutatása a legtipikusabb konzervatív számviteli módszerek, amelyek szabályai a Keretelvek módosítása után sem változtak. (Lásd például: IAS 36, IAS 2, IAS 37)

²⁸ Hozzá kell tenni ugyanakkor, hogy a költségek és a hasznok közötti egyensúly elvét a szabályozás felülírhatja, amikor mérlegelési lehetőség nélkül kötelező teszi meghatározott információk bemutatását. Ennek magyar példájaként az államháztartás szervezeteinek beszámolási és könyvvezetési kötelezettségének sajátosságairól szóló kormányrendelet egyes előírásait hozhatjuk fel.

4.1.3 A pénzügyi beszámolás céljának kapcsolata a minőségi jellemzőkkel

A minőségi jellemzők írják elő, hogy a pénzügyi kimutatásoknak milyen *„megfelelő tulajdonságokkal”* (Joyce, Libby, & Sunder, 1982), *„csomóponti tartalmi elemekkel”* (Lakatos, 2009) kell rendelkezniük ahhoz, hogy a pénzügyi beszámolás célja megvalósuljon. A minőségi jellemzők szerepének megértéséhez tehát a pénzügyi beszámolás alapvető céljából kell kiindulni. Az alapvető célt különböző számviteli rendszerek más és más szavakkal, de lényegében azonos tartalommal fogalmazzák meg.

Az IFRS-ek és a US GAAP közös koncepcionális keretelvei a döntési hasznosság (*decision usefulness*) koncepcióját fogalmazzák meg: *„A(z) általános célú) pénzügyi beszámolás feladata, hogy olyan pénzügyi információkat nyújtson a gazdálkodó egységről, amelyek a jelenlegi és a potenciális befektetők, kölcsönnyújtók és egyéb hitelezők számára hasznosak finanszírozási döntéseik meghozatalakor.”*²⁹ (Koncepcionális keretelvek, OB2)

A Keretelvek tehát a hasznosság fogalmát helyezik előtérbe, az információk hasznosságát pedig a minőségi jellemzőknek való megfeleléssel mérik: ha egy információ teljesíti a minőségi jellemzőkben megjelenő követelményeket, akkor *„legnagyobb valószínűség szerint hasznosak”* (Koncepcionális keretelvek, QC1).

A 4.1.1. pontban bemutatott mögöttes feltételezések nincsenek összefüggésben a hasznossággal, egy ellentétes – vagy legalábbis különböző – alapokon álló számviteli rendszer is teljesítheti a minőségi jellemzők követelményeit, illetve pusztán a mögöttes feltételezéseknek való megfelelés nem determinálja a hasznosságot.

A pénzügyi beszámolás eredményeként létrejövő pénzügyi kimutatások célja, hogy *„a gazdálkodó egység pénzügyi helyzetéről, pénzügyi teljesítményéről és cash flow-iról olyan információkat nyújtsanak, amelyek a felhasználók széles köre számára hasznosak gazdasági döntéseik meghozatala során.”* (IAS 1, 9. bek.) A pénzügyi kimutatásokkal kapcsolatosan az IAS 1 még egy általános követelményt fogalmaz meg: a pénzügyi kimutatásokban valósan kell bemutatni a gazdálkodó egység pénzügyi helyzetét, teljesítményét és cash flow-it (valós bemutatás – *fair presentation* követelménye). (IAS 1, 15. bek.)

²⁹ Itt vissza kell utalni a számvitelelmélet és szabályozás kapcsán már említett tényre: a számviteli információk nem jelent(het)ik a teljes információs bázist, ebből a szempontból tehát a számvitel hatóköre korlátozott.

A *valós bemutatás* általános követelménye kapcsán az IAS 1 kiemeli, hogy „a *valós bemutatás* (*fair presentation*) megköveteli az ügyletek, egyéb események és feltételek hatásainak, az eszközök, kötelezettségek, bevételek és ráfordítások Keretelvekben meghatározott fogalmaival és megjelenítési kritériumaival összhangban történő, *hű bemutatását* (*faithful representation*).”³⁰ (IAS 1, 15. bek.)³¹ A *valós bemutatás* tehát egyrészt a *hű bemutatást*, másrészt a Keretelvekben lefektetett fogalmi keretnek való megfelelést jelenti. Természetesen a fogalmi keret értelmezésének alapját, illetve mögöttes hátterét a minőségi jellemzők teljes rendszere jelenti. Ebből következően a *valós bemutatás* nem állít fel többletkövetelményt, inkább csak párhuzamos magyarázatnak tekinthető, ilyen szempontból tehát redundáns.

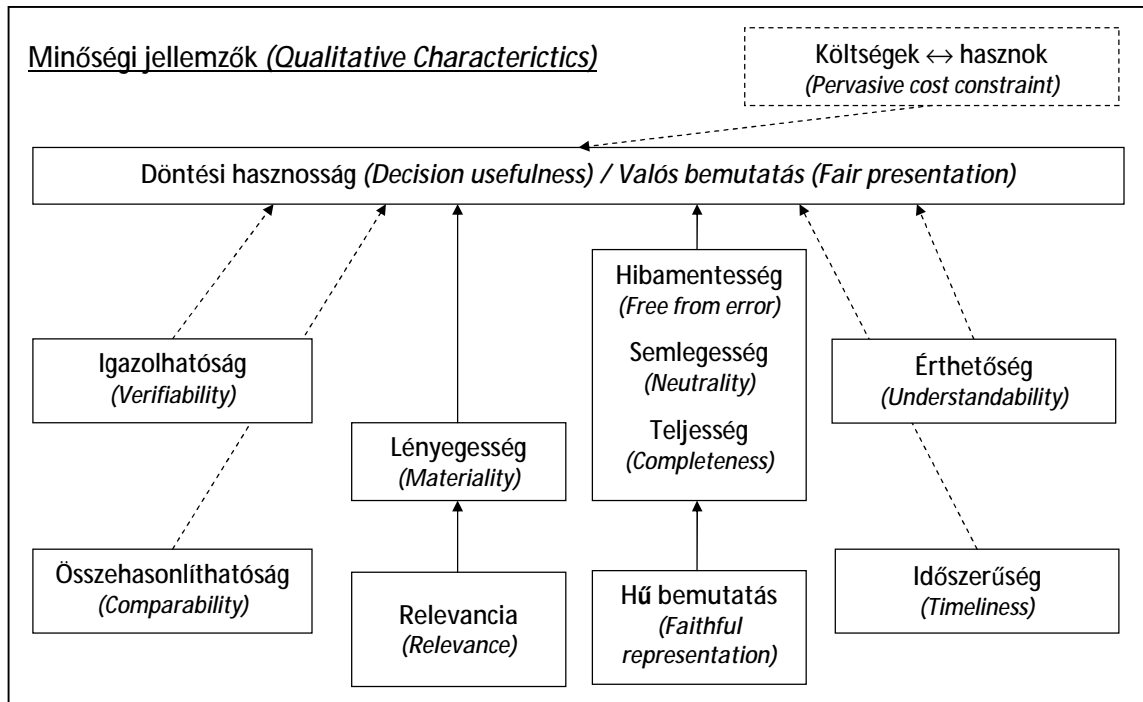
A *valós bemutatás* követelményének lényegére az IAS 1 azon szabálya világít rá, amely kiemeli, hogy „a vonatkozó IFRS-eknek való megfeleléssel a gazdálkodó egység lényegileg minden esetben megvalósítja a *valós bemutatást*” (IAS 1 17. bek.). A *valós bemutatás* tehát egyúttal a szabályoknak megfelelő pénzügyi beszámolást jelenti. Ez elméleti szempontból problémákat vet fel, hiszen a számviteli mint a gazdasági jelenségek leképezése nem minden esetben szorítható előre meghatározott szabályok közé.

Ezt az ellentmondást oldja fel az a rendelkezés, amely szerint: „azon rendkívül ritka esetekben, amikor a vezetés arra a következtetésre jut, hogy egy adott IFRS előírásainak való megfelelés annyira félrevezető lenne, hogy az a pénzügyi kimutatások Keretelvekben meghatározott céljával ellentétben lenne, a gazdálkodó egységnek el kell térnie az adott előírástól” (IAS 1 19. bek.) Ez a „felülírási alapelv” (*overriding principle*) a számviteli szabályozás egyik legfontosabb rendelkezésének tekinthető. Véleményem szerint – a fentiek miatt – a szabályoktól indokolt esetekben, a mögöttes cél érvényesülése érdekében való eltérés lehetőségét kizáró számviteli szabályozás nem tudja betölteni szerepét, ellentétben áll, de legalábbis relativizálja többek között a *hű bemutatás* követelményét is.

A beszámolás céljának, valamint minőségi jellemzőknek és a költségkorlátnak a kapcsolatát mutatja be a következő ábra.

³⁰ Kiseb fogalmi zavart okoz, hogy a magyar szaknyelvben mind a *presentation*, mind a *representation bemutatás* értelemben használatos. Fel kell azonban hívni a figyelmet, hogy a *faithful representation* a mögöttes gazdasági jelenség visszatükrözésére, leképezésére, míg a *fair presentation* a pénzügyi kimutatásokra, az azok által hordozott információk prezentálására utal.

³¹ A *valós bemutatás* tehát bizonyos szempontból egy adott szabályrendszernek (itt az IFRS-eknek) megfelelő leképezést jelent, így tehát semlegességről is csak ebben a keretben lehet szó.

2. ábra: A pénzügyi kimutatások minőségi jellemzői. Forrás: (Bosnyák, 2006), saját módosításokkal.

Ahhoz, hogy az információk egyáltalán hasznosak legyenek, *egyszerre kell teljesülnie a relevanciának és a hű bemutatásnak* mint alapvető minőségi jellemzőknek. Hiszen egy releváns információ teljesen haszontalan, ha nem tükrözi hűen a mögöttes gazdasági jelenséget, de természetesen ez fordítva is igaz: egy irreleváns – akár amiatt, mert jelentéktelen – gazdasági jelenség hű bemutatása teljességgel haszontalan. Az információ haszontalan abban az esetben is, ha a másodlagos minőségi jellemzők érvényesülnek, de a relevancia, illetve a hű bemutatás sérül.

Barth (2011) kiemeli: a költségkorlát nem érvényesülhet az alapvető minőségi jellemzők érvényesülésének kárára. A költségkorlát ugyanis alapvetően marginális szemléletben vizsgálendő: ha a marginális költségek meghaladják a marginális hasznokat, akkor lép működésbe a korlát. Azonban ez visszafelé is igaz: az alapvető minőségi jellemzők sérülése olyan hasznosságcsökkenést eredményez (az információ haszontalanná válik), hogy ez a hasznosságcsökkenés mindenképpen meghaladja a költségek csökkenését.

Egyetértve a fentiekkel annyi kiegészítést még tennék, hogy az természetesen egy másik kérdés, hogy egy adott egyedi gazdálkodó egységnél más és más konkrét követelményeket jelent az alapvető minőségi jellemzők érvényesülése, ami indirekt módon magát a költségek szintjét is befolyásolja. Általános elv azonban, hogy egy releváns információ hű bemutatását kizárólag a költségekre való hivatkozással nem lehet mellőzni, vagy az információt torzítani.

Bizonyos szempontból azonban az alapvető minőségi jellemzők között is *átváltás* van: a gazdasági jelenség megragadásakor a potenciálisan elérhető információkat relevancia szempontjából rangsorolni kell, azonban ha az információ nem elérhető, vagy nem teljesíti a hű bemutatás követelményét, akkor egy relevanciaszinttel lejjebb kell lépni, ezáltal csökkentve a relevanciát a hű bemutatás érdekében. Tehát egyrészt az adott gazdasági környezetben meg kell találni a megfelelő arányt a relevancia és a hű bemutatás között, másrészt az alapvető minőségi ismérvek ezen elvárt aránya sem állandó, dinamikusan változik, a gazdasági-társadalmi jelenségek változásával párhuzamosan.

Dye és Sridhar (2004) a relevancia és a megbízhatóság (hű bemutatás) közötti átváltást szükségszerűnek tartja, pusztán abból a tényből következően, hogy a pénzügyi kimutatások összefoglaló jellegű, aggregált dokumentumok. „Ha nem lenne korlátja a pénzügyi kimutatások hosszának és részletezettségének, akkor számos megbízhatóság-relevancia átváltás eldönthetővé válna, amint az összes, a megbízhatóság-relevancia spektrumot kifesztő információt közzétennénk, és a pénzügyi kimutatások felhasználóira bízánk ezek értékelését.” (Dye & Sridhar, 2004, old.: 52)³²

Az elsődleges minőségi jellemzők érvényesülése esetén a *modell tovább bővítendő*: további változóként jelennek meg a másodlagos ismérvek, illetve a költségkorlát, és csak ennek a második fázisnak az eredményeként alakul ki a hasznosság egy adott időpillanatban – pénzügyi kimutatásban – érvényesülő szintje. *Bosnyák (2004)* megfogalmazásában: egy adott kombináció csak egy dinamikus egyensúlyi pálya statikus egyensúlyi pontját jelenti.

³² Ugyanakkor ez a teljes körű közzététel pl. az érthetőséget is jelentősen rombolná.

4.2 A magyar számviteli szabályozás alpnormái

A magyar számviteli szabályozás *13+1 alapelvet nevesít*: a vállalkozás folytatásának (mögöttes) elvét; a teljesség, óvatosság, valódiság és az összemérés (tartalmi) alapelvét; a folytonosság, világosság és következetesség (formai) elveit; valamint az egyedi értékelés, a bruttó elszámolás, az időbeli elhatárolás, a lényegesség, a tartalom elsődlegessége a formával szemben és a költség-haszon (kiegészítő) elveit. (Szt. 15-16. §§)³³

A szakirodalomban ezeken felül az időszerűség, a semlegesség, a megbízhatóság és a helytállóság (a szabályozás által nem nevesített) alapelveit szokták megfogalmazni (Garajszki, 2004, old.: 156). Más szerzők ide sorolják még a realizációs, illetve az időérték elvet és a relevanciát is (Róth, Adorján, Lukács, & Veit, 2009, old.: 4).³⁴ A realizációs és az időérték elv számviteli alapelvként való besorolását vitatom, hiszen ezek sokkal inkább az értékeléssel kapcsolatosak, nem illeszkednek az alpnormák rendszerébe.

A magyar számviteli szabályozás csak korlátozottan használja az alapelvek hierarchizálását, illetve nem tesz különbséget minőségi jellemzők, korlátok és mögöttes feltételezések között, azonban látható, hogy gyakorlatilag *valamennyi, az IFRS-ek rendszerében definiált fogalmat alkalmazza*.³⁵

Az *elkülönült gazdálkodó egység* mögöttes feltételezése az egyetlen, ami nem szerepel az alapelvek között, és közvetlenül nem is vezethető le belőlük. A számviteli törvény személyi hatályát (2. §) megvizsgálva azonban látható, hogy önálló, tulajdonosaiktól elkülönült jogi entitásokra vonatkoznak a törvény rendelkezései.

Az *összemérés és az időbeli elhatárolás elve* kapcsán fontos rögzíteni, hogy a magyar szabályozásban az összemérés elve felel meg az elhatárolás-alapú számvitel mögöttes feltételezésének. Az időbeli elhatárolás elve ezzel szemben csak kiegészítő, technikai jellegű, valójában nem ad sokkal többet az összemérés elvében foglaltakhoz képest, csak egy speciális eset pontosítását jelenti.

³³ Az alapelvek tartalmi, formai és kiegészítő elvekre való bontása a törvényben nem jelenik meg, a szabályozás – explicit módon – nem tesz különbséget az alapelvek között fontosságuk alapján.

³⁴ A magyar számviteli gyakorlat és az alapelvek sajátos viszonyát fogalmazzák meg Róth és szerzőtársai (2008), miszerint „*ha egy alapelv, vagy akár egy keretelv ellentmondásos a törvénnyel, vagy standarddal, akkor a tételes szabályok irányadók a végrehajtás szempontjából*” (Róth, Adorján, Lukács, & Veit, 2008, old.: 4). Ez lényegében nem jelent mást, mint az elvi-alapú (*principle based*) – IFRS-ek –, illetve a szabályalapú (*rule based*) – magyar szabályozás – számviteli rendszerek közötti alapvető szemléleti különbséget. Ugyanakkor még a szabályalapú rendszerekben is igaz, hogy az alapelvektől való eltérés a kivétel, semmint a főszabály.

³⁵ A magyar számviteli alapelvek és az IFRS-ek minőségi jellemzőinek összefüggéseit lásd részletesebben például: (Lakatos, 2009), (Madarasiné, 2009).

A magyar szabályozással kapcsolatban azonban fontos kitérni az *óvatosság elvének* szerepére, amely, ahogy azt bemutattam, az IFRS-ek minőségi jellemzői közül törlésre kerül. A magyar szabályozás hagyományosan a kontinentális, elsősorban német szabályozás óvatosságon alapuló szemléletét követte, bár ez a szabályozás fejlődésével oldódni látszik. Éppen ennek az oldódásnak az egyik állomása a valós értékelés lehetővé tétele, amely abból a szempontból szembemegy az óvatosság elvével, hogy a nem realizált, bizonytalan pénzügyi realizálású nyereségek elszámolását is lehetővé teszi.³⁶ Természetesen a bizonytalanság fokát valamennyi esetben mérlegelni kell, azonban a mérlegelési kötelezettség egyben azt is jelenti, hogy van a bizonytalanságnak egy elfogadható mértéke.

Az alapnormák kapcsán a magyar szabályozás esetében is szükséges kitérni a pénzügyi beszámolás céljára, ami a számviteli törvény megfogalmazásában a következőképpen foglalható össze: *„A piacgazdaság működéséhez nélkülözhetetlen, hogy a piac szereplői számára hozzáférhetően, döntéseik megalapozása érdekében mind a vállalkozók, mind a nem nyereségorientált szervezetek, valamint az egyéb gazdálkodást folytató szervezetek vagyoni, pénzügyi és jövedelmi helyzetéről és azok alakulásáról objektív információk álljanak rendelkezésre. E törvény olyan számviteli szabályokat rögzít, (...) amelyek alapján megbízható és valós összképet biztosító tájékoztatás nyújtható e törvény hatálya alá tartozók jövedelemtermelő képességéről, vagyonáról, vagyonának alakulásáról, pénzügyi helyzetéről és jövőbeli terveiről.”* (Szt. Preambulum)

A törvény szerint készített beszámolóknak – pénzügyi kimutatásoknak – *„megbízható és valós összképet kell adnia a gazdálkodó vagyonáról, annak összetételéről (eszközeiről és forrásairól), pénzügyi helyzetéről és tevékenysége eredményéről.”* (Szt. 4. § (2) bek.)

A magyar szabályozás ugyan a hasznosság fogalmát nem bontja ki, áttételesen szintén a számviteli alapelveknek (minőségi jellemzőknek) való megfelelést írja elő a pénzügyi beszámolás alapvető céljának teljesüléséhez. Ez véleményem szerint közvetlenül a törvényből levezethető, kiindulva a hasznosságból (Preambulum 1. fordulat), nevesítve a megbízható és valós összkép követelményét (Preambulum 2. fordulat, konkretizálva a beszámolóra: 4. §), előírva a számviteli alapelveknek megfelelő pénzügyi beszámolást (14. §).

³⁶ *„Nem lehet eredményt kimutatni akkor, ha az árbevétel, a bevétel pénzügyi realizálása bizonytalan. A tárgyévi eredmény meghatározása során az értékvesztés elszámolásával, a céltartalék képzésével kell figyelembe venni az előrelátható kockázatot és feltételezhető veszteséget akkor is, ha az az üzleti év mérlegének fordulónapja és a mérlegkészítés időpontja között vált ismertté. Az értékcsökkenéseket, az értékvesztéseket és a céltartalékokat el kell számolni, függetlenül attól, hogy az üzleti év eredménye nyereség vagy veszteség (az óvatosság elve).”* (Szt. 15. § (8) bek.)

Hasonló véleményt fogalmaz meg Lakatos (2009): *„Úgy is érvelhetünk, hogy a nevesített számviteli alapelvek – a szabályozó szándéka szerint – lényegében elvezetnek a megbízható és valós összképhez, így áttételesen ezen alapelvek testesítik meg azokat az ismérveket, amelyek a hasznosságot jelentik.”* (Lakatos, 2009, old.: 106)

A magyar számviteli törvény 4. § (4) bekezdése nevesíti a felülírási elvet, kiemelve, hogy amennyiben a megbízható és valós összkép másképpen nem biztosítható, a törvény tételes szabályaitól el lehet térni.³⁷

Ugyanakkor figyelembe kell venni azt a tényt is, hogy a magyar számviteli- és adószabályozás összefonódásának következtében különös jelentőséget kap az adótörvény azon szabálya, hogy *„a számvitelről szóló törvény előírásaitól a megbízható és valós összkép biztosítása érdekében történő eltérés nem eredményezheti az adókötelezettség változását.”* (Tao tv. 1. § (5) bek.) Ez az elvi szabály érvényesülését igencsak megkérdőjelezi.³⁸

³⁷ Ez természetesen egy rendkívül szűk mezsgye, az idézett törvényhely valóban indokolt alkalmazására igen kevés esetben van lehetőség. Részletesebben lásd: (Lukács, 2002)

³⁸ A számviteli és adószabályok kapcsolatáról bővebben például: (Kovács & Muhl, 2012)

5 Mérés és értékelés a számvitelben

5.1 A számviteli mérés fogalma

A mérés fogalmát általánosságban Campbell (1952) úgy definiálja mint „számjegyek hozzárendelése nem számokból álló anyagi rendszerek tulajdonságainak reprezentálására a tulajdonságokat meghatározó törvények alapján” (Campbell, 1952, old.: 25). Stevens (1946) szerint a mérés „számok hozzárendelése bizonyos objektumokhoz vagy eseményekhez meghatározott szabályok szerint” (Stevens, 1946, old.: 667). Bár a kétféle definíció annyiban különbözik, hogy az első tulajdonságokat, míg a második magát a dolgot méri közvetlenül, megegyeznek a mérés alapvető lényegében, ami nem más, mint számok objektumokhoz valamilyen szabályok szerint történő hozzárendelése.³⁹

A mögöttes szabályrendszerek különbözőségéből következően különféle mérési skálák és különböző mérések adódnak. Egy adott mérés esetén három alapvető fontosságú kérdést kell tisztázni: (1) magukat a hozzárendelési szabályokat, (2) a mérési skála matematikai tulajdonságait (illetve a mögöttes struktúrákat), (3) a skálák alapján végezhető statisztikai műveleteket.

Vehmanen (2007) a mérési folyamat három lépését azonosítja:

- 1) *Koncepcióalkotás.* Elsőként pontosan definiálni kell a mérési célt (amit mérni szeretnénk), ami annyit jelent, hogy a mérendő objektumot (illetve annak tulajdonságát) pontosan meg kell határozni, expliciten le kell írni egy másik fogalmi rendszer segítségével.

Bródy (1990) szemléletes példájával: „Kavicsok megszámlálása előtt például meg kell mondanunk, hogy mit tekintünk kavicsnak. A »kavics-ság elméletébe« tartozik például a legkisebb és a legnagyobb méret meghatározása, különben a porszemeket és a szikladarabokat is hozzászámolnánk. (...) Szigorúan tekintve tehát nem a kavicsoknak van számossága, hanem annak, amit kavicsnak tekintünk. (...) A mérték nem független az előzetesen talán kimondott, de az esetek többségében kimondatlanul maradó megállapodásoktól.” (Bródy, 1990, old.: 522)

³⁹ Azt is látni kell, hogy a tulajdonságok mérésének célja természetesen magának az objektumnak a megragadása, így tehát a mérés végcélja mindkét definíció alapján azonos.

Vickrey (1970) a számviteli mérések esetében az objektumokat (jelenségeket) 7 csoportra osztja: (1) a fizikai formával bíró objektumok (pl. tárgyi eszközök, készletek, készpénz); (2) jövőbeni pénzösszegekre vonatkozó jogosultságok (pl. követelések, értékpapírok); (3) jövőbeni szolgáltatásokra vonatkozó jogosultságok (pl. adott előlegek); (4) technológiai folyamatok használatára vonatkozó jogok (pl. használati jogok, szabadalmak); (5) jövőbeni gazdasági hasznok (pl. aktivált K+F költségek);⁴⁰ (6) pénzeszközök visszafizetésére vonatkozó ígervények (kötelezettségek); (7) szolgáltatások nyújtására vonatkozó ígervények (pl. kapott előlegek). A saját tőke reziduummként való felfogása jól látható: a saját tőke értékelése önmagában nem kérdés, az eszközök és kötelezettségek értékének különbségeként adódik.⁴¹

- 2) *Kvantifikálás.* Másodikként meg kell határozni, hogy milyen módon kívánunk számokat rendelni az adott objektumhoz. Ez a lépés nem magát a hozzárendelést jelenti, csak a megfigyelés módjának meghatározását, illetve a funkcionális összefüggések definiálását.
- 3) *A mérés végrehajtása.* Ez maga a hozzárendelés, a megfigyelések, illetve a megfelelő mérési eszközök segítségével.⁴²

Ebből következően a mérésnél a mögöttes szabályrendszert az adott mérési cél (tudományterület) határozza meg. A mérés mögöttes szabályrendszere alapján állapítható meg a mérési skála, illetve annak matematikai tulajdonságai.

Füstös és szerzőtársai (2004) alapján az események reprezentálására kijelölt számok az alábbi tulajdonságokkal rendelkezhetnek:

- a) a számok egymást kizáróak,
- b) a számok rendezettek,
- c) a számok közötti különbségek rendezettek,
- d) a számsoroknak egységes kezdőpontja van, és ezt a 0 jelöli.

Természetesen a méréskor biztosítani kell, hogy a számok közötti relációk, tulajdonságok az események, dolgok közötti relációt tükrözzék. A megfeleltetéskor tehát a számoknak csak azokat a tulajdonságait tekinthetjük érvényesnek, amelyek érvényesek a dolgokra.

⁴⁰ Az (5)-ös számú csoport esetében annyi pontosítás szükséges, hogy valójában minden eszköz jövőbeni gazdasági hasznokat testesít meg. Itt – ahogy a példából is látszik – valójában az elhatárolt költségek egy speciális csoportjáról van szó.

⁴¹ A csoportosítás lényegében lefedi az eszközök és kötelezettségek teljes körét, de természetesen egyéb csoportosítás is elképzelhető (pl. a kötelezettségek részletesebb kibontásával).

⁴² Ezzel szemben például *Kircher* (1959) 5 lépésre tagolja a mérés folyamatát: (1) célkitűzés, (2) a mérési objektum meghatározása, (3) a mérendő jellemzők meghatározása, (4) a mérési módszer és a mértékegység rögzítése, valamint (5) a mértékegység és az objektum összevetése. Összevetve az általam idézett szakaszokkal, látható, hogy Kircher az első, koncepcióalkotási lépést felbontja, ennek elemei azonban itt is azonosíthatóak. Részletesebben lásd például: (Lázár, 2002, old.: 30-31).

A fenti tulajdonságok érvényesülésétől függően négy alapvető skálátípust különböztetünk meg, ezek:

- a nominális skála, amely esetében csak a) érvényes,
- az ordinális skála, amely esetében a) és b) érvényes,
- az intervallumskála, amely esetében a), b) és c) érvényes, és
- az arányskála, amely esetében valamennyi tulajdonság érvényes.

Ha A és B jelöl két eseményt (objektumot), míg x az őket reprezentáló mérés (változó), amely A esetén x_A , B esetén x_B értéket vesz fel, akkor a *nominális skála* csupán megkülönbözteti ezeket az objektumokat, köztük csak az azonosság vagy a különbözőség viszonyát tételezi fel. Vagyis A-ról és B-ről csak annyit tudunk mondani, hogy $x_A = x_B$ vagy $x_A \neq x_B$.

Az *ordinális skála* definiálja az objektumok viszonylagos helyét is, megvalósítja az objektumok rendezését. Vagyis azon túl, hogy különbséget teszünk $x_A = x_B$ és $x_A \neq x_B$ között, azt is mondhatjuk, hogy $x_A < x_B$ vagy $x_A > x_B$.

Az *intervallumskálán* a különbségek mértékét is értelmezhetjük. Vagyis az $x_A < x_B$ vagy $x_A > x_B$ rendezésen túl azt is mondhatjuk, hogy az A a B-től $x_A - x_B$ egységgel különbözik.

Az *arányskála* az intervallumskála tulajdonságain túl még értelmezhető kezdőponttal, 0 ponttal is rendelkezik, vagyis ha $x_A > x_B$, akkor nem csak azt mondhatjuk, hogy A $x_A - x_B$ egységgel nagyobb, hanem azt is, hogy x_A / x_B -szer nagyobb, mint B.

(Füstös, Kovács, Meszéna, & Simonné, 2004, old.: 24)

A számviteli mérés a gazdasági jelenségekhez, eseményekhez kíván számokat rendelni. A számviteli mérés – lényegében a mai szabályozásban is érvényes – egzakt definícióját elsőként talán az Amerikai Számviteli Társaság (*American Accounting Association – AAA*) 1971-es jelentése adta meg, amely szerint: „a számviteli mérés számok hozzárendelése egy gazdálkodó egység múlt-, jelen- vagy jövőbeli gazdasági jelenségeihez, múltbeli vagy jelenbeli megfigyelések alapján, meghatározott szabályok szerint” (AAA, 1971, old.: 3).

A Koncepcionális keretelvek jelenleg hatályos mérés-definíciója szerint „a mérés azon pénzüsszegek meghatározásának folyamata, amelyeken a pénzügyi kimutatások elemei⁴³ megjelenítendőek és – a későbbiek során – kimutatandók a mérlegben és az eredménykimutatásban.” (Koncepcionális keretelvek, 4.54. bek.)⁴⁴

⁴³ Eszközök, kötelezettségek és saját tőke (források) – a magyar számvitelelméletben bevett fogalommal: vagyonelemek –, valamint bevételek és ráfordítások (költségek) – magyar fogalommal: vagyonsváltozások.

⁴⁴ A Keretelvek ezen részének átdolgozása folyamatban van, ennek részeként a mérés új definíciójával kapcsolatban is megjelent egy tervezet, mely szerint: „A mérés a pénzügyi kimutatásokban eszközök

A definíció kapcsán röviden ki kell térni arra, hogy a számviteli mérésen belül különbséget kell tenni az ún. kezdeti (első) értékelés, valamint az ezt követő (későbbi) mérés között. Kezdeti mérés alatt az adott vagyonelem vagy vagyonváltozás gazdálkodóhoz való bekerülésekor, a pénzügyi kimutatásokban való első megjelenítésekor végrehajtott mérését, míg követő értékelés alatt egy adott, a bekerülést követő időpontra vonatkozó (későbbi) pénzügyi kimutatásban megjelenő összeg meghatározását értjük.

Kiindulva a pénzügyi kimutatások eleminek definíciójából (Koncepcionális Keretelvek 4.4., 4.25. bek. alapján), mely szerint:

- az eszközök jövőbeni gazdasági hasznok megtestesítői,
- a kötelezettségek jövőbeni kiáramlások,
- a saját tőke ezek különbsége; míg
- a bevételek jelenbeli gazdasági hasznok,
- a költségek pedig jelenbeli negatív gazdasági hasznok,

megállapítható, hogy ezek valamennyien gazdasági jelenségek lecsapódásai. A pénzértékben való kifejezés nem más, mint számok hozzárendelése a pénzügyi kimutatások elemeihez, amit magától értetődőnek tekintünk egy számviteli mérés esetében, a mögöttes szabályrendszert pedig adottnak (hiszen maga a definíció is egy szabályrendszer része), akkor úgy gondolom, könnyen látható, hogy a két meghatározás tartalmában megegyezik. A továbbiakban ezt a definíciót – illetve mögöttes tartalmát – követem az értekezésben.

Már a számviteli mérés fogalma kapcsán fontos utalni a pénzértékek (árak) hozzárendelését eredményező mérések veszélyeire. Bródy (1990) hívja fel a figyelmet arra, hogy *„Különösen veszélyes illúziókkal terhes az olyan mérés, amely az árakat figyelmeztet, vagy árak segítségével számítja ki gazdasági mutatókat. A megfigyelt árakat önkéntelenül teljesen szabatosnak tartjuk, mert az árak a váltópénz legkisebb egységéig meghatározhatók. Egy adott beruházás költségeit a főkönyvelő látszólag teljesen pontosan ki tudja mutatni, és így is kell kimutatnia: hárommilliárd hatszázezer forint és 12 (nem 11 és nem 13) fillér. Az Eötvöst is megszegő pontosságú mérés azonban csak látszat. Az marad homályban, hogy mit ér a fillér és mit mér a fillér, hogyan viszonylik a forint-fillér a pengő-fillérhez, a centhez, a pennyhez vagy éppen a tegnapi értékhez.”* (Bródy, 1990, old.: 525)

vagy kötelezettségek (illetve az ezekben bekövetkező változások) meghatározott bázis szerinti numerikus rendezése vagy összehasonlítása más eszközökkel vagy kötelezettségekkel (illetőleg más eszközökben bekövetkező változásokkal) a bázishoz tartozó pénzértékben kifejezve, melynek eredményeként az eszköz vagy kötelezettség egy pénzértékalapú arányskálán megfelelően elhelyezhető.” (IASB, 2007, old.: 21). A fenti definíció(terv) kapcsán azonban egyetértek Whittington (2008) megjegyzésével, miszerint bár szigorúan méréselméleti alapokon áll, a pénzügyi kimutatások készítői és felhasználói szemszögéből nem igazán tűnik a jelenlegi definíciónál jobb (nem rosszabb) elméleti alapnak. A mérés definíciójának a megalkotásánál is a pénzügyi beszámolás céljából kell(ene) kiindulni. Valójában a mérés csak az egyik alkotóeleme a számvitel alapszabályokból kiinduló és a (tágra értelmezett) környezetbe beágyazott modelljének.

Azt gondolom, hogy Bródy megállapítása a mai számviteli rendszerekre ugyanúgy igaz. A piaci árak mint referenciarendszer átvételével annak inkonzisztenciáit is átveszik, legyenek azok múltbeli, jelenbeli vagy jövőbeli árak, esetleg ezek keveréke is.

5.2 A mérés és az értékelés kapcsolata

A magyar számviteli szabályozás a mérés fogalmát nem használja. Bár definíciót nem ad rá, a méréssel azonos értelemben az *értékelés* fogalma vált bevetté mind a szabályozásban, mind pedig a számvitelelméletben.⁴⁵

A jelenlegi szabályozás *„a számviteli törvénynek megfelelő értékelési eljárásokról”* beszél, azonban ennek fogalmát nem definiálja. Baricz (1994) megfogalmazásában az *értékelés* *„egyrésről a mennyiségben felvett anyagi javak pénzértékre való átszámítását, másrészt a mennyiségi felvételt nem igénylő anyagi és nem anyagi javak pénzértékének esetleges módosítását foglalja magában”* (Baricz, 1994, old.: 62). Az *értékelési eljárás* pedig: *„az értékelési tevékenység konkrét megjelenési formája, és attól függően változik, hogy miként közelítjük az értékelés tárgyait és milyen konkrét árakat vagy részértékeket alkalmazunk a pénzértékre való átszámítás, illetve a mérlegérték megállapítása céljából”* (Baricz, 1994, old.: 63).

Ha a fenti definíciót összevetjük az előző pontban definiált számviteli mérés fogalmával, akkor láthatjuk, hogy lényegében ugyanarról van szó: a cél a pénzügyi kimutatások elemeinek, a vagyonelemek és a vagyonváltozások (pénz)értékének meghatározása; az átszámítás nem más, mint pénzösszegek (számok) hozzárendelése; a pénzérték, illetve a mögöttes szabályozás itt is adottság. Ebből következően a magyar fogalomrendszerben (és a szabályozásban) megjelenő számviteli értékelés tartalmilag azonos a nemzetközi fogalomrendszerben bevett számviteli méréssel, a különbség pusztán formai. Mondhatnánk azt is, hogy az értékelés ilyen értelemben az érték mérése.

A mérés (*measurement*), illetve az értékelés (*valuation, de sokkal inkább evaluation*) tágabb, általános értelemben azonban nem feleltethetők meg egymással. Az értékelés fogalma például a Magyar értelmező kéziszótár szerint *„valaminek, valakinek mérlegelő megítélése”*, míg egy másik általánosnak tekinthető definíció szerint: *„annak a szabálya, hogy megállapítsuk, mennyit ér – mennyire értékes – egy adott dolog”*.⁴⁶

⁴⁵ Ez az oka annak is, hogy az IFRS-ekben megjelenő mérés (*measurement*) hivatalos magyar fordítása értékelés.

⁴⁶ „The act of ascertaining the worth of a thing”. Lásd pl.: <http://definitions.dictionary.net/valuation>

Vehmanen (2007) úgy fogalmaz, hogy az értékelés valójában egy értékszimbólum hozzáadása egy objektumhoz, amely annak az értékességét (*worth*) tükrözi valamilyen meghatározott értelemben (meghatározott rendszer alapján). Az, hogy ez az értékszimbólum milyen rendszerben értelmezendő, az adott értékelés függvénye. Lázár (2002) értelmezésében az értékelés „az a célirányos tevékenység, melynek keretében az értékelő egy valóságalelem értékét megállapítja. E »megállapítás« kettős értelmű: az értékelő vagy döntést hoz, s ő maga rendel értéket az értékelendőhöz, vagy egy már addig is létező (»talált«) értéket tudatosít és használ fel” (Lázár, 2002, old.: 31). Az értékelés tehát egy meghatározott referenciarendszer szerinti értékítélet-alkotás, amely referenciarendszer lehet az értékelés „sajátja”, de átvett is. Cairncross (1960) például öt különböző értékelési rendszert határoz meg: erkölcsi jószág, esztétikai szépség, hasznosság, csereérték, ideális csereérték, de a sort még folytathatnánk.⁴⁷

Ha tehát az értékelésre mint mérlegelő megítélésre, értékítélet-alkotásra tekintünk, míg a mérés számok hozzárendelése, ami implikálja a számok között fennálló relációk, ezen relációk által képviselt értékítéletek átvételét, akkor a két fogalom nem azonos. Ugyanakkor a mérés elengedhetetlen lépése az értékkészlet kiválasztása. Ha azonban ezt az egyes alternatív értékkészletek – ezáltal az alternatív értékkészletek esetében érvényesülő belső relációk – közötti választást vizsgáljuk, a kép már nem ilyen tiszta. Ilyen szempontból a mérés igenis magában foglalja az értékítélet-alkotást, attól nem választható el.

Littleton (1929) úgy érvel, hogy „az üzletemberek, a bankárok, a befektetők számos alkalommal »értékelhetik (evaluate)« egy adott dolog tulajdonságait, piacát, a benne rejlő lehetőségeket vagy annak állományát, a számvitel azonban nem. A számvitelnek rögzítő (recording), nem pedig értékelő (valuation) funkciója van.” (Littleton, 1929, old.: 153). Peloubet (1935) szerint a számvitel nem értékeli a fenti értelemben, a számvitel „jól informált laikusként” csak megállapítja, hogy a mások által elvégzett értékelés mennyiben megfelelő a számvitel céljaira. A mérlegelő megítélés azonban nem feladata a számvitelnek. Berle és Fisher (1932) szerint az értékelés technikai értelemben nem a számvitel feladata, azonban azáltal, hogy gyakran tekintetbe kell vennie a különböző értékeléseket, a számviteli gyakorlat részévé vált. Egészen pontosan a számvitelnek kell ellenőriznie mások értékeléseit.

⁴⁷ A számviteli értékelés értékelési rendszere közvetlen megnyilvánulásában a pénzértékek, de ezek mögött valamennyi esetben a piaci értékítélet átvétele húzódik meg.

A fenti három megfogalmazás látszólag leszűkíti a számvitel funkcióit, azonban figyelembe kell venni, hogy az 1930-es években íródtak. Véleményem szerint egy nagyon lényeges dologra viszont rávilágítanak: a számvitel nem értékítéletet mond, hanem leképez, ebben az értelemben tehát valóban nem értékkel. Annak megállapítása azonban valamennyi esetben a számvitel feladata, hogy az adott értékelés – végezze azt bárki –, mennyiben van összhangban az adott számviteli rendszerrel, illetve annak alapnormáival.

Az angolszász számviteli gondolkodásban – és a szabályozás nyelvezetében – érvényesülő mérési perspektíva (*measurement perspective*) gyökere visszavezet a 4.1.2. pontban bemutatott mögöttes feltételezésekhez, egészen pontosan a hű bemutatás kérdéseihez. Barth (2000) úgy fogalmazza meg ezt, hogy a „*A megbízhatóság – hű bemutatás (saját betoldás – KDM) – annak a mértékét jelenti, hogy mennyiben tudjuk leképezni azt, amit le kívánunk képezni. Az a mérési perspektíva kiindulópontja. A mérési perspektívából következő alapvető kérdések, hogy a számviteli jövedelem mennyire jól méri a közgazdasági jövedelmet, illetve egy számviteli eszköz vagy kötelezettség mennyire jól méri a mögöttes közgazdasági eszközt vagy kötelezettséget*” (Barth, 2000, old.: 16). A mérési perspektívából kiindulva tehát a fenti általános értelemben a számvitel nem értékkel, hanem mér, célja a gazdasági jelenségek leképezése, hű bemutatása, nem pedig értékítélet alkotása.⁴⁸

Ez az értéksemlegesség teljesen nyilvánvaló, amikor a hozzárendelés piaci árak – például a bekerülési érték (bekerülési költség) – hozzárendelését jelenti (*mark to market* mérés). Kevésbé nyilvánvaló azonban az ún. általános értékelési eljárások (modellek) alkalmazása esetében (*mark to model* mérés). Azt viszont nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a számviteli értékelési modellek nem „a semmiből teremtenek új világot”, leegyszerűsítve: a piac értékítéletét próbálják a mérés időpontjára vonatkozóan megállapítani. Az természetesen egy másik – fontos – kérdés, hogy ezek a modellalapú értékelések mennyiben tudják ténylegesen előrevetíteni a jövőbeni folyamatokat. Abdel-Magid (1979) ugyanakkor felhívja a figyelmet arra, hogy a konvencionális számviteli értékek alapvetően két folyamat eredményeként alakulnak ki: (1) számok elemi eseményekhez (pl. adásvételi tranzakciók) való hozzárendelése során; (2) számítások – kalkulációk, mérési modellek – alapján. Szigorú értelemben véve mérésnek csak az első folyamat nevezhető, sőt ebben az esetben, a *tranzakció pillanatában* – a pénzértékek használatából következően – a mérés empirikusan igazolható és arányskálán történik.

⁴⁸ A mérési perspektíva, bár a szóhasználatban jelen van, dominanciája egyre inkább megkérdőjelezhető. Részletesebben lásd az 5.4.3. pontban.

A modellalapú értékelések, a modelleknel alkalmazott paraméterek megválasztása alapvetően befolyásolja a mérés kimenetelét, ami pedig szétfeszíti ezt a deklaráltan értéksemleges, a mögöttes tartalmat minél hűbb módon leképező megközelítést. Azt sem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a hű bemutatás nem értelmezhető önmagában, ahogy ezt a 4.1.2. pontban kifejtettem. Valójában már a releváns jelenségek kiválasztása is egyfajta értékítélet-alkotás, ebből következően a számviteli mérés ilyen szempontból sem lehet sosem értéksemleges.

Összefoglalóan azt kell rögzíteni, hogy egyrészt a nemzetközi fogalomrendszerben számviteli mérésnek hivatkoznak a magyar szaknyelvben bevett számviteli értékelésre, másrészt a fogalmak – közös – mögöttes tartalma, a hozzárendelés lényegesebb kérdés a mérés és az értékelés közötti választásnál, ami sokkal inkább megközelítésmódbeli (filozófiai), semmint számviteleméleti kérdés. Az értekezésben az értékelés szót használom az érték megállapítására. A mérés kifejezés talán jobban hangsúlyozza a hozzárendelést, ám a magyar számviteli szaknyelvben az értékelés honosodott meg, és nem tartanám szerencsésnek a bevett számviteli fogalmak lecserélését.⁴⁹

A probléma tisztázását nehezíti, hogy a jelenlegi számvitel az érték fogalmát kiterjedten használja. A számviteli (könyv szerinti) érték⁵⁰ azonban nem más, mint a hozzárendelési folyamat eredményeként megállapított pénzösszeg, a hozzárendelt szám. Visszaülva a mérés folyamatának három lépésére, látható, hogy a definíció, illetve a mögöttes fogalomrendszer a koncepcióalkotást jelenti, a hozzárendelés szabályairól (kvantifikáció) azonban nem mond semmit. A számviteli mérés fogalomrendszere a számviteli mérés elméletének tehát csak egyik – bár kiemelkedően fontos – alkotóeleme, a hozzárendelési szabályok azonban önmagából a fogalomból még nem következnek.

⁴⁹ Ezt azonban a valós érték mérése esetében nem tudom következetesen alkalmazni, lásd 6.4 pont, illetve 137. lábjegyzet.

⁵⁰ Az angol számviteli terminológiában, bár a könyv szerinti érték (*carrying amount*) magát az érték (*value*) szót nem tartalmazza, számtalan esetben találkozhatunk az érték fogalmával (nettó realizálható érték – net realizable value, valós érték – fair value, maradványérték – residual value, használati érték – value in use stb.). A magyar számviteli szaknyelvben általánosnak tekinthető az érték megnevezés, illetve a különböző, eredetileg a „value” helyett más kifejezést használó fogalmak „érték”-kel való megfeleltetése (megtérülő érték – recoverable amount, bekerülési érték – historical cost stb.).

5.3 Értékelés a jelenlegi számviteli szabályozásban

A számviteli értékelés – számviteli mérés – elméletének tehát arra kell választ adnia, hogy milyen szabályok mentén történjen meg a számok hozzárendelése a gazdasági jelenségekhez. A hozzárendelés szabályrendszerének egyik legfontosabb eleme a hozzárendelés értékkészlete, azaz milyen számhalmaz(ok)ból történhet meg a választás. A számviteli értékelés értékkészletét az értékelési alapok (*measurement bases*)⁵¹ jelentik.

Az értékelési alapok definiálása azonban nem elegendő, hiszen az értékkészlet definiálása szükséges, de nem elégséges a hozzárendelés elvégzéséhez. Ehhez az értékelési alapok közötti választás szabályait is le kell fektetni. Az értékelési alapok és az értékelési alapok kiválasztásának szabályai alkotják a számviteli értékelés elméletét.

5.3.1 Értékelési alapok a jelenlegi szabályozásban

A jelenleg hatályos Keretelvek négy értékelési alapot definiálnak, ezek: a bekerülési költség (*historical cost*), a jelenlegi költség (*current cost*), realizálható/kiegyenlítési érték (*realisable/settlement value*) és a jelenérték (*present value*). (Koncepcionális keretelvek, 4.55. bek.)

A *bekerülési költség (érték)* hozzárendelése esetén az eszközök a kifizetett pénzeszköz (egyenértékes), illetve az eszköz megszerzéséért adott ellenérték a megszerzés napján érvényes valós értékén, míg a kötelezettségek a kötelelem felvállalásáért kapott összegben, vagy bizonyos körülmények között (például nyereségadók) a normál üzletmenet során várhatóan fizetendő pénzösszegben szerepelnek a pénzügyi kimutatásokban.

A *jelenlegi (pótlási) költség (érték)* hozzárendelése esetén az eszközök egy azonos vagy helyettesítő eszközért az értékelés napján fizetendő pénzösszegben, míg a kötelezettségek a kiegyenlítésért fizetendő aktuális, diszkontálatlan összegben jelennek meg a pénzügyi kimutatásokban.

A *realizálható/kiegyenlítési érték* hozzárendelése esetén az eszközök az aktuális, szokásos piaci feltételeket tükröző értékesítésük során elérhető pénzösszegben, míg a kötelezettségek a normál üzletmenet során kiegyenlítésükkor fizetendő (diszkontálatlan) összegben jelennek meg a pénzügyi kimutatásokban.

⁵¹ A *measurement base* bevett magyar megfelelője az értékelési alap, így összhangban az előző – 5.2. – pontban részletezettekkel konzekvensebbnek tartom a bevett magyar szakkifejezés használatát „*mérési alap*” helyett és azzal azonos értelemben.

A *jelenérték* hozzárendelése esetén az eszközök az általuk generált, várható jövőbeni pénzáramlások diszkontált jelenértékén, míg a kötelezettségek a normál üzletmenet során, kiegyenlítésükkel kapcsolatos, a jövőben várható pénzáramlások diszkontált jelenértékén jelennek meg a pénzügyi kimutatásokban.⁵²

A fentiek szerint definiált négy értékelési alap olyan szempontból nem tekinthető szerencsésnek, hogy valójában *nem egységes, egyetlen elemből felépülő („atomikus”) értékfogalmak*, hanem összetett koncepciók, éppen ezért nehezen határolhatók le, definiálhatók egzakt módon (nehezen operacionalizálhatók). Alapvető probléma, hogy a költség és az érték összetett fogalmait használja, amelyek pedig önmagukban is definiálásra szorulnak.

A *bekerülési költség* mint múltbeli beszerzési ár csak részben egységes, hiszen – nem monetáris eszközök cseréje esetén – az adott ellenérték valós értékéről beszél, miközben ezt a fogalmat korábban nem definiálta. A bekerülési érték fogalmának definíciója olyan szempontból is kifogásolható, hogy bár a kezdeti értékelést – a fent említett korlátokkal – lefedi, a későbbi értékelésről nem mond semmit, hiszen a bekerülés időpillanata csak egyszer értelmezhető egy adott vagyonelem esetében.

Szintén összetett koncepció a *jelenérték*, mivel a jövőbeni pénzáramlások természete szerint ez lehet jövőbeni eladási ár (értékesítésből származó cash flow-k), illetve használati érték (használatból származó cash flow-k) is. Szintén problémát jelent, hogy az ártartalmú értékelési alapok (bekerülési költség – múltbeli beszerzési ár, jelenbeli költség – jelenbeli bekerülési ár, realizálható érték – jelenbeli eladási ár, jelenérték – jövőbeni eladási ár) esetében mi az ár pontos tartalma? Kiigazított, vagy kiigazítás nélküli, csak az adott eszköz konkrét ára, vagy esetleg szorosan kapcsolódó más kiáramlások is beletartoznak stb.

Ha a fenti értékelési alapokat mint általános kategóriákat, gyűjtőfogalmakat fogadjuk el, akkor bekerülési/jelenlegi/jelenértéknek kell tekinteni minden olyan értéket, amely kiindulva a múltbeli/jelenlegi árból/diszkontált pénzáramlásból, valamilyen módosítással (halmozás, amortizáció, allokálás) alakul ki.

⁵² Mondhatjuk azt is, hogy a jelenérték a „jövőt a jelenben” akarja megragadni.

Az értékelési alapok azonban rávilágítanak a *számviteli értékelés kettős természetére*, amit *Ijiri* (1967) úgy fogalmaz meg, hogy egy vagyonelem mind hasznossággal (haszonérték – *benefit value*), mind áldozattal (feláldozott érték – *sacrifice value*) jár, éppen ezért mind a hasznot, mind az áldozatot reprezentáló értékpárokkal kell mérni az eszközöket. Az idősíkot bekapcsolva *Ijiri* négy értékelési modellt határoz meg:

Időhorizont	Feláldozott érték	Haszonérték
Múlt	Bekerülési költség	Realizált érték
Jövő	Pótlási költség	Realizálható érték

1. táblázat: A számviteli értékelés kettős természete.

Forrás: (Ijiri, 1967) alapján (Bedford, 1968, old.: 276)

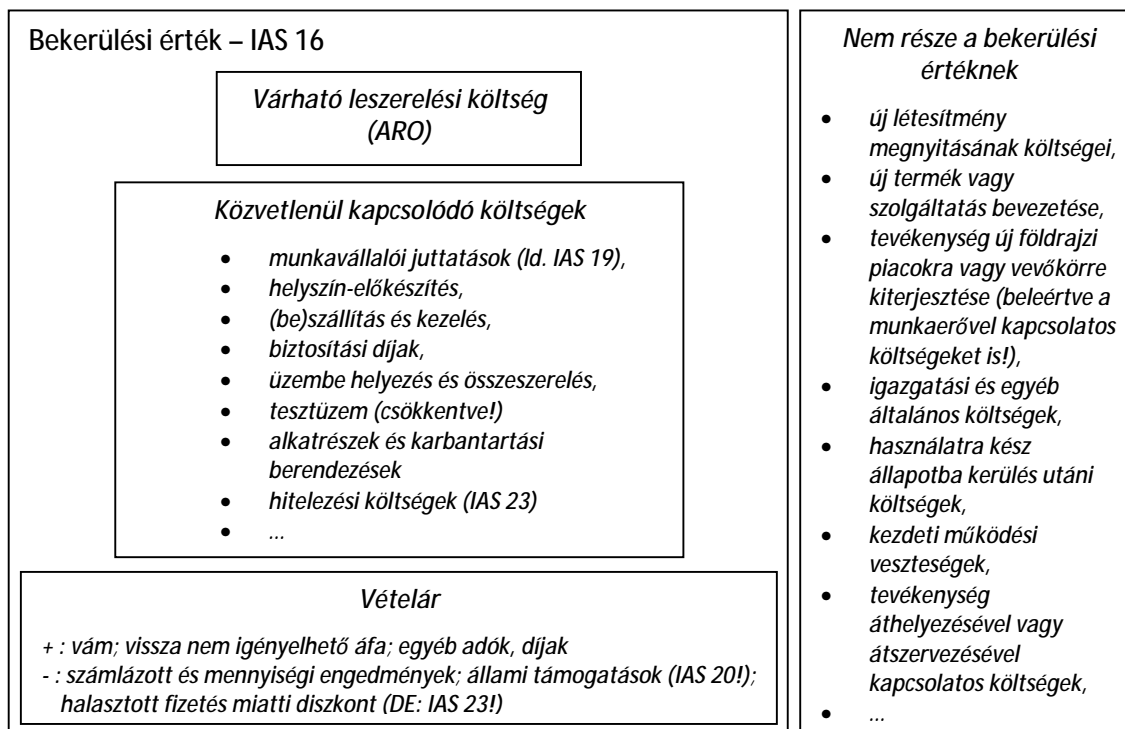
Azt gondolom, hogy *Ijiri* négyes felosztása párhuzamba állítható a fent definiált négy értékelési alappal: a bekerülési érték ugyanolyan tartalmú, a pótlási költség és a realizálható érték esetében azonban sokkal inkább jelenbeli időorientáltságról beszélhetünk, míg a jövőbeli időhorizontnak a jelenérték felel meg a mai szabályozásban. A realizált érték (múltbeli haszonérték) abból a szempontból problematikus, hogy a múltban realizált hasznok léte feltételezi az eszközök elhasználását, ez azonban azt jelenti, hogy a meglévő eszközök értékelésénél nem értelmezhető.⁵³

Bedford (1968) *Ijiri* rendszere kapcsán szintén arra hívja fel a figyelmet, hogy az értékelési alapok pontos definíciójához az azokat létrehozó operációk (értékelési szabályok) leírása szükséges. Például a bekerülési érték jelentheti magát a megszerzett eszköz költségét (árát), jelentheti a megszerzés költségét (az ár, valamint a kapcsolódó tételek összegét), de ugyanígy az eszköz felhasználásának – egy, a beszerzéstől különböző esemény – költségét is.

Ezzel az operacionalizálással *Ijiri*, de bizonyos szempontból a jelenlegi szabályozás is adós marad. A jelenlegi szabályozásban az egyes standardok (részletszabályok) szintjén kerül megfogalmazásra, hogy mit is kell érteni egy adott értékelési alap tartalmán. Ebből következően *a bekerülési érték tartalma* – nem alapjaiban, de – vagyonelemenként különbözik, jöllehet, a vagyonelemek sajátosságai miatt teljesen egységes definíció nem adható.

⁵³ Kötelezettségekre természetesen szintén kiterjeszthető a fogalomrendszer, ahogy azt a Keretelvek értékelési alapjai esetében bemutattam.

A bekerülési érték összetettségét illusztrálja az alábbi, tárgyi eszközök (ingatlanok, gépek és berendezések) bekerülési értékének elemeit összefoglaló ábra (IAS 16,⁵⁴ 16-22. bek. alapján):

3. ábra: A bekerülési érték fogalmának tartalma az IAS 16-ban. Saját szerkesztés.

A fentiek alapján – némiképp sarkítva – azt mondhatjuk, hogy bár az IFRS keretelvek definiálják az értékelési alapokat, ez nem tölti be alapvető funkcióját, nem alkalmas arra, hogy megalapozza a számviteli értékelés elméletét, hiszen ha pusztán az értékkészlet elemeit vizsgáljuk, már akkor is számos kérdést nyitva hagy a szabályozás.

Felmerül a kérdés, hogy vajon a szabályozásnak célja lehet-e az értékelés elméletének megalapozása? A standardalkotó ennél óvatosabban fogalmaz, célként csak a jelenlegi szabályozásban megjelenő hézagok kitöltését, illetve egy letisztult, naprakész útmutatót kívánnak megalkotni, amely alkalmas arra, hogy megállapíthatóak legyenek az értékelés általános követelményei az egyes standardokban. (IASB-FASB, 2008, old.: 2) Azt gondolom azonban, hogy ez gyakorlatilag az értékelés elméletének lefektetését jelenti.

⁵⁴ IAS 16 – Ingatlanok, gépek és berendezések (*Property, Plant and Equipment*)

A magyar számviteli szabályozásból hiányzik az IFRS-ek rendszerét bizonyos fokon jellemző koncepcionális megközelítés (az értékelés alapelveinek lefektetése a Keretelvekben). Bár a számviteli törvény az értékelést külön cím alatt szabályozza („A mérlegben szereplő eszközök és források értékelése” – Szt. 57-59. §§), itt nem találjuk meg az értékelési alapok definiálását, jöllehet, azokra a tételes szabályokból visszakövetkeztethetünk. A szabályozás áttekintését nehezíti, hogy az értékelés szabályait valójában a fent jelzett alcímen túli szakaszok (46-68. §§) is tartalmazzák. Az IFRS-ek szabályaival kapcsolatban felhozott kritikák azonban itt is megállnak.

5.3.2 Az értékelési alapok tervezett új katalógusa

A számviteli szabályozás is felismerte, hogy a számviteli értékelés elmélete az egyik legkevésbé fejlett területe a jelenlegi szabályozásnak, ezért az IASB⁵⁵ és a FASB⁵⁶ közös koncepcionális keretelv projektjének részeként sor kerül (a jövőben) az értékelés jelenlegi szabályainak felülvizsgálatára. Ennek keretében történt meg az *értékelési alapok felülvizsgálata*, melynek során a szabályozó kilenc lehetséges új értékelési alapot definiált. Ezek a múltbeli vételi ár (*past entry price*), múltbeli eladási ár (*past exit price*), módosított (aktualizált) múltbeli érték (*modified past amount*), jelenlegi vételi ár (*current entry price*), jelenlegi eladási ár (*current exit price*), jelenlegi egyensúlyi ár (*current equilibrium price*), használati érték (*value in use*), jövőbeni vételi ár (*future entry price*), jövőbeni eladási ár (*future exit price*).

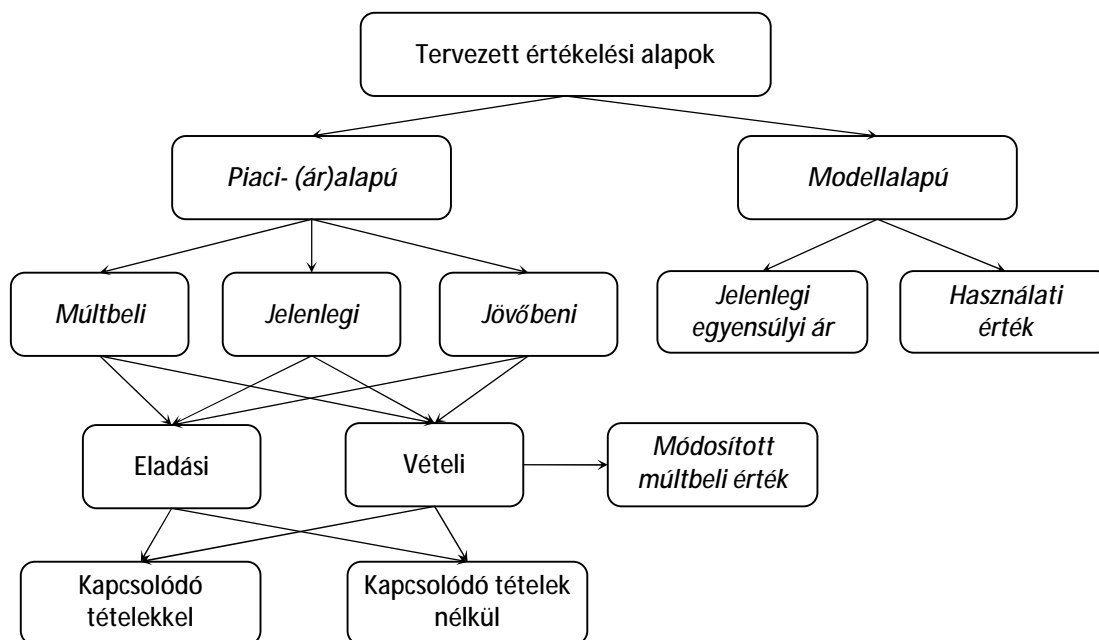
Látható, hogy a tervezett értékelési alapok az idősík – a hordozott információk időhorizontja – mentén választhatók szét, három a múltra, négy a jelenre, kettő pedig a jövőre vonatkozik. A kilenc „jelölt” közül hét ár, egy érték, egy pedig sem nem ár, sem nem érték (a módosított múltbeli érték/összeg – *amount*). A megkülönböztetés azért fontos, mert bár mind az árak, mind az értékek a gazdasági hasznosság mértékét próbálják megragadni, az árak a piac által determinált összegek, így egyetlen, csak egy adott gazdálkodót jellemző tényezőt sem juttatnak kifejezésre, szemben a(z) – használati – értékkel, amely gazdálkodó egység specifikus tényezőket is magában foglal.

⁵⁵ International Accounting Standards Board

⁵⁶ Financial Accounting Standards Board

A tervezetben az egyes értékelési alapok további esetekre bonthatók, ennek alapján összesen 21 értékelési alap került definiálásra. Az ár-jellegű értékelési alapok valamennyi esetben felbontásra kerültek aszerint, hogy a tranzakcióhoz kapcsolódó egyéb tételekkel (például a szállítási és rakodási költség, különféle adók, vámok, alkatrészek stb.), vagy azok nélkül értendőek. A jelenlegi vételi ár (pótlási költség) esetében az eszközöknél szintén különbséget tesz a tervezet a pótlás mikéntje szerint: azonos/helyettesítő eszköz/kapacitás beszerzés/előállítás. A módosított múltbeli bekerülési érték esetén az alábontás alapja pedig a módosítás természete: halmozás/felosztás/amortizáció, illetve ezek kombinációja.

Az értékelési alapok tervezett rendszerét foglalja össze a következő ábra. Eltérve a tervezettől az értékelési alapokat két alapvető csoportba soroltam: a piaci- (ár)alapú, illetve a modellalapú értékelési alapok között teszek különbséget első lépésben. A piaci-alapú értékelési alapok közé sorolom magától értetődő módon a különböző árakat, valamint a módosított múltbeli értéket, mivel ez a múltbeli vételi árakból származtatható. A jövőbeni árak valójában határterületnek minősülnek, mivel a jövőbeni piaci információk természetesen csak becsülhetőek. Modellalapú értékelési alap a jelenlegi egyensúlyi ár (általános egyensúlyelméleti modell), illetve a használati érték (a vagyonelemmel kapcsolatos diszkontált pénzáramlásokon alapuló modell). Az ábrán a jelenlegi vételi ár, illetve a módosított múltbeli érték fent jelzett továbbbontása az áttekinthetőség érdekében nem szerepel.

4. ábra: A tervezett értékelési alapok rendszere. Saját szerkesztés.

A tervezetben szereplő értékelési alapok meghatározását foglalja össze az alábbi táblázat:

Értékelési alap	Meghatározás
<p><i>Múltbeli vételi ár</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - kapcsolódó tételek nélkül - kapcsolódó tételekkel 	<p>Az az ár, amit egy gazdálkodó egységnek kellett fizetnie egy csere során az eszköz megszerzéséért, figyelmen kívül hagyva/hozzáadva a megszerzéshez kapcsolódó egyéb termékek és szolgáltatások vételárát.</p> <p>(1) Az az ár, amit egy gazdálkodó egység kapott egy csere során a <i>kötelezettség</i> felvállalásáért, vagy (2) egy nem fogalomképes <i>kötelezettség</i> keletkezésekor kapott összeg, figyelmen kívül hagyva/levonva a felvállaláshoz kapcsolódó egyéb termékek és szolgáltatások vételárát.</p>
<p><i>Múltbeli eladási ár</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - kapcsolódó tételek nélkül - kapcsolódó tételekkel 	<p>Az az ár, amit egy gazdálkodó egység kapott (volna) egy csere során az eszköz értékesítéséért, figyelmen kívül hagyva/levonva az értékesítéshez kapcsolódó egyéb termékek és szolgáltatások vételárát.</p> <p>Az az ár, amit egy gazdálkodó egységnek kellett (volna) fizetnie egy csere során <i>kötelezettsége</i> kiegyenlítéséért, figyelmen kívül hagyva/hozzáadva a kiegyenlítéshez kapcsolódó egyéb termékek vagy szolgáltatások vételárát.</p>
<p><i>Módosított múltbeli érték</i></p> <ul style="list-style-type: none"> a) <i>Halmazott (accumulated)</i> b) <i>Felosztott (allocated)</i> c) <i>Amortizált (amortized)</i> d) <i>Kombinált (combined)</i> 	<p>a) Az eszköz megalkotása, előállítása vagy bővítése érdekében, múltban kifizetett valamennyi vételár elem halmozott értéke, beleértve a kapcsolódó áruk és szolgáltatások vételárát is.</p> <p>Egyazon <i>kötelezettséget</i> megtestesítő különféle, illetve meghatározott időszak alatt fokozatosan keletkezett kötelmek felvállalásáért kapott pénzüsszegek halmozott értéke, levonva a felvállaláshoz kapcsolódó áruk és szolgáltatások vételárát.</p> <p>b) A vételár különböző eszközökre történő felosztása során az adott <i>eszközre</i> jutó összeg.</p> <p>A kapott pénzüsszeg különböző <i>kötelezettségekre</i> történő felosztása során az adott <i>kötelezettségre</i> jutó összeg.</p> <p>c) Az adott <i>eszköz/kötelezettség</i> eredeti vételi vagy eladási árából, amortizációs szabályoknak megfelelő felosztása során a tárgyidőszakot követő időszakhoz rendelt összeg.</p> <p>d) A múltbeli vételi/eladási ár adott <i>eszközhöz/kötelezettséghez</i> halmozás, felosztás és/vagy amortizálás útján rendelt összege.</p>

Értékelési alap	Meghatározás
<p><i>Jelenlegi vételi ár</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - kapcsolódó tételek nélkül - kapcsolódó tételekkel <ul style="list-style-type: none"> i. azonos beszerzése (<i>identical replacement</i>) ii. azonos előállítása (<i>identical reproduction</i>) iii. egyenértékű helyettesítés (<i>equivalent replacement</i>) iv. termelési kapacitás helyettesítése (<i>production capacity replacement</i>) 	<p>Az az ár, amit egy gazdálkodó egységnek jelenleg fizetnie kellene egy csere során az eszköz megszerzéséért, figyelmen kívül hagyva/hozzáadva a megszerzéshez kapcsolódó egyéb termékek és szolgáltatások vételárát. A kapcsolódó tételekkel megnövelt vételi ár lehet (i) egy azonos eszköz beszerzésének költsége, (ii) egy azonos eszköz előállításának költsége, (iii) egy az adott eszközzel egyenértékű eszközzel való helyettesítés költsége, (iv) az eszköz termelési kapacitásának az elérhető (leg)újabb technológiával való helyettesítésének költsége.</p> <p>(1) Az az ár, amit egy gazdálkodó egység jelenleg kapna egy csere során a <i>kötelezettség</i> felvállalásáért, vagy (2) egy nem forgalomképes <i>kötelezettség</i> keletkezésekor jelenleg kapható összeg, figyelmen kívül hagyva/levonva a felvállaláshoz kapcsolódó egyéb termékek és szolgáltatások vételárát.</p>
<p><i>Jelenlegi eladási ár</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - kapcsolódó tételek nélkül - kapcsolódó tételekkel 	<p>Az az ár, amit egy gazdálkodó egység jelenleg kapna egy csere során az eszköz értékesítéséért, figyelmen kívül hagyva/levonva az értékesítéshez kapcsolódó egyéb termékek és szolgáltatások vételárát.</p> <p>Az az ár, amit egy gazdálkodó egységnek jelenleg fizetnie kellene egy csere során <i>kötelezettsége</i> kiegyenlítéséért, figyelmen kívül hagyva/hozzáadva a kiegyenlítéshez kapcsolódó egyéb termékek és szolgáltatások vételárát.</p>
<i>Jelenlegi egyensúlyi ár</i>	<p>Az a piactisztító ár, amelyen egy adott <i>eszköz/kötelezettség</i> jelenleg elcserélhető lenne jól tájékozott, üzletkötési szándékkal rendelkező felek között, egy szokásos ügylet során, egy hatékony,⁵⁷ teljes⁵⁸ és tökéletes⁵⁹ piacon.</p>
<i>Használati érték</i>	<p>Azon diszkontált nettó cash flow-k összege, amelyeket a gazdálkodó egység az <i>eszköz</i> használatával várhatóan megszerez, beleértve az eszköz esetleges elidegenítéséből származó cash flow-kat is.⁶⁰</p> <p>Azon diszkontált nettó cash flow-k összege, amelyeket a gazdálkodó egység a <i>kötelezettséggel</i> kapcsolatosan várhatóan megfizet, beleértve a kötelezettség megléte miatt felmerülő költségekkel és a kötelezettség kiegyenlítésével kapcsolatos cash flow-kat is</p>

⁵⁷ Hatékony piacok alatt a klasszikus *Fama*-féle definíciót érti a standard, bővebben lásd pl: (Brealey & Myers, 1999)

⁵⁸ Egy piac teljes, ha egy adott eszközzel kapcsolatos valamennyi lehetséges tranzakció megköthető.

⁵⁹ Egy piac tökéletes, ha valamennyi piaci szereplő tökéletesen informált, árelfogadó, nincsenek ki- és belépési korlátok, valamint tranzakciós költségek, és a termelési technológia mindenki számára egyformán hozzáférhető.

⁶⁰ „Amennyit a gazdálkodó egységnek ér az adott eszköze/kötelezettsége.”

Értékelési alap	Meghatározás
<p><i>Jövőbeni vételi ár</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - kapcsolódó tételek nélkül - kapcsolódó tételekkel 	<p>Az az ár, amit egy gazdálkodó egységnek kellene fizetnie a jövőben egy csere során az eszköz megszerzéséért, figyelmen kívül hagyva/hozzáadva a megszerzéshez kapcsolódó egyéb termékek és szolgáltatások vételárát.</p> <p>(1) Az az ár, amit egy gazdálkodó egység a jövőben kapna egy csere során a <i>kötelezettség</i> felvállalásáért, vagy (2) egy nem fogalomképes <i>kötelezettség</i> keletkezésekor a jövőben kapható összeg, figyelmen kívül hagyva/levonva a felvállaláshoz kapcsolódó egyéb termékek és szolgáltatások vételárát.</p>
<p><i>Jövőbeni eladási ár</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - kapcsolódó tételek nélkül - kapcsolódó tételekkel 	<p>Az az ár, amit egy gazdálkodó egység a jövőben kapna egy csere során az eszköz értékesítéséért, figyelmen kívül hagyva/levonva az értékesítéshez kapcsolódó egyéb termékek és szolgáltatások vételárát.</p> <p>Az az ár, amit egy gazdálkodó egységnek a jövőben fizetnie kellene egy csere során egy <i>kötelezettség</i> kiegyenlítéséért, figyelmen kívül hagyva/hozzáadva a kiegyenlítéshez kapcsolódó egyéb termékek és szolgáltatások vételárát.</p>

2. táblázat: Tervezett értékelési alapok az IFRS-ekben. Forrás: (IASB-FASB, 2008)

A tervezett új értékelési alapok vitathatatlan előnye a korábbi szabályozáshoz képest, hogy kellően atomikus, operacionalizálható és hézagmentes (teljes) rendszert kíván felállítani. A tervezet hátránya pontosan ebből a hézagmentességből következik: olyannyira szerteágazóvá válnak az értékelési alapok, ami a gyakorlati alkalmazhatóságot kérdésessé teszi. Ugyanakkor az IASB hangsúlyozza, hogy valamennyi értékelésialap-jelöltet a standardalkotás későbbi szakaszában tesztelni kell, a korábban már bemutatott minőségi jellemzők alapján (azok hasznossági terében). (IASB-FASB, 2008, old.: 3)

Látható, hogy a korábbi értékelési alapok használatát a tervezet gondosan kerüli, még a bekerülési érték sem jelenik meg önálló értékelési alapként. Ennek oka a fent kifejtett többértelműség. Különleges a jelenbeli (aktuális) vételi ár abból a szempontból, hogy szemben a múltbeli és jövőbeni vételi árral, több lehetséges kombináció – azonos/helyettesítő eszköz – is definiálásra kerül. A múltbeli árak esetében ennek relevanciája csekély, hiszen pontosan tudjuk, hogy melyik eszköz került a gazdálkodó egységhez, a jövőbeni árak esetében pedig a technikai fejlődés, a piacon elérhető helyettesítő termékek változása miatt valójában még közelítő becslés sem adható.

Az időhorizont és a minőségi jellemzők kapcsolatát vizsgálva az az alapvető következtetés vonható le, hogy a múltból az értékelés időpontjához való közelítéssel a relevancia növekszik, ezzel párhuzamosan a hű bemutatás egyre nehezebbé válik, több mögöttes feltételezést (becslést) igényel.

Például ha egy évvel korábban beszerezett tárgyi eszközre gondolunk, amelynek múltbeli értéke az avulás, illetve a piaci változások következtében a döntéseknél nem bír hasznossággal. Ugyanakkor, ha az eszköz jelenlegi értékét kívánjuk megállapítani, általában egy modellszámításból indulunk ki, amelyhez számos feltételezéssel kell élnünk mind a jövőbeni használatot, mind a várható pénzáramlásokat, mind a kockázati viszonyokat illetően. Igaz ez abban az esetben is, ha az értékelés a megfigyelhető piaci árakból indul ki, hiszen kicsi a valószínűsége, hogy egy teljesen azonos eszközt találunk a piacon, ekkor pedig a piaci árak kiigazítására, az egyedi jellemzők figyelembevételére csak feltételezések alapján kerülhet sor. Ezek a feltételezések, összehasonlítva a múltbeli, ténylegesen kifizetett árral, nehezebben ellenőrizhetők.

5.3.3 Hozzárendelési szabályok a jelenlegi szabályozásban

Az értékelés elméletének legfontosabb összetevői talán a hozzárendelési szabályok, amelyek megadják, hogy a korábban definiált értékkészlet elemeiből melyiket rendeljük hozzá egy adott gazdasági jelenséghez a számviteli leképezés során.

A jelenlegi szabályozásban gyakorlatilag nem beszélhetünk részleteiben kidolgozott, egységes hozzárendelési szabályrendszerről.

Az IFRS Keretelvek csak annyit fektetnek le, hogy: *„A pénzügyi kimutatások elkészítésénél legáltalánosabban alkalmazott értékelési alap a bekerülési érték. Rendszerint a bekerülési érték és egyéb értékelési alapok kombinációja valósul meg. Például a készletek rendszerint a bekerülési érték és a piaci érték közül az alacsonyabbikon, a piacképes értékpapírok piaci értéken, a nyugdíjkötelezettségek jelenértéken kerülnek bemutatásra. Ezeken túl egyes gazdálkodó egységek – a bekerülési érték modell nem pénzügyi eszközök árváltozásainak hatását figyelmen kívül hagyó volta miatt – jelenlegi költség alapot használnak.”* (Koncepcionális keretelvek, 4.56. bek.) A fentiekből következően az IFRS-ek rendszere az értékelési alapok kombinálásával egy kevert értékelési modellt valósít meg.

A kevert értékelési modellek kapcsán fennáll annak a veszélye, hogy elfedve a „közgazdasági illeszkedéseket” (*economic matches*) a számviteli leképezés során, különböző módon értékel egymással szoros kapcsolatban lévő vagyonelemeket. Ezen „féloldalas” értékelés (*accounting mismatch*) miatt a gazdálkodó egység vagyonertékén felül saját tőkéje, eredménye is torzul, így még *„közgazdaságilag kiegyensúlyozott pozíciók esetén is ingadozhat a gazdálkodó egység eredménye, illetve saját tőkéje.”* (Boros, Bosnyák, & Kovács, 2006, old.: 513)⁶¹

⁶¹ A pénzügyi instrumentumok jelenlegi (IFRS) szabályozásában (IAS 39/IFRS 9) megtalálható *valós érték opció* ezeket az értékelési inkonzisztenciákat hivatott feloldani azáltal, hogy lehetővé teszi az egyébként

A magyar számviteli törvény szintén a bekerülési értéket nevezi meg általános értékelési alapként. „A befektetett eszközöket, a forgóeszközöket (...) bekerülési értéken kell értékelni.” (Szt. 57. § (1) bek.) Azonban az idézett szabály folytatása némiképp fogalmi zavart okoz, mivel hivatkozik az értékcsökkenési leírásra, valamint az értékvesztésre (terven felüli értékcsökkenésre) és annak visszaírására mint az (eredeti) bekerülési értéket módosító tételekre. A (szisztematikus) értékcsökkenési leírás (amortizáció) még nem is feszíti szét a fogalmi keretet, azonban az aktuális piaci értékre alapozott, lényegében az aktuális piaci/realizálható⁶² értéket megtestesítő értékvesztés, illetve ennek (részleges) visszaírása után kialakuló érték fogalmilag nem bekerülési érték.⁶³ Ugyanakkor az értékhelyesbítés és a valós értéken történő értékelés lehetővé tételével a magyar szabályozás is elmozdult, helyesebben további lépést tett egy kevert értékelési modell irányába.

A jelenlegi – hazai és IFRS-ek szerinti – számviteli szabályozás jellemzője, hogy alapvetően vagyonelemenként állapítja meg az értékelési (hozzárendelési) szabályokat. Az egyes vagyonelemek esetében azonban különbséget kell tenni a kezdeti (bekerüléskori) és a későbbi (fordulónapi/mérlegkészítéskori) értékelés(i) alap) között is. Ebből következően egy konkrét pénzügyi kimutatásban – az ennek részét képező mérlegben – egyszerre több értékelési alap, több időállapotot tükröző formája jelenik meg.⁶⁴ Az egyes vagyonelemek esetében az IFRS-ek által alkalmazott értékelési alapokat foglalja össze a következő táblázat, bemutatva az egyes eszköz- és kötelezettségcsoportok⁶⁵ vonatkozásában a részletszabályok (konkrét standardok) által nevesített legfontosabb⁶⁶ értékelési alapokat, illetve ezek elméleti megfelelőit a hatályos és a tervezett szabályok alapján.

bekerülési értéken értékelendő vagyonelemek valós értékelését, ha ezzel elkerülhetővé válik a „féloldalas” értékelés. Vö. IAS 39, 9. bek. (eredménnyel szemben valós értéken értékelt eszközök és kötelezettségek definíciója, b) alpont); IFRS 9, 4.1.5., illetve 4.2.2. bek. A magyar szabályozás a valós érték opciót nem alkalmazza.

⁶² A tárgyi és immateriális eszközöknél a szabályozás piaci értékről, míg a saját termelésű készletek esetében tartalmilag realizálható értékről beszél. (Szt. 53. § (1) bek., 56. § (1)-(2). bek.)

⁶³ Egészen pontosan: a visszaírásra maximum az eredeti könyv szerinti értékig (és a korábban elszámolt értékvesztés mértékéig) van lehetőség, azonban azt nem tiltják a szabályok, hogy a visszaírás részleges legyen. Teljes visszaírás esetén visszajutunk a bekerülési értékhez, azonban részleges visszaírás esetén szintén nem beszélhetünk bekerülési értékről mint mérlegértékről.

⁶⁴ Lásd: 5.1. pont.

⁶⁵ A saját tőke mint reziduum értéke a megfelelően értékelt eszközök és kötelezettségek értékének különbségeként adódik. Az egyes tőkeinstrumentumokat (saját tőke elemeket) nominális (historikus/bekerülési) értéken kell bemutatni, ez azonban csak a saját tőke elemei közötti allokációt befolyásolja, a saját tőke mint egész értékét nem.

⁶⁶ A táblázat célja egyfajta átfogó képet adni a hatályos szabályozásról, nem pedig valamennyi részletszabály összegyűjtése, éppen ezért a táblázatban nem minden egyes standard szerepel.

A táblázatban az elméleti értékelési alapnál normál betűkkel jelzem a jelenlegi, illetve *dőlt* betűkkel a tervezett értékelési alapokat.

Vagyonelem	Kezdeti értékelés		Követő értékelés	
	Nevesített értékelési alap	Elméleti értékelési alap	Nevesített értékelési alap	Elméleti értékelési alap
Tárgyi és immateriális eszközök (IAS 16, IAS 38, IAS 36)	bekerülési érték	bekerülési érték	értékcsökkentett bekerülési érték	bekerülési érték <i>módosított múltbeli érték (amortizált)</i>
		<i>múltbeli vételi ár (kapcsolódó tételekkel) / módosított múltbeli érték (halmozott/allokált/kombinált)</i>	értékcsökkentett valós érték	jelenlegi érték / jelenérték <i>módosított múltbeli érték (amortizált)</i>
			megtérülő érték ⁶⁷	jelenlegi érték / jelenérték <i>használati érték / jelenlegi egyensúlyi ár (módosított)</i>
Készletek (IAS 2)	bekerülési érték ⁶⁸	bekerülési érték <i>múltbeli vételi ár (kapcsolódó tételekkel) / módosított múltbeli érték (halmozott/allokált/kombinált)</i>	A kezdeti értékeléskor alkalmazott érték változatlanul.	
			nettó realizálható érték	realizálható érték <i>jelenlegi eladási ár (kapcsolódó tételekkel)</i>
Pénzügyi eszközök és kötelezettségek (IAS 39/IFRS 9)	valós érték	jelenlegi érték / jelenérték	valós érték	jelenlegi érték / jelenérték <i>jelenlegi egyensúlyi ár</i>
		<i>jelenlegi egyensúlyi ár</i>	amortizált bekerülési érték	bekerülési érték <i>módosított múltbeli érték (amortizált)</i>
			jelenérték (megtérülő érték)	jelenérték <i>használati érték</i>

⁶⁷ A használati érték (fogalmát lásd a 6.3.3. pontban) és az értékesítési költségekkel csökkentett valós érték közül a kisebbik.

⁶⁸ Általános esetben. A speciális készletekre (pl. árutőzsdei kereskedők készletei) a táblázatban nem térek ki.

Vagyonelem	Kezdeti értékelés		Követő értékelés	
	Nevesített értékelési alap	Elméleti értékelési alap	Nevesített értékelési alap	Elméleti értékelési alap
Biológiai eszközök (IAS 41)	értékesítési költségekkel csökkentett valós érték	jelenlegi érték / jelenérték jelenlegi egyensúlyi ár (módosított)	értékesítési költségekkel csökkentett valós érték	jelenlegi érték / jelenérték jelenlegi egyensúlyi ár (módosított)
Befektetési célú ingatlanok (IAS 40)	bekerülési érték	bekerülési érték múltbeli vételi ár (kapcsolódó tételekkel) / módosított múltbeli érték (halmozott/allokált/kombinált)	Az IAS 16 szerint megállapított értékcsökkentett bekerülési érték.	
			valós érték	jelenlegi érték / jelenérték jelenlegi egyensúlyi ár
Nyereségadó eszközök és kötelezettségek (IAS 12)	várhatóan járó/fizetendő összeg	bekerülési érték jövőbeni eladási ár (kapcsolódó tételek nélkül)	várhatóan járó/fizetendő összeg	bekerülési érték jövőbeni eladási ár (kapcsolódó tételek nélkül)
Lízingelt eszközök és (pénzügyi) lízingből származó kötelezettségek (IAS 17)	(a lízingelt eszköz) valós érték(e)	jelenlegi érték / jelenérték jelenlegi egyensúlyi ár	Eszközök: az IAS 16 szerinti értéken.	
	(a minimális lízingkifizetések) jelenérték(e)	jelenérték használati érték	Kötelezettségek: tőketörlesztésekkel csökkentett bekerülési érték	bekerülési érték módosított múltbeli érték (amortizált)
Üzleti kombináció során megszerzett eszközök (IFRS 3)	valós érték	jelenlegi érték / jelenérték jelenlegi egyensúlyi ár	Az adott eszközre vonatkozó standard szerinti érték.	
Értékesítésre tartott befektetett eszközök (IFRS 5)	Az eredeti könyv szerinti érték (a megfelelő standard szerint) változatlanul.			
	értékesítési költségekkel csökkentett valós érték	jelenlegi érték / jelenérték jelenlegi egyensúlyi ár (módosított)	értékesítési költségekkel csökkentett valós érték	jelenlegi érték / jelenérték jelenlegi egyensúlyi ár (módosított)

3. táblázat: Legfontosabb értékelési alapok az IFRS-ekben. Saját szerkesztés.

A fenti táblázat is rávilágít arra, hogy a Keretelvekben jelenleg nevesített négy értékelési alap milyen szerteágazó jelentéssel, konkrét tartalommal bír az egyedi mérlegtételek esetében. A tervezett új értékelési alapokkal kapcsolatosan szintén látható a táblázatból, hogy ezek egyértelműbben visszatükrözik a különböző konkrét értékek mögöttes tartalmának különbözőségét, illetve ezek alapján könnyebben azonosítható az egyes mérlegtételek értékelésének hasonlósága, illetve különbözősége.

5.4 A számviteli értékelés – elméleti megközelítések

5.4.1 A számviteli értékelés axiomatikus modellje

A jelenlegi szabályozás tehát általános értékelési alapként a bekerülési értéket határozza meg, azonban a bekerülési érték modell elméleti tulajdonságairól nem mond semmit. A számviteleméletben *Ijiri* (1965) (1967) (1975) dolgozott ki egy axiomatikus modellt a bekerülésiérték-alapú számviteli rendszerekre.⁶⁹ *Ijiri* három axiómát, és ebből levezetve négy értékelési szabályt fogalmazott meg. A felállított axiómák az alábbiak szerint foglalhatók össze:

- 1) *Kontroll axióma (axiom of control)*: Létezik olyan módszer, amellyel egy adott gazdálkodó egység által egy adott időpontban kontrollált erőforrások és fennálló kötelek egyértelműen meghatározhatók ebben, vagy egy ezt követő időpontban.
- 2) *Mennyiségi axióma (axiom of quantities)*: Létezik olyan módszer, amellyel valamennyi erőforrás és kötelek egyértelműen felosztható osztályokra úgy, hogy minden egyes osztály esetében definiálható egy nemnegatív és additív mennyiségi mérték⁷⁰ olyan módon, hogy egy osztályon belül két kiválasztott egység akkor és csak akkor azonos, ha azok mennyisége megegyezik.
- 3) *Csere axióma (axiom of exchanges)*: Létezik olyan módszer, amellyel egy adott gazdálkodó egység által kontrollált erőforrásokban és fennálló kötelekben bármely időpontban bekövetkezett, ekkor vagy egy azt követő időpontban azonosított változások egyértelműen növekedés-csökkenés⁷¹ párokba rendezhetők, ahol a növekedés egy és csak egy osztályhoz tartozik.

⁶⁹ *Ijiri* modellje sem volt azonban előzmény nélküli, lásd: (Mattessich, 1957), (Mattessich, 1964), illetve később is többen próbálkoztak formális mérési elméletek kidolgozásával, például: (Vickrey, 1970), (Mock, 1976).

⁷⁰ Ez lehet természetes mértékegység, illetve érték is, mivel bizonyos vagyonelemek (pl. követelés- és kötelezettségjellegű tételek) csak értékben fejezhetők ki. Esetükben a „mennyiségi mérték” maga az érték.

⁷¹ Egészen pontosan ellenirányú mozgáspárokba (egy eszköz növekedésével szemben vagy egy eszköz csökkenése, vagy egy kötelezettség – negatív eszköz – növekedése áll, és fordítva).

A kontroll axióma alapján egyértelműen azonosítható a gazdálkodó egység valamennyi eszköze és kötelezettsége, a mennyiségi axióma alapján ezek mennyisége is egyértelműen azonosítható, így az egyetlen nyitott probléma a mennyiségekhez értékek rendelése, vagyis maga az értékelés. A csere axióma valójában a kettős megragadás (Ijiri szóhasználatával az *oksági (casual)* kettős könyvvitel)⁷² alapszabálya: egy adott vagyonelemben bekövetkezett csökkenés minden esetben együtt jár egy ellentétes irányú mozgással, valamennyi gazdasági jelenség egyszerre két vagyonelemben okoz változást, annak eszköz és forrásvetületét is megmozgatva. Ugyanakkor ez a kettős vetület gyakran rejtve marad, csak az eszköz- vagy csak a forrásváltozás jelenik meg expliciten.

Ha az alapvető gazdasági eseményekre gondolunk, egy eszközcsökkenés, eszköznövekedés pár esetében az eszközvetületek explicit, a forrásvetületek rejtettek: lényegében a növekvő eszköz megőröklí a csökkenő eszköz forrásvetületét. Pontosan fordított a helyzet a forrás-forrás típusú tranzakcióknál. Az eszköz nő – forrás nő típusú tranzakciók esetében mindkét vetület explicit, míg az eszköz csökken – forrás csökken tranzakcióknál pedig látszólagos: az eredeti (bekerüléskori) eszköz-forrás kapcsolat helyébe egy másik lép. Az eszköz-forrás kapcsolatok explicitté tehetők lennének, ugyanakkor ez – erőforrásigényéhez képest – kevés információs többlettel járna.

Az értékelési folyamat szabályai az alábbiak szerint foglalhatók össze:

- 1) *Alapszabály 1 (basic rule 1)*: Bármely, az alaposztályba (a pénzeszközök közé) tartozó erőforráscsoport értéke megegyezik az adott osztályra vonatkozó mennyiségi mérték alapján meghatározott mennyiséggel.
- 2) *Alapszabály 2 (basic rule 2)*: Az üreshalmaz értéke 0.
- 3) *Értékallokációs szabály (value allocation rule)*: Valamennyi csere előtt fel kell osztani az adott osztály értékét a kiáramló és a megmaradó erőforrások között. A kiáramló erőforrásokra felosztott értékek összege lesz a csökkenés értéke. Ezzel az értékkel kell csökkenteni az adott osztály értékét.
- 4) *Értékvételi szabály (value imputation rule)*: Egy nem az alaposztályba tartozó erőforrás növekedése esetén az erőforrásnövekmény értéke megegyezik a vele párhuzamos erőforráscsökkenés értékével. Ezzel az értékkel kell növelni az osztály értékét.

⁷² Ijiri megkülönbözteti a besorolási (*classification*) és az oksági (*casual*) kettős könyvvitelt (megragadást). A besorolási kettős könyvvitel ugyanazt az objektumot közelíti meg két irányból, míg az oksági kettős könyvvitel két objektumot kapcsol össze az azok között lévő oksági kapcsolat (mondhatnánk gazdasági esemény) alapján. Ezt a megkülönböztetést azonban mesterségesnek érzem, hiszen a kettős megragadás, még ha „csak” besorolási értelemben nézzük is, magában hordozza az oksági folyamatot, ahogy azt a magyar szaknyelvben az eszköz-forrás fogalompár rendkívül szemléletesen leírja (ti. az eszközök finanszírozásának forrása máris megadja az oksági kapcsolatot).

- 5) *Értékösszehasonlítási szabály (value comparison rule)*: Ha az erőforrásnövekedés az alaposztályba tartozik, a nyereség vagy a veszteség értéke a növekedés és a csökkenés értékének a különbsége.

Valójában a modell axiómái, valamint az alapszabályok és az értékösszehasonlítási szabály nem függ a mögöttes értékelési alaptól – jelen esetben a bekerülési értéktől. Lényegében igaz ez az értékallokációs szabályra is, jóllehet a csökkenések értékének meghatározása implicite a bekerülési érték felosztását, illetve csökkenésként való elszámolását fogalmazza meg, ugyanakkor a csökkenések elszámolása előtti újraértékeléssel⁷³ ez a szabály is kiterjeszthető. Az értékátvételi szabály, bár alapvetően bekerülésiérték-alapú: a kiáramló erőforrás értékét rendeli hozzá a beáramló erőforráshoz, szintén kiterjeszthető, ha a kiáramlást nem bekerülési értéken számoljuk el. Az értékösszehasonlítási szabályt nem pusztán a pénzeszközökre, hanem a „pénzzé alakuló” (követelés-/kötelezettségjellegű) vagyonelemekre is vonatkozik.

Bár Ijiri modellje logikailag nem teljesen zárt, illetve nem is egészen axiomatikus (Tippet, 1978), illetve azt lehet mondani, hogy sokkal inkább a mérték, mint a mérés (értékelés) elméletét alapozza meg (Orbach, 1978), vitathatatlan, hogy a bekerülésiérték-alapú számviteli rendszereket szemléletesen írja le.⁷⁴ Mivel a mai számviteli rendszerek alapvetően bekerülési érték alapon állnak, így Ijiri modelljének alapelvei máig érvényesek. Bár a modell legtisztábban bekerülési érték alkalmazása esetén érvényes, kiterjeszthető, ezáltal egy többcélú értékelési modell is megvalósítható a kettős megragadás elméleti alapjain állva, a fent bemutatott kiterjesztéssel.

5.4.2 A számviteli értékelés és jövedelem (eredmény) összefüggése

Az értékelés természetesen nemcsak a mérlegben megjelenő eszközök és források értékét, hanem – a saját tőke változásának részeként – az eredmény kimutatott értékét is befolyásolja. Az, hogy a vagyonelemek – a teljes mérleg – mérlegértékét milyen értékelési szabályok (értékelési eljárások) alkalmazásával határozzuk meg, alapvetően befolyásolja a kimutatott jövedelmet is.

A számviteli jövedelem (eredmény) definiálásával kapcsolatban *Dichev* (2008) két ellentétes felfogást mutat be: az eredménykimutatás(-alapú), illetve a mérleg(alapú) megközelítést.

⁷³ Az újraértékelés nem más, mint egy fiktív kiáramlás-beáramlás pár, amelyre az értékösszehasonlítási szabály alkalmazandó.

⁷⁴ Ugyanakkor egyet kell érteni *Willet* (1987) megjegyzésével is, miszerint éppen a szemléletes leíró volta miatt a modell nem bontja ki a számviteli struktúrák alapelemeit olyan mélységben, hogy szigorú értelemben vizsgálni lehessen azokat (*Willet*, 1987, old.: 159).

Az általa *eredménykimutatás-alapú megközelítésnek (income statement approach)* nevezett felfogás mögöttes elvi hátterének az elhatárolás-alapú számvitelt, illetve az összemérést tekinthetjük. Ennek alapján a hangsúly a realizált bevételek és ráfordítások (költségek) naturálszemléletű elszámolásán, illetve ezek egymáshoz rendelésén van. A mérlegben szereplő eszközök valójában csak elhatárolt költségeknek tekinthetők,⁷⁵ így a jövedelem a realizált – tényleges kibocsátásokhoz kapcsolódó – bevételek és az ezekhez rendelhető, bekerülési áron számított költségek különbsége (Dichev, 2008, old.: 455). *Paton és Littleton (1940)* megállapítja, hogy „a bevételek elszámolásakor a realizálás sokkal fontosabb, mint a jövedelem keletkezésének folyamata” (Paton & Littleton, 1940, old.: 49). *Liang (2001)* szerint a számviteli jövedelemnek a fenti operatív – realizáció és az összemérés elvén nyugvó – definiálásán túl nincs általános érvényű meghatározása (belső definíciója) ebben a megközelítésben.⁷⁶

Ezzel szemben a *mérlegalapú megközelítés (balance sheet approach)* az eszközök és kötelezettségek helyes értékelését tekinti a pénzügyi beszámolás fő feladatának.⁷⁷ Az eszközök és kötelezettségek értékének meghatározása egyben meghatározza a jövedelmet is, ami ebben a megközelítésben nem más, mint a nettó eszközök (saját tőke) értékének változása – kiigazítva a tulajdonosokkal folytatott tranzakciók hatásával (Dichev, 2008, old.: 454).

Baricz (1994) értékelési elvnek nevezi az értékelés („az eszközök és források értékelési módja”) és a vagyon, a saját tőke és az eredmény közötti elméleti összefüggést, amely rámutat, hogy az értékelés során a vagyonérték, a sajáttőke-érték vagy az eredmény élvez elsőbbséget. A *realizációs elv* múltbeli (bekerülési) áras értékelést, ezáltal a realizált eredmény meghatározását helyezi a középpontba, a mérlegérték csak másodlagos jelentőségű. Ez az értékelési elv tükröződik vissza az eredménykimutatás-alapú megközelítésben. Az *időérték elv* ezzel szemben napi áras eszköz- és kötelezettségértékelést eredményez, ezáltal a vagyon értékére fókuszál. Ez az elv az alapja a fenti, mérlegalapú megközelítésnek⁷⁸ (Baricz, 1994, old.: 75-79).

⁷⁵ *Paton és Littleton (1940)* az eszközökre mint olyan költségekre tekint, amelyek várják a végétüket: az időszakok közötti felosztást (bevételekhez rendelést).

⁷⁶ Jóllehet, a realizációs elv maga is plasztikussá válik, ha arra gondolunk, hogy a realizáció egy időpillanatot jelöl. Természetesen trivialitás – tradíció –, hogy a számviteli realizáció, kiindulva az elhatárolás-alapú számviteli felfogásból, az adott tranzakció tényleges („fizikai”) teljesítését jelenti. Ugyanakkor realizáció lehet akár a pénzügyi teljesítés is, vagy akár bármely más időpont is. Bővebben lásd: (Liang, 2001, old.: 228).

⁷⁷ *Canning (1929)* az eszközöket mint várható jövőbeni szolgáltatásokat értelmezi, ebből következően az egyetlen logikus értékelésnek a jövőbeni használatukból származó beáramlások megfelelő diszkontálását tartja.

⁷⁸ Ezen felül a szerző még az *üzemgazdasági becslésvét* (jövőbeli áras értékelés), illetve kiegészítő elvként az *óvatos becslés* elvét említi.

Az alapvetően ezen elvekből levezetett mérlegcélok alapján a XX. század elején több (materiális) *mérlegelméletet* dolgoztak ki, amelyek gyakorlatilag szintén ezt a kettősséget jelenítik meg. A realizációs elven nyugvó, *Schmalenbach* által kidolgozott dinamikus mérlegelmélet⁷⁹ az eredménykimutatás-alapú, míg az időérték elvű, többek között *Rieger*, *Niklisch* és *Le Coutre* nevével fémjelezhető statikus mérlegelmélet a mérlegalapú megközelítéshez sorolható. Az *organikus* mérlegelméletek (*Schmidt*, *Sommerfeld*) a két megközelítés kombinációjának tekinthetők. (Baricz, 1994, old.: 141-160)

A fentieket annyival szükséges pontosítani, hogy valójában bármilyen értékelési alap használata esetén a jövedelem definiálható a nettó eszközállomány változásaként, ugyanakkor ez csak egy formális egyezőség; a mérlegalapú megközelítés lényege abban rejlik, hogy figyelembe veszi az eszközök és kötelezettségek értékének a bázishoz képest történt árváltozásainak hatását is.

Az elmélet közgazdasági háttérét Hicks jövedelemfelfogása jelenti,^{80,81} amelyet *Alexander* (1962) – számviteli megközelítésben – úgy foglalt össze, hogy „*az adott üzleti év jövedelme alapvetően az az érték, amelytől egy személy vagy vállalkozás egy üzleti év alatt megválhat úgy, hogy az év végén ugyanolyan kedvező helyzetben lesz, mint az év elején*” (*Alexander S. S.*, 1962, old.: 127).⁸² A hicksi definíció alkalmazása kapcsán azonban arra kell felhívni a figyelmet, hogy megköveteli, hogy a vagyon mind az időszak elején, mind az időszak végén megfelelően legyen értékelve. Ha ezek közül bármelyik sérül – az értékelés nem megfelelő –, akkor a meghatározott eredmény sem lesz „hicksi jövedelem” (*Dichev*, 2008, old.: 454).

A fentiekben a közgazdasági jövedelem és a számviteli eredmény megközelítésbeli hasonlóságait emeltem ki. Ugyanakkor a legfontosabb különbségek közé tartozik, hogy míg a számviteli jövedelem elsősorban a vállalkozást vizsgálja és a jövedelmet méri, amely mellett a tőke a maradék, addig a közgazdaságtan (*Fisher*, illetve továbbfejlesztője, *Hicks*) az egyénre fókuszál, a tőkét méri és a jövedelmet tekinti reziduumnak. A számviteli értelemben vett jövedelem nem más, mint a tőke növekménye egyik időszakról a másikra. (Bélyácz, 2002)

⁷⁹ Szintén ide sorolható *Kosiol* pagatörikus mérlegelmélete.

⁸⁰ *Brief* (1982) ugyanakkor felhívja a figyelmet, hogy bár sokan Hickset idézve érvelnek a mérlegalapú megközelítés mellett, maga Hicks a bekerülésiérték-alapú számvitelt tartotta megfelelőnek, szemben különböző becsléses értékelésekkel. *Jameson* (2005) szintén rámutat, hogy Hicks a mérlegalapú megközelítés alapján értelmezett jövedelem kiigazítása mellett érvelt. Hicks szerint az egyszeri tőkenyereségek hatását (*capital windfall effects*) ki kell emelni az időszaki jövedelemből, azáltal a jövedelem egyfajta simítását – konstans várható jövőbeni fogyasztás visszatükrözését – javasolta (*Jameson*, 2005a, old.: 333), (*Jameson*, 2005b).

⁸¹ Szintén fontos, hogy Hicks a jövedelem több – a fenti, általa 1-es számú jövedelemnek nevezett felfogáson alapuló – definícióját is kidolgozta, melyek közgazdasági háttere eltérő. Lásd: (*Hicks*, 1978, old.: 209).

⁸² Vö.: „... *ama maximális értéként kellene definiálnunk valakinek a jövedelmét, mint amelyet egy hét alatt elfogyaszthat, mégpedig úgy, hogy a hét végén várhatóan legalább olyan kedvező helyzetben lesz, mint amilyenben a hét elején volt.*” (*Hicks*, 1978, old.: 207)

A mérlegegyezőségéből következően tehát bármilyen értékelési alap választása esetén igaz, hogy a saját tőke záró könyv szerinti értéke (BV_t) megegyezik a nyitó könyv szerinti érték (BV_{t-1}), a fent definiált „hicksi” jövedelem ($NICL_t$), valamint a tulajdonosi tranzakciók (a tulajdonosokkal tulajdonosi minőségükben folytatott tranzakciók): nettó tőkebefizetések ($NetCap_t$) és osztalékkifizetések (DIV_t) összegével. Formálisan (Wang, Buijink, & Eken, 2006, old.: 5 alapján):

$$(1) \quad BV_t = BV_{t-1} + NICL_t + NetCap_t - DIV_t$$

A kérdés valójában az, hogy egyrészt a mérlegértékek meghatározása milyen értékelési alap felhasználásával történik, másrészt, hogy a számviteli eredményt hogyan definiáljuk. Ha megvizsgáljuk a fenti összefüggést, látható, hogy egy tiszta bekerülési áras modell esetén – az előző pontban bemutatott axiomatikus modell alapján – a realizált eredmény teljesíti a fenti egyenlőséget. Ezzel szemben, ha a mérlegérték meghatározásakor különböző értékelési alapokat rendelünk az egyes vagyonelemekhez, akkor a bekerülési érték modell realizált eredménye nem egyezik meg a fenti jövedelemmel, így az egyenlet, jövedelemként behelyettesítve a kimutatott eredményt, nem teljesül.

Egyszerű példával: ha a bekerülési érték modell feltételeit feloldjuk, és megengedjük bizonyos vagyonelemek átértékelését a saját tőkével szemben, akkor a bekerülési értékek alapján kimutatott eredmény ezen átértékelések hatását nem tartalmazza, de a saját tőkében megjelenik az átértékelésből eredő változás, így a saját tőke tulajdonosi tranzakciók hatásán kívüli változásának csak egy részét magyarázza a kimutatott eredmény.

Peasnell (1982) és Ohlson (1995) nyomán Wang és szerzőtársai (2006) tiszta többletnek (*clean surplus*) nevezik a fenti egyenlőséget kielégítő eredményfogalmat, illetve ezzel párhuzamosan rejtett többletnek (*dirty surplus*) az olyan elemeket, amelyek a számviteli eredményt kikerülve jelentenek saját-tőke-változást.

A tiszta többlet számvitel problémája a szabályozásban az átfogó eredmény (*comprehensive income*) koncepciójával azonosítható.⁸³

⁸³ A tiszta többlet számvitel kiterjedt kutatási háttérrel bír, többen vizsgálták a rejtett többlet elemek megjelenítésének menedzsment döntésekre gyakorolt hatásait, lásd például: (O'Hanlon & Pope, 1999), a tisztatöbblet-alapú eredményszámítás hasznosságát, lásd például: (Biddle & Choi, 2006). Ugyanakkor többen rávilágítottak, hogy a tiszta többlet megjelenítése nem minden esetben szolgálja a pénzügyi beszámolás minőségének javulását, lásd például: (Wang, Buijink, & Eken, 2006). A számviteli-eredmény-alapú értékelési modellek alap gondolata is a tiszta többlet számvitel, lásd: (Ohlson, 1995), (Feltham & Ohlson, 1995), (Lo & Lys, 2000), (Ohlson, 2001), (Ohlson, 2005).

Az átfogó eredmény koncepció lényege, hogy a teljes tiszta többlet, valamennyi, a saját tőke értékének megváltozását eredményező nem tulajdonosi tranzakció (teljes átfogó eredmény – *total comprehensive income*) bemutatásra kerül az átfogó eredménykimutatásban (*statement of comprehensive income*). A(z) (teljes) átfogó eredmény egyrészről tartalmazza az adott időszak (alapvetően realizációs elven nyugvó) eredményét, valamint az egyéb átfogó eredményt (*other comprehensive income*).

Az egyéb átfogó eredményt bizonyos szempontból csak prezentációs kérdésnek tartom, hiszen a használt értékelési modell határozza meg, hogy mennyiben jelenhetnek meg a saját tőkében a realizált eredményen felüli tételek, ami pedig független az átfogó eredmény lététől. Alapvetően a szabályozó döntésének kérdése, hogy ezekből a realizált eredményen felüli többletekből mi lesz az eredmény és mi az egyéb átfogó eredmény része.⁸⁴

Az egyéb átfogó eredmény az IFRS-ek hatályos szabályai szerint a befektetett eszközök átértékelési nyereségét (ld. IAS 16, IAS 38), különböző munkavállalói juttatási programokkal kapcsolatos aktuáriusi nyereségeket és veszteségeket (ld. IAS 19), külföldi funkcionális pénznemben készült pénzügyi kimutatások átszámításakor keletkező különbözeteket (ld. IAS 21), az egyéb átfogó eredménnyel szemben értékelt pénzügyi eszközök valós értékének változásait (ld. IAS 39/IFRS 9),⁸⁵ a cash flow fedezeti ügyletek effektív részével kapcsolatos nyereségek és veszteségek összegét (ld. IAS 39), valamint a pénzügyi kötelezettségek hitelezési kockázat változása miatti valós érték változását (ld. IFRS 9)⁸⁶ tartalmazhatja. (IAS 1, 7. bek.)

A magyar számviteli szabályozás az egyéb átfogó eredményt nem ismeri, a fentieknek megfelelő tételek – egészen pontosan a jelenleg hatályos szabályozás szerint csak a befektetett eszközök átértékelésekor (értékhelyesbítésekor) keletkező többlet és az értékesíthető pénzügyi instrumentumok valós értékének változása jelenhet meg a pénzügyi kimutatásokban – közvetlenül a saját tőkével szemben számolandók el. A pénzügyi kimutatások – külföldi leányvállalkozások beszámolóinak – átszámításakor keletkező különbözetet a hatályos magyar szabályok szerint (Szt. 123. § (7)-(9) bek.) eredményhatékonyan kell elszámolni.

⁸⁴ Például a pénzügyi instrumentumok egy részének nem realizált értékváltozásait az eredménnyel, míg egy másik részét az egyéb átfogó eredménnyel szemben kell elszámolni. A jelenlegi szabályozás ezt részben a gazdálkodó egység döntésére bízta (vö. IFRS 9, 5.7.5 bek.).

⁸⁵ Az IFRS 9 – jelenlegi – szabályai szerint kizárólag tulajdoni részesedést jelentő befektetések lehetnek ilyenek, míg az IAS 39 megengedi bizonyos – értékesíthető (*available for sale*) – hitelviszonyt megtestesítő értékpapírok egyéb átfogó eredménnyel szembeni értékelését is.

⁸⁶ Ilyen jogcímen kizárólag az IFRS 9 alkalmazása esetén számolható el egyéb átfogó eredményt érintő tétel. Az IAS 39 szerint a teljes valós érték változás az eredménnyel szemben számolandó el.

Úgy gondolom, hogy az egyéb átfogó eredmény megjelenése a számviteli szabályozásban kompromisszumnak tekinthető. A probléma abból adódik, hogy a szabályozás egyrésztől elindult a mérlegalapú megközelítés irányába, azonban a realizált eredmény koncepcióját nem kívánja feladni.⁸⁷ Csak egy tisztán bekerülési áras értékelési modell esetén áll meg a realizált eredmény mint tiszta többlet. Amint a modell peremfeltételein – bekerülési ár – akármilyen irányban lazítunk (például megengedjük a bekerülési érték alá történő leértékelést), azonnal felmerül a kérdés, hogy a keletkezett (negatív) többlet része lehet-e az eredménynek.

Például az óvatosság elvén alapuló értékvesztések elszámolása esetében a – ma már igazából magától értetődőnek tűnő – megoldás az eredmény fogalmának kiterjesztése volt, még ha a szó szoros értelmében az értékvesztések miatt veszteségek nem is realizáltak (és ahogy az értékelési alapok kapcsán az 5.3.1. pontban kitértem rá, az értékelés innentől kezdve nem bekerülési áras). Lényegében ugyanez a kérdés az egyéb értékváltozások (akár felértékelések) bemutatásával kapcsolatban is: melyek megjelenítését engedjük meg az eredményben, és melyek azok, amelyek „csak” az egyéb átfogó eredményben jelenhetnek meg.

Smith és Reither (1996) az egyéb átfogó eredmény megjelenítésének indokaként – amerikai adatokat vizsgálva – azt hozta fel, hogy bár a pénzügyi kimutatások korábban is tartalmazták ezeket az információkat, a korábban a saját tőkében elrejtett többletek bemutatása az (átfogó) eredménykimutatásban javítja a transzparenciát, mivel gyakorta az egyéb átfogó eredmény összetevői következtelenül és aggregáltan jelentek meg. A kérdés visszavezet oda, hogy mit minősítünk teljesítménynek egy adott gazdálkodó egység esetében, egészen pontosan az egyéb átfogó eredményt a gazdálkodó egység teljesítményének részeként azonosítjuk-e, így a teljesítményt bemutató (átfogó) eredménykimutatásban helyezzük el.

A magam részéről a kérdésnek azért nem tulajdonítok kiemelt jelentőséget, mivel úgy gondolom, hogy pusztán a bemutatás „helye” (eredménykimutatás/sajáttőke-változás kimutatás) a hordozott információkat nem torzítja, a kellően felkészült és gondos felhasználók döntéseit nem befolyásolja önmagában a választott prezentációs megoldás. Azt gondolom, hogy a mögöttes tartalom pusztán a bemutatástól nem változik meg, ugyanakkor fontosnak tartom kiemelni, hogy a mögöttes közgazdasági tartalom leképezése a számvitel feladata.

⁸⁷ A szabályozásban a mérlegalapú megközelítéssel kapcsolatos kétségek a Koncepcionális keretelvek felülvizsgálata kapcsán újra felszínre kerültek, részletesen lásd például: (Bromwich, Macve, & Sunder, 2010).

Az egyéb átfogó eredmény koncepció szintén ennek a feladatnak az ellátását hivatott szolgálni, bár azt is hozzá kell tenni, hogy vitatható, mennyiben jelent jobb leképezést ez az alapvetően prezentációs megoldás.⁸⁸

5.4.3 A számviteli értékelés kritikái

A számviteli értékeléssel szemben megfogalmazott legalapvetőbb kritikák a számviteli értékelés megalapozottságának, az értékelés elméletének hiányát kifogásolták, egyben valamilyen elméleti rendszert kívántak lefektetni. Ide sorolhatók például (Ijiri, 1975), (Orbach, 1978), (Staubus, 1985), (Willet, 1987), (Willet, 1988), (Chambers R. J., 1991), (Walker & Jones, 2003) művei. Ugyanakkor *Musvoto* (2011b) megjegyzi, hogy gyakran úgy kívántak megoldást adni a számviteli értékelés problémájára, hogy magát a problémát nem is definiálták (*Musvoto*, 2011b, old.: 202), de gyakorlatilag megállapítható, hogy valamennyien a mérés – 5.1. pontban érintett – klasszikus elméletéből indultak ki. Ezzel szemben *Musvoto* kiindulási pontja, hogy a számvitel alapvetően társadalomtudomány, így alapvetően más megközelítés szükséges.⁸⁹ *Musvoto* szerint ez a modell a reprezentációs mérés (*representational measurement – RTM*) modellje, melynek lényege, hogy kiindulva egy megfigyelhető jelenségből (empirikus kapcsolatrendszerből), leírva ennek mérendő tulajdonságait (attribútumait), kvalitatív axiómákat fogalmaz meg. A reprezentációs mérés célja, hogy a mögöttes jelenség ezen empirikus kapcsolatrendszerét minél pontosabban visszaadja, kiindulva a kvalitatív axiómákból.⁹⁰

⁸⁸ Azt, hogy az (egyéb) átfogó eredmény valóban releváns-e, többen is megkérdőjelezték. *Bartov* (1997) bár a devizaátszámítási különbözetelek megtérüléssel való kapcsolatát mutatta ki, de eredményei érzékenyek voltak a megtérülés definiálására. *O'Hanlon és Pope* (1999) kevés bizonyítékot talált a relevanciára az Egyesült Királyság adatait vizsgálva. *Dhaliwal és szerzőtársai* (1999) – a pénzügyi szektor kivételével – nem találtak bizonyítékot arra, hogy az átfogó eredmény szorosabb kapcsolatban lenne a hozamokkal/piaci értékkel, jobban előre jelzi a várható cash flow-kat, mint a hagyományos nettó (adózás előtti) eredmény. Egyedül az értékesíthető értékpapírok értékelési különbözete esetében sikerült kapcsolatot kimutatniuk a hozamok és az átfogó eredmény között. A témáról áttekintést ad például: (van Cauwenberge & de Beelde, 2010).

⁸⁹ Ahogy *Homburger* (1961) megállapította: „a számviteli értékek sokkal inkább társadalomtudományi, mint természettudományos jellemzőkkel bírnak, így az értékelésnél a szubjektív elemek léte elkerülhetetlen” (*Homburger*, 1961, old.: 98-99).

⁹⁰ A modell egy empirikus kapcsolatrendszerből indul ki, amely egy, a köztük lévő relációkkal, illetve az ezekre vonatkozó műveletekkel leírható objektumhalmazt tartalmaz. Az RTM arra koncentrál, hogy minél tömörebben és pontosabban leírja a fenti empirikus struktúrát. Ennek érdekében empirikusan tesztelhető, kvalitatív axiómákat fogalmaz meg, amelyek absztrakt leírását adják az empirikus struktúra milyenségének. Az RTM fő kérdése, hogy egyáltalán reprezentálható-e az empirikus (megfigyelhető) struktúra valamilyen másik, absztrakt rendszerben (általában számokkal), az adott kvalitatív axiómák alapján. Az RTM célja az empirikus struktúra egyértelmű reprezentálása. Reprezentálásról akkor beszélhetünk, ha léteznek rendezéstartó f leképezések (homomorfizmusok) a két struktúra között, míg egyértelmű a hozzárendelés, ha meghatározza, hogy mely $f \rightarrow f'$ transzformációk megengedhetők (az egyes meghatározott homomorfizmusok hogyan kapcsolódnak egymáshoz). Ha az empirikus tesztek

A számviteli értékelés esetében a mögöttes gazdasági jelenség megragadandó attribútumai a Keretelvekben is definiált értékelési alapok (az érték, illetve a költség), ugyanakkor Musvoto meglátása szerint valójában ezek nem megfigyelhetők, empirikusan nem tesztelhetők. A számvitel valójában egy – a 4. fejezetben általam is bemutatott alapnormák által – szimulált valóságot képez le,⁹¹ így – általában – az empirikus jelenségek méréséről nem, csak azok indikátorairól beszélhetünk, amelyek, bár könnyen előállíthatók, nem validálhatók (Musvoto, 2011b). Az érték ráadásul folyamatosan változik, ennek megfelelően az értékelés eredménye csak várható értékek, illetve az ezekhez rendelt valószínűségek lehetnek (többértékes logika – *multi-valued logics*), szemben a számviteli értékelés esetében hozzárendelt pénzértékekkel (egyértékes logika – *mono-valued logics*) (Musvoto, 2011a, old.: 222).

Chambers (1998) felhívja a figyelmet arra, hogy a számviteli értékelés jelenlegi szabályozása nem definiálja a mérési skálát, ebből következően az értékelés eredményeként hozzárendelt számokkal végezhető matematikai műveleteket sem. Ehhez kapcsolódóan szintén szükséges lenne a mérési egység fogalmának tisztázása, egy „standard” egység definiálása.

Abdel-Magid (1979) szerint a bekerüléskor még valóban arányskálán történő mérésről beszélhetünk,⁹² ugyanakkor a bekerülést követő értékelések során ez nem biztosítható. Ez a „skálavesztés” annak következménye, hogy a számviteli értékelések során – az elhatárolás-alapú számvitel mögöttes feltételezéséből következően – a kalkulációk kerülnek túlsúlyba. Ez pedig azzal jár, hogy az értékelés elveszti empirikus alapjait, így csak matematikai összefüggések alapján határozhatók meg az elvégezhető műveletek – a mérési skála tulajdonságai.⁹³ A kalkulált mértékek logikai igazolhatóságához szükség van a számításoknál alapul vett matematikai leképezések egységességére, ezt azonban a bekerülésiérték-alapú modell nem biztosítja. A bekerülésiérték-alapú modell ugyanis kevert modell: különböző leképezéseket használ például az értékcsökkenés, az értékvesztések, míg megint másokat az eredmény számszerűsítése esetében.

visszaigazolják a felállított axiómákat, akkor legalább egy homomorfizmus az adott releváns tulajdonság mérési skálájának választható (Decoene, Onghena, & Janssen, 1995, old.: 234), (Boumans, 2007, old.: 26).

⁹¹ Gouws és van der Poll (2004) az összemérés, az elhatárolás-alapú számvitel, az óvatosság és a vállalkozás folytatásának elvét emeli ki, azonban ez általánosságban is érthető, lásd az alapnormák szerepéről a 4. fejezetben írottakat.

⁹² Részletesebben lásd az 5.1. pontban.

⁹³ Az alapvető mérési skálák esetében végezhető műveleteket az 5.1. pontban mutattam be.

További probléma, hogy a pénzügyi kimutatásokban megjelenő értékek valójában aggregátumok. Ezen aggregátumok pedig fizikai mennyiségek, illetve árak szorzataként állnak elő. A fizikai mennyiséget adottságnak (múltbeli állapotot tükröző mértéknek) tekinti a számviteli értékelés, ezzel szemben az árak esetében mind múltbeli, mind jelenbeli, mind pedig jövőbeli változók használatát lehetővé teszi. Ugyanakkor ez az aggregátum szintjén inkonzisztenciához vezethet: „könnyű eljutni oda, hogy $2=4$, kiindulva abból, hogy $2 \times 0 = 4 \times 0$ ” (Chambers R. J., 1998, old.: 39). Természetesen ez matematikailag abszurd, ugyanakkor – bár sarkítva – rávilágít a számviteli értékek additivitásának kérdésességére.⁹⁴ A kevert értékelési modellek esetében a tétel nem igényel magyarázatot, de igaz még egy tisztán bekerülésiérték-alapú modellben is, hiszen az egyes eszköz- és kötelezettségértékek különböző időállapotokat jelenítenek meg, attól függően, hogy mikor kerültek be a gazdálkodó egység pénzügyi kimutatásaiba.

Chambers abból indul ki, hogy „a mérés célja általános értelemben, hogy egy megfelelően kalibrált skála segítségével, meghatározott körülmények között megállapítsuk egy adott objektum valamely tulajdonságának nagyságrendjét” (Chambers R. J., 1994, old.: 85). Az aggregálás pedig valamilyen közös tulajdonsággal rendelkező objektumok azonos körülmények között elvégzett egyedi méréseinek összegzése. Ennek viszont megvannak a korlátai, nevezetesen: a gondos megfigyelés, egy meghatározott tulajdonság, egységes mérési skála és azonos körülmények. Ezen korlátok között nem adható össze egy adott napon meglévő pénzösszeg és egy nem monetáris eszköz azonos napi bekerülési ára, mivel a pénzösszeg vásárlóerőt (*spending power*) mér, míg a bekerülési ár nem. Szintén nem adhatók össze különböző időpontokra vonatkozó bekerülési árak és egy adott napon meglévő pénzösszeg, hacsak a skála nem tükrözi vissza a két időpont közötti vásárlóerő-különbséget. A bekerülésiérték-alapú számviteli rendszerek valamennyi korlátot megsértik, ezzel szemben ha a mérlegértékeket az azonos időpontra vonatkozó eladási árakból vezetik le, ezek a korlátok nem sérülnek.

Más oldalról megközelítve szintén kérdésessé válik az aggregátumok értelmezhetősége vételi és eladási árak együttes használata esetén: – sarkítva – ismét oda jutunk, hogy ezek nem összegezhetőek, mivel a mögöttes tulajdonságaik – közgazdasági jellemzőik – egészen mások. Szintén fennáll a probléma egy „konzervatív” számviteli értékelési modell esetében is: a megtérülőérték-alapú leírások valójában (módosított) eladási árakon való értékelést jelentenek, míg a bekerülési érték alapvetően vételi árat jelent.

⁹⁴ Campbell (1952) általánosságban megállapítja, hogy az additivitás axiómáját nem teljesítő hozzárendelések nem nevezhetők mérésnek. Ilyen szempontból – Chambers megállapításait elfogadva – tehát a számviteli értékelés elméletileg nem nevezhető mérésnek.

Még egy szinttel feljebb lépve magának a mérlegben megjelenő vagyonnak a jelentése is kérdésessé válik, hiszen nem csupán különböző időállapotok, különböző tulajdonságokkal jellemezhető árak, hanem egymástól igen nagy mértékben különböző vagyonelemek értékének (a hozzájuk rendelt pénz(ben kifejezett) összegeknek) összegezhetsége minden szempontból kétséges: *„különböző dolgok különböző értékeléseit dolláronként összeadva jutunk el a mérlegfőösszegig, amely valójában semmilyen jelentéssel nem bír”* (Chambers R. J., 1998, old.: 42). Ez a felfogás gyakorlatilag a mérleg létjogosultságát kérdőjelezi meg, legalábbis a mérlegértékek szintjén. Azt gondolom ugyanakkor, hogy figyelembe kell venni azt a tényt, hogy az egységes elvek szerinti értékelés számos olyan további feltételezést igényelne, ami szintén rontaná a mérlegértékek minőségét a hű bemutatás kritériuma alapján.

Barlev és Haddad (2007) pénzügyi egyenértékesnek (common monetary denominator – CMD) nevezi a számvitelben használt értékfogalmat, ami lehetővé teszi matematikai műveletek végzését különböző mérleg- és eredménykimutatás adatokkal. Attól függően, hogy milyen konkrét tartalommal bír az egyenértékes, tehát, hogy milyen értékelési alapot választunk, más és más műveletek végezhetőek. Ennek alapján a szerzők megkülönböztetik a tiszta bekerülési érték modellnek megfelelő „alap” CMD-t, az árszínvonal-változásokkal kiigazított (price level adjusted) PLA-CMD-t, az árszerkezet-változásokkal (is) kiigazított (price-structure adjusted) PSA-CMD-t, nemzetközi szinten pedig a árfolyamváltozások, illetve (befektetett eszközök esetében) az eltérő kapacitásmegőrzési minták hatásával is kiigazított, ún. teljesen kiigazított (fully adjusted) CMD-t. Az aggregálás, illetve az aggregátumokkal végzett bármilyen művelet csak a teljes kiigazítás esetén értelmezhető, ezt pedig a bekerülési érték, valamint a kevert értékelési modellek nem biztosítják, ellentétben egy aktuális piaci árakon nyugvó értékeléssel.

A kérdés végső soron elvezet oda, hogy mi a feladata a számviteli értékelésnek? *Beaver és Demski (1979) szerint a tökéletlen és nem teljes piacok⁹⁵ világában a számviteli értékelés, illetve jövedelemmérés feladata az információs szolgáltatás, a számvitel egy „költség-hatékonny kommunikációs eljárás”* (Beaver & Demski, 1979, old.: 38).

⁹⁵ *„Egy piaci szerkezet teljes, ha valamennyi fogyasztási cikkel és valamennyi termelési tényezővel szervezett piacokon kereskednek. És valamennyi ilyen piac tökéletes, ha az árak valamennyi piaci szereplő számára ismertek, nincsenek tranzakciós költségek, valamennyi szereplő szigorúan árelfogadó, és a cserearány függvény konvex (tetszőlegesen osztható mennyiségek elérhetők a piacon valamennyi árucikkből és termelési tényezőtől).”* (Beaver & Demski, 1979, old.: 39)

Ez az ún. „információtartalmi megközelítés” (Christensen & Demski, 2002) valójában nem új, hiszen a számvitel feladata alapvetően az információszolgáltatás, azonban ahogy *Shortridge és Smith* (2009) rámutatott, a mögöttes (elsősorban gazdasági) jelenségrendszer, az abból fakadó megoldandó problémák, illetve az információigény megváltozott.⁹⁶ Ennek következményeként a számviteli rendszernek is át kell(ett) alakulnia: a számvitel az ipari paradigmából az információtartalmi paradigma felé lépett. *Liang* (2001) ezt a paradigmaváltást a mérési perspektívától az információtartalmi perspektíva felé történő elmozdulásnak nevezi, ahol a korábbi elemenkénti (eszköz, jövedelem stb.) megközelítés helyét a számviteli információk – bizonytalanság melletti – döntéshozatali hasznosságának kérdése veszi át.

Az információtartalmi megközelítéssel lényegében visszajutottunk a pénzügyi beszámolás alapvető céljához (döntési hasznosság), tehát a szabályozásban – legalábbis alapelvi szinten – érvényesül ez a megközelítés. Az azonban vitathatatlan, hogy az alapszabályok rendszere meghatározza ennek tartalmát, így akár szimulált valóságról is beszélhetünk. Ugyanakkor figyelembe kell venni, hogy egy, az általános célú pénzügyi beszámolásban alkalmazható/alkalmazandó értékelési modell vizsgálata esetében bizonyos *korlátozó tényezők* érvényesülnek, így az elméleti tisztaságú modellek nem minden esetben alkalmazhatók (célszerűen) a gyakorlatban. A „szimulált valóság” tehát ilyen szempontból kikerülhetetlen, ugyanakkor a fenti kritikák rávilágítanak a számviteli értékelés korlátaira, illetve arra, hogy egy abszolút skála felállítása nem feltétlenül célravezető. Konkrétan: a valós értékelés modelljének elméleti szempontú vizsgálata önmagában nem feltétlenül mutatja meg a modell erősségeit és gyengeségeit, nem lehet eltekinteni az adott keretrendszerrel, amelybe beágyazottan a modell létrejött és alkalmazandó. Azt gondolom, hogy éppen a beágyazottság, az elmélet és a gyakorlat óhatatlan és szoros összefonódása következtében a számviteli leképezés, és ennek részeként a számviteli mérés valamennyi esetben csak közelítően lehet optimális, ez a kompromisszum azonban elengedhetetlen éppen a mögöttes cél érvényesülése érdekében.

⁹⁶ *Hitz* (2007) szerint az információtartalom a számviteli információk „újdonságértékére” vonatkozik és olyan információkat feltételez, (1) amelyeket a nem teljesen hatékony piacokon a pénzügyi beszámolás útján hoznak elsőként nyilvánosságra, (2) amelyek döntési relevanciával bírnak, vagyis képesek a befektetők az adott gazdálkodó egység értékével kapcsolatos várakozásait megváltoztatni/megerősíteni.

6 A valós érték számvitel fogalmi rendszere

A valós érték (*fair value* – *FV*) fogalmának kapcsán a 3. fejezetben felvázolt alapvetésből indulok ki. Egyrészt a valós érték számviteli fogalom: bár közgazdasági háttere azonosítható,⁹⁷ alapvetően egy sajátos számviteli konstrukció – egy számviteli értékelési alap. Másrészt – ebből következően – a valós érték bemutatásánál is az „induktív” megközelítést alkalmazom: a hatályos szabályozásból kiindulva mutatom be a valós érték tulajdonságait.

A valós érték „valósságával” kapcsolatban szükséges egy rövid kitérőt tenni. A valós érték (de ugyanígy a *fair value*) meglehetősen szerencsétlen elnevezés, mivel már önmagában olyan áthallásokkal rendelkezik, ami valójában nincs mögötte. *Sunder (2008)* ezt úgy fogalmazza meg, hogy *„A valósság egy személyes értékítélet, nem pedig egy értékelési szabály. Egy új, hangzatos címke ráragasztása egy jól ismert és kivesézett értékelési módszerre régi retorikai sakklépés: ügyes címkékkel még a vita kezdete előtt védekezésre kényszeríteni az ellenfelet. Ki akarná megvédeni a »valótlan« értékek számviteli használatát? Talán a legjobb lenne félretenni a »valós« jelzőt, és ehelyett jelenlegi értékekről beszélni.”* (*Sunder, 2008, old.: 112*) A fenti érveléssel egyetértek, annyi kiegészítéssel, hogy a legjobb lenne bármilyen címke nélkül a fogalmat magát megérteni és vizsgálni, nem pedig annak „valósságáról” – meddő módon – vitatkozni. Ebből következően a valós érték „valós” megjelölését teljességgel irrelevánsnak tartom a fogalom elméleti természetét, valamint számviteli létjogosultságát illetően.

A valós érték fogalmi keretét a hatályos, egészen pontosan a jelenleg elfogadott szabályozásban az IFRS 13,⁹⁸ illetve ennek elődje, alapja és párja, a FASB ASC 820⁹⁹ (korábban SFAS 157)¹⁰⁰ valós érték mérés (*fair value measurement*) standardok jelentik. A valós értékelés magyar szabályozását alapvetően – amely lényegében a jelenleg még hatályos IFRS-ek (IAS 39) szabályaival áll összhangban – a számviteli törvény 59/A-59/F. §-ai jelentik.¹⁰¹

⁹⁷ A fogalom közgazdasági hátterét a 6.3.2. pontban vázolom fel.

⁹⁸ International Financial Reporting Standard 13 – Fair value measurement. Bár az IFRS 13 csak 2013. január 1-jén lép hatályba, a valós érték szabályozását az új standard alapján mutatom be. Ennek oka, hogy több standard – elsősorban az IAS 39 (és ezt egy az egyben átvéve az IFRS 9) is tartalmaz szabályokat a valós értékeléssel kapcsolatosan, lásd például: (Boros, Bosnyák, & Kovács, 2006) –, ugyanakkor az IFRS 13 szabályai ezekkel nem ellentétesek, és a valós érték fogalmi rendszerét sokkal kimunkáltabban jelenítik meg.

⁹⁹ FASB Accounting Standards Codification Topic 820 – Fair value measurements and disclosures

¹⁰⁰ Statement of Financial Accounting Standards No. 157 – Fair value measurements

¹⁰¹ Ezen felül említést kell tenni a hitelintézetek és a pénzügyi vállalkozások éves beszámoló készítési és könyvvizelési kötelezettségének sajátosságairól szóló 2000. (XII. 24.) Korm. rendeletről, ez azonban inkább csak technikai jellegű szabályokat fektet le.

A valós érték fogalma – explicit módon – az IFRS-ekben 1982-ben (Cairns, 2007, old.: 11), a US GAAP-ben 1985-ben (Alexander D., 2007, old.: 76), míg a magyar számviteli szabályozásban 2004-ben jelent meg,¹⁰² ugyanakkor maga a fogalom sokkal mélyebb gyökerekkel rendelkezik.

Walton (2007b) szerint az angolszász közgazdasági és jogi gondolkodásban a XIX. század végén, sőt valószínűleg hamarabb, a XVII. századtól fejlődött ki a piaci értéknek egy speciális jelentéstartalma, jöllehet a XX. században ezt a gondolatot elvetették. Richard (2005) a német és a francia szabályozás történetét vizsgálva arra a következtetésre jut, hogy a valós értékelés egy speciális formája az 1800-as évek elejétől komoly szerepet töltött be a kontinentális számviteli szabályozásban.¹⁰³

Sunder (2008) szerint a számviteli értékelési szabályok az alapján különíthetők el egymástól, hogy hogyan igazítják a bekerülési árakat a jelenlegi árakhoz. Sunder az értékelési eljárások „hatalmas teréről” beszél, amelynek egy lineáris metszete maga is hatalmas, ugyanakkor leegyszerűsítve három fő irány azonosítható: a két végpont, a bekerülési érték, a jelenlegi érték,¹⁰⁴ illetve ezek között az általános árszintkiigazítás (GPLA).¹⁰⁵ A valós érték a jelenlegi érték számviteli alkalmazásának – „a régi bornak” – egy új címkével való ellátása. (Sunder, 2008, old.: 112) Bár a végkövetkeztetés sommás, úgy gondolom, rávilágít a valós érték „családfájára”, illetve arra, hogy a valós értékeléssel kapcsolatos elméleti megfontolások (és viták) sem új keletűek.

Ugyanakkor maga a valós érték fogalma sem statikus, ha pusztán a legutóbbi – és jelen esetben leglényegesebb – időszakot vizsgáljuk.¹⁰⁶ Az SFAS 157, illetve később az IFRS 13 – egyik – deklarált célja a valós érték „új”, egységes definíciójának megalkotása volt. Ennek kapcsán inkább az egységességet hangsúlyoznám, hiszen a definíció nem új, de korábban nem minden standardban alkalmazták konzekvensen.¹⁰⁷

¹⁰² Egészen pontosan a 2003. évi LXXXV. törvény iktatta be, hatálybalépés napja: 2004. január 1., a valós értékelést elsőként a 2004-ben induló üzleti években lehetett alkalmazni.

¹⁰³ Mélységében a dinamikus és a statikus mérlegelmélet megközelítési módjának eltéréséről van szó itt is, ugyanakkor a mérlegelméletek kidolgozása, és ezzel együtt az értékelésnek a számviteli gondolkodás homlokterébe való kerülése a XX. század elejére tehető, lásd bővebben például (Baricz, 1994).

¹⁰⁴ A jelenlegi érték számvitel (*current cost accounting* – CCA) közelmúltbeli – és a valós értékelés előfutárának tekinthető – története rövid összefoglalását adja például: (Walton, 2007a), illetve a valós érték paradigma kifejlődéséről lásd például: (Barlev & Haddad, 2003, old.: 388-393).

¹⁰⁵ General Pricel Level Adjustment. Részletesebben lásd például: (Watts & Zimmerman, 1978), (Abdel-Magid, 1979), (Tweedie & Whittington, 1984), (Boussard, 1984), (Bosnyák, 2003).

¹⁰⁶ A téma áttekintését adja például (Georgiou & Jack, 2008), (Georgiou & Jack, 2011), illetve (Alexander D., 2007).

¹⁰⁷ Az IFRS-ek jelenleg még hatályos – IFRS 13 előtti – szabályozásában a valós értéknek 6 különböző definíciója található meg, amelyek bár alapgondolatukban nem különböznek egymástól, részleteikben mégis meglehetősen szerteágazóak. (Alexander D., 2007, old.: 74)

6.1 A valós érték fogalma az IFRS-ek rendszerében

Az IFRS 13 meghatározása szerint a *valós érték az az ár, amelyet piaci szereplők közötti szokásos tranzakció során egy eszközért kapnának, vagy egy kötelezettség átruházásáért fizetnének az értékelés időpontjában.*(IFRS 13, 9. bek.)^{108,109}

A definíció *egyedi eszközökre vagy kötelezettségekre* vonatkozik (lehet ez egy egyedülálló eszköz vagy kötelezettség, de egy homogén csoport, egy beszámolási egység vagy akár egy egész üzletág is), így a valós érték mérésénél fontos számításba venni az instrumentumok tulajdonságait, mint az állapotuk, az elhelyezkedésük, az esetleges kapcsolódó korlátozások („*úgy, ahogy, ahol és amilyen állapotban van*”). A valós érték mérésénél a vagyonelemek szokásos – egyéb számviteli elszámolásokban használatos számbavételi (mérési) egységeiből (*unit of account*) kell kiindulni. Ez lehet egy egyedi eszköz/kötelezettség (pl. egy pénzügyi instrumentum), illetve eszközök és/vagy kötelezettségek egy csoportja (pl. egy pénztermelő egység).

A mérési egység problémája portfólióként kezelt pénzügyi instrumentumok esetében különleges kérdéseket vet fel. A valós érték alapvetően egyedi eszközök és kötelezettségek, illetőleg ezek egy csoportja esetében értelmezhető, a csoport esetében is lebontva az adott eszközökre, illetve kötelezettségekre. A portfólió-megközelítéssel gyakorlatilag mesterségesen létrehozunk egy eszközt (nettó long pozíciót), vagy egy kötelezettséget (nettó short pozíció) és ezt értékeljük. Erre azonban csak abban az esetben van lehetőség, ha a portfóliót egy adott piaci vagy hitelezési kockázati kitettség alapján kezelik, így szolgáltatnak róla adatot, és valós értéken értékelik valamennyi összetevőjét. (IFRS 13 48-49. bek.)

A *tranzakció* a vállalkozás folytatásának elvéből kiinduló *hipotetikus tranzakció*, amit az eszköz birtokosának vagy kötelezettség kötelezettjének szemszögéből kell nézni, tehát a valós érték meghatározásakor mindig eladási árakból (*exit price*) kell kiindulni, hiszen ez tükrözi a piaci szereplőknek a vagyonelemmel kapcsolatos, jövőbeni pénzáramlásokról alkotott várakozásait.

Az eladási és a vételi ár igen gyakran nem tér el egymástól („*ugyannak az eszköznek ugyanazon a piacon, ugyanabban az időpontban jegyzett árai általában egyenlőek*” (Barth, 2011)), azonban ha pl. az eladás és a vétel más piacon zajlik le, a két ár eltérhet egymástól.

¹⁰⁸ *The price that would be received to sell an asset or paid to transfer a liability in an orderly transaction between market participants at the measurement date.*

¹⁰⁹ Bár az IFRS 13 univerzális hatályú standard, különleges, az adott standard által előírt valós érték mérési szabályok alkalmazandók az IFRS 2 és az IAS 17 esetében, illetve a valós értékkel rokon nettó realizálható érték (IAS 2) és a használati érték (IAS 36) meghatározásakor. Ezekben az esetekben az IFRS 13 nem alkalmazható.

A tranzakció meghatározásakor mindig az adott *gazdálkodó egység számára* az adott vagyonelem elsődleges piacán, *ennek hiányában* pedig a legelőnyösebb piacon kialakult árát kell alapul venni. Elsődleges (legfontosabb) piac (*principal market*) az, ahol az adott eszközzel vagy kötelezettséggel a legnagyobb volumenben és a forgalom legmagasabb szintjén kereskedne; legelőnyösebb piac (*most advantageous market*) pedig az, ahol a legnagyobb hasznot érheti el.

Az eszközök valós értéke, illetőleg egy eszöközhöz kapcsolódó (hipotetikus) piaci tranzakció sokkal könnyebben „megfogható”, mint egy kötelezettség esetében. Azonban egy adott – leginkább nem pénzügyi – eszközzel kapcsolatban számos felhasználási mód, felhasználási módoként pedig több különböző piaci tranzakció, ezáltal ár – ideértve az értékelési eljárások alapján meghatározott értékeket is – figyelhető meg, illetve képzelhető el, amelyek elvben szóba jöhetnének, mint az adott eszköz valós értéke. Az IFRS 13 a pénzügyi eszközök esetében ezt a különbségtételt nem tartja szükségesnek, mivel a pénzügyi eszközök esetében alternatív hasznosítási módokról nem igazán beszélhetünk: ha az eszköz cash flow szerkezete megváltozik, gyakorlatilag egy másik eszköz jön létre, nem pedig egy másik felhasználás.¹¹⁰

Ezzel szemben a nem pénzügyi eszközök valós értékének mérése feltételezi, hogy a piaci szereplők az adott eszköz *fizikailag lehetséges, jogilag megengedett és pénzügyileg megvalósítható* (tágra értelmezett) használati módjai közül a számukra legjövedelmezőbbet (értékmaximalizálót) választják (*highest and best use*).

A *legjövedelmezőbb felhasználás (hasznosítás)* egy eszköz esetében alapvetően kétféle lehet: a további használat (használat-értékelési premissza), illetve az értékesítés (csere-értékelési premissza).

Használat-értékelési premissza (in-use valuation premis) alkalmazása esetén feltételezzük, hogy a piaci résztvevők az eszközt egyéb más eszközökkel együtt használni kívánják, tehát az eszköz valós értékét az eszközök közötti szinergiák befolyásolják, jellemzően növelik.¹¹¹ (Ez leginkább nem-pénzügyi eszközök esetében helytálló feltételezés.)

A *csere-értékelési premissza (in-exchange valuation premis)* alkalmazása akkor indokolt, ha feltételezhető, hogy az eszköz önmagában hasznosítható, és a piaci szereplők számára így érhető el vele a maximális haszon.

¹¹⁰ Lásd bővebben IFRS 13 BC63-67.

¹¹¹ A premissza alkalmazásával meghatározott valós érték nem azonos az IAS 36-ban definiált használati értékkel (*value-in-use*). A használati érték a gazdálkodó egység saját tevékenységét tükrözi, az ebből konkrétan várható hasznokkal számol, míg a valós érték általánosabb, a piaci szereplők által elérhető használatot veszi alapul. Részletesebben lásd a 6.3.3. pontban.

Ilyenkor az eszköz valós értéke az azonnali, jellemzően egyedi, független eszközként történő értékesítésből származó feltételezett bevétel lesz. (Ez általában pénzügyi eszközök esetén helytálló feltételezés.)

A definíció kiemeli, hogy a *kötelezettségek esetén átadásról*, nem pedig rendezésről van szó, függetlenül attól, hogy a gazdálkodó valójában át kívánja-e ruházni bármikor is a kötelezettséget/tőkeinstrumentumot. Az átruházás esetében abból kell kiindulni, hogy a kötelezettség/tőkeinstrumentum továbbra is fennmarad, tehát a másik fél:

- belép a kötelembé, nem kívánja azt rendezni az értékelés napján, illetve
- a tőkeinstrumentum által megtestesített jogokat és kötelezettségeket változatlanul fenntartja, nem kívánja megszüntetni (pl. tőkeleszállítással) az értékelés napján.

A valós érték mérésénél minden esetben abból kell kiindulni, hogy a nemfizetés valószínűsége a tranzakció előtt és után azonos (tehát, hogy a kötelemben csak a kötelezett személye változik meg, az ugyanolyan feltételekkel és teljesítési valószínűséggel tovább folytatódik), ebből következően a valós értékelés figyelembe veszi a gazdálkodó egység egyedi *nemteltjesítési kockázatát* is. A nemteljesítési kockázat függ ugyan tőle, de nem korlátozódik a gazdálkodó egységre jellemző hitelezési kockázatra. A hitelminősítési besorolás mellett egyéb tényezők is befolyásolhatják a nemfizetés valószínűségét, például a kötelezettség jellege (pénzügyi vagy nem pénzügyi), illetve az esetleges egyéb, hitelkockázat-csökkentő megállapodások (*credit enhancement*) feltételei is.

A standard *piaci szereplők* alatt a beszámolási egységtől független, jól tájékozott, üzletkötési szándékkal rendelkező – motivált, de nem kényszerített (pl. felszámolási helyzetben lévő) – és a tranzakció végrehajtására képes eladókat és vevőket ért. A valós érték mérése tehát a piaci szereplők mindazon feltételezéseit vissza kell, hogy tükrözze, amelyeket az adott eszköz vagy kötelezettség árazása során figyelembe vennének.

A piaci szereplők feltételezéseinek feltárásakor nem konkrét szereplőket kell azonosítani, hanem sokkal inkább a *piaci szereplők általános jellemvonásait* kell megállapítani, amihez természetesen figyelembe kell venni az adott eszköz vagy kötelezettség, az elsődleges (illetve legelőnyösebb) piac, valamint a potenciális piaci szereplők tulajdonságait is.

Az ár egy, a mérést megelőző, szokásos piaci tranzakció során kialakuló eladási ár, tehát a valós érték mérésénél tekintetbe kell venni a szokásos információterjesztő és marketing tevékenységek hatását is, melyek a legkedvezőbb árak kialakulását segítik elő. A valós érték meghatározásakor sosem lehet kiindulni a kényszer hatására történt tulajdonosváltásokkor kialakult értékviszonyokból. (Például amikor az eladó pénzügyi nehézségekkel küzdött.)

A valós érték mérésekor a *tranzakciós költségektől* el kell tekinteni, ezek nem képezik a valós érték részét, tehát ezekkel nem szabad kiigazítani a piaci árat (nem vonandók le a piaci árból). Ennek oka, hogy a tranzakciós költség sokkal inkább magát a tényleges tranzakciót jellemzi, semmint az adott eszközt vagy kötelezettséget. A valós érték pedig sosem egy konkrét, hanem egy hipotetikus tranzakcióból indul ki: nem egy adott konkrét tranzakció leképezése a cél, hanem az adott vagyonelem tulajdonságait („*úgy, ahogy, ahol és amilyen állapotban van*”) tükröző érték megállapítása.

A tranzakciós költségeket azonban nem szabad összekeverni azokkal a szállítási költségekkel, melyek az elsődleges (avagy legelőnyösebb) piacra történő eljuttatás során, *szokásos módon* felmerülnek, így nem a konkrét tranzakciót, hanem az adott eszközt jellemzik. Tehát azokban az esetekben, *amikor az eszköz alapvető jellemzője*, hogy hol található (például egy kereskedelmi árucikknél), akkor ezekkel a költségekkel ki kell igazítani a piaci árat (kevésbé valószínű ez egy termelő gépsor esetében).

Amikor a gazdálkodó egység megszerez egy eszközt, illetve (át)vállal egy kötelezettséget, rendelkezik egy, az adott adásvétel értékviszonyait jellemző árral. Azonban ez egy vételi ár (*entry price*), a valós érték definíciójából pedig világosan következik, hogy a valós érték mérésének kiindulópontja mindig az eladási ár (*exit price*) kell, hogy legyen. A két ár koncepcionálisan különbözik egymástól, azonban a gyakorlatban gyakran egybeesik, így ez a(z át)vételi ár lesz a vagyonelem valós értéke.¹¹²

Bizonyos esetekben azonban az adásvételi tranzakció során alkalmazott ár nem azonos a valós értékkel. Ehhez mérlegelni kell mind az eszköz vagy kötelezettség, mind a tranzakció egyedi jellemzőit. Ilyen esetek lehetnek különösen (már magából a valós érték definíciójából is levezethetően): a kapcsolt felek közötti tranzakciók; ha az eladó rákényszerült egy számára kedvezőtlen ár elfogadására; ha a tranzakció során alkalmazott mérési egység eltér a valós érték mérésénél használatostól;¹¹³ illetve amennyiben a piac, amelyen az üzletet megkötötték, eltér a gazdálkodó egység elsődleges, vagy legelőnyösebb piacától.¹¹⁴

¹¹² Általánosságban azt lehet mondani, hogy azonos vagyonelemek, azonos piacokon, azonos időpontban, azonos információkkal rendelkező felek közötti ügyletei esetében az eladási és a vételi ár megegyezik.

¹¹³ Például ha a tranzakciónak csak egy eleme volt a valós értéken értékelendő eszköz.

¹¹⁴ Például tőzsdei alkuszok esetében a kereskedői (*interdealer*) és a „kiskereskedelmi” (*retail*) piacok.

6.2 A valós érték fogalma a magyar szabályozásban

A számviteli törvény definíciója szerint a *„valós érték: az az összeg, amelyért egy eszköz elcserélhető (eladható, illetve megvásárolható), vagy egy kötelezettség rendezhető megfelelően tájékozott, az üzletkötési szándékukat kinyilvánító felek között, a szokásos piaci feltételeknek megfelelően kötött (köthető) ügylet (szerződés) keretében.”* (Szt. 3. § (9) bek. 12. pont)

A magyar szabályozással kapcsolatban szükséges rögzíteni, hogy a valós értékelés, illetve ehhez kapcsolódóan maga a valós érték a számviteli törvény 2003-as módosításával jelent meg,¹¹⁵ amelynek célja az Európai Tanács 2001/65/EK irányelve által módosított 78/660/EGK irányelvnek (4. számviteli irányelv) való megfelelés biztosítása volt.¹¹⁶

Már itt szükséges utalni arra, hogy a magyar szabályozásban valós értékkel kizárólag a pénzügyi instrumentumok kapcsán találkozunk: kizárólag a pénzügyi instrumentumok esetében megengedett a valós értéken történő értékelés,¹¹⁷ ám ez önmagában nem okoz eltérést a valós érték fogalmában. A fogalmi különbségek alapvetően abból adódnak, hogy a magyar szabályozásban megjelenő fogalmi rendszer módosítására a valós értékelés bevezetése óta nem került sor, tehát lényegében a 2003-ban hatályos IFRS szabályozást tükrözi vissza. Az IFRS 13 és a magyar szabályozás összehasonlításával így képet kaphatunk a nemzetközi szabályozás változásának irányáról is.

Az IFRS 13 definíciója három ponton különbözik markánsan a magyar szabályozásban szereplőtől:

Egyrészről az IFRS 13 egyértelműen eladási (kilépési) árról (*exit price*) beszél, míg a magyar szabályozásban explicite szerepel mind az eladási mind a vételi ár¹¹⁸ (*„amennyiért egy eszköz eladható, illetve megvásárolható”*). Ez abból a szempontból okoz problémát, mert összekeveredik a két fogalom, és a számviteli törvény később sem ad magyarázatot, hogy milyen helyzetben melyik szolgál az értékelés alapjául.

¹¹⁵ Egészen pontosan a 2003. évi LXXXV. törvény iktatta be, hatálybalépés napja: 2004. január 1., azonban a valós értékelést már a 2003. évről készült beszámolóknak is alkalmazni lehetett.

¹¹⁶ Az irányelv előírja, hogy *„a tagállamoknak meg kell engedniük, vagy elő kell írniuk valamennyi társaságra vagy azok bármely csoportjaira a pénzügyi instrumentumok – ideértve a származékos pénzügyi instrumentumokat is – valós értéken történő értékelését.”* (78/660/EGK irányelv 42/a. cikk, beiktatta: 2001/65/EK irányelv 1. cikk)

¹¹⁷ A valós értékelés terjedelmével a 6.6. pontban foglalkozom részletesen.

¹¹⁸ A kilépési, illetve belépési ár pontosabb, „univerzálisabb” meghatározás, a kötelezettségekre jobban értelmezhető.

Ezen a ponton a magyar számviteli törvény eltér az alapot jelentő, IAS 39-ben az IFRS 13 hatálybalépése előtt szereplő definíciótól is, amelyben csak az „elcserélhető” fordulat szerepel.¹¹⁹ Azt gondolom, hogy a magyar definíció megalkotásakor nem volt elméleti oka az eltérésnek, sokkal inkább csak további magyarázatot, pontosítást kívántak fűzni a fogalomhoz. Ez a megoldás a fent jelzett fogalmi keveredés miatt nem szerencsés, azonban inkább kodifikációs hibának, semmint az IAS 39 fogalmától való szándékos eltérésnek tekinthető.

Az eladási árként meghatározott valós érték mögött az a feltételezés húzódik meg, hogy az eladási ár közvetíti – profit-, illetve haszonmaximalizáló piaci szereplőket feltételezve – egy adott eszközért kapható maximális, illetőleg egy adott kötelezettség átruházásáért fizetendő minimális összeget – jövőbeni (pénz)áramlásokat. Ez a megközelítés egyrésztől összhangban van az eszközök és kötelezettségek általános fogalmával, melynek lényege, hogy a pénzügyi kimutatásokban megjeleníthető vagyonelemek gazdasági hasznok be-, illetve kiáramlását eredményezik (Konceptcionális keretelvek 4.4. bek.).¹²⁰ Másrésztől a valós értéket mindig az adott eszköz vagy kötelezettség birtokosának szemszögéből kell meghatározni, így ebből a szempontból is az eladási ár alkalmazása logikus.¹²¹

Ezzel szemben például Lennard (2002), Baxter (2003), van Zijl és Whittington (2006), illetve Horton és szerzőtársai (2011) szerint a vételi árak állnak összhangban az eszközök (és kötelezettségek) fogalmával. Ha kiindulunk az eszközökből nyerhető pénzáramlásokból, és feltételezünk egy egyszerű, egyféle végtermékkel és ehhez egyféle, egyensúlyi állapotú/szintű termelési tényezővel (eszközzel) rendelkező gazdálkodó egységet, akkor az adott eszköz egy adott marginális egységéhez rendelhető érték a kapacitásbővítés költsége – vételi ár –, illetve a kapacitáscsökkentéssel elérhető megtakarítás – szintén (megtakarított) vételi ár – lehet.

A kötelezettségekre alkalmazva ugyanezt: ha egy gazdálkodó egység egy kötelemből valamilyen úton szabadulna, akkor a felszabaduló erőforrásokat egy másik – helyettesítő – kötelelem felvállalására és teljesítésére fordíthatná. Ebből következően a marginális kötelezettség értéke a helyettesítő kötelelem felvállalásáért kapott ellenérték – ismét vételi (belépési) ár.

¹¹⁹ „Valós érték az az összeg, amelyért jól tájékozott és üzleti szándékkal rendelkező felek között, szokásos piaci feltételek szerint lebonyolított ügylet keretében, egy eszközt el lehet cserélni vagy egy kötelezettséget rendezni lehet.” (IAS 39, 9. bekezdés)

¹²⁰ A kötelezettségek esetében (is) a kilépési árak alkalmazása mellett érvel többek között (Nobes, 2003).

¹²¹ Ez a feltételezés ugyanakkor implicite magában hordozza, miszerint a piacok, valamilyen szinten legalábbis, de hatékonyak. Kevésbé hatékony piacok esetén az árak – legyenek azok eladási vagy vételi árak is – nem feltétlenül tükrözik a jövőbeni hasznok várható alakulását.

Azt gondolom ugyanakkor, hogy a fenti megközelítés egy szempontból semmiképp sem áll összhangban a valós érték fogalmával: a valós értéket a vállalkozás folytatásának elvét figyelembe véve kell meghatározni, tehát az adott eszköz/kötelezettség tényleges átruházására nem kerül sor, így a helyettesítésről valójában még fogalmi szinten sem beszélhetünk.¹²²

A definíciók közötti második különbség, hogy míg az IFRS 13 piaci szereplőkre (market participants) hivatkozik, a számviteli törvény megfelelően (jól) tájékozott, ügyletkötési szándékkal rendelkező feleket és szokásos piaci feltételeket említ.

Az IFRS 13 nagy hangsúlyt helyez annak tisztázásra, miszerint a valós érték egy piaci alapokon nyugvó mérés, semmiképp sem valamiféle gazdálkodóspecifikus – az adott gazdálkodó, nem pedig a piaci szereplők várakozásait tükröző – értékelési eljárás eredményeként határozható meg. Később azonban részletesen kifejti a standard, hogy piaci szereplők alatt a gazdálkodó egységtől független, jól tájékozott, a tranzakcióban részt venni képes és szándékozó, tehát semmilyen kényszer vagy külső befolyás alatt nem álló eladókat, illetve vevőket kell érteni. A különbség itt tehát gyakorlatilag formai.

Végezetül szintén fogalmi különbség, hogy a kötelezettségek valós értékének megállapításakor az IFRS 13-ban a kötelezettség átruházásáról (transfer) – az átvevő belép az eredeti kötelemben¹²³ –, nem pedig a kötelezettség rendezéséről (settle) van szó, míg a számviteli törvényben szereplő definícióban egyértelműen rendezés szerepel.

¹²² Ez a megközelítés a valós érték helyett a vállalkozás számára képviselt érték (*value to the business*) – melynek szinonimájaként gyakran használják a kimerítési (helyettesítési) érték (*deprival value*) fogalmát – számviteli alkalmazását javasolja. Egy adott eszköz vállalkozás számára képviselt értékének meghatározásakor az alábbi kérdést kell megválaszolni: „*mennyivel lenne rosszabb a vállalkozásnak (mennyibe kerülne, mekkora költséget okozna), ha megfosztanák ettől az eszköztől?*” Míg kötelezettségek esetében: „*mennyivel járna jobban a vállalkozás (mennyi költségtől kímélné meg magát), ha megszabadítanák az adott kötelezettségtől?*” (ICAEW, 2006, old.: 24-25). Profitmaximalizáló szereplőket feltételezve a vállalkozás számára képviselt érték (DV) ugyanakkor nem más, mint a megtérülő összeg (*recoverable amount*) és a pótlási (helyettesítési) költség (*replacement cost* – RC) közül az alacsonyabb, hiszen – leegyszerűsítve – ha egy ugyanolyan tulajdonságokkal rendelkező eszköz beszerezhető olcsóbban, a veszteséget máris kisebbnek érezzük. A megtérülő összeg viszont a használati érték (VIU) és a nettó realizálható érték (NRV) közül a magasabb, teljesen logikusan, hiszen amíg a használati érték magasabb használni, amint a nettó realizálható érték válik magasabbá, értékesíteni fogja az adott eszközt. Ebből következően a vállalkozás számára képviselt érték sokkal inkább döntési szabály, semmint értékelési alap, így az 5.3.2. pontban bemutatott katalógusban szándékosan nem is szerepel (vö. (IASB-FASB, 2008, old.: 7)). Van Zijt és Whittington (2006) ugyanakkor rámutat, hogy a valós érték, illetve a vállalkozás számára képviselt érték újragondolásával a különbség áthidalható (van Zijt & Whittington, 2006, old.: 22-23).

¹²³ Természetesen nem csak a jogi értelemben vett faktoring ügyletre kell gondolni.

Egy kötelezettséget nem feltétlenül akar a gazdálkodó egység piaci feltételek mellett továbbadni, hiszen lehet, hogy olyan egyedi feltételek kapcsolódnak ezen kötelezettséghez, amelyek kedvezőbbek a piacon érvényesíthetőkénél, illetve a gazdálkodó egységnek hátránya származna a harmadik félnek történő átruházásból. Azonban ezek az előnyök vagy hátrányok, a piachoz viszonyított relatív hatékonyság, a gazdasági egység nettó eszközeiben csak a kötelezettség rendezése után jelentkeznek. Éppen ezért a piaci alapokon nyugvó valós érték jó összehasonlítási alapul szolgálhat ezen specifikus jellemzők, feltételek számszerűsítéséhez.

Természetesen, amikor a piaci szereplők mérlegelik, hogy milyen összegért vállalnák a kötelemben való belépést, figyelembe veszik a kötelezettség teljesítésével kapcsolatos várható (pénz)kiáramlásokat is. Ezzel szemben ha azt vizsgáljuk, hogy egy kötelezettség rendezéséért mennyit lenne hajlandó fizetni a gazdálkodó egység, rögtön előtérbe kerülnek a korábban említett specifikus tényezők, a valós értékelés pedig piaci-alapú értékelés, ami koncepcionálisan mentes ezen hatásoktól. Ilyen szempontból tehát az *átruházás* valóban pontosabban jellemzi a kötelezettségek valós értékét, teszi zárttá a valós érték fogalmát.

Ez a különbség a két definíció között tehát nem csupán formai, ellenben úgy vélem gyakorlati problémákat olyan szempontból kevésbé okoz, hogy a valós értéken értékelt kötelezettségek köre meglehetősen szűk. Lényegében csak a kereskedési célú pénzügyi kötelezettségek – ahol a „kereskedési cél” implicite magában hordozza az átruházást –, valamint a kötelezettségtartalmú derivatívák – ahol az átruházás és a rendezés fogalmilag nem válik el egymástól – esetében beszélhetünk valós értékelésről.¹²⁴ Ilyen szempontból tehát ez az eltérés sem alapvető.

¹²⁴ Vö. IAS 39, 9. bek.; IFRS 9, 4.2.1. bek.; Szt. 59/A § (6) bek.

6.3 A valós érték fogalmának mögöttes tartalma

6.3.1 Feltételezések a valós érték mögött

Bromwich (2007) a valós érték – SFAS 157, de azonosságuk miatt az IFRS 13 szerinti – definíciója mögött az alábbi feltételezéseket azonosította (Bromwich, 2007, old.: 51-54):

Csoport	Mögöttes megfontolás
1) Árak	a) A valós érték mérésekor felhasznált árak piaci megközelítésen alapulnak, függetlenül a gazdálkodó egység kereskedési céljától. b) Az ár eladási ár. c) Az árak nem tartalmazzák a tranzakciós költségeket.
2) Piac	a) A tranzakciók a szokásos – az elsődleges piacon zajlanak. b) Ha több piac is létezik, akkor a profitmaximalizálásból kiindulva a legelőnyösebb piacot kell választani.
3) Piaci szereplők	a) Nem kapcsolt, tehát független felek. b) Jól tájékozottak, a vagyonelem és a tranzakció tulajdonságait megfelelően megértik. c) Ismereteik megszerzésénél a szokásos gondossággal járnak el, és erőfeszítéseket tesznek az elérhető információk megértése érdekében. d) A tranzakció nem kényszerített/kötelező. e) Az egyének ügyletkötési képességgel és szándékkal rendelkeznek.
4) A feltételezett használat	a) Pénzügyi eszközöknél: cash flow szerkezet által determinált. b) Nem pénzügyi eszközöknél: legjövödelmezőbb felhasználás az értékelés időpontjában, ami: <ul style="list-style-type: none"> • használat értékelés esetében a jelenlegi felhasználással megegyező (legmagasabb használati érték), • csere értékelés esetében egyéb használati módot feltételez. c) Az b) pontban említett árak közül a legmagasabb lesz a valós érték (profitmaximalizálás). d) A használat fizikailag lehetséges, jogilag megengedett és pénzügyileg megvalósítható. e) Kötelezettségek: átruházás azonos hitelezési kockázat mellett.
5) Számviteli feltételezések	a) A mérést valamennyi elkülöníthető vagyonelem, illetve ezek aggregált csoportjai esetében kell végrehajtani. b) A mérés figyelembe veszi az eszköz állapotát és elhelyezkedését, ha ez releváns.

4. táblázat: Alapvető feltételezések a valós érték mögött. Forrás: (Bromwich, 2007, old.: 53), saját kiegészítésekkel.

Az előző, 4. táblázatban szereplő mögöttes feltételezések valójában a definícióból közvetlenül levezethetők, viszont azonosítják a valós érték fogalmának építőköveit.

Whittington (2008) a valós érték megközelítés (*fair value view*) legfontosabb tulajdonságait az alábbiak szerint foglalja össze (Whittington, 2008, old.: 157-158):

- A pénzügyi beszámolás egyedüli ¹²⁵ célja a *döntések meghozatalánál hasznos információk nyújtása*.
- Az általános célú pénzügyi kimutatások legfontosabb – referencia – felhasználói a *jelenlegi és a várható jövőbeni befektetők és hitelezők*.
- A fenti felhasználók legfontosabb szükséglete a *jövőbeni cash flow-k* – amennyire csak lehet közvetlen ¹²⁶ módon történő – *előrejelzése*.
- A pénzügyi kimutatásokkal szemben támasztott legfőbb elvárás a *relevancia*.
- A *megbízhatóság* kevésbé fontos, sokkal inkább a *hű bemutatással* helyettesítendő, ami a gazdasági jelenség pontosabb megragadását implikálja, szemben a statisztikai pontossággal.
- A számviteli információknak alapvetően a *jövőre* kell vonatkozniuk, nem pedig a múltra, ilyen szempontból tehát a múltbeli tranzakciók relevanciája periférikus. ¹²⁷
- A *piaci árak* megfelelő, a gazdálkodó egységtől független becsléseket nyújtanak a gazdálkodó egység cash flow termelő képességéről, a *piacok* pedig általában megfelelően teljesek és hatékonyak ahhoz, hogy a mögöttes gazdasági jelenségeket hűen tükröző értékelések alapjául szolgáljanak.

Ebből a megközelítésből az alábbi következmények származnak (Whittington, 2008, old.: 159):

- A *menedzsment tulajdonosi ellenőrzése (stewardship)* nem elkülönült célja a pénzügyi beszámolásnak, jöllehet követelményei esetenként érvényesülnek.
- A *jelenlegi részvényeseknek nincs kiemelt szerepe* a befektetők mint a pénzügyi kimutatások felhasználói között.
- A múltbeli gazdasági események csak annyiban relevánsak, amennyiben előrejelzik a jövőt.
- Az *óvatosság* a számviteli értékelést eltorzítja, és a hű bemutatás sérüléséhez vezet.

¹²⁵ Talán helyesebb lenne elsődlegesnek nevezni.

¹²⁶ A közvetlen mód itt annyit jelent, hogy a pénzügyi kimutatásokban megjelenő értékeknek a jövőbeni várható cash flow-k diszkontált jelenértékén kell alapulniuk.

¹²⁷ Érdekes kérdést vet fel a számviteli információk jövőorientáltságának és az eszközök, illetve kötelezettségek definíciójának összevetése, nevezetesen, hogy a vagyonelemek valamennyi esetben múltbeli események eredményeként (múltbeli eseményekből származó jelenbeli kötelezettségek) kerülnek be a pénzügyi kimutatásokba. Barth (2006) élesen elválasztja a megjelenítés (*recognition*) (mérlegképesség) múltbeli eseményeken alapuló kritériumait, illetve az értékelés jövőorientáltságát.

- A *bekerülési érték (költség)* nem megfelelő értékelési alap, mivel múltbeli eseményekhez kapcsolódik (a megszerzéshez), miközben a jövőbeni cash flow-k a későbbi kibocsátásokból származnak, így valós értéken értékelendők.
- Az értékelési alap (valós érték) *piaci (eladási) árként* definiált.
- A pénzügyi kimutatások legfontosabb része a – valós értéken értékelt – *mérleg*.
- Az *átfogó eredmény* a legfontosabb eredménykategória, mivel ez teremti meg a kapcsolatot a mérlegben megjelenő nettó eszközérték-változással.

Bár Whittington – szándékosan – kissé sarkítottan, egy szélsőséges, tisztán valósérték-alapú számviteli rendszer főbb jellemzőit vázolja fel, rávilágít, hogy a valós értékelés az 5.4. pontban bemutatott mérleg megközelítést érvényesíti, valamint a valós érték jelenlegi áras értékelési modell mivoltára, jöllehet ezek az árak hipotetikus tranzakciók során alakulnak ki.

Szintén kiemelendő, hogy az itt megjelenő gondolatok részben visszaköszönnek a Koncepcionális keretelvek minőségi jellemzőinek 4.1.2. pontban bemutatott (át)alakulása kapcsán. *Shortridge és Smith* (2009) – 5.4.3. pontban említett – paradigmaváltási modelljében nem véletlenül a valós értéket emeli ki mint az információs paradigma értékelési alapját, szemben az ipari paradigmára jellemző bekerülési értékkel.

Ugyanakkor úgy gondolom, hogy a sarkított modell kapcsán azt is ki kell emelni, hogy erősen vitatható a jövőbeni cash flow-k közvetlen előrejelzése, valamint a bemutatott információk kizárólagos jövőorientáltsága mint a pénzügyi beszámolás célja. A pénzügy beszámolás célja kapcsán a Keretelvek egyértelműen kiemeli, hogy a jelenlegi pénzügyi helyzet és annak megváltozása alapján lehet a pénzügyi kimutatásokból megbecsülni a jövőbeni várható cash flow-kat, nem pedig azok közvetlen előrejelzése a pénzügyi beszámolás feladata. Természetesen bizonyos pénzáramlások közvetlenül adódnak a jelenlegi erőforrásokból és igényekből (eszközökből és kötelezettségekből), ez azonban sohasem lehet teljes, éppen a vállalkozás folytatásának elvéből következően. Azt gondolom, hogy ez alapvetően a valós érték számvitel alkalmazása esetén sem változik meg, ezért ennyiben fenntartással kezelném a fenti modellben megfogalmazottakat.

6.3.2 A valós érték közgazdasági háttere

A valós érték tehát egy hipotetikus piacon, egy hipotetikus tranzakció során kialakuló ár. Bár a fogalom kapcsán megjelenő „szokásos” tranzakciók, illetve piaci feltételek tartalmát a szabályozás nem tisztázza, a mögöttes közgazdasági megfontolás egy Walras-féle általános egyensúlyelméleti modell.

Yuan és Liu (2011) az általános egyensúlyelmélet alkalmazásával a valós értékelés formális modelljét az alábbiak szerint írja fel, ideális piacokat feltételezve (Yuan & Liu, 2011, old.: 8-11):

Adott egy gazdálkodó egység, amely a fordulónapon N féle (nem pénz)eszközzel $(x_1 \dots x_N)$, illetve pénzeszközzel (m) – a kötelezettségeket negatív eszközökként felfogva – rendelkezik. Ha u jelöli az eszközökből származó várható teljes hasznosságot, akkor egy tranzakcióban eladóként szereplő gazdálkodó egység teljes hasznossága az alábbiak szerint írható fel:

$$(2) \quad u = U_s(x_1, x_2 \dots x_N, m), \text{ ahol } U_s \text{ az eladó} - q \text{ függvényében} - \text{monoton növekvő hasznossági függvénye.}$$

A hasznosság mérése – számviteli értékelésről lévén szó – az egyszerűség kedvéért pénzértékben történik, tehát a modell feltételezi, hogy a hasznossági egységek pénzértékben kifejezhetők.

Jelölje $s_1, s_2 \dots s_N, m_s$ egy adott tranzakció előtti eszközállomány elemeit, és q az N -edik eszközből p áron értékesített mennyiséget, akkor a tranzakció következtében a teljes hasznosság változása az alábbiak szerint írható fel:

$$(3) \quad f_s(p, q) = U_s(s_1, s_2 \dots s_N - q, m_s + pq) - U_s(s_1, s_2 \dots s_N, m_s)$$

Hasonlóképpen a vevő hasznosságának változása – ha $b_1, b_2 \dots b_N, m_B$ jelöli a vevő adott tranzakció előtti eszközállomány elemeit, és q az N -edik eszközből p áron megvásárolt mennyiséget – az alábbiak szerint alakul:

$$(4) \quad f_B(p, q) = U_B(b_1, b_2 \dots b_N + q, m_B - pq) - U_b(b_1, b_2 \dots b_N, m_B)$$

A modell lényegét a szerzők által „*valós érték feltételeknek*” (*fair value conditions*) nevezett három összefüggés adja, amelyek szerint egy adott N eszköz q ($q > 0$) mennyiségének értékesítésekor kapható P egységár a valós érték, akkor és csak akkor, ha az alábbiak teljesülnek:

1) *A teljes hasznosság feltétele (condition for total utility):*

$f_S(P, q) \geq 0, f_B(P, q) \geq 0$, tehát a csere eredményeként a teljes hasznosság egyik félnél sem csökken.¹²⁸

2) *A marginális hasznosság feltétele (condition for marginal utility):*

$$\left. \frac{\partial U_S}{\partial x_N} \right|_{x_N=q} \leq P, \quad \left. \frac{\partial U_B}{\partial x_N} \right|_{x_N=q} \geq P,$$

tehát az utolsó egység cseréje sem okoz hasznosságvesztést egyik félnek sem.

3) *Ügyletkötési feltételek (condition for transactions):*

Bármely P -nél magasabb ár esetén az eladó nem tudja a teljes q mennyiséget értékesíteni, míg bármely P -nél alacsonyabb ár esetén a vevő nem tudja a teljes q mennyiséget megvásárolni, tehát a valós érték egy olyan ár, amely mindkét fél szempontjából optimális.

A valós érték – az egyensúlyi ár – megállapításához hasznosságmaximalizáló piaci szereplőket feltételezve, illetve figyelembe véve a fenti feltételeket, az alábbi módon jutunk el:

Egyrészt az eladók szempontjából vizsgálva a feladat egy adott p ár esetében egy feltételes szélsőérték-számítás, ahol a célfüggvény:

$$(5) \quad \max_{0 \leq q} f_S(p, q), \text{ feltéve, hogy:}$$

$$(6) \quad f_S(p, q) \geq 0$$

Ha \check{q} egy nem negatív, optimális megoldás, akkor teljesülnie kell, hogy:

$$(7) \quad \frac{\partial f_S(p, q)}{\partial q} = 0, \text{ és ebből következően:}$$

$$(8) \quad \left. \frac{\partial U_S}{\partial x_N} \right|_{x_N=\check{q}} = P$$

¹²⁸ Ez nem azt jelenti, hogy a valós érték változásának iránya csak nem negatív lehet. A feltétel az adott eszköz aktuális hasznossága, és az ellenérték közötti hasznossági relációt fejezi ki. Ez a feltétel nélkülözhetetlen, ha egyensúlyi árakhoz szeretnénk jutni, hiszen negatív hasznossági várakozás esetén a tranzakció nem jön létre.

Az előző, (8)-as számú összefüggés az *optimális kínálati függvényt* (*optimal selling curve*) írja le, az egyes eladók optimális kínálati függvényeinek összegzéséből kapható meg a piaci kínálati függvény.

Hasonló módon felírva a vevők szempontjából a feladatot:

$$(9) \quad \max_{0 \leq q} f_B(p, q) \quad , \text{ feltéve, hogy:}$$

$$(10) \quad f_B(p, q) \geq 0$$

Ha \check{q} egy nem negatív, optimális megoldás, akkor teljesülnie kell, hogy:

$$(11) \quad \frac{\partial f_B(p, q)}{\partial q} = 0 \quad , \text{ és ebből következően:}$$

$$(12) \quad \left. \frac{\partial U_B}{\partial x_N} \right|_{x_N=\check{q}} = P$$

A (12)-es számú összefüggés az *optimális keresleti függvényt* (*optimal buying curve*) írja le, az egyes vevők optimális keresleti függvényeinek összegzéséből kapható meg a piaci keresleti függvény.

Ha a kínálati és a keresleti függvény metszéspontja létezik, akkor a kapcsolódó mennyiség lesz a piaci egyensúlyi volumen, a kapcsolódó ár pedig a piaci egyensúlyi ár. Ha $q = S(p)$ a kínálati függvény, míg $q = B(p)$ a keresleti függvény, illetve ezek inverzei rendre $p = P_S(q)$, $p = P_B(q)$, akkor a valós érték feltételekből kiindulva bizonyítható, hogy ha létezik az egyensúlyi \bar{p}, \bar{q} ár-mennyiség pár, akkor a valós érték bármely N eszköz $Q \leq \bar{q}$ cserenagysága esetén $P_B(Q)$, míg $Q > \bar{q}$ esetén a valós érték nem létezik (a kapott eredmény nem felel meg a valós érték feltételeknek), így ebben az esetben a piaci ár nem lesz valós érték. (Yuan & Liu, 2011, old.: 12-15)

A fenti levezetés két alapvető fontosságú tényre világít rá: egyrészt rámutat arra, hogy a valós érték egy általános egyensúlyi modellen nyugszik, másrészt viszont létezése – elméleti síkon – nem magától értetődő, és nem feltétel nélküli egy adott vagyonelem esetében. Ez egybevág Bromwich (2007) meglátásával, miszerint nem ideális – valós – piacok esetében a piaci árak számos – az arbitrázsmentességet lehetetlenné tevő – torzulást hordoznak magukban, továbbá elkerülhetetlenül eltávolodnak az eladási áras megközelítéstől.

Whittington (2010) szintén a valós érték általános egyensúlyelméleti háttérét – egészen pontosan a számviteli értékelés irányának általános egyensúlyelmélet felé való elmozdulását – hangsúlyozza, ugyanakkor felhívja a figyelmet, hogy a teljes és tökéletesen versenyző piacokról alkotott idealizált felfogás nem állja meg a helyét a valóságban. Ennek megfelelően a valós értékelés elmélete, és a valós érték mérésének gyakorlata – már a szabályozás szintjén is – elválik. Önmagában tehát a valós érték fogalmának tisztázása nem elegendő a valós érték méréséhez, a hozzárendelési szabályok kialakításához.

6.3.3 Valós érték, (aktuális) piaci érték, használati érték

A valós érték fogalmának kapcsán szükséges kitérni a valós érték és két másik, a valós értékhez szorosan kapcsolódó értékfogalom (értékelési alap), a piaci érték, illetve a használati érték összefüggéseire.¹²⁹

A definíciókból látható, hogy a valós érték bár szorosan kapcsolódik hozzá, nem azonos a konkrét árakból levezetett piaci értékkel (*market value*), ami egy, az adott napon ténylegesen lebonyolított adásvétel értékviszonyait tükrözi.

Egyrészt a valós érték esetében csak egy hipotetikus tranzakcióról van szó, amely ugyan a értékelés időpontjának piaci viszonyain alapul, de ezt az eszköz, illetve kötelezettség birtokosának szemszögéből vizsgálja, racionális döntést feltételezve, ami nem feltétlenül – bizonyos esetekben pedig valószínűsíthetően nem – az adott eszköz vagy kötelezettség azonnali értékesítése. Figyelembe veszi tehát a vállalkozás folytatásának mögöttes elvét, ezért a valós érték meghatározásának kiindulópontja, *„hogya mit ér az adott eszköz vagy kötelezettség az adott napon, miközben nem kívánjuk azt ténylegesen értékesíteni vagy rendezni* (átruházni – saját kiegészítés, KDM) ” (Bosnyák, 2004, old.: 436).

Másrészt, egy konkrét piaci tranzakcióban elérhető árat a piaci szereplők várakozásain túl számos egyéb, magára a tranzakcióra, illetve az abban résztvevőkre jellemző tényező alakítja, a valós érték pedig sosem lehet egy gazdálkodóspecifikus értékelés eredménye, éppen ezért eltérhet, és jellemzően el is tér ettől az ártól.

¹²⁹ A piaci érték és a használati érték kiválasztása talán önkényesnek tűnik, azonban ezen értékfogalmak és a valós érték elhatárolása mind gyakorlati szempontból, mind a kutatás fókuszsa szempontjából elengedhetetlen. Egyéb értékfogalmak és a valós érték kapcsolatáról lásd például: (Whittington, 2007).

Hague (2007) a valós érték három fontos tulajdonságát emeli ki: egyrészt a valós érték nem veszi figyelembe az eszköz vagy kötelezettség „múltját” (mikor, milyen áron, hogyan jutott hozzá az adott gazdálkodó egység); másrészt a vagyonelem birtokosának sajátosságait (például, hogy milyen üzletágban tevékenykedik, milyen piaci pozícióval rendelkezik); valamint a vagyonelem – jelenlegi birtokosánál – tervezett jövőbeni használatát.

A valós érték tehát egy piaci várakozásokon alapuló értékelési eljárás segítségével becsült összeg, melynek kiindulási alapja a piaci ár, illetve ennek megfelelő becslése, a valós érték azonban nem azonos a piaci értékkel.

Az eszközök valós értékének megállapításakor a használat-értékelési, illetve a csere-értékelési premisszából indulhatunk ki, azonban nagyon fontos kihangsúlyozni, hogy bármelyik értékelési premisszát is alkalmazzuk, a valós érték piaci alapokon nyugszik.

A valós érték mérésekor a piaci szereplők legjövödelmezőbb használati módját kell meghatározni, ami eltérhet attól, amire a gazdálkodó egység jelenleg használja az adott eszközt, tehát a valós érték, még ha használat-értékelési premisszán is nyugszik, nem azonos a gazdálkodóra jellemző használati értékkel (*value-in-use*).

Ha a használati érték IAS 36-ban megfogalmazott definícióját nézzük, a különbség világosan látható. Az IAS 36 szerint a használati érték mérésénél: *„a cash flow előrejelzéseknek ésszerű és indokolható feltételezéseken kell alapulniuk, amelyek a vezetés(!) legjobb becslését tükrözik az eszköz várható hasznos élettartama alatt érvényesülő gazdasági feltételrendszerre vonatkozóan”* (IAS 36, 33. bek.). A mérés tehát a menedzsment saját, nem pedig a piaci szereplők várakozásaiból kiinduló feltételezéseit kell, hogy tükrözze, ami viszont nem összeegyeztethető a valós érték fogalmával.

Tételezzük fel, hogy mind a használat-értékelési premissza alapján meghatározott valós érték, mind a használati érték reális feltételezések alapján lett megállapítva, tehát valóban tükrözi az eszközzel kapcsolatos, jövőben realizálható beáramlások értékét. A valós érték megmutatja, hogy a használatához nélkülözhetetlen egyéb kiegészítő erőforrásokkal rendelkező piaci szereplők számára – mérlegelve az eszköz használatából származó jövedelmeket – milyen értéket képvisel az adott eszköz; míg a használati érték lényegében ugyanezt mutatja, az adott gazdálkodó egység szemszögéből.

Ezek alapján a valós érték, illetve a használati érték közötti – pozitív vagy negatív – különbség két dolgot jelenthet. Egyrészt: amennyiben a gazdálkodó és a piaci szereplők azonos feltételezésekkel éltek az eszköz jövőbeni „életútjára” vonatkozóan (használati idő, mód, hely stb.), akkor a különbség a gazdálkodó egység piaci szereplőkhöz viszonyított, az eszközzel kapcsolatos relatív hatékonyságát, nyereségtermelő-képességét mutatja, az eszköz értékébe beépítve egyfajta – pozitív vagy negatív – belső goodwillt.

A másik lehetőség, hogy a gazdálkodó és a piaci szereplők legjövödelmezőbb használati módja eltérő, így a használati érték számítása során egészen más feltételezésekből indultak ki. Ekkor a használati érték visszatükrözi az adott gazdálkodó specifikus, a piaci szereplőkéétől eltérő szándékait az adott eszközzel (esetleg annak megszerzésével) kapcsolatban.

Amennyiben ez a különbség jelentős, elméleti szempontból el kell gondolkozni azon, hogy vajon melyik érték megjelenítése nyújt relevánsabb információkat a beszámoló felhasználói számára. A használati érték számos specifikus tényezőt is tükröz, ellenben – éppen ezért – objektivitása és összehasonlíthatósága csekély, a gazdálkodó-specifikus értékfogalmak kapcsán pedig fokozottan jelentkezik az értékelés megbízhatóságával kapcsolatos kételyek, hiszen ezek, a gazdálkodó jövőjéről alkotott saját elképzeléseit tükröző feltételezések nehezen ellenőrizhetők.¹³⁰

6.3.4 A valós érték számvitel jövedelemfelfogása

Diewert (1996) – Marshallt követve – az adott időszaki jövedelmet a működési eredmény (fedezet), a finanszírozás költségének és a nettó eszközállomány változásának (előjelhelyes) összegeként definiálja. Bár *Diewert* külön nem emeli ki, a jövedelem egyfajta fenntartható jövedelemként értendő: az egyszeri, „rendkívüli” hatásokat nem tartalmazza.

A modell egy viszonylag egyszerű peremfeltételekkel működő gazdálkodó egységet feltételez, a felhasznált erőforrásokat két csoportra osztja: (alapvetően nem monetáris) tartós eszközökre, illetve folyó termelő felhasználásra. Működési eredmény alatt az adott időszakban kibocsátott teljesítmények értékének, illetve az adott időszakban a kibocsátáshoz felhasznált erőforrások értékének a különbségét érti.

¹³⁰ *Whittington* (2010) szerint a használati érték különösen olyan helyzetekben jelent releváns információt, amikor az adott vagyonelem értékesítése valószínűtlen, így a használat (megtartás) jelenti a legjövödelmezőbb használati módot az adott gazdálkodó egység számára (például illikvid piacok esetén egy adósságinstrumentum lejáratig történő megtartása).

A kibocsátott teljesítmény fogalma azonban kitégítható: nem pusztán az alaptevékenységből származó árbevétel, hanem bármilyen erőforrás feláldozás ellenértékének (pl. egy pénzügyi eszköz értékesítésének bevétele) számbavételével a modell feltételei feloldhatóak. A működési eredmény számbavétele alapvetően bekerülési áras értékelést feltételez, bár Diewert – egyszerűsítés miatt – átlagos árakról beszél. Ez gyakorlatilag bekerülési áras modellt jelent.

A modellben a működési eredmény definíció szerint nem tartalmazza pl. az értékcsökkenési leírást, de ugyanígy a különböző értékcorrekciókat (értékvesztések stb.) sem. Így tehát ez egyfajta fedezetnek (bruttó eredménynek) felel meg, lényegében – és leegyszerűsítve – a fedezetet változó költség bázison értelmezve (tehát nem csak a közvetlen költségek képezik részét a fedezetnek).

A finanszírozási költség lényegében az adott időszaki nettó kamatráfordítás, nem jogcíme, hanem tényleges gazdasági tartalma alapján.

Az nettó eszközváltozás kapcsán Diewert eredendően tartós eszközökről beszél, ez azonban kiterjeszthető: ha valamennyi, az időszak végén meglévő – el nem használt – eszközt beleértünk, kivéve a működési eredmény számbavételénél figyelembe vett eszközváltozásokat (nettó forgótőke változás).

Formálisan, ha I jelöli az időszaki jövedelmet, p az egyes output-, illetve tényezőárak vektorát, y pedig a nettó output volumenének vektorát (ahol ha egy adott n termék esetén $y_n > 0$, akkor n értékesített output, míg ha $y_n < 0$, akkor n felhasznált input (ráfordítás)), míg NA a nettó eszközállományt (eszközök – kötelezettségek) (Diewert, 1996, old.: 6 (64)):

$$(13) \quad I^0 = p^0 \cdot y^0 - \text{finanszírozás} + NA^1 - NA^0$$

A modell pontosítása szükséges annyiban, hogy a nettó eszközállomány változásából a tulajdonosi tranzakciók hatásait le kell vonni, ez nem lehet része a jövedelemnek (tőkeemelés és kivonás, ideértve az osztalékfizetést is).

Bekerülési áras értékelést feltételezve, és bevezetve az időszaki átlagos (nettó) kamatlábat (r_D), az idegen tőke, egészen pontosan a tartós eszközök idegen forrással való finanszírozási arányát (f), a(z) (tartós) eszközök volumen (k), illetve árvektorait (P), illetve egy átlagos eszközfelhasználódási arányt (δ),¹³¹ akkor a modell az alábbi alakban írható fel:

$$(14) \quad I_{HC}^0 = p^0 \cdot y^0 - r_D^0 f^0 P^0 k^0 + [(1 - \delta^0) P^0 k^0 - D^0] - [P^0 k^0 - D^0] =$$

¹³¹ Az eredeti modellben ez lényegében egy értékcsökkenési leírási kulcsnak feleltethető meg, azonban a modell tágitásával tetszőleges eszközfelhasználási/elhasználódási arányként értelmezhető.

$$(15) \quad p^0 \cdot y^0 - [(r_D^0 f^0 + \delta^0)P^0]k^0$$

A modell átrendezett formája (a (15)-ös számú összefüggés) rávilágít arra, hogy a bekerülési áras értékelés esetén a jövedelem alapvetően a működési eredmény, valamint a(z) (tartós) eszközfinanszírozás és elhasználódás összege.

Egy egyszerű termelő cégnél a modell nagyon tisztán érvényesül, a számviteli eredményt valóban az árbevétel (kibocsátott teljesítmény ellenértéke), az ehhez felhasznált erőforrások (változó költségek) és a kapacitásköltség (értékcsökkenési leírás, valamint nettó finanszírozás) különbségeként kapjuk. Bonyolultabb monetáris eszközök bevonásával nagyobb absztrakció szükséges.

Jelenlegi érték bázisú értékelés – esetünkben a valós érték – alkalmazása esetén a modell annyival módosul, hogy az eszközérték-változás számbavételekor az időszak végi eszközállományt valós értéken értékeljük, figyelembe véve, hogy a valós értékelés az adott nettó eszközállomány eladási áras értékelését jelenti.

A nettó eszközök időszak végi valós értéke az alábbiak szerint írható fel (Diewert, 1996, old.: 19 (77)) alapján:

$$(16) \quad NA_{EV}^1 = (1 - \delta^0)P^1k^0 - D^0$$

Ha i jelöli a valós érték változások (előjelhelyes) vektorát, akkor az időszak végi nettó eszközérték átírható az alábbiak szerint:

$$(17) \quad NA_{EV}^1 = (1 - \delta^0)(1 + i^0)P^0k^0 - D^0$$

A fentiek alapján valós értékelés esetén a jövedelem az alábbiak szerint alakul (kiindulva a (14)–es számú összefüggésből):

$$(18) \quad I_{EV}^0 = p^0 \cdot y^0 - r_D^0 f^0 P^0 k^0 + [(1 - \delta^0)(1 + i^0)P^0 k^0 - D^0] - [P^0 k^0 - D^0] =$$

$$(19) \quad p^0 \cdot y^0 - [r_D^0 f^0 - i^0 + \delta^0(1 + i^0)]P^0 k^0$$

A (19)-es számú összefüggés rámutat arra, hogy valós értékelés esetén az árváltozások hatásai megjelennek a jövedelemben. Ezek az árhatások egyrészt az eszközhasználódást felértékelik (mivel az elhasználódás is az újraértékelt árakon kerül számbavételre), másrészt viszont az el nem használt részre jutó teljes árváltozás hatása megjelenik jövedelemként, ami kvázi a tőkeköltséget csökkenti. Fontos azonban felhívni a figyelmet arra, hogy a valós értékelés az általános árszínvonal-változások hatásával nem korrigál, ami magas inflációs ráta esetén a jövedelem jelentős felülbecslését eredményezi.

A fenti jövedelemkoncepció a szakirodalomban ismert nominális (pénzügyi) tőkemegtartás elméletének (*financial capital maintenance*) feleltethető meg.¹³² Ennek lényege, hogy a tőke (nettó eszközállomány) nominális értékén felüli (árfolyamnyereség jellegű) tételek a jövedelem részét képezik. Ezzel a megközelítéssel rokon az 5.4.2. pontban bemutatott (1-es számú) hicksi jövedelemfelfogás is.

Az így definiált jövedelem megjelenítése a pénzügyi kimutatásokban alapvetően attól függ, hogy egyrészt milyen vagyonelemek valós értékelését engedi meg/írja elő az adott szabályozás, másrészt a valós érték változások elszámolásának milyen számviteli modelljét rendeli az egyes vagyonelemekhez. A valós érték változások elszámolásának a jelenlegi szabályozásban két alapmodellje használatos: különbözet az eredménnyel (valós érték modell – *fair value model*),¹³³ vagy az egyéb átfogó eredménnyel¹³⁴ (átértékelési modell – *revaluation model*) szemben kerülhet elszámolásra.

Az egyéb átfogó eredmény koncepcióról az 5.4.2. pontban elmondottakra visszautalva látható, hogy a valós értékelés és az átfogó eredmény koncepciója szorosan összekapcsolódik, és így érthetővé válik a 6.3.1. pontban tett megállapítás, miszerint az átfogó eredmény az eredménykimutatás alapvető fontosságú eleme, mivel ez teremti meg a kapcsolatot a mérlegben kimutatott nettó eszközváltozással (Whittington, 2008, old.: 158).

¹³² A tőkemegőrzési koncepciók és az értékelés kapcsolatáról lásd például: (Break, 1954), (Shwayder, 1969), (Revsine, 1981), (Baricz, 1994).

¹³³ Fontos tehát elkülöníteni a szabályozásban megjelenő valós érték, illetve a valós érték modell fogalmát egymástól: míg az előbbi maga az értékelési alap, az utóbbi a valós értékelés egyik megvalósítási (elszámolási) módja.

¹³⁴ Illetőleg közvetlenül a saját tőkével szemben, rejtett többlet számvitel – lásd az 5.4.2. pontban – esetén (például a magyar szabályozásban).

A valós érték számvitel jövedelemfelfogásával kapcsolatban szintén vissza kell utalni – a valós érték számvitel mögött is meghúzódó – 5.4.2. pontban bemutatott mérlegalapú megközelítés sajátosságaira, nevezetesen, hogy az elhatárolás-alapú számvitel mögöttes feltételezése, illetőleg a realizációs elv – klasszikus formájában – nem érvényesül. Ugyanis a jövedelem realizálását nem a kapcsolódó teljesítmény kibocsátása, hanem a piac(i árváltozás) determinálja.¹³⁵ Ez a „*bevételelszámolási rejtvény*” (*revenue recognition conundrum*) (Horton, Macve, & Serafeim, 2011) egy tiszta valós értékelési modellben egységes elméleti alapokon áll – nevezetesen a fent említett elvek deklarált sajátos érvényesüléséhez (feladásához) vezet –, azonban kevert értékelési modellekben – amilyen a jelenlegi szabályozás is¹³⁶ – az (átfogó) eredményt különböző elméleti háttérű – realizált és nem realizált – tételek eredőjeként határozza meg. Ez pedig az értékteremtési folyamatot elfedi, mivel a jelenlegi (realizált) eredmény és a nem realizált tőkenyereségek és veszteségek keverednek (Kothari, Shu, & Wysocki, 2009), (Biondi, 2011). Ugyanakkor a valósérték-alapú jövedelem arra is rámutat, hogy a piaci szereplők várakozásaihoz képest relatíve milyen teljesítményt nyújtott a gazdálkodó egység az adott eszköz kikerülésekor: ha a könyvekben szereplő valós értékénél a kapott ellenérték magasabb volt, tehát nyereséget realizált a tranzakción, akkor a piaci szereplők alacsonyabb jövedelemvárakozásokkal éltek (Barth, 2006).

¹³⁵ A jelenlegi értéken alapuló számvitel valójában nem is a realizációs elven, hanem az időérték elven nyugszik, ahogy ezt az 5.4.2. pontban bemutatam. Ugyanakkor az alapnormák jelenlegi szabályozásában ez explicit módon nem jelenik meg.

¹³⁶ A jelenlegi szabályozás kevert értékelési modell volta az 5.3.3. pontban bemutatott hozzárendelési szabályokból is látható. A valós értékelés terjedelmére (a valós értéken értékelt vagyonelemek körére) részletesen a 6.6. pontban térek ki.

6.4 A valós érték mérésének keretrendszere

A valós érték mérésének¹³⁷ keretrendszerét az IFRS 13 szabályaiból kiindulva mutatom be. A bemutatás az értekezés céljainak megfelelő mélységű, nem célja a standard minden egyes részletszabályának visszaadása. A címszavaknál részletesebb elemzést viszont elengedhetetlennek tartom, mivel az előző pontban bemutatott fogalmi rendszer csak az alapjait jelenti a valós érték számviteli modelljének, a gyakorlati alkalmazást, ebből következően a modell érvényesülését a mérési szabályok alapozzák meg, illetőleg determinálják. A magyar szabályozás sajátosságaira külön alpontra térek ki.¹³⁸

6.4.1 A valós érték mérések megközelítési módjai

A valós érték mérésakor használt értékelési eljárásoknak a piaci, a jövedelem- és/vagy a költség-megközelítéssel összeegyeztethetőnek kell lenniük.

- A *piaci megközelítés (market approach)* piaci információk, elsősorban természetesen az árak (az adott termék, illetve hasonló termékek árai) alapján építkezik. Ide sorolhatók többek között a különböző – a mérés jellemzőiből adódó elvárásoknak megfelelő – piaci mutatószámok (P/E ráták stb.), illetve más, bonyolultabb összehasonlító értékelési eljárások, például a mátrix-árazási modellek.
- A *jövedelem-megközelítés (income approach)* különböző jövőbeni, az adott eszközzel vagy kötelezettséggel egyértelmű kapcsolatba hozható és világosan elkülöníthető pénz-, illetve jövedelemáramlásokból indul ki, és ezek valamilyen modell segítségével diszkontált értéke alapján állapítja meg a jelenlegi értéket.
- A *költség-megközelítés (cost approach)* – amelyre gyakran utánpótlási költségként hivatkoznak – kiindulópontja, hogy a jelenlegi helyen és állapotban lévő eszköz¹³⁹ pótlása, helyettesítése, kapacitásának kiváltása mennyi költséget okozna a piaci szereplőknek. Természetesen a költségeket ki kell igazítani az eszköz fizikai, erkölcsi, gazdasági avultságával, amely tágabb fogalom a számviteli, illetőleg adózási (halmozott) értékcsökkenési leírásnál.¹⁴⁰

¹³⁷ A valós érték mérése, vagy egyszerűbben valós értékelés. A mérés fogalmát azonban itt szerencsésebbnek érzem, mivel a valós érték mérése és a valós értékelés nem teljesen azonos fogalmak, a valós értékelés tágabb, az egész értékelési modellt jelenti, míg a valós érték mérése – az 5.2. pontban kifejtettekkel összhangban – magát a hozzárendelést, a valós érték meghatározását.

¹³⁸ Lásd 6.4.4. pont.

¹³⁹ Kötelezettségek esetében a költségalapú megközelítés nem értelmezhető.

¹⁴⁰ Hiszen ez nem más, mint a korábbi bekerülési érték valamilyen megfontolás alapján történő szétosztása.

A különböző értékelési eljárások, illetve megközelítések közötti választást az adatok elérhetősége determinálja. A standard nem szabályozza részletekbe menően, hogy egyes speciális helyzetekben melyik eljárás követendő. Alapelve, hogy „*a több jobb*”, tehát amennyiben többféle értékelési eljárás áll rendelkezésre adat, akkor valamennyivel meg kell becsülni a valós értéket. Az eredmények a lehetséges valós értékek, illetve valós érték mérések egy skáláját adják, melyek értékelésekor vizsgálni kell egyrészt magának a tartománynak az ésszerűségét, megbízhatóságát, másrészt, hogy melyik reprezentálja leginkább a valós értéket az adott körülmények között.¹⁴¹

Az értékelési eljárások alkalmazása során ügyelni kell a *következetességre*: az alkalmazott értékelési eljárások megváltoztatására akkor van lehetőség, ha ez a változtatás a valós érték mérésének magasabb minőségét (megbízhatóságát, a körülményekhez való jobb igazodást) biztosítja. Ilyen esetek lehetnek különösen egy új piac, új információk felfedezése, a korábbi információk elérhetetlenné válása, illetve az értékelési technikák fejlődése.

6.4.2 A mérésnél felhasznált inputok, a valós érték hierarchia

A valós érték mérésének kapcsán megkülönböztetjük a megfigyelhető (*observable*), a gazdálkodó egységtől *független forrásból* származó, illetve a nem megfigyelhető (*unobservable*), a gazdálkodó egység, piaci szereplők feltételezéseiről alkotott, az adott körülmények között elérhető legjobb információkból eredő, *saját* feltételezéseit tükröző inputokat.

Egy adott eszköz esetében megfigyelhető input lehet többek között például a tőzsdei záróár, illetve egyéb tőzsdén kívüli (kereskedői és közvetítői) piacokon kialakult vételi (*bid*) és eladási (*ask*) árak,¹⁴² valamint a különböző tárgyalásos árak, bár ezek kevésbé publikusak. Ráadásul ezek a tárgyalásos árak csak ritka esetben tekinthetők a piaci feltételezések közvetítőinek, hiszen gyakran speciális, csak az adott, egyedi ügyletet jellemző feltételek mellett alakulnak ki. Természetesen az adott eszköz egyéb jellemzőit, illetve a tranzakció körülményeit mérlegelve lehet megállapítani, hogy egy adott input mennyire megbízható és releváns (most a piaci feltételezések szempontjából).

¹⁴¹ Ez azonban nem jelenti azt, hogy bizonyos esetekben egyetlen értékelési eljárás, illetve egyetlen becslés segítségével ne lehetne megfelelően mérni a valós értéket. Adódhat olyan eset is, hogy a legmegbízhatóbb értékelési eljárás egyben a legköltségesebb, legtöbb erőfeszítést igénylő, ellenben pusztán az információk megszerzésének költségessége nem lehet kiindulási alap az egyes értékelési eljárások közötti választásnál.

¹⁴² A tőzsdei bid és ask árak nem azonosak a standard által értelmezett vételi (*entry*) és eladási (*exit*) árakkal, hiszen a bid ár a vásárló (bróker) szempontjából vételi ár, a vagyontárgy (nem bróker) birtokosa szempontjából eladási ár. Ugyanez igaz az ask árra is, csak éppen fordítva.

Az inputokkal kapcsolatban megfogalmazott általános alapelv, hogy *a valós érték mérése során alkalmazott mérési technikáknak maximalizálniuk kell a megfigyelhető, és minimalizálniuk a nem megfigyelhető inputok felhasználását.*

A standard háromszintű, piramisszerűen felépülő hierarchiát határoz meg. A csoportosítás alapjai a valós érték mérésénél felhasznált inputok, de minthogy az inputok elérhetősége és megbízhatósága befolyásolja az alkalmazható értékelési eljárásokat is, így a hierarchia valamilyen szinten kiterjeszthető az eljárásokra is.¹⁴³

Egy adott valós érték mérés megbízhatósági szintjét az alkalmazott *legalacsonyabb* szintű input határozza meg, illetőleg, ha egy adott szintű inputot valami miatt, valamilyen feltételezés alapján kiigazítanak, akkor a valós érték mérés azonnal egy szinttel alacsonyabb besorolást kell, hogy kapjon. Ez a leminősítési szabály logikus, ugyanakkor véleményem szerint magában hordozza azt a veszélyt, hogy a *szintek összezsúsznak*: a kiigazítások következtében történő lejjebb sorolások elvezetnek oda, hogy gyakorlatilag a mérések többsége alacsonyabb szintű lesz, és az alacsonyabb szinteken (elsősorban a 3-as szinten) rendkívül sokféle, egymástól különböző mérés kap helyet, ami megnehezíti a mérések megbízhatóságának értékelését.

6.4.2.1 1-es szintű inputok

A hierarchia legfelső szintjét az adott eszköz vagy kötelezettség *aktív piacokon jegyzett árai*¹⁴⁴ jelentik. Egy eszköz vagy kötelezettség szempontjából aktívnak tekinthető az a piac, ahol kellő gyakorisággal és volumenben kereskednek ahhoz, hogy az árak alakulásáról folyamatosan információkkal szolgáljanak.

A piaccal, illetve az árakkal kapcsolatos további kitétel, hogy:

- a korábban ismertetett elsődleges, illetőleg ennek hiányában legelőnyösebb piacon kialakult árak jelentik a valós értéket, *ÉS*
- ezen áraknak a gazdálkodó egység számára, a mérés időpontjában elérhetőnek kell lenniük, tehát be tudjon lépni ilyen áron az adott piacra az értékelés időpontjában.

¹⁴³ Ez azonban nem egyértelmű: egy adott technika eltérő szintre sorolt inputok esetén is alkalmazható lehet.

¹⁴⁴ Piac alatt nemcsak a tőzsdét kell érteni, hanem egyéb tőzsdén kívüli piacokat is (lásd 6.4.1. pont).

A különböző piaci árak – bármiféle kiigazítás nélkül – a legtöbb esetben a valós érték legjobb becslését adják, így amennyiben rendelkezésre állnak, a valós érték mérésénél ezeket kell használni. Azonban vannak olyan speciális helyzetek, amikor a jegyzett árak valamilyen okból kiigazításra szorulnak. Ezekben az esetekben a standard kivételt tesz, nem javasolja a kiigazítatlan piaci árak használatát, illetőleg nem tekinti az adott eszköz vagy kötelezettség valós értékének. Ki kell emelni azonban, hogy 1-es szintű inputnak kizárólag a kiigazítatlan jegyzett árak tekinthetők, tehát ilyen esetben – a kiigazítás után – a mérés nem tekinthető többé 1-es szintűnek.

6.4.2.2 2-es szintű inputok

Az erre a szintre sorolt inputok közvetlenül vagy közvetetten, de továbbra is a megfigyelhető adatok közé tartoznak, de szemben az 1-es szintű inputokkal, az adott eszköz vagy kötelezettség piaci értékelésével már csak közvetettebb kapcsolatban állnak.

- Ide tartoznak a *hasonló* eszközök, illetve kötelezettségek aktív piacokon jegyzett árai, valamint
- az adott vagy ahhoz hasonló instrumentumok olyan – *nem aktív* – piacokon kialakult árai, amelyeken a jegyzett árak valamilyen szempontból a mérés időpontjában nem tükrözik tökéletesen a piaci szereplők értékítéletét.
- Szintén ide tartozik a piacokon megfigyelhető minden egyéb, nem árjellegű adat (a szokásos jegyzett lejáratra vonatkozó hozamgörbék, kamatlábak, hitelkockázatok, nemfizetési ráták, volatilitási adatok stb.),¹⁴⁵ illetve
- az olyan, nem közvetlenül megfigyelhető adatok, amelyek megfigyelhető piaci adatokból származtathatók, illetve azok által megerősített adatok (*market-corroborated inputs*).¹⁴⁶

A 2-es szintű inputok továbbra is a megfigyelhető inputok körébe tartoznak, azonban ezekre is igaz, hogy amennyiben ezeket valamilyen megfontolásból kiigazítják, akkor a mérés többé már nem tekinthető 2-es szintűnek.

¹⁴⁵ Például, ha egy adott eszköz vagy kötelezettség a piacon jegyzettől eltérő, egyedi lejáratra kötött, akkor valós értékének meghatározásakor a piacon szokásos lejáratú instrumentumok árából kell kiindulni.

¹⁴⁶ Ilyen megerősítés lehet például a korreláció a piaci árak és a felhasználni kívánt input között.

6.4.2.3 3-as szintű inputok

A hierarchia legalacsonyabb szintjén a nem megfigyelhető inputok állnak, illetve az ezeket felhasználó mérések. A nem megfigyelhető inputokról már említettem, hogy a vállalkozás saját feltételezései a piaci szereplők feltételezéseiről, valamint, hogy ezen inputok felhasználása esetén is *ugyanaz marad a valós érték fogalma*.

A valós érték mérésének egyik alapelve az, hogy a nem megfigyelhető inputok használatát minimalizálni kell, ezért ezek *csak olyan esetekben használhatók*, ha megfigyelhető adatok – például aktív piacok hiányában – nem állnak rendelkezésre.

Gyakran előfordul, hogy a piaci szereplők feltételezéseiről a legjobb információk a gazdálkodó egység saját adatai. Mindaddig, amíg nem érhető el – figyelembe véve a költség-haszon összevetésének elvét¹⁴⁷ – olyan információ, hogy a piaci szereplők a cég saját adataiból levezethető magatartástól lényegesen eltérnek az adott eszköz vagy kötelezettség árának megállapításakor, ezek az adatok felhasználhatók a valós érték mérésénél. Azonban, ha erre utaló adatok léteznek, a gazdálkodó egységnek a piaci információk alapján módosítania kell saját feltételezéseit.

Az olyan modellek viszont, melyek a – magában az értékelési eljárásban, illetve az inputokban rejlő – kockázatokkal kapcsolatos információkat figyelmen kívül hagyják, ezek hatásait az értékeléskor nem érvényesítik, *nem használhatók a valós érték méréséhez*.¹⁴⁸

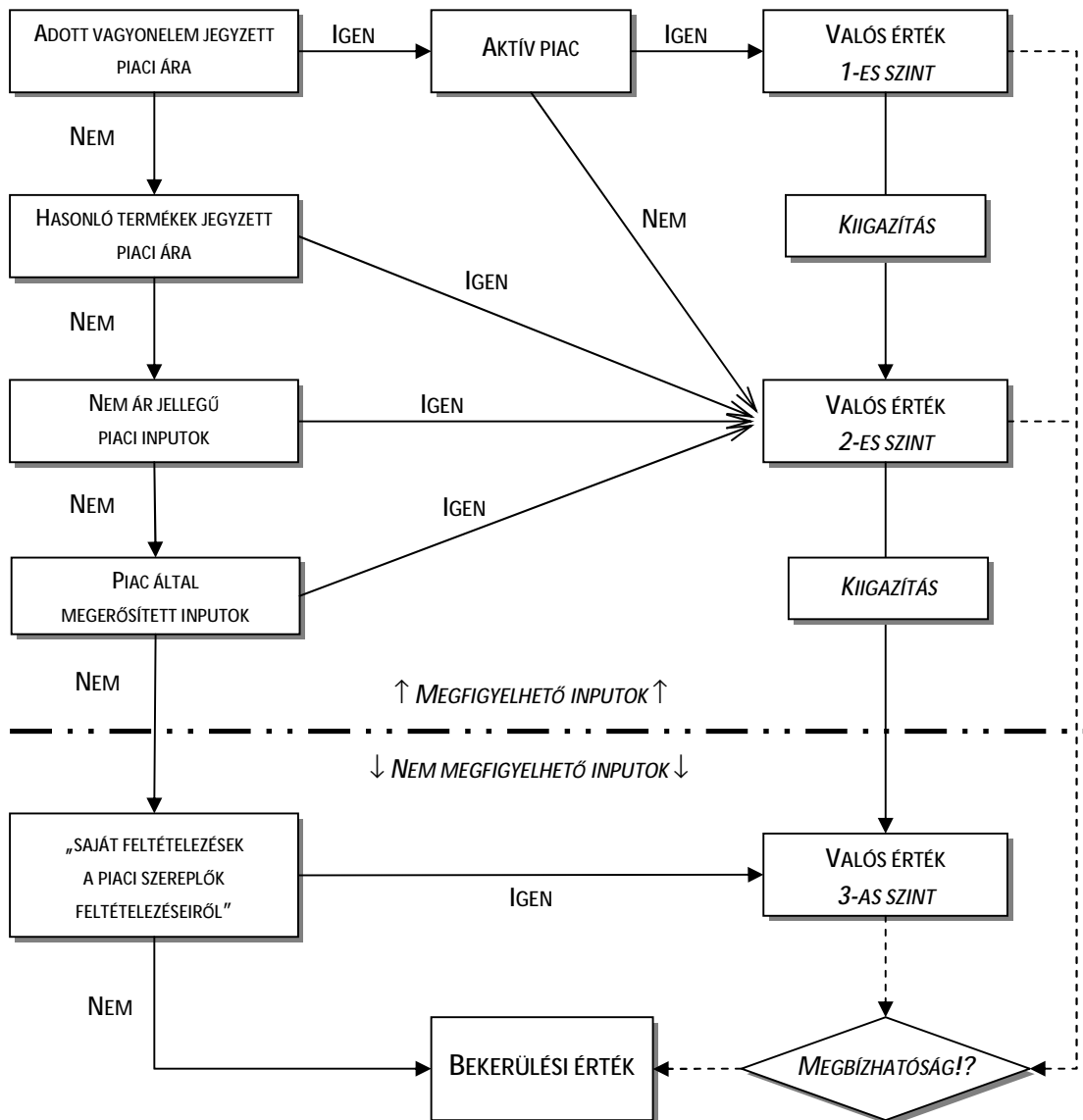
A 3-as szintű mérésekkel kapcsolatban szintén van egy „leminősítési követelmény”, de ez a valós értékelés – már többször hangsúlyozott – általános szabálya: amennyiben olyan információ merül fel, ami alapján kérdésessé válik a mérés megbízhatósága, akkor az adott eszközt vagy kötelezettséget nem értékelhető valós értéken, hanem vissza kell térni a bekerülési árak alkalmazására.

6.4.3 A hierarchikus mérési modell működése

A valós érték hierarchia összefoglalását, „inputok által irányított működését” mutatja be a következő ábra. Az ábrából is látszik, hogy bármelyik szintű mérésről legyen is szó, minden esetben ellenőrizni kell, vannak-e arra utaló jelek, hogy nem teljesül a (mérés) megbízhatóság(ának) elvárható szintje. Amennyiben vannak, vissza kell térni a bekerülési árak alkalmazására.

¹⁴⁷ Az elvből viszont az is következik, hogy a megszerzés költségeit meghaladó hasznossággal rendelkező információkat tilos figyelmen kívül hagyni. Részletesen lásd a 4.1.2. pontban.

¹⁴⁸ Kivéve, ha a piaci szereplők is figyelmen kívül hagynák az ilyen kockázatokat.

5. ábra: A valós érték hierarchia működése. Saját szerkesztés.

A valós érték hierarchia működése rávilágít arra, hogy a valós értékelés valójában nem egységes mérési modell: az 1-es és a 2-es szintű inputok esetében a mérés piaci-alapú (*mark to market*),¹⁴⁹ ugyanakkor a 3-as szintű mérések modellalapúak (*mark to model*). A két mögöttes mérési (al)modell elméleti tulajdonságai pedig meglehetősen különbözőek.¹⁵⁰

¹⁴⁹ A 2-es szintű mérések átmenetként is felfoghatók a piaci és a modellalapú mérések között, ugyanakkor a 2-es szintű méréseket helyesebb piaci-alapú mérésnek nevezni, mivel – a definícióból eredően – piaci (megfigyelhető) inputokat használnak.

¹⁵⁰ *Gassen és Schwedler* (2010) empirikus kutatásai is erre a kétarcúságra világítottak rá: befektetési tanácsadók körében végzett felmérésük eredményei alapján kimutatták, hogy a modellalapú értékelések (érezkelt) döntési hasznossága is jóval kisebb, mint a piaci-alapú méréseké.

Gyakorlati szempontból nem elhanyagolható, hogy a piaci-alapú mérések költségei szintén eltérőek (alacsonyabbak), mint a modellalapú méréseké. Ebből következően egy modellalapú mérés esetében a költségek és hasznok közötti egyensúly gyakrabban jelentkezik problémaként.

Elméleti szempontból kérdés, hogy vajon a piaci árak és a valós érték közötti – a 6.3.3. pontban bemutatott – koncepcionális különbségek egy 1-es szintű mérés esetén mennyire érvényesülnek. *Yuan és Liu* (2011) valós érték csapdának (*fair value trap*) nevezi azt az esetet, amikor a piaci árak nem tükrözik a valós értéket. Ahogy a 6.3.2. pontban bemutattam, a valós értékelés mögött egy általános egyensúlyi modell húzódik meg. Ebben a modellben a valós érték – az egyensúlyi ár – létezése azonban nem magától értetődő. Ugyanakkor a piacok abban az esetben is aktívak lehetnek, ha a valós érték nem létezik. Ekkor viszont a piaci árak és az elméleti valós érték – mint a jövőben realizálható hasznok megtestesítője közötti különbség – nemcsak hogy nem realizált, hanem nem is realizálható eredményt jelent. Ha továbbra is $P_B(Q)$ jelöli az elméleti valós értéket, míg p_m az aktuális piaci értéket, akkor a valós érték csapda (*FVT*) az alábbiak szerint írható fel (Yuan & Liu, 2011, old.: 15):

$$(20) \quad FVT = [p_m - P_B(Q)]Q$$

Abban az esetben, ha $P_B(Q) < p_m$, akkor a mérlegben szereplő eszközök túlértékeltek, illetve fordított reláció esetén alulértékeltek.¹⁵¹ A (20)-as számú összefüggés által definiált modell kapcsán azonban két dologra fel kell hívni a figyelmet. Egyrészt – és ezt a szerzők is kiemelik – a valós érték csapda egy statikus állapot mérőszáma, tehát a piaci árak, illetve az elméleti valós érték változásával párhuzamosan folyamatosan változik. Másrészt azonban a csapda számszerűsítése gyakorlatilag szinte lehetetlen, ugyanis az elméleti valós érték pontosan nem határozható meg.¹⁵² A modell arra viszont felhívja a figyelmet, hogy a valós érték piacokról alkotott mögöttes feltétele(zése)inek sérülése esetén¹⁵³ a jegyzett piaci árak nem feltétlenül jó közelítései a valós értéknek.

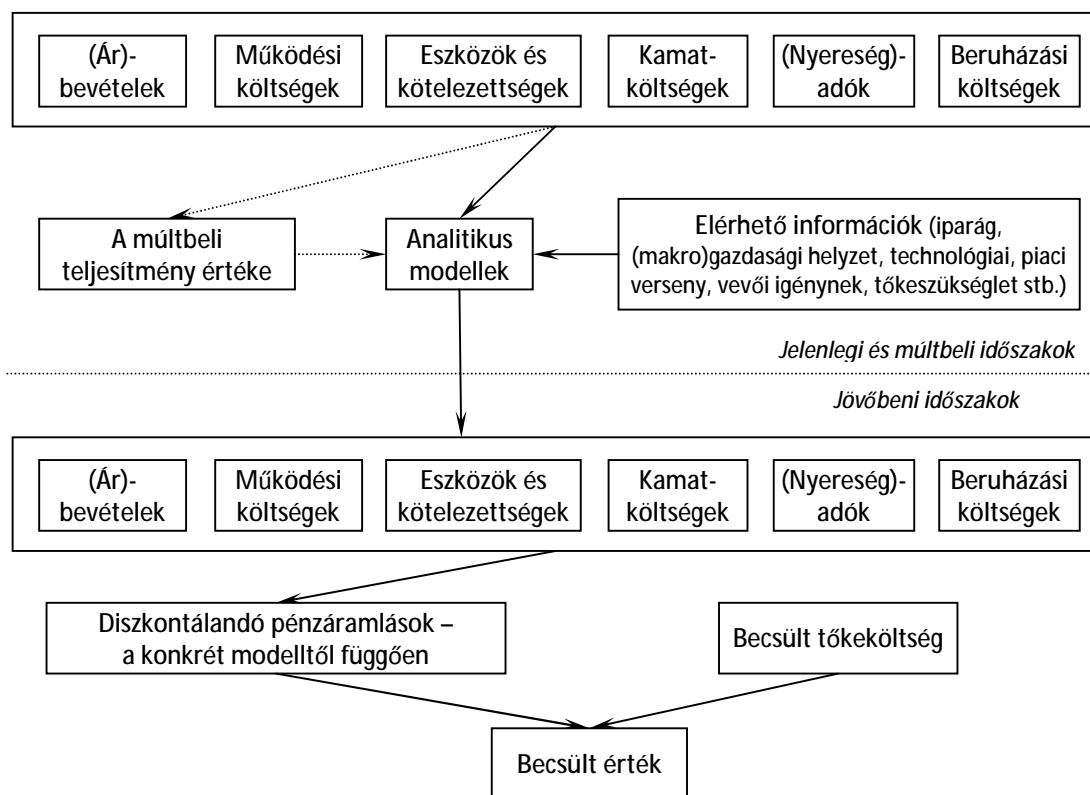
¹⁵¹ Óvatos megközelítésben ez a kisebbik veszély, ugyanakkor a hű bemutatás mindenképpen sérül.

¹⁵² Modellszámításokkal lehet közelíteni az elméleti valós értéket, ugyanakkor a jegyzett piaci árak elérhetősége esetén a pénzügyi kimutatásokban megjelenő valós értéknek ezeken kell alapulniuk.

¹⁵³ Hatékonyság, teljesség, információk elérhetősége. Ezek – hatásaiban ellentétes irányú – sérülését jelentik a piaci buborékok és pánikok.

A modellalapú értékelések gyakorlatilag valamennyi esetben diszkontált cash flow számításokat (DCF modellek) jelentenek. A DCF modellek alapulhatnak például a várható osztalékokon (Gordon, 1962), szabad pénzáramlásokon (*free cash flows*) (Cornell, 1993), tőke cash flow-kon (*capital cash flows*) (Ruback, 2000), illetve számviteli hozamokon (Ohlson, 1995). Cornell és Landsman (2003) megállapítja, hogy a tiszta többlet számvitel alkalmazása és a megfelelő – az adott modellel összhangban lévő – diszkontráták megválasztása esetén az egyes modellek azonos eredményre vezetnek.

A számviteli információkon alapuló DCF modellek általános logikája az alábbiak szerint foglalható össze:

6. ábra: A számviteli információkon alapuló DCF modellek általános logikája.
Forrás: (Cornell & Landsman, 2003, old.: 22)

A modellek tehát valamennyi esetben a múltbeli információk várakozásokkal kiigazított kivetítéséből indulnak ki. A valós értékelés esetében az alapvető mérési kérdés, hogy ezek a várakozások nem az adott gazdálkodó egység, hanem a piaci szereplők várakozásai kell, hogy legyenek. Ennek a gyakorlati megvalósíthatósága – a piaci várakozások előrejelezhetősége – kérdéses.

Benston (2008) szerint ez gyakorlatilag azt eredményezi, hogy a modellalapú értékelések a (gazdálkodóspecifikus) használati érték, illetve a vételi árak (mennyit fizetne egy másik gazdálkodó egység az adott eszközért/mennyit kérne az adott kötelezettség átvállalásáért)¹⁵⁴ becslését jelentik.¹⁵⁵ A modellalapú értékelések, „reális” piaci feltételezések – nem teljes informáltság – esetén óhatatlanul magukba foglalnak csak az adott értékelést végző gazdálkodó egység számára rendelkezésre álló („privát”) információkat is, ezáltal fogalmilag a használati érték irányába mozdítják el a kapott eredményeket. (Barth & Landsman, 1995), (Peasnell, 2005)

Ugyanakkor a valós értékelés kétarcúságához hozzátéve a modellek szerteágazó voltát, megállapítható, hogy a valós érték mérése számos – eladási árak becslésén alapuló – megközelítést egyesít magában. (Laux & Leuz, 2009), (Power, 2010)

6.4.4 A valós érték mérése a magyar szabályozásban

A számviteli törvény szabályai szerint: *„Valós érték a piaci megítélésről rendelkezésre álló információk alapján lehet:*

- a) a piaci érték, amely*
 - aa) a tőzsdén jegyzett árfolyam, ha a pénzügyi instrumentum a tőzsdén forgalmazott és van tőzsdén jegyzett ára, árfolyama,*
 - ab) a két fél szabad megállapodása szerinti ár, ha a pénzügyi instrumentumnak nincs tőzsdén jegyzett ára, árfolyama, de tőzsdén kívüli piacon kialakult, a piaci ár tendenciáját megfelelően tükröző árajánlatokkal, illetve az üzleti év során történt értékesítés adataival rendelkezik, amely a piaci értékítéletet az értékelés időpontjában megfelelően jellemzi,*
 - ac) az előzőek hiányában a pénzügyi instrumentum összetevőinek, vagy hasonló pénzügyi instrumentumoknak a piaci ára alapján meghatározott érték (számított piaci érték),*
- b) az általános értékelési eljárásokkal meghatározott, a piaci árat elfogadhatóan közelítő érték” (Szt. 3. § (9) bek. 12. pont).*

¹⁵⁴ Ez az eladó gazdálkodó egység szempontjából sokkal inkább a használati érték, semmint a definícióban szereplő – hipotetikus – eladási ár.

¹⁵⁵ Benston elemzi a standard (SFAS 157, de az IFRS 13-ba is átemelt) illusztratív példáit, bemutatva, hogy ezek alapján is az eladási árak értékeléssel ellentétes eredményre lehet jutni bizonyos körülmények esetén.

A magyar szabályozás tehát alapelveiben összhangban áll az IFRS 13 szabályaival: szintén három alapvető értékelési eljárást ismer ((jegyzett) piaci árak – aa), illetve ab)¹⁵⁶ pont; összehasonlító árak – ac) pont; értékelési modellek – b) pont), ugyanakkor ezek részleteit, szigorú, explicit hierarchiáját nem tartalmazza – jöllehet, egyfajta hierarchia tükröződik a szabályozásban. Összehasonlító árakat ugyanis csak jegyzett piaci árak, illetve szabad megállapodás szerinti árak (együtt: az adott instrumentum piaci ára) hiányában lehet alkalmazni, szabad megállapodás szerinti árakat pedig csak jegyzett árak hiányában – és meghatározott feltételek teljesülése esetén. Ugyanakkor az értékelési modellek és az árak viszonya nem tisztázott, bár a szabályozás logikájából ezek legalsó hierarchikus szintje következtethető ki.¹⁵⁷

A mérés keretrendszere kapcsán fontos megemlíteni, hogy az *„általános leminősítési követelményt”* a magyar szabályozás is megfogalmazza: kizárva a valós értékelés alkalmazását, egyben előírva a bekerülési értékre való visszatérést azokban az esetekben, amikor a valós érték megbízhatóan nem mérhető (vö. Szt. 59/A. § (7) bek. i) pont).

A magyar szabályozás ugyanakkor meglehetősen szűkszavú a valós érték mérésének módszertanát tekintve. A számviteli törvény fent idézett szabályain túl nem ad támpontokat a valós érték meghatározásához. Ez részben arra a 6.2. pontban említett tényre vezethető vissza, hogy a magyar szabályozásban valós értékről csak a pénzügyi instrumentumok esetében beszélhetünk, így számos, a nem pénzügyi eszközökkel kapcsolatos kérdés tisztázására sem kerülhet sor.

A származékos ügyletek valós értékének mérésével kapcsolatban ki kell térni még a *hitelintézetek és a pénzügyi vállalkozások éves beszámoló készítési és könyvvezetési kötelezettségének sajátosságairól szóló 250/2000. kormányrendelet* néhány vonatkozó rendelkezésére.¹⁵⁸

¹⁵⁶ Ide sorolom tehát a számviteli törvény által említett *„két fél szabad megállapodása szerinti árat”* is, jöllehet ez egyedi megfogalmazásnak számít, és csak bizonyos feltételek teljesülése – piaci tendenciák, értékítélet tükröződése – esetén alkalmazható. Ugyanakkor a szabályozás nem ad magyarázatot a pontos jelentésére, alkalmazási körére, a feltételek teljesülésének ismérveire.

¹⁵⁷ A szakirodalomban is ezen hierarchikus értelmezés mellett foglalnak állást vö. (Garajszki, 2004, old.: 115), (Róth, Adorján, Lukács, & Veit, 2010, old.: 159).

¹⁵⁸ Bár a kormányrendelet címzettjei csak a hitelintézetek és a pénzügyi vállalkozások, a számviteli törvény kimondja, hogy *„A vállalkozó a valós értéken történő értékelés során az e §-ban és az 59/B-59/F. §-okban nem szabályozott kérdésekben a törvény felhatalmazása alapján kiadott, a hitelintézetek és a pénzügyi vállalkozások éves beszámoló készítési és könyvvezetési kötelezettségének sajátosságairól szóló kormányrendelet valós értéken történő értékelésre vonatkozó előírásait értelemszerűen*

„(3) A származékos ügyletek értékelése során alkalmazott – a Tv. 3. §-a (9) bekezdésének 12. pontja szerinti – általános értékelési eljárással meghatározott valós érték – a számviteli politikában rögzítettek szerint – lehet többek között:

a) *határidős ügylet* esetében

aa) az ügylet tárgyának értékeléskori azonnali piaci ára (árfolyama) és a kötési ár (árfolyam) különbözete, illetve az azonnali piaci ára és a kötési ár (árfolyam) lejárat időpontjától az értékelés időpontjáig diszkontált értékének különbözete,

ab) az ügylet tárgyának értékelés időpontjában fennálló – az ügylet lejárat időpontjára vonatkoztatott – határidős ára (árfolyama) és a kötési ár (árfolyam) különbözetének a lejárat időpontjától az értékelés időpontjáig diszkontált értéke;

b) *opciós ügylet* esetében

ba) az a) pontban meghatározott érték, mint egyszerűsített értékelési eljárással kialakított érték, amelynek során az opció vevője (jogosultja) esetében a piaci érték alsó határa nulla (negatív érték nem lehet), az opció kiírója esetében a piaci érték felső határa a kapott opciós díj összege (ennél magasabb a piaci érték nem lehet),

bb) az opció tárgyának piaci értéke és az opció delta értékének szorzata;

c) *kamat-swap ügylet* esetében a változó kamat és a fix kamat hátralévő lejárat idő alatt elszámolandó különbözetei értékelés napjára diszkontált összege;

d) *forint és deviza cseréjére vonatkozó swap ügylet* esetében a swap ügylet határidős ügyletrésze külön értékelendő az a) pont szerint, az azonnali ügyletrésze az általános szabályok szerint kerül elszámolásra;

e) *különböző devizák cseréjére vonatkozó swap ügylet* esetében a swap ügylet határidős ügyletrésze külön értékelendő az a) pont szerint, az azonnali ügyletrésze az általános szabályok szerint kerül elszámolásra.

(4) A (3) bekezdés szerinti értékelési eljárásokhoz szükséges piaci árfolyamok hiányában a (3) bekezdés a)-e) pontjaiban meghatározott ügyletek általános értékelési eljárásaként alkalmazható a számviteli politikában rögzített, a könyvvizsgáló által elfogadott egyéb piaci értékelési modell is.” (250/2000. kormányrendelet 9/C. §)

Az idézett szabályok gyakorlatilag a határidős, opciós és swap ügyletek értékelésének vállalati pénzügyekből ismert alapvető szabályait rögzítik (lásd pl. (Brealey & Myers, 1999)), és nem jelentenek különleges értékelési előírásokat.

alkalmazhatja. (Szt. 59/A. (3) bek.). Ebből következően a kormányrendeletben foglaltak valamennyi vállalkozás számára irányadók.

Egyedül az „egyszerűsített értékelési eljárások” ((3) bek. aa) és ba) alpontok) adnak olyan szempontból többletinformációt, hogy kimondják ezen közelítő módszerek alkalmazhatóságát.

Ugyanakkor fontos rendelkezése a kormányrendeletnek, hogy egyéb értékelési modelleket csak a piaci árak hiányában lehet alkalmazni, tehát az értékelési modellek és a piaci árak hierarchiája itt már expliciten megfogalmazásra kerül. Sajnálatos módon a szabályozás nem tisztázza, hogy mit ért „*piaci értékelési modelleken*”, de valószínűsíthető, hogy itt az IFRS 13 szerinti 2-es szintű inputokkal jellemezhető modellekről van szó. A szabályozás szó szerinti értelmezése a 3-as szintű inputokból építkező modelleket kizárhatja – lévén ezek nem piaci értékelési modellek – ugyanakkor határidős ügyletek esetén ezek használata kevésbé valószínű.

A szabályozásban itt is keveredik a valós érték és a piaci érték fogalma, ugyanakkor ezt a kormányrendelet szerencsére tisztázza: *„A (3) bekezdés szerinti származékos ügylet tárgyának piaci értéke a Tv. 3. §-a (9) bekezdésének 12. pontja szerinti valós érték, amelynek meghatározásakor figyelembe vehetők a 22. § (6) bekezdésében foglalt értékek értékelés időpontjában fennálló összegei.”* (250/2000. kormányrendelet 9/C. § (6) bek.) Az itt felállított rendszer tehát zárt, valamennyi esetben a valós érték kerül megfogalmazásra.

Az előző bekezdésben hivatkozott jogszabályhely (22. § (6) bek.) szerint: *A mérleg fordulónapján ismert piaci értéknek kell tekinteni:*

- a) *tőzsdei ügyletek esetén a pénzügyi instrumentum, illetve egyéb áru tárgyú utolsó tőzsdei kereskedési napjára vonatkozóan az elszámolóház által megállapított elszámolóárát, árfolyamát;*
- b) *tőzsdén kívüli határidős devizaügyletek, deviza swap ügyletek esetén a mérleg fordulónapján érvényes, az MNB által közzétett hivatalos devizaárfolyamot vagy a határidős piaci árfolyamot;*
- c) *tőzsdén kívüli kamatlábügyletek (kamatalapú határidős és swap ügyletek) esetén a szerződésben rögzített irányadó kamatláb, ennek hiányában a szerződés szerinti időszakra vonatkozó BUBOR üzleti évben utoljára közzétett mértékét vagy a mérleg fordulónapján érvényes határidős piaci kamatláb mértékét;*
- d) *egyéb tőzsdén kívüli ügyletek esetében a szabályozott piacon kialakult, a piaci ár tendenciáját is tükröző árajánlatokkal, illetve az üzleti év során történt értékesítés adataival alátámasztott, az üzleti év végén a piaci értékítéletet megfelelően jellemző árat.”* (250/2000. kormányrendelet 22. § (6) bek.)

Ezek a szabályok is csak pontosítást jelentenek a törvényben megfogalmazott „piaci érték” (Szt. 3. § (9) bek. 12. pont a) alpont) jelentésével kapcsolatban.

6.5 A valós érték az alapnormák terében

A valós érték „értékelésével” kapcsolatban leggyakrabban a relevancia és a megbízhatóság (hű bemutatás) közötti átváltás kerül a viták homlokterébe. Ahogy az 5.3.3. pontban bemutattam, a jelenlegi számviteli szabályozás – tradicionálisan – bekerülésiérték-alapú, így a valós érték szerepével kapcsolatos viták egyrészt a bekerülési értékkel való összehasonlításból indulnak ki, másrészt – és leegyszerűsítve – a valós érték relevanciáját állítják szembe a bekerülési érték megbízhatóságával. Ez azonban csak a jéghegy csúcsa, a valós értékelés számviteli modelljének értékelése – kiindulva a 4. fejezetben felvázolt alapnormákból – jóval összetettebb.

6.5.1 Értékrelevancia kutatások a valós értékkel összefüggésben

A 4.1.2. pontban bemutattam, hogy a relevancia az információk döntéshozatalban való felhasználhatóságának mértéke, míg a megbízhatóság a hű bemutatást és az igazolhatóságot hordozza magában.

Barlev és Haddad (2003) az értékrelevancia kutatások fő céljának a számviteli adatok és a tőkebefektetési döntésekhez használt információk közötti kölcsönhatás vizsgálatát tartják. Az értékrelevancia fogalma *Barth és szerzőtársai* (2001) alapján úgy foglалható össze, hogy „egy számviteli adat értékreleváns akkor, ha előrejelzi – illetve megerősíti (saját betoldás – KDM) – a tőkepiaci értéket (a piaci árfolyamokat)” (*Barth, Beaver, & Landsman*, 2001, old.: 79).¹⁵⁹ A szerzők az értékrelevanciát nem azonosítják a pénzügyi kimutatások minőségi jellemzői között nevesített relevanciával, sokkal inkább a relevancia és a megbízhatóság fogalmának egy lehetséges operacionalizálásaként fogják fel.¹⁶⁰ Ennek magyarázata, hogy egy számviteli adat akkor bírhat előrejelző erővel a részvényárfolyamok vonatkozásában, ha egyrészt a befektetők számára releváns információkkal bír, másrészt (mérésük) kellően megbízható ahhoz, hogy visszatükröződjön a részvényárfolyamokban.¹⁶¹

¹⁵⁹ Az értékrelevancia fogalmára formális definíciót ad többek között (*Amir*, 1993), (*Beaver*, 1998), (*Ohlson*, 1999), illetve (*Barth*, 2000). A definíciók közös eleme, hogy a számviteli értéket akkor nevezik értékrelevánsnak, ha szignifikáns kapcsolatban állnak a tőkepiaci értékekkel (*Barth, Beaver, & Landsman*, 2001).

¹⁶⁰ Példának okáért egy számviteli információ lehet, hogy értékreleváns (kapcsolatban áll a részvényárfolyamokkal), ugyanakkor döntési relevanciája nincs, mert egy másik információ jóval időszerűbb.

¹⁶¹ Az értékrelevancia kutatások a 2. fejezetben említett piaci-alapú számvitelkutatások csoportjába tartoznak.

Ez a kombinált jelentéstartam adja az értékrelevancia kutatások – elméleti – előnyét: a relevancia és a megbízhatóság (hű bemutatás) együttes vizsgálatát teszik lehetővé. Szintén visszautalva a 4.1.2. pontban említett minőségi jellemzők közötti átváltásra, a relevancia és a megbízhatóság (hű bemutatás) egymáshoz viszonyított aránya, semmint azok abszolút – egymástól független – szintje kulcskérdés a számviteli modellek alapján előálló információk minősége kapcsán.

A valós értékeléssel kapcsolatos értékrelevancia kutatások igen szerteágazóak, és komoly múltra tekintenek vissza. Általánosságban azonban nem hagyható figyelmen kívül – a már többször említett beágyazottságból következően –, hogy egy bekerülési érték dominanciájú számviteli rendszerben egy jelenlegiérték-alapú modell tulajdonságait vizsgálják, így megállapításaik sokkal inkább relatív – a bekerülési értékhez viszonyított – skálán értelmezendők.

Az értékrelevancia kutatások között különbséget tehetünk aszerint (is), hogy az adott kutatás fókuszában milyen vagyonelem-csoport áll.¹⁶²

Ennek alapján megemlítendő a különböző nyugdíj és egyéb nyugdíjjellegű kifizetésekhez kapcsolódó eszközök és kötelezettségek értékelésének vizsgálata, például: (Landsman, 1986), (Barth, 1991), (Barth, Beaver, & Landsman, 1992), (Amir, 1993), (Amir, 1996).

Szintén jelentős számú kutatás foglalkozott a bankok pénzügyi kimutatásaiban megjelenő adósság- és tőkeinstrumentumok, illetve derivatívák értékrelevanciájával, például: (Barth, 1994), (Ahmed & Takeda, 1995), (Bernard, Merton, & Palepu, 1995), (Barth, Landsman, & Wahlen, 1995), (Cornett, Rezaee, & Tehranian, 1996), (Barth & Beaver, 1996), (Eccher, Ramesh, & Thiagarajan, 1996), (Nelson, 1996), (Venkatachalam, 1996), (Wong, 2000), (Beaver & Venkatachalam, 2000).

Az immateriális eszközökkel kapcsolatos kutatások fő célja inkább a bekerülési értékek értékrelevanciájának vizsgálata volt, részben annak köszönhetően, hogy az értékrelevancia kutatások főként az Egyesült Államokban elterjedtek, azonban a US GAAP nem engedi meg az immateriális eszközök átértékelését.

¹⁶² Holthausen és Watts (2001) az értékrelevancia kutatásokat relatív kapcsolat vizsgálatokra (*relative associatios studies*) – a részvényárfolyamok és különböző (alternatív) számviteli értékelések közötti kapcsolatot vizsgálva –, inkrementális kapcsolat vizsgálatokra (*incremental association studies*) – a vizsgált számviteli érték és a részvényárfolyamok/hozamok közötti (általában regressziós becslésen alapuló) magyarázóerőből kiindulva –, illetve marginális információtartalmi vizsgálatokra (*marginal information content stidies*) – egy adott számviteli adat bekapcsolása hogyan változtatja meg a befektetők részére rendelkezésre álló információk minőségét – osztják.

Ilyen kutatások például: (Jennings, Robinson, Thompson, & Duvall, 1993), (Aboody & Lev, 1998), (Chambers, Jennings, Thompson, & B., 1999). US GAAP-tól eltérő számviteli rendszerekben az immateriális eszközök valós értékelését vizsgálta például: (Barth, Clement, Foster, & Kasznik, 1998), (Barth & Clinch, 1998), (Higson, 1998), (Muller, 1999), (Kallapur & Kwan, 2004).

Igen kiterjedt irodalma van a tárgyi eszközök értékrelevancia vizsgálatainak is. Ez olyan szempontból is fontos, hogy – hasonlóan az immateriális eszközökhöz – a tárgyi eszközök általában nem rendelkeznek aktív piacokon jegyzett árakkal (kevésbé standardizálhatóak, így még piacok léte esetén sem igazán lehetséges a piaci-alapú értékelés). A tárgyi eszközök valós értékelésének értékrelevanciájával foglalkozik például: (Sharpe & Walker, 1975), (Brown & Finn, 1980), (Beaver & Landsman, 1983), (Emanuel, 1989), (Bernard, 1993), (Easton, Edey, & Harris, 1993), (Barth & Clinch, 1998), (Easton, 1998), (Aboody, Barth, & Kasznik, 1999), (Dietrich, Harris, & Muller, 2001), (Ismail, Kamarudin, & Mohamed, 2003), (Danbolt & Rees, 2008), (Paik, 2009), (Christensen & Nikolaev, 2010), (Muller, Riedl, & Sellhorn, 2011).

Az értékrelevancia kutatások egyik fő mozgatórugója tehát a bekerülési érték modell, illetve az ezzel szorosan összefüggő óvatosság elvén nyugvó (konzervatív) értékelés volt. Az óvatosság elvének érvényesülése miatt a mérlegben mind alul-, mind felülértékelt vagyonelemek megjelennek, ennek eredményeként a saját tőke értéke deformálódik (Barlev & Haddad, 2003, old.: 387), aminek következtében a pénzügyi kimutatások értékrelevanciája csökken (Francis & Schipper, 1999), (Lev & Zarowin, 1999). Érdekes adalékkal szolgál *Kousenidis és szerzőtársainak* (2009) kutatása, akik görög adatok vizsgálata alapján kimutatták, hogy a konzervativizmus növekedésével párhuzamosan az értékrelevancia egy szintig nő, azonban ezt követően csökken. Részben tehát a bekerülésiérték-alapú (konzervatív) számviteli rendszerekkel szembeni kritikaként jelent meg a standardalkotói – és kutatói – igény a valós érték ilyen szempontú vizsgálata iránt.

A 6.4.2. pontban bemutatott valós érték hierarchia alapján csoportosítva a méréseket, *Song és szerzőtársai* (2010) mindhárom szintű mérés értékrelevanciáját kimutatták, ugyanakkor a 3-as szintű mérések esetében az értékrelevancia szignifikánsan alacsonyabb. Szintén hasonló következtetésre jutott *Khurana és Kim* (2003) bankok adatai alapján megállapítva, hogy a piaci inputokat nélkülöző valós érték mérések esetében a bekerülési árak értékrelevanciája nagyobb, ellentétben a piaci-alapú mérésekkel.¹⁶³

¹⁶³ A valós érték hierarchiát természetesen a szerzők ilyen formájában még nem használhatták (2003-ban, az SFAS 157 előtt), de következtetéseik ebben a fogalmi keretben is értelmezhetők.

A valós értékkel kapcsolatos értékrelevancia kutatások fő kérdései, hogy (1) a valós értékek mennyiben magyarázzák a részvényárfolyamokat – a bekerülési értéken alapuló könyv szerinti értékhez képest –; (2) a valós érték változások mennyiben tükröződnek vissza a jövőbeni teljesítmény alakulásában; (3) a(z) – pénzügyi kimutatásokban nem szereplő (nem mérlegképes) – immateriális eszközök léte mennyiben befolyásolja az elemzőket, illetve a cégek finanszírozási tevékenységét –; (4) a valós érték számvitel mennyiben változtatja meg a befektetési stratégiákat (semleges-e a számvitel)? (Barth, 2000, old.: 19-20)

Általánosságban megállapítható, hogy az értékrelevancia a pénzügyi instrumentumok esetében – jegyzett piaci árakon alapuló értékeléseknél – jobban érvényesül, míg a tárgyi és immateriális eszközök esetében – a modellalapú méréseknél – kevésbé, ugyanakkor ezek esetében sem lehet a relevancia és a megbízhatóság teljes hiányáról beszélni (Amir, Harris, & Venuti, 1993), (Barth, 2000) (Barth, Beaver, & Landsman, 2001), (Gassen & Schwedler, 2010). Összességében a valós értékek a befektetők számára informatívak, de ez függ a mérési hibák,¹⁶⁴ illetve torzítások (becsült) nagyságától, illetve – ezzel összefüggésben – a mérésnél használt feltételezések forrásától is (menedzsment vagy külső szakértők) (AAA FASC, 2000), (Cotter & Richardson, 2002), (Landsman, 2007), (Dichev, 2008).

Az értékrelevancia kutatásokkal kapcsolatban *Holthausen és Watts* (2001) megjegyzi, hogy bár igen kiterjedtek, a számviteli szabályozás megalapozásához való hozzájárulásuk mérsékeltebb. A fő problémát abban látják, hogy a kutatások – bár a befektetői döntések információs háttérét tűzik ki vizsgálati célként – alapvetően a saját tőke értékelésére fókuszálnak. Szintén problémaként vetik fel, hogy a befektetői információellátás túlhangsúlyozásával a számvitel egyéb feladatai háttérbe szorulnak.

Biondi (2011) a relevancia és a megbízhatóság fogalmának egy relatív értékelését javasolja, ugyanis a fogalmak a pénzügyi beszámolás céljától függően más és más jelentést hordoznak, egymást kiegészítő és helyettesítő tartalommal is bírnak.

¹⁶⁴ *Barth és Landsman* (1995) két típusú mérési hibát különböztet meg. Az első, ún. nem szisztematikus hiba az általános bizonytalanságból ered (csak valószínűségi mérésekről beszélhetünk), a második, ún. szisztematikus hiba alapja, hogy a menedzsment bizonyos ráhatással bír a értékelésekre (ez nem feltétlenül jelent számviteli csalást, bizonyos stratégia döntések is kihatással vannak a vagyonelemek értékére, illetve a jövedelemre).

A relevancia és a megbízhatóság fogalmának tartalma a valós érték, illetve a bekerülési érték modellekben az alábbiak szerint foglalható össze:

	Valós érték	Bekerülési érték
Relevancia fókusza	A cég értéke	A keletkezett (realizált) jövedelem
Megbízhatóság alapja	Jelenlegi értékek (piaci vagy modellalapú (diszkontált))	Aktuális gazdasági és pénzügyi folyamatok

5. táblázat: Relevancia és megbízhatóság a valós érték, illetve a bekerülési érték modellben.

Forrás: (Biondi, 2011, old.: 32)

Biondi szerint a számvitel „tiszta logikája” sokkal inkább összhangban van a bekerülésiérték-alapú megközelítéssel, illetve az emögött meghúzódó és domináns feltételezésekkel, mint a vállalkozás folytatásának elve, az összemérés (elhatárolás-alapú számvitel), illetve a befektetésekből keletkező jövedelem mérése, *„mivel a számviteli rendszer egyszerre leképezi, szervezi és szabályozza a cég mint gazdálkodó egység speciális gazdasági és pénzügyi folyamatait”* (Biondi, 2011, old.: 39). A számvitel feladata tehát nem csupán a cég értékének – befektetői szempontú – megállapításához való információszolgáltatás.

Barth és szerzőtársai (2001) ezzel szemben azt hangsúlyozzák, hogy az értékrelevancia kutatások a szabályalkotók általános – tőkebefektetői szempontú – megközelítésével összhangban állnak, segítenek megérteni a konzervativizmus hatását a számviteli értékek és a piaci érték kapcsolatára, rávilágítanak arra, hogy egy adott számviteli érték mennyiben hordoz információkat a befektetők számára, illetve hozzásegítik a számviteli szabályozást az egyre komplexebbé váló pénzügyi piacokhoz való alkalmazkodáshoz.

Az értékrelevancia kutatások szintén visszavezetnek a számvitel beágyazottságához: bármilyen értékelési modell vizsgálatának alapfeltétele, hogy tisztázzuk a célrendszert, amiben az értékelést elvégezzük. A valós értékelés egy másik paradigma mentén építkezik, mint a bekerülési érték, relevanciája és megbízhatósága ennek a paradigmának a szemszögéből vizsgálható. Az pedig egy ettől eltérő kérdés, hogy maga a paradigma mennyire elfogadható.

6.5.2 A hű bemutatás a piaci tökéletlenségek tükrében

Az elméleti jellegű kritikák nem pusztán a valós értékelés gyakorlati megvalósításával kapcsolatos megbízhatósági problémákat emelik ki, hanem magával az értékelés alapjául szolgáló piaci szemlélettel szemben fogalmaznak meg ellenérzéseket, és inkább a valós értéken értékelt eszközök körének átgondolását vetik fel.

A valós érték a piaci árakból indul ki, azonban vannak olyan helyzetek, amikor a piaci árak nem tükrözik megfelelően egy eszköz vagy kötelezettség „reális” értékét, a mögöttes gazdasági jelenséget, ezáltal sérül a hű bemutatás.

Egyrészt a piaci árak csak akkor tükrözik megfelelően az értékváltozásokat, amennyiben létezik kellően kiterjedt és likvid másodlagos piaca az adott eszköznek vagy kötelezettségnek. Ilyen esetekben is csak az értékelés időpontjának piaci viszonyait tükrözi a valós érték, dinamikus környezetben viszont könnyen előfordulhat, hogy az értékelés időpontjában és a beszámoló közzétételkor megfigyelhető árak – ezáltal a valós értékek – kölcsönös viszonyban sincsenek egymással.

Másrészt az adott instrumentumot (legjellemzőbb ez adósságinstrumentumok esetén) kibocsátó hitelintézet olyan háttérinformációkkal is rendelkezhet, amelyeket a piac sosem lenne képes beárányozni. A pénzügyi vállalkozások kockázatosított érték (*value-at-risk*) elvéből kiinduló kockázatkezelési módszerei gyakran nincsenek összhangban a valós érték – illetve az ezen alapuló standardok – kockázatfelfogásával. A bankok természetesen a gazdasági realitásokat legjobban tükröző modellek kialakítására törekcsenek, azonban a fentiek miatt, ezen modellek értékelése – ezáltal az instrumentumok értéke – eltérhet a befektetők döntéseit befolyásoló pénzügyi kimutatásokban megjelenő valós értéktől.

A piaci értékeléssel kapcsolatos további probléma, hogy a beszámolóba beépíti a piaci árak volatilitását, így a vállalkozások által kimutatott vagyonérték, illetve emellett a(z átfogó) jövedelem változékonyságát is megnöveli. Ez a változékonyság ugyanakkor a kockázat alakulásában – és az árfolyamokban – nem tükröződött vissza, legalábbis egy, az 1990-es évek közepén végzett kutatás szerint (Barth, Landsman, & Wahlen, 1995).¹⁶⁵ Ezzel szemben például *Hirst és szerzőtársai* (2004) szerint a jövedelem mérése, a valós érték változások miatti nyereségek és veszteségek igenis hatással vannak a bankok becsült kockázatára és az árfolyamokra, legalábbis a kamatláb-kockázatnak kitett bankok esetében.

Amennyiben a piaci árak változása fundamentális okokra vezethető vissza, akkor ez a változékonyság önmagában még nem káros, valóban az eszközök, illetve kötelezettségek értékében bekövetkezett változásokat tükrözi. Azonban a piacok tökéletlenségéből adódóan előfordulhatnak olyan esetek, amikor az árak változása fundamentális tényezőkkel nem magyarázható, sokkal inkább a piaci szereplők rövid távú érdekeivel, amelyek általában valamilyen piaci tökéletlenségre vezethetők vissza.

¹⁶⁵ A megnövekedett volatilitás a modellalapú értékelésekkel kapcsolatban is jelentkezik: egy kis változás a mögöttes feltételezésekben (változóiban) nagy változást eredményezhet az értékben (Bignon, Biondi, & Ragot, 2004).

Ilyen esetekben a piaci árakon alapuló számviteli értékelés ezen hatásokat tovább erősítheti, sőt előfordulhat, hogy a számviteli megfontolások kezdik el irányítani a gazdasági döntéseket,¹⁶⁶ „egy közgazdaságilag ésszerű tranzakciót csak azért kerülnek el, mert számviteli hatása – rövid távon (saját betoldás – KDM) – kedvezőtlen” (Wood, 2004, old.: 2.). Elméletileg – lehetőségként – egyetértve az idézett megállapítással, annyi kiegészítést szükségesnek érzek tenni, hogy nem vagyok teljesen meggyőződve a rövid távon (!) kedvezőtlen számviteli hatások ilyen közvetlen döntésbefolyásoló erejéről.

Különösen illikvid piacok esetén jelentkezik a probléma, hogy egy jelentősebb eladás miatt meredeken csökkenni kezdenek a piaci árak. A bekerülési értéken alapuló számviteli rendszerekben a piaci szereplők stratégiai helyettesítő szerepet játszanak: mivel az értékesítés gazdaságtalan, nem adják el (a bekerülési áron nyilvántartott) eszközeiket. Ezzel szemben a piaci-alapú értékelési rendszerekben a piaci szereplők egymás stratégiai kiegészítői: az eszköz, értékeléskor várható még alacsonyabb piaci értéke miatt az eszköz megtartása kevésbé kívánatos.

Így az ilyen, fundamentális okokkal nem magyarázható áringadozások hatását a számviteli rendszer felerősítheti, az árak, fundamentális értéktől eltérő, egyfajta „mesterséges volatilitását” létrehozva (Platin, Sapra, & Shin, 2008).¹⁶⁷ A pénzügyi válság kapcsán előtérbe került a valós értékelés által kiváltott „fertőző hatás” (*contagion effect*) fogalma: mely szerint ha egy bank a tényleges értéke alatti áron adja el pénzügyi eszközeit, ennek következtében az összes – azonos eszközt tartó – bank veszteséget szenved az árak esése miatt (Bignon, Biondi, & Ragot, 2004), (Allen & Carletti, 2008), (Platin, Sapra, & Shin, 2008). A hatás ellentétes irányú is lehet: áremelkedések esetén a valós értékelés buborékok kialakulásához is vezethet. (Penman, 2007) Hozzá kell tenni ugyanakkor, hogy ezeknek a valós értékelés által okozott buborékoknak a létét empirikus vizsgálatokkal ez idáig nem sikerült alátámasztani, és úgy gondolom, hogy a különböző hatások megnyugtató szétválasztása nehéz lenne, már elméleti szinten is.

¹⁶⁶ A számviteli, pontosabban jövedelmezőségi megfontolások mindig is szerepet játszottak a gazdasági döntésekben, hiszen – elméletileg – a beszámolón keresztül látják a céget az érintettek.

¹⁶⁷ Jóllehet, az óvatosság elvéből következően az értékvesztéseket bekerülési árak alkalmazása esetén is el kell számolni. Egy alacsony bekerülési értékű, majd később felértékelt eszköz esetében az elmélet tisztán működik. Ugyanakkor azt is figyelembe kell venni, hogy az értékvesztés mögött általában fundamentális okokat feltételez a szabályozás. A piaci érték csökkenése értékvesztésre utaló jel, de önmagában még nem az értékvesztés alapja (vö. a magyar szabályozásban megjelenő „tartós és jelentős” kritériummal).

A pénzügyi válság okainak elemzése kapcsán óhatatlanul előtérbe került a kérdés, hogy vajon a valós érték számvitel mennyiben játszott közre a válság kialakulásában. Bár az értekezésnek nem célja a kérdésre választ adni, ugyanakkor a piaci tökéletlenségek kapcsán a kérdés nem kerülhető meg teljesen.

A valós értékelés és a válság kapcsán leggyakrabban megemlített (kritikus hangvételű) összefüggések lényege, hogy a valós értékelés prociklikusságot okoz. Nevezetesen: a hitelezési veszteségek miatti leértékelés következtében a bankok tőkemegfelelési mutatóinak tartásához szükséges eszközeik értékesítése, ami az árak eséséhez vezet, a valós értékek pedig ezeken a (nyomott) árakon fognak alapulni, ami további leértékeléseket eredményez. (Barth, 2011, old.: 19)

Barth (2011) ugyanakkor felhívja a figyelmet, hogy a válság alapvetően nem a nem realizált veszteségek, hanem értékvesztés miatt alakult ki, tehát a piaci mozgások mellett (és mögött) fundamentális okok voltak (jól mutatja ezt az is, hogy a bankok a valós értékük alá kellett, hogy írják eszközeiket). Ugyanakkor alapvetően – banküzemi – szabályozási kérdésnek tartja a bankok prudens működésének biztosítását (a prudenciális szűrők már eddig is általában semlegesítették a nem realizált eredményhatásokat).

Ryan (2008) Keynesnek a ciklusok kialakulásáról vallott nézeteiből¹⁶⁸ – az emberi természet matematikai várokozásokat jóval felülmúló spontán optimizmusából – kiindulva a számvitel kettős szerepét hangsúlyozza. Egyrészt a számvitel időszakról időszakra tájékoztatja a relatíve racionális és jól informált piaci szereplőket, hogy elkerülhessék ezeket a káros hatásokat, másrészt általános információs bázisul szolgálhat ahhoz, hogy a piaci szereplők átértékeljék várokozásait és kockázati kitettségüket, amikor a gazdasági ciklus kibontakozik. A valós érték – összehasonlítva a bekerülési értékkel – ezeknek az információknak gyorsabb megjelenítését teszi lehetővé. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a valós értékelés tökéletesen működött a válság alatt, ami üzenet a szabályozás számára is, hogy a valós érték illikvid piacokon megvalósítandó mérésének kereteit fejleszteni kell.

¹⁶⁸ „A spekuláció okozta instabilitáson kívül az emberi természet jellegzetességeiből folyó instabilitás is okozza, hogy pozitív tevékenységeinknek nagy hányada inkább függ spontán optimizmustól, mint erkölcsi, hedonista vagy gazdasági matematikai várokozásoktól. Valószínű, hogy amikor valamilyen pozitív tette határozzuk el magunkat, amelynek hosszabb időn keresztül ható következményei lehetnek: inkább testünk egészséges életerejét követjük, amely a cselekvést jobban kívánja a tétlenségnél, mintsem a kvantitatív valószínűségekkel szorzott kvantitatív előnyök súlyozott átlagát figyelembe véve döntünk.” (Keynes, 1965, old.: 183)

Összességében látni kell a valós érték számvitel előnyeit, illetve kockázatait, a szabályozás hiányosságait, ugyanakkor – egyetértve például Lukács (2009), Magnan (2009), Bonanci és szerzőtársai (2009) megállapításaival – úgy gondolom, hogy a (valós érték) számvitel sokkal inkább volt a válság hírnöke, semmint okozója. Ezt a hírnöki szerepét viszont a számvitel nem tudta megfelelően betölteni – a bemutatott adatok mögött nem a válság kibontakozását látták meg a felhasználók –, ilyen módon a válsághoz maga is hozzájárult.¹⁶⁹

6.5.3 Összehasonlíthatóság és nemzetközi harmonizáció

Az összehasonlíthatóság a hasonló jelenségek hasonló, a különbözőek különböző, de mindkét esetben következetes bemutatásán alapul. A nemzetközi számviteli harmonizáció (egyik) legfontosabb célja, hogy növelje a számviteli információk összehasonlíthatóságát, a számvitel mint „közös kommunikációs nyelv” (Beke, 2010, old.: 82) egységesítésével. Ezáltal a számviteli harmonizáció és az összehasonlíthatóság kérdésköre szorosan összekapcsolódik.

A nemzetközi számviteli harmonizáció több definícióját különböztetik meg. Barlev és Haddad (2007) – Choi és Levich (1997), illetve Radebaugh és szerzőtársai (1997) alapján – 5 fokozatot különít el. Az első fokozat a „közös tudás”: a felhasználók képesek értelmezni a külföldi pénzügyi kimutatásokat. A második fokozatban az eltérő számviteli rendszerek közzétételei képessé teszik a felhasználókat, hogy a nemzeti különbségeket átfogják, és megfelelő kiigazításokkal át tudják hidalni ezeket. A harmadik szinten a pénzügyi kimutatásokat mind a nemzeti, mint a nemzetközi szabályok szerint el kell készíteni (kettős beszámolás). A negyedik szinten a nemzetek egy csoportja közös számviteli szabályokat alkalmaz, az első alkalmazáskor pedig levezetik a különbségeket a megfelelő szabályok (elvek) mentén. Végezetül az utolsó szinten egységes számviteli szabályokat alkalmaznak az egész világon. (Barlev & Haddad, 2007, old.: 497-498)¹⁷⁰

¹⁶⁹ Glover és szerzőtársai (2005) azt javasolták, hogy a pénzügyi kimutatásokban egyértelműen különítsék el a „tényeket” (*facts*) és az „előrejelzéseket” (*forecasts*), a mérlegértéket pedig ezek összegeként állapítsák meg. A pénzügyi kimutatásokban megjelenő valós értékek valamennyi esetben előrejelzéseknek tekinthetők (legyenek azok a modelleken vagy piaci adatokon alapuló értékelések), szemben a ténynek nevezett bekerülési értékekkel. Az elkülönítés világosan felhívna a pénzügyi kimutatások felhasználóinak figyelmét az eltérő elméleti tulajdonságokkal rendelkező értékekre. Lényegében ugyanezt javasolja Barker (2004) az átértékelések (*remeasurements*) vagyona és eredményre gyakorolt hatásának – soronkénti – elkülönített bemutatásával.

A gondolat valójában nem újkeletű, a jelenlegi magyar szabályozás is ilyen utat követ – az értékelési különbözet elkülönítésével –, ugyanakkor önmagában nem biztos, hogy a kívánt célt el lehet vele érni. Sokkal fontosabb a – számszaki és leíró – közzétételek minősége, amelyek elvben biztosítani tudják, hogy a felhasználók magát a valós érték mérést rekonstruálni tudják.

¹⁷⁰ A számvitel nemzetközi harmonizációjának különböző megközelítésmódjairól részletesebben lásd például: (Somogyiné, 2008, old.: 26-32).

A bekerülési értéken alapuló értékelési modellek mind az egyezőségeket, mind a különbözőségeket eltorzíthatják pusztán az árváltozások hatásai miatt: ugyanannak a vagyonelemnek a két különböző időpontban meghatározott ára eltérhet, így két különböző időpontban megvásárolt, közgazdaságilag teljesen azonos vagyonelem bekerülési értéke is eltérő. Másrészt az is előadódhat, hogy egy teljesen különböző vagyonelemhez jut hozzá a gazdálkodó egység azonos áron, így bekerülési értékük tartalmi különbözőségük ellenére azonos lesz. A nemzetközi összehasonlítást tovább nehezíti, hogy az aktuális – fordulónapi – árfolyamokkal való átszámítás még az azonos bekerülési értékeket is eltérítheti egymástól pusztán a devizaárfolyam-változás hatása miatt.¹⁷¹ Úgy is mondhatnánk: *„ha egy eszközt bekerülési értéken mutatunk be anélkül, hogy jeleznék a bekerülés időpontját, a »bekerülési érték« mint olyan értelmezhetetlen.”* (Chambers R. J., 1987, old.: 105)

Valós értékelés esetén – feltételezve az értékelés megbízhatóságát – a fenti probléma az elvek szintjén megoldódik, ugyanakkor Herrmann és szerzőtársai (2006) megjegyzik, hogy egyrészt ha a valós értékelés csak választható, akkor csak még egy érték kerül be az értékek szerteágazó halmazába, másrészt koránt sem biztos, hogy a különböző értékelési modellek egymással összehasonlítható eredményekkel szolgálnak.

Parker (1975) az eladási áras értékelés összehasonlíthatóságát vizsgálva megállapította, hogy a bekerülésiérték-alapú könyv szerinti értékekhez mért összehasonlíthatóságuk nagyobb. Ugyanakkor a vizsgálat tárgyi eszközök egy viszonylag szűk körére terjedt ki. Parker kiemeli, hogy a bekerülési érték alapján számított könyv szerinti értékek eltérésének oka részben az eredeti bekerülési érték eltérése volt. Ez azonban olyan szempontból irreleváns, hogy a hasonlóság – úgy is mint az összehasonlíthatóság tesztelésének alapja – kizárólag a fizikai azonosság lehet (ami azonos gazdasági potenciált feltételez). Kiindulva a pénzügyi beszámolás általános céljából, ami a jövőbeni, nem pedig múltbeli gazdasági döntésekhez szükséges információk nyújtása, *„a múlt – a bekerülési érték (saját betoldás – KDM) – önmagában nem releváns tényező annak eldöntésekor, hogy mi teremti meg az eszközök hasonlóságát”* (Parker, 1975, old.: 520).

¹⁷¹ Szemléletes példákat ad erre a jelenségre például (Herrmann, Saudagaran, & Thomas, 2006), illetve (Schuetze, 2001).

Barlev és Haddad (2007) szerint a valós érték paradigma mentén elérhető a nemzeti és nemzetközi szintű összehasonlíthatóság is. A valós érték az összehasonlítás időpontjában érvényes számviteli adatokat biztosít, amelyeket nem befolyásolnak olyan *időbeli* (és térbeli) *eltérések*, mint a nemzeti valuták vásárlóértékének és a helyi árszerkezetnek a megváltozása, az elérő kapacitásmegőrzési elvek, valamint az eredeti beszerzés helyszíne.¹⁷² A valós érték elméletileg nem függ az értékelés helyszínétől, idejétől, illetve az értékelést végző személyétől sem, így – elviekben – teljes összehasonlíthatóságot biztosít.

A nemzetközi szinten értelmezett összehasonlíthatóság és a valós értékelés kapcsolatát vizsgálták *Cairns és szerzőtársai* (2011) IFRS-ek szerinti pénzügyi kimutatások alapján. Eredményeik abba az irányba mutattak, hogy a kötelező valós értékelés (derivatívák és részvényalapú kifizetések) növelte mind az országon belüli, mind a nemzetközi összehasonlíthatóságot (és a relevanciát). Ezzel szemben az opcionális valós értékelés (tárgyi eszközök) esetében az összehasonlíthatóság a bekerülési áras modellre való visszatéréssel nőtt (a relevancia kárára), illetve – ezzel egybehangzóan – a pénzügyi instrumentumok esetében a valós érték opció választása¹⁷³ az összehasonlíthatóság csökkenéséhez vezetett (mivel azonos tartalmú instrumentumok a különböző gazdálkodó egységeknél különböző értéken szerepeltek).

Nobes (2006) az IFRS-ek alkalmazását vizsgálva rámutat, hogy még egy egységesített beszámolási rendszer esetében is tovább élnek a nemzeti különbségek, ami az összehasonlíthatóságot megnehezíti. Többek között az angolszász országok sokkal gyakrabban választják a valós értéket azokban az esetekben, ahol a standardok alternatív értékelési alapként jelölik meg (pl. IAS 16, IAS 40), mint a kontinentális (német gyökerű) számviteli rendszerrel rendelkező országok.¹⁷⁴

¹⁷² A valós érték tehát egy teljesen kiigazított pénzügyi egyenértékes (CMD), bővebben lásd az 5.4.3. pontban. Ez azonban csak ideális – éppen ezért a gyakorlatban nem érvényesülő – piaci körülmények között (teljesség, hatékonyság) igaz.

¹⁷³ A bekerülési értéken értékelendő instrumentumok opcionális valós értékelése, bővebben lásd a 61. lábjegyzetben.

¹⁷⁴ Ezeket az eredményeket támasztotta alá Nobes egy későbbi kutatása is, lásd: (Nobes, 2011).

6.6 A valós értékelés terjedelme a jelenlegi szabályozásban

A valós értékelés terjedelme alatt a valós értéken értékelt vagyonelemek körét értem, kiegészítve a valós értékelés kötelező vagy választható voltával, valamint a valós érték változások eredménnyel, illetve egyéb átfogó eredménnyel szemben (OCI) történő elszámolás(i) modell) dimenziójával. Az alpont célja, hogy rávilágítson a valós értékelés jelenlegi szabályozásban betöltött szerepére, azonban a részletszabályok ismertetésére nem törekszem.

6.6.1 Valós érték az IFRS-ek rendszerében

A valós értékelés terjedelmét az IFRS-ek jelenlegi szabályai alapján a következő táblázat foglalja össze. A táblázatban azok a *legfontosabb* vagyonelem-csoportok szerepelnek, amelyek esetében a szabályozás a követő – bekerülés utáni, mérlegfordulónapi – valós értéken történő értékelést lehetővé teszi.

Vagyonelem-csoport	Kötelező / választható	Elszámolási modell	Megjegyzés
Tárgyi eszközök (IAS 16)	Választható	OCI	Érték-csökkentendő
Immateriális eszközök (IAS 38)	Választható	OCI	Érték-csökkentendő
Befektetési célú ingatlanok (IAS 40)	Választható	Eredmény	-
Biológiai eszközök (IAS 41)	Kötelező	Eredmény	Értékesítési költségekkel csökkentett
Pénzügyi eszközök és kötelezettségek (IAS 39/IFRS 9) ¹⁷⁵	Kötelező	Eredmény / OCI	Főszabály szerint kötelező, de bizonyos feltételek teljesülése esetén – a valós érték opció kivételével – tilos.
Részvényalapú kifizetések (IFRS 2)	Kötelező	Eredmény	Átértékelés csak a pénzben teljesítetteknel.
Munkavállaló juttatási programokból származó eszközök (IAS 19)	Kötelező	Eredmény	-

6. táblázat: A valós értékelés terjedelme az IFRS-ek rendszerében. Saját szerkesztés.

A fentiek közül is kiemelendők a pénzügyi instrumentumok, illetve a tárgyi (és immateriális) eszközök, ideértve a befektetési célú ingatlanokat. Ezek a vagyonelemek tekinthetők a pénzügyi kimutatásokban leggyakrabban megjelenő valós értéken értékelt vagyonelemeknek.

¹⁷⁵ A pénzügyi instrumentumok értékelési szabályait az IFRS 9 jelentősen megváltoztatja, ugyanakkor ezek a változások a valós értékelés tényét nem érintik, jöllehet az IFRS 9 alkalmazásával egyes konkrét vagyonelemek értékelési alapja megváltozhat.

A táblázatban nem szerepel, de a pénzeszközök és pénzeszköz egyenértékesek is gyakorlatilag valós értéken értékeltek – jöllehet esetükben az értékelés mint pénzügyi értékben való kifejezés különösebb feladatot nem jelent. Továbbá bizonyos speciális készletek (IAS 2) valós értéken értékelendők, illetve speciális feltételek teljesülése esetén kapcsolt vállalkozásokban lévő érdekeltségek (IAS 27/28/31) is értékelhetők valós értéken. A pénzügyi lízingbe vett eszközöket (IAS 17) bekerülésükkor a minimális lízingkifizetések jelenértéke és a lízingelt eszköz valós értéke közül az alacsonyabbikon kell értékelni.

Ezen felül valós értéken kell értékelni bizonyos tranzakciók során megszerzett eszközöket, így az üzleti kombinációban megszerzett eszközöket bekerülésükkor (IFRS 3), a csere során megszerzett eszközöket (lásd pl. IAS 16). Értékesítési költségekkel csökkentett valós értéken értékelendők az értékesítésre tartott eszközök (IFRS 5), valamint a(z) értékesítési költségekkel csökkentett valós érték az értékvesztés elszámolásakor a megtérülő érték számszerűsítésénél is szerephez jut (IAS 36).

6.6.2 Valós érték a magyar szabályozásban

6.6.2.1 A pénzügyi instrumentumok valós értékelése (Szt. 59/A-59/F. §§)

A magyar számviteli törvényben a *valós értéken történő értékelés* – explicite – csak a pénzügyi instrumentumok kapcsán jelenik meg, egyéb vagyonelemek esetében a törvény nem használja a valós érték fogalmát.

Alapvető és meghatározó jellemzője a magyar szabályozásnak, hogy a valós értékelést választhatóvá teszi: a gazdálkodó egység – számviteli politikájának (ki)alakításakor – szabadon dönthet, hogy alkalmazza-e a valós érték számvitelt vagy sem. Ez a tény már önmagában is meghatározza a valós érték szerepét a magyar szabályozásban.

Mivel a valós értékelés részletszabályai tekintetében a számviteli törvény és az IFRS-ek (egészen pontosan az IAS 39)¹⁷⁶ szabályai nagyrészt összhangban vannak, itt csak három – jelentősebb – különbséget emelek ki. Egyrészről a 6.4.4. pontban már említett explicit mérési hierarchia, másrészről az 5.3.3. pontban érintett valós érték opció hiányát, harmadrészt azt, hogy a választható szabályokon belül is választási lehetőséget biztosít a magyar szabályozás: értékesíthető pénzügyi eszközök esetében nem írja elő kötelezően a valós érték alkalmazását, míg az IAS 39 szerint az átértékelés – az egyéb átfogó eredménnyel szemben – kötelező.

¹⁷⁶ Az IFRS 9 hatálybalépésével a pénzügyi instrumentumok szabályai nagymértékben megváltoznak, ugyanakkor a magyar szabályozás az IFRS 9 szabályait nem vette át, így az IFRS 9-cel való összehasonlítás nem releváns. Ez elsősorban annak köszönhető, hogy az Európai Unió sem fogadta még be az IFRS 9-et, így az EU szabályozással való harmonizációra törekvő magyar szabályozás esetében ez egyelőre indokolatlan is lenne.

Szintén ezen eszközcsoport vonatkozásában nem fordulónapi, hanem mérlegkészítéskor ismert értékre történik az átértékelés, ez azonban elméletileg még inkább megkérdőjelezhető, mivel így a valós értékek is különböző időállapotokat tükröznek, ami visszavezet az 5.4.3. pontban említett összegeezhetőségi problémához. Mondhatnánk azt is, hogy *„ez a helyzet már majdnem olyan, mintha a bekerülési értékre alapoznánk, hiszen az is más és más időpontok értékviszonyait tükrözi”* (Deák, 2006, old.: 85).

Technikai jellegű különbség, hogy a magyar szabályozásban egyéb átfogó eredménnyel szemben történő elszámolásról nem beszélhetünk – mivel ezt a fogalmat a szabályozás nem használja –, hanem közvetlenül a saját tőkével szemben (értékelési tartalék) történik az elszámolás (ez azonban csak formai különbség).

6.6.2.2 Az értékhelyesbítés (Szt. 58. § (5)-(9) bek.)

Sajátos fogalom a magyar szabályozásban az *értékhelyesbítés*, amely gyakorlatilag nem más, mint az IAS 16, illetve IAS 38 szerinti¹⁷⁷ átértékelési modell alkalmazása.¹⁷⁸

Az értékhelyesbítést az 1995. évi XX. törvény iktatta be a számviteli szabályozásba, az akkor hatályos „régí” számviteli törvény (1991 évi XVIII. törvény) módosításával, de a szabályok – jogtechnikai jellegű módosításokat leszámítva – tartalmilag változatlanul kerültek át a 2000. évi C. törvénybe is. A 1995. évi XX. törvény indoklása kitér arra, hogy az értékhelyesbítés alkalmazási lehetőségének megnyitása alapvetően inflációs számviteli célokat szolgál: a magyar gazdaságot abban az időszakban jellemző igen magas infláció miatti hatásokat volt hivatott tompítani. Ugyanakkor, szemben például az IAS 29¹⁷⁹ szabályaival, nem egy általános árszintkiigazítást, csak bizonyos befektetett eszközök átértékelését tette lehetővé. (Hozzá kell tenni, hogy hiperinflációról abban az időben nem beszélhettünk.)

Az értékhelyesbíthető eszközök köre a magyar szabályozásban gyakorlatilag egy kivétellel megegyezik az IFRS-ek szerint átértékelhető eszközökkel. Értékhelyesbíthetők a tárgyi eszközök (a beruházások és felújítások és – természetesen – a beruházásra adott előlegek kivételével), az immateriális javak közül a vagyoni értékű jogok és a szellemi termékek, valamint – és ez a különbség – a tartós részesedések. (Szt. 58. § (5) bek.)

¹⁷⁷ Ez nem más, mint a 6. táblázatban megjelenő választható, egyéb átfogó eredménnyel szembeni valós értékelés. Vö. IAS 16, 31-42. bek.; IAS 38 75-87. bek.

¹⁷⁸ A befektetett pénzügyi eszközök közötti részesedések esetében szintén megengedett az értékhelyesbítés, azonban ez tartalmilag inkább a pénzügyi instrumentumokhoz illik, jöllehet a magyar szabályok szerint az értékhelyesbítés és a valós értékelés választása között semmilyen összefüggés nincs.

¹⁷⁹ IAS 29 – Pénzügyi beszámolás hiperinflációs gazdaságokban

A *tartós részesedések* értékhelyesbítése bizonyos szempontból rendszeridegen: ezen eszközök közül az *egyéb tartós részesedések* esetében ugyanúgy választható a valós értékelés, és mivel ezek definíció szerint nem kereskedési célúak, de lejáratlalt sem rendelkeznek, így csak az értékesíthető pénzügyi eszközök közé lesznek besorolhatók. Az értékesíthető pénzügyi eszközök értékelési, elszámolási szabályai pedig egy az egyben megegyeznek az értékhelyesbítés szabályaival (vö. Szt. 59/B § (9) bek.). Problémát a *tartós kapcsolt részesedések* jelentenek, itt a magyar számviteli törvény alapvetően egyedibeszámoló-orientált szemlélete ütközik az IFRS-ek konszolidált szemléletével: a konszolidált pénzügyi kimutatásokban ugyanis – készüljenek a magyar vagy az IFRS szabályok szerint – ezek a részesedések vagy kiszűrésre kerültek, így értékelésük sem kérdés, vagy equity módszerrel kerülnek bemutatásra, tehát egészen más elvi alapon értékelendők. Az (anya)vállalkozás IFRS-ek szerint készült egyedi (*separate*) pénzügyi kimutatásaiban választhat, hogy bekerülési értéken, vagy az IFRS 9 (IAS 39) szerinti értéken – ami nem más, mint a valós érték – mutatja be ezeket a részesedéseket (IAS 27¹⁸⁰ 10. bek.). A magyar szabályozás különleges – és véleményem szerint rendszertanilag meglehetősen szerencsétlen – megoldással jut el hasonló eredményre: ugyan a tartós kapcsolt részesedések valós értékelését kizárja (Szt. 59/A. § (7) bek. c) pont), ugyanakkor ettől teljesen függetlenül választhatóvá teszi esetükben az értékhelyesbítést.¹⁸¹

A technikai (ide sorolva az értékcsökkenési leírás kezelését is),¹⁸² valamint fogalmi (értékhelyesbítés vs. átértékelés, értékelési tartalék vs. átértékelési tartalék) különbségeken kívül egyetlen jelentős eltérés található a két szabályrendszerben, nevezetesen: a magyar szabályozásban az értékhelyesbítés *mérlegkészítéskor ismert piaci* – nem pedig *fordulónapi valós* – értékre történik. Ugyanakkor a magyar szabályozás a piaci érték fogalmát, mérésének elveit nem határozza meg, a méréshez nem nyújt támpontokat.

¹⁸⁰ IAS 27 – Egyedi (*separate*) pénzügyi kimutatások

¹⁸¹ A pontosság kedvéért szükséges rögzíteni, hogy az értékesíthető pénzügyi eszközök az IAS 39 szerint kötelezően valós értéken értékelendők, míg a magyar szabályozásban a valós érték csak választható (vö. IAS 39 46. bek.) Az IFRS 9 bár megszüntette ezt a kategóriát, abból a szempontból nem változtatott a szabályokon, hogy a részesedések esetében továbbra is kötelező valós értékelést ír elő (vö. IFRS 9 4.1.1-4.1.5. bek.).

¹⁸² Nem szabad azonban ezt a különbséget lebecsülni, hiszen az IFRS-ek rendszerében az amortizáción keresztül az átértékelésnek eredményhatása lehet/van, szemben a magyar szabályokkal, ahol az értékhelyesbítés az eredményt sosem érinti.

Az 1995. évi XX. törvény indoklásában ugyan utalást találunk a piaci érték árindexek segítségével történő meghatározására, azonban ehelyett az egyedi értékmérést tartja célravezetőnek a jogalkotó – a szabályok pontosítása nélkül.¹⁸³ Véleményem szerint a tételes szabályokból nem is következik az általános árindexek alkalmazhatósága, valamennyi esetben egyedi értékelés szükséges. A hazai szakirodalomban¹⁸⁴ szintén csak utalás történik az értékelési eljárásokra. Lukács (2002) az értékhelyesbítésnél alkalmazható módszerek kapcsán megállapítja, hogy az általánosan elfogadott vagyonértékelési módszerek bármelyikével meghatározhatja a vállalkozás. A szerző által ismertetett módszerek megközelítési módjai gyakorlatilag megfeleltethetők az IFRS 13 6.4.1. pontban bemutatott elveinek.

6.6.2.3 Egyéb fogalmi különbségek az IFRS-ek a magyar szabályozás között

A valós értékelés és a tárgyi eszközök kapcsán említést kell még tenni a befektetési célú ingatlanok értékeléséről. Ezt a kategóriát, az ingatlanokon belül ilyen csoportképzést a számviteli törvény nem használ, így egyedi értékelési elvekről nem is beszélhetünk (az általános szabályokból következően az értékhelyesbítés ezen körben is alkalmazható). A biológiai eszközök közül a tenyészállatok értékhelyesbítése lehetőség, általános esetben bekerülési értéken értékelendők.

A részvényalapú kifizetésekre és a munkavállalói juttatási programokból származó eszközökre nincsenek speciális szabályok (ebből következően az általános értékelési modell alkalmazandó esetükben is).

Az üzleti kombináció során megszerzett eszközök – a konszolidált beszámolóban – választhatóan (megszerzéskori vagy fordulónapi) piaci(!) értéken értékelhetők (Szt. 124. § (5)-(7) bek.), eszközök cseréje esetén az új eszköz értéke a csereszerződés szerinti érték (Szt. 50. § (2) bek.), az értékesítésre tartott eszközök készletként (a piaci érték és a bekerülési – nettó könyv szerinti – érték közül az alacsonyabbikon) értékelendők, míg a pénzügyi lízingbe vett eszközök bekerülési értéke a lízingkötelezettség nominális értéke.

Az értékvesztés (terven felüli értékcsökkenés) kapcsán a különbség – hasonlóan az értékhelyesbítéshez – annyi, hogy a magyar szabályozás az értékvesztés megállapításánál is a piaci érték – nem pontosan definiált – fogalmát alkalmazza.

¹⁸³ „Az értékelésnél lehet globális, illetve speciális árindexeket is alkalmazni, ha ilyenek az éves beszámoló készítésének időszakában (január-február hónapokban) kellő részletezettséggel rendelkezésre állnak. Tekintettel azonban arra, hogy az értékelésnek közvetlen eredményhatása nincs, jobb megoldásnak mutatkozik az, ha az értékelést az adott vállalkozás a rendelkezésére álló információk alapján hajtja végre, és az így kapott adatokat a könyvvizsgáló hitelesíti.” (1995. évi XX. törvény, miniszteri indoklás)

¹⁸⁴ Lásd például: (Lukács & al., 2002), (Garajszki, 2004), (Róth, Adorján, Lukács, & Veit, 2008).

6.6.2.4 A valós érték mint számviteli politikai döntés

A magyar szabályozásról összefoglalóan megállapítható, hogy a valós érték mint értékelési alap viszonylag szűk körben és számviteli politikában választható módon kap szerepet, ugyanakkor – az alkalmazás kapcsán – fogalma keveredik a piaci értékkel. A valós értékelés, illetve az értékhelyesbítés – szabályozás által lehetővé tett – alkalmazásának területe a pénzügyi instrumentumok, valamint a befektetett eszközök, elsősorban a tárgyi eszközök csoportjai.

Az, hogy a valós értékelés, illetve az értékhelyesbítés miért csak választási lehetőségként került be a magyar szabályozásba, sem az 1995. évi XX. törvény, sem a 2003. évi LXXV. törvény indoklásából nem derül ki. Ugyan utalás történik a valós értékeléssel együtt járó többletterhekre, de ezen kívül nem lehet következtetni a jogalkotói indokra. Általánosságban vizsgálva a magyar gazdaság szerkezetét, több lehetséges, egymással összefüggő magyarázat is kézenfekvőnek tűnik.

Egyrészről a magyar vállalkozási szerkezetről köztudott, hogy az Európai Unió átlagához mérten is elaprózódott. Magyarországon 1 000 lakosra átlagosan 55 kis és közepes vállalkozás (KKV) jut, ami az EU átlagot (40 KKV/1 000 lakos) szignifikánsan meghaladja. Ez természetesen részben azzal magyarázható, hogy a vállalkozások – így a KKV-k – lakossághoz viszonyított száma hazánkban eleve meghaladja az EU átlagát, így a KKV-k összes vállalkozáson belül képviselt aránya hasonló a többi EU tagállamban megfigyelhetőekhez, ugyanakkor a mikrovállalkozások szerepe Magyarországon jóval nagyobb.

A hazai KKV szektor jóval az EU átlag feletti részt jelent a foglalkoztatók között. Különösen igaz ez a mikrovállalkozások esetében, ugyanakkor a hozzáadott érték teremtésben a KKV szektor alatta marad az EU átlagának.¹⁸⁵

A magyarországi KKV-k főbb jellemzőit az EU 27 tagállamával összehasonlítva mutatja be a következő táblázat (2010-es becslés alapján).

¹⁸⁵ Lásd bővebben például: (European Commission, 2011)

	Vállalkozások száma			Foglalkoztatottak száma			Hozzáadott érték		
	Magyarország			Magyarország			Magyarország		
	db	%	EU-27	fő	%	%	Mrd€	%	EU-27
Mikro	516 092	94,2	92,1	917 258	35,6	29,8	8	18,0	21,6
Kis	26 370	4,8	6,6	500 905	19,4	20,4	7	16,5	18,9
Közepes	4 432	0,8	1,1	430 770	16,7	16,8	9	20,0	17,9
KKV-k összesen	545 894	99,9	99,8	1 848 932	71,7	66,9	25	54,6	58,4
Nagy	806	0,1	0,2	730 334	28,3	33,1	21	45,4	41,6
Összesen	547 700	100	100	2 579 266	100	100	45	100	100

7. táblázat: A magyar vállalkozások méret szerinti differenciálása.
 Forrás: (European Commission, 2011, old.: 1)

A táblázatból jól látható, hogy a magyarországi vállalkozások több mint 90%-a mikrovállalkozásnak minősül, ami a pénzügyi beszámolásra is kihatással van.¹⁸⁶ Ezen kisebb vállalkozások esetében a valós értékeléssel/értékhelyesbítéssel elérhető hasznok nem lennének arányban annak költségeivel.

Másrésről a magyar vállalkozások finanszírozásával kapcsolatosan köztudott, hogy ha Zysman (1983) tipológiájából indulunk ki, Magyarország alapvetően a bankokon keresztül finanszírozott gazdaságok csoportjába tartozik, semmiképpen sem a tőzsdén keresztül finanszírozott gazdaságok közé.¹⁸⁷ A valós érték elsősorban azon befektetők számára jelent hasznos információt, amelyeknek nincsen módjuk arra, hogy a pénzügyi kimutatásokon felül, saját egyedi igényeiket kielégítő információkhoz jussanak, ezek pedig tipikusan a tőzsdei részvény- és/vagy kötvénytulajdonosok. Ez pedig szintén nem hat ösztönzően a valós értékelés/értékhelyesbítés szempontjából.

Harmadrészt Lakatos (2009) kutatása is rávilágított arra, hogy a vállalkozások egy jelentős hányadánál klasszikus – nem tulajdonosi – hitelezői érdekhordozó sem létezik. Főként a kisebb vállalkozásokra jellemző, hogy tulajdonosokon kívüli forrásokkal nem rendelkeznek, de a vállalkozások nagy hányadában az üzleti partnereken (szállítók) kívül sem mutatható ki hitelezői érdek. A szállítók ugyanakkor az esetek többségében nem hasznosítják a partnerek beszámolóit.

¹⁸⁶ Részletesebben lásd például: (Bosnyák, 2003), (Lakatos, 2009), (Kovács & Muhl, 2011).

¹⁸⁷ A magyar vállalkozásfinanszírozási szerkezetéről lásd bővebben például: (Csubák, 2003)

Nem állítom, hogy a fentiek közül bármelyik tényező is okául szolgált a valós értékelés, illetve az értékhelyesbítés választási lehetőségként való szabályozásához, ugyanakkor véleményem szerint a költségek és a hasznok közötti egyensúly – akár a fentiektől eltérő okokból –, de alapvető befolyásoló tényezője volt a kodifikációs megoldásnak. Ezen a ponton tehát csak annyit állíthatok, hogy bár a pontos jogalkotói indokot nem sikerült feltárni, a döntés megalapozottnak tekinthető, figyelembe véve a magyar vállalkozások szerkezetét, a finanszírozási forrásokat, illetve az egyes domináns érdekhordozói csoportok információigényét.

A valós értékelés terjedelmét foglalja össze a következő táblázat, az összehasonlíthatóság érdekében ugyanabban a szerkezetben, mint az IFRS-ek szabályait összefoglaló 6. táblázat. (Az „ÉH” az értékhelyesbítésre, a „VÉ” a valós értékelésre utal.)

Vagyonelem-csoport	Kötelező / választható	Elszámolási modell	Megjegyzés
Tárgyi eszközök	Választható (ÉH)	Saját tőke	Nem érték-csökkenthető.
Immateriális eszközök	Választható (ÉH)	Saját tőke	Nem érték-csökkenthető.
Befektetési célú ingatlanok	Választható (ÉH)	Saját tőke	Nincs külön szabályozva, tárgyi eszközök szabályai szerint.
Biológiai eszközök	Választható (ÉH)	Saját tőke	Csak a tenyészállatok, a tárgyi eszközök szabályai szerint.
Pénzügyi eszközök és kötelezettségek	Választható (VÉ)	Eredmény / Saját tőke	Tartós részesedések esetében értékhelyesbítés is választható.
Résztvényalapú kifizetések			Nincs külön szabályozva.
Munkavállaló juttatási programokból származó eszközök			Nincs külön szabályozva.

8. táblázat: A valós értékelés terjedelme a magyar szabályozásban. Saját szerkesztés.

7 Az empirikus vizsgálat megalapozása és a kutatás hipotézisei

7.1 Korábbi empirikus vizsgálatok

A valós érték számvittel kapcsolatos empirikus vizsgálatok egyik fő irányát, az értékrelevancia vizsgálatát a 6.5.1. pontban bemutattam, áttekintve a főbb nemzetközi vizsgálatokat. Bár ez a kutatási terület meghatározó már jó ideje a valós értékkel kapcsolatban, az értekezés fókuszában álló magyar szabályozási környezetben való vizsgálatát a piaci (tőzsdei) információk korlátozott volta, illetve az a tény, hogy a tőzsdei cégek számára az IFRS-ek szerint készült pénzügyi kimutatások közzététele kötelező, jelentős mértékben korlátozza.

A saját kutatásom fókuszában álló szerep és alkalmazás szempontjából azonban két másik kutatási irány áttekintése szükséges.

Az első kutatási irány fontosságát a 6.6.2. pontban bemutattam: a valós érték számvitel szerepét alapvetően meghatározza az a tény, hogy a magyar szabályozásban számviteli politikai döntés a valós érték választása. Ez legalább két kérdést vet fel. Egyrészt: *milyen arányban választják* a gazdálkodó egységek a valós értékelést, másrészt: *azonosíthatók-e bizonyos indikátorok*, amelyek befolyással bírnak a választás kimenetelére. A nemzetközi kutatási eredmények hasznosíthatóságát megeremti az a tény, hogy bár a valós értékelés több számviteli szabályrendszerben kötelező a vagyonelemek meghatározott körére (jellemzően a pénzügyi instrumentumokra), általánosságban megállapítható, hogy a tárgyi és immateriális eszközök esetében – a magyar szabályozáshoz hasonlóan – a gazdálkodó egység döntésének függvénye.¹⁸⁸

A második kutatási irány az *alkalmazás* kérdéskörével kapcsolatos. A 6.4.3. pontban, illetve a magyar szabályozás kapcsán a 6.4.4. bemutattam, hogy a valós értékelés nem egységes értékelési modell, egészen más jellemzőkkel bírnak a különböző szintű mérések. Míg az 1-es és 2-es szintű mérések piaci-alapúak, addig a 3-as szintűek modellalapú mérések. Ebből következően az, hogy egy adott vagyonelem-csoport, illetőleg – tágítva a perspektívát – egy adott szabályozási környezet esetében a valós érték méréseket *melyik hierarchikus szintű mérések dominálják*, alapjaiban befolyásolja a pénzügyi kimutatásokban megjelenő valós értéket.

¹⁸⁸ Igaz ez az IFRS-ek rendszerében is, lásd 6.6.1. pont.

7.1.1 A valós értékelés választása

A kapcsolódó – külföldi – kutatások alapján az a kép látszik körvonalazódni, hogy a valós értékelés választása viszonylag alacsony szintű, leggyakrabban ingatlanok, ezen belül is a befektetési célú ingatlanok átértékelésére kerül sor, azonban ezekben az esetekben sem tekinthető a valós érték domináns értékelési alapnak, különösen a kontinentális számviteli gyökerekkel rendelkező országokban.¹⁸⁹

Nobes (2011) a számviteli rendszerek csoportosítását végezte el több ismerv, többek között a valós érték választása alapján. Megállapította, hogy a tárgyi eszközök (ingatlanok) esetében a valós érték választása viszonylag alacsony (0-15%), a befektetési célú ingatlanok esetében magasabb (a szélsőséges eseteket elvetve 5,6-70,8%, de a szórás igen jelentős), a pénzügyi instrumentumoknál – azokban az esetekben, ahol a valós értékelés csak mint opció jelenik meg – szintén alacsonyabb (11-52,6% – itt is szélsőségek nélkül). A kutatás ezen felül rávilágított arra is, hogy a valós értékelés választása valamennyi vizsgált esetkörben szignifikánsan alacsonyabb a kontinentális számviteli gyökerekkel bíró országokban, mint az angolszász rendszerekben.¹⁹⁰

Angolszász országok gyakorlatát vizsgálva a tárgyi eszközök valós értékelésének választását *Aboody és szerzőtársai* (1999) (Egyesült Királyság, 1983-1995 közötti adatok) a cégek 43%-a esetében, míg *Barth és Clinch* (1998) (Ausztrália, 1991-1995 közötti adatok) a cégek 45%-a esetében tapasztalta. Az immateriális eszközök esetében ez az arány elenyésző volt az Egyesült Királyságban (*Aboody, Barth, & Kasznik*, 1999), (*Lin & Peasnell*, 2000), míg Ausztráliában mindössze 21% (*Barth & Clinch*, 1998). *Cairns és szerzőtársai* (2011) szintén az Egyesült Királyság és Ausztrália adatait vizsgálva – összehasonlítva a nemzeti és az IFRS szabályok alapján választott valós értékelést – a korábbi alacsony választási arány (5-10%) további csökkenését tapasztalták a tárgyi eszközök esetében. Az immateriális javak és a befektetési célú ingatlanok kapcsán az eredmények felhasználhatóságát nehezíti, hogy a mintában szereplő gazdálkodó egységek legnagyobb hányada nem rendelkezett ilyen eszközökkel, bár a befektetési célú ingatlanoknál szignifikánsan magasabb volt a valós értékelés választása. A pénzügyi instrumentumoknál releváns következtetés, hogy a választási lehetőséget biztosító esetekben – értékesíthető pénzügyi eszközök nemzeti szabályok szerinti értékelése – szignifikánsan magasabb a bekerülési érték modell alkalmazása. A valós érték opció alkalmazására a pénzügyi instrumentumok csak elhanyagolható részénél került sor.

¹⁸⁹ A magyar gyakorlattal való összehasonlítást nehezíti, hogy a magyar szabályozás nem különíti el a befektetési célú ingatlanokat, ebből következően értékelésükre sem tartalmaz különleges előírásokat (eredménnyel szembeni valós értékelésük nem megengedett – részletesebben lásd 6.6.2. pont).

¹⁹⁰ Ezt a tényt erősítik meg *Paik* (2009) kutatási eredményei is.

Christensen és Nikolaev (2010) 2005 és 2006 közötti, német és angol adatokat vizsgálva a tárgyi eszközök esetében szintén meglehetősen alacsony, 3%-os választási arányt tapasztalt, míg a befektetési célú ingatlanok esetében ez jóval magasabb, 47% volt. Egy másik kutatás szerint speciális, ingatlanhasznosítási tevékenységet végző vállalkozások esetében (Egyesült Királyság, 1999-es adatok) ez az arány még magasabb, kb. 75% volt (Danbolt & Rees, 2008).

A korábbi – külföldi – kutatási eredmények alapján a valós érték választásával kapcsolatos motivációk, a valós érték választását magyarázó tényezők közül kettőt emelek ki: egyrészt a vállalkozás mérete (a valós értékelés méretgazdaságossági kérdés is, egy kisebb cég esetében a költségek szinte biztosan meghaladják a hasznokat), másrészt az eladósodottság foka (nagyobb tőkeáttétellel rendelkező cégek gyakrabban értékelnek át, aminek célja a hitelképességről alkotott kép realisabb bemutatása/javítása). Fontos kiemelni: a vizsgálatok a valós értékelést választó vállalkozások adatain alapultak, így az eredmények a választott valós értékelés miéjtjére világítanak rá, önmagában a nagyságrendből és a magas tőkeáttételből még nem következik a valós értékelés választása.¹⁹¹

Brown és szerzőtársai (1992), valamint *Whittred és Chan* (1992) a valós értékelés választását – ausztrál cégek 1974-77, valamint 1984-86, illetve 1980-84 közötti adatait elemezve – a nagyobb,¹⁹² magas tőkeáttétellel és ezzel párhuzamosan nagyobb ingatlanállománnyal rendelkező vállalkozásoknál figyelték meg. Ezen felül az átértékelés több esetben szignifikációs célokat is szolgált: az ellenséges felvásárlások elkerülése érdekében is alkalmazták. Az adatokból szintén körvonalazódik, hogy az átértékelés az ingatlanok esetében a leggyakoribb. *Cotter és Zimmer* (1995) (*Whittred és Chan* mintáját felhasználva) azzal egészíti ki az elemzést, hogy a belső finanszírozási források csökkenése (visszaeső operatív cash flow) miatt jelentkező külső finanszírozási igény szintén az átértékelésre ösztönöz. Ugyanakkor egy későbbi – szintén ausztrál – kutatás szerint a finanszírozási módszerek változásával, a bankok és a hitelfelvevők közötti szorosabb kapcsolat (és monitoring) kialakulásával az átértékelés szerepe csökkent (*Cotter, 1999*).¹⁹³

¹⁹¹ Ahogy erre *Demaria és Dufour* (2007) kutatása (Franciaország, 2005-ös adatok) is rávilágít: önmagában a méretből és a tőkeáttételből nem következett a valós értékelés, általánosságban továbbra is a bekerülési érték volt a domináns.

¹⁹² A méretet a nettó eszközállomány (saját tőke) átértékelés előtti értékének természetes logaritmusával mérték.

¹⁹³ *Henderson* (1992) ugyanakkor károsnak tartja az átértékelést, ami kizárólag csak a hitelfeltételeknek való megfelelést szolgálja, ugyanakkor a különböző teljesítménymutatók rontásán (a megnövekedett értékcsökkenési leírás miatt romló eredmény, a felértékelés miatt csökkenő eszközarányos eredmény, sajáttőke-arányos eredmény) keresztül a hű bemutatást sértik.

Aboody és szerzőtársai (1999) (Egyesült Királyság, 1983-1995 közötti adatok), valamint *Lin és Peasnell* (2000) (Egyesült Királyság, 1989-1991 közötti tőzsdei cégek) a valós érték választását a saját tőke-kötelezettség aránnyal magyarázták, valószínűsítették a tőkekövetelményeknek való megfelelést mint motivációs tényezőt.

Ezen felül kapcsolatot mutattak ki a mérettel, illetve az eszközellátottsággal, negatív kapcsolatot a likviditási helyzettel. Szintén a tőkehelyzet (tőkekimerülés) és az átértékelés kapcsolatának létét támasztotta alá *Black és szerzőtársainak* (1998) vizsgálata (Ausztrália, Egyesült Királyság és Új-Zéland, 1985-1995 közötti adatok).

Christensen és Nikolaev (2010) (Egyesült Királyság és Németország, 2005-2006 közötti adatok) szintén szoros kapcsolatot mutatott ki a valós értékelés választása és a tőkeáttétel foka között. Ezt azonban nem a menedzsment opportunizmusával, sokkal inkább azzal magyarázzák, hogy a valós érték a hitelezők számára jobban mutatja a gazdálkodó egység likvidációs értékét, a gazdálkodó egység hitelképességét.¹⁹⁴ A tőkeáttétel és a valós értékelés kapcsolatáról kimutatták, hogy azok a gazdálkodó egységek, amelyek valós értéken értékelik befektetési célú ingatlanjaikat, nagyobb valószínűséggel bocsátanak ki kötvényt a jövőben.

Egyéb piacokat elemezve *Jaggi és Tsui* (2001) (Hong Kong, 1991-1995 közötti adatok) szintén a szignalizáció (a jövőbeni teljesítmény előrejelzése), illetve a hitelképesség(ről alkotott kép), a hitelezési feltételeknek való megfelelés javításának magyarázóerejét mutatta ki. *Ismail és szerzőtársai* (2003) (Malajzia, 1998-2001 közötti adatok) a valós értékelés választását a magas jövedelmezőségű, nagyobb méretű,¹⁹⁵ alacsonyabb osztalékot fizető, alacsonyabb likviditással és kockázattal rendelkező vállalkozások esetében figyelték meg. *Missonier-Piera* (2007) (Svájc, 1994-es, 1997-es, és 2000-es adatok) kutatási eredményei az átértékelés választását mint a cég pénzügyi helyzetéről a hitelezőknek és a külföldi tulajdonosoknak adott jelzést magyarázzák, melynek célja a vállalkozás hitelképességének fokozása.¹⁹⁶

A számviteli politikai kialakításának, az értékelési eljárások megválasztásának magyar gyakorlatát *Bosnyák* (2003) vizsgálta részletesen. A kutatás eredményei közül kiemelendő egyrészről, hogy rávilágított a vállalkozások közgazdasági értékének számviteli eljárások megválasztása révén történő befolyásolási törekvésére, illetve a vállalkozások mérete alapján világosan elkülönítette a vállalkozások motivációit. Megállapította, hogy a kisebb vállalkozások esetében az adózási megfontolások szignifikáns hatást gyakorolnak, míg az eladósodottabb,

¹⁹⁴ Hasonlóan nem a „kozmetikázást”, hanem a tényleges gazdasági kilátások jobb kommunikálhatóságát tartja fő motiváló erőnek például: (Easton, Eddey, & Harris, 1993), (Healy & Palepu, 1993), (Bernard, 1993) is.

¹⁹⁵ A méret változója itt az eszközállomány nagysága (mérlegfőösszeg).

¹⁹⁶ Érdekes megállapításra jutott *Nichols és Buerger* (2002), összehasonlítva német és amerikai bankok attitűdjét a valós értéken értékelt eszközökhöz: a német bankok nagyobb fontosságot tulajdonítanak a valós értéknek. (Összefüggésben állhat ez azzal is, hogy a US GAAP nem engedi meg az eszközök átértékelését igazolhatósági kifogásokra hivatkozva.)

társasági adókedvezménnyel rendelkező, illetve jövedelemfüggő vezetői érdekeltségi rendszerrel rendelkező nagyvállalkozások esetében a jövedelemnövelő stratégia jobban érvényesül.

Deák (2006) 100 vállalkozás mintája alapján vizsgálta többek között az értékhelyesbítés alkalmazását, és megállapította, hogy a gazdálkodóknak csak elenyésző hányada alkalmazza a módszert. Az alkalmazás valamennyi esetben ingatlanokhoz kapcsolódott.

Varga (2009) 47 tőzsdei, illetve nagyobb („top 100-as”) cég 2000-2007 közötti adatainak vizsgálata alapján megállapította, hogy az értékhelyesbítés 12 cégnél (25,5%) volt megfigyelhető, az értékhelyesbítés 83,2%-ban tárgyi eszközökhöz kapcsolódott, ezen belül is legnagyobb az ingatlanok értékhelyesbítésének az aránya. Ezzel szemben a pénzügyi instrumentumok valós értéken történő értékelését mindössze 4 cég alkalmazta.

7.1.2 A valós érték mérésének módszertana

A valós érték mérésének módszertanához kapcsolódó empirikus kutatások viszonylag ritkábbak. Ennek oka lehet az is, hogy a pénzügyi kimutatásokból megállapíthatók a valós érték mérés főbb ismérvei (a valós érték mérések szintjei), ugyanakkor a részletesebb vizsgálatokhoz szükséges a konkrét értékelési jelentések áttekintése, amelyek általában szenzitívebb adatok. Általánosságban az mondható el a korábbi vizsgálatok alapján, hogy a valós érték mérések esetében az alacsonyabb, 2-es és 3-as szintű mérések dominálnak. Ez összecseng a valós érték mérések hierarchikus szintjeinek összecsúszásával kapcsolatban a 6.4.2. pontban felvetett elméleti problémával.

Pénzügyi intézmények adatait vizsgálva *Song és szerzőtársai (2010)* (Egyesült Államok, 2007-2008 közötti adatok) a pénzügyi eszközök és kötelezettségek között legnagyobb arányban 2-es szintű méréseket figyeltek meg. Hasonló eredményekre – a 2-es szintű mérések dominanciájára – jutott *Kolev (2008)* is (Egyesült Államok, 2008-as adatok), szintén a pénzügyi szektort vizsgálva.

A tárgyi eszközök átértékelésével foglalkozó kutatások külön nem nevesítik a használt mérési szintet, illetve az adatokat, amelyek alapján a mérési szint azonosítható, azonban – a befektetési célú ingatlanok esetét vizsgálva – *Danbolt és Rees (2008)* megállapítja, hogy elméletileg nem lehet 1-es szintű mérésről beszélni, mivel ebben a körben az adott egyedi, illetve azzal azonos eszközök aktív piacon jegyzett áráról nem beszélhetünk. *Hunt és Hilton (1997)* az ingatlanértékelések esetében kiemeli, hogy az értékelés nem a jelenlegi használatot kell, hogy tükrözze, hanem egy – hasonló tranzakciók alapján kialakuló – „befektetési görbe” alapján becsüli meg a várható pénzáramlásokat. Ugyanakkor általában aktuális piaci tranzakciók nem figyelhetők meg, így az értékelés gyakran szubjektív tényezőket is bekapcsol a nem teljesen összehasonlítható piaci tranzakciókból származó adatok kiigazítására.

7.1.3 A bemutatott empirikus vizsgálatok összefoglalása

Az előző pontokban bemutatott empirikus vizsgálatok főbb jellemzőit (minta, kutatási kérdések, főbb eredmények) foglalja össze a következő táblázat. A kutatások kérdésfelvetéseiből, illetve az eredményekből csak az értekezés szempontjából releváns elemeket ismertetem.

Szerző(k)	Minta jellemzői	Releváns kutatási kérdések	Főbb eredmények
Brown, Izan, Loh (1992)	Ausztrál tőzsdei cégek beszámolóí alapján, 1974-1977 közötti (204 cég), valamint 1984-1986 közötti (206 cég) adatok	Milyen tényezők befolyásolják a valós értékelés választását?	Nagyobb, magas tőkeáttétellel rendelkező (a hitelezők által előírt saját tőke-kötelezettség arány megsértéséhez közelebb álló) vállalkozások esetében jellemzőbb. Jellemzően ártértékelt eszközök az ingatlanok.
Whittred, Chan (1992)	Ausztrál tőzsdei cégek (200 cég) beszámolóí alapján, 1980-1984 közötti adatok	Milyen tényezők befolyásolják a valós értékelés választását?	A szigorúbb hitelfelvételi korlátokkal (előírt saját tőke-kötelezettség aránnyal) rendelkező vállalkozások esetében gyakoribb az ártértékelés. Az ártértékelő vállalkozások esetében magasabbak a növekedési kilátások.
Cotter, Zimmer (1995)	Whittred és Chan (1992) mintájából kiválasztott 100 vállalkozás, 1980-1984 közötti adatai	Milyen tényezők befolyásolják a valós értékelés választását?	Csökkenő működési cash flow kilátásokkal rendelkező cégek a finanszírozási források biztosítása érdekében gyakrabban értékelnek át.
Black, Sellers, Manly (1998)	3 országra kiterjedő kutatás (Ausztrália, Új-Zéland és Egyesült Királyság), Global Vantage adatbázis, 1985 és 1995 közötti adatok (223 AUS+NZ, illetve 527 UK cég)	Milyen tényezők befolyásolják a valós értékelés választását?	A saját tőke – kötelezettség hipotézis elfogadása: pozitív kapcsolat az ártértékelés és az eladósodottság között.
Barth, Clinch (1998)	A 100 legnagyobb, valamint 250 egyéb ausztrál tőzsdei cég 1996-os adatai	Milyen gyakorisággal választják a valós értéket (ahol választható)? Az ártértékelés összefügg-e a tőzsdei árfolyammal (értékrelevancia)?	Tárgyi eszközök esetében gyakoribb (45% választotta), immateriális javaknál ez az arány jóval alacsonyabb (21%). Az értékrelevancia kimutatható.

7. Az empirikus vizsgálat megalapozása és a kutatás hipotézisei

Szerző(k)	Minta jellemzői	Releváns kutatási kérdések	Főbb eredmények
Cotter (1999)	Meghatározott ágazatokban tevékenykedő ausztrál tőzsdei cégek (171 cég) beszámolóí alapján, 1993-1995 közötti adatok	A menedzserek a tőkeköltségek csökkentése érdekében alkalmazzák-e a befektetett eszközök ártértékelését? Történt-e változás Cotter és Zimmer (1995) kutatása óta?	Az eszközök ártértékelésének gyakorisága csökkent, kevésbé hozható kapcsolatba a hitelfelvételi lehetőségek bővítésének céljával. Ennek oka a bankok és a vállalkozások közötti szorosabb kapcsolatok kialakulása.
Aboody, Barth, Kasznik (1999)	Nagy-britanniai cégek 1983 és 1995 közötti adatai (Datastream International, 1 236 cég)	Milyen gyakorisággal választják a valós értéket (ahol választható)? Milyen tényezők motiválják a választást?	Tárgyi eszközök esetében gyakoribb (43% választotta), immateriális javaknál ez az arány elenyésző. A választásnál releváns tényező a saját tőke – kötelezettség arány.
Lin, Peasnell (2000)	Nagy-britanniai cégek 1989 és 1991-es adatai (Datastream International, 1 106, illetve 1 083 cég)	Milyen tényezők befolyásolják a valós értékelés választását?	Erős pozitív kapcsolat a tőkekimerüléssel, pozitív kapcsolat a mérettel, tőkeáttétellel, eszközellátottsággal. Negatív kapcsolat a likviditással.
Jaggi, Tsui (2001)	Hongkongi tőzsdei cégek 1991 és 1995 közötti adatai (EXTEL Database), 466 megfigyelés (kb. 90 cég)	Milyen tényezők befolyásolják a valós értékelés választását?	Kapcsolat a várható jövedelmezőséggel (szignalizációs célok érvényesülése), pozitív kapcsolat az ártértékelés és az eladósodottság között.
Ismail, Kamarudin, Mohamed (2003)	100 maláj tőzsdei cég, 1988-2001 közötti adatai	Milyen tényezők befolyásolják a valós értékelés választását?	Az ártértékelés és a magas jövedelmezőség, nagyobb méret, alacsonyabb osztalékfizetés, alacsonyabb likviditás és kockázat kapcsolata kimutatható.

7. Az empirikus vizsgálat megalapozása és a kutatás hipotézisei

Szerző(k)	Minta jellemzői	Releváns kutatási kérdések	Főbb eredmények
Bosnyák (2003)	Többrétegű minta (nagyobb, kisebb, illetve nagyvállalatok), 1997-2001 közötti adatok, 140-170 közötti megfigyelés	Milyen tényezők vannak hatással a vállalkozások értékelési eljárásokkal kapcsolatos számviteli politikai döntéseinek kialakítására?	A kisebb vállalkozások esetében az adózási megfontolások szignifikáns hatást gyakorolnak, míg az eladósodottabb, adókedvezményrel rendelkező nagyvállalkozások esetében a jövedelemnövelő stratégia jobban érvényesül.
Deák (2006)	100 magyar vállalkozás, 2006-os adatok	Milyen gyakorisággal alkalmazzák az értékhelyesbítést?	Csak elenyészően kis százalék alkalmazza az értékhelyesbítést, alkalmazása az ingatlanok esetében fordul elő.
Demaria, Dufour (2007)	200 francia tőzsdei cég, 2005-ös adatok (ECOFINDER Database)	A méretből és az eladósodottság szintjéből következik-e a valós értékelés választása?	Önmagában a méret és az eladósodottság nem befolyásolja a valós értékelés választását: továbbra is a bekerülési érték maradt domináns.
Missonier-Piera (2007)	Svájci tőzsdei cégek 1994-es, 1997-es és 2000-es pénzügyi kimutatásainak adatai (96,95, illetve 103 cég)	Milyen tényezők befolyásolják a valós értékelés választását?	A valós értékelést választó cégek jobban eladósodottak, rosszabb finanszírozási lehetőségekkel rendelkeznek. A valós érték jelzés a befektetőknek, cél a hitelképesség (be vetett bizalom) fokozása.
Kolev (2008)	Az Egyesült Államokban jegyzett nagy pénzügyi intézmények és biztosítók 2008-as adatai: 2 negyedév, 177/172 cég	Milyen hierarchikus szintű valós érték mérések jellemzőek?	Leggyakoribbak a 2-es szintű mérések, az 1-es és a 2-es szintű mérések esetében a befektetői bizalom nem válik el szignifikánsan, de a 3-as szintű mérésekbe vetett bizalom szignifikánsan alacsonyabb.
Danbolt, Rees (2008)	Nagy-britanniai ingatlanhasznosító (754), illetve befektetési (2 226) társaságok, 1993-2002 közötti adatok (Company Analysis Database)	Milyen gyakoriságú a valós értékelés választása befektetési célú ingatlanok esetén?	Általános jelenség a mérlegtételek valós értéken való értékelése (ingatlanhasznosító társaságok 75%), ugyanakkor maga az értékelés kevésbé nyomon követhető.

Szerző(k)	Minta jellemzői	Releváns kutatási kérdések	Főbb eredmények
Paik (2009)	Globális adatok (Compustat Global Database), tőzsdei cégek adatai 2005-ből.	Az átértékelési különbözet mennyiben van összefüggésben a tőzsdei árfolyammal (értékrelevancia)?	A common law (angolszász) országokban kimutatható az értékrelevancia, míg a kodifikált jogrendszerű (kontinentális) országokban nem.
Varga (2009)	Valamennyi magyar tőzsdei, valamint a legnagyobb 100 vállalkozásból vett minta, összesen 47 cég 2000-2007 közötti beszámolóinak adatai.	Milyen gyakorisággal választják az értékhelyesbítést, illetve a valós értékelést?	Alacsony arány (értékhelyesbítés 25,5%), legjelentősebb szerep a tárgyi eszközök, ezen belül az ingatlanok esetében. A valós értékelés aránya még alacsonyabb (8,5%).
Christensen, Nikolaev (2010)	Német és brit tőzsdei cégek, többlépcsős mintavétel, a végső mintában 605, illetve 703 cég, 2005-2006-os adatok.	Milyen gyakorisággal választják a valós értéket (ahol választható)?	A tárgyi eszközök esetében alacsony (3% körüli) arány, kivéve a befektetési célú ingatlanokat (47%). Immateriális javakra az eredmények nem voltak értelmezhetőek.
Song, Thomas, Yi (2010)	Az Egyesült Államokban jegyzett bankok, 2007-2008-as adatai: 3 negyedév, 405/398/392 cég. (Compustat Bank Fundamentals Quarterly Research File)	Milyen hierarchikus szintű valós érték mérések jellemzőek?	Leggyakoribbak a 2-es szintű mérések, a hierarchiában lefelé haladva az értékrelevancia csökken.
Cairns, Massoudi, Taplin, Tarca (2011)	114 ausztrál és 114 brit tőzsdei cég, tőzsdei beszámolók, Nagy-Britannia: 2005. dec. 31-ével, Ausztrália: 2006. jún. 30-ával kezdődő üzleti évei.	Milyen gyakorisággal választják a valós értéket (ahol választható)? Változott-e ez az arány az IFRS-ekre való áttéréssel?	Alacsony választási arány a tárgyi eszközök esetében (5-10%), amely tovább csökkent. Kivételt jelent a befektetési célú ingatlanok nagyarányú valós értékelése. A valós érték opció alkalmazása ritka, a valós érték alkalmazása az értékesíthető pénzügyi eszközök miatt növekedett.
Nobes (2011)	8 ország (7 EU tag, valamint Ausztrália) nagyvállalatainak adatai 2008/2009-ből, összesen 261 IFRS pénzügyi kimutatás	Milyen gyakorisággal választják a valós értéket (ahol választható)? Kimutathatók-e különbségek az országok/országcsoportok között?	A választás gyakorisága általánosságban alacsony, a kontinentális országokban alacsonyabb az angolszász országoknál.

9. táblázat: A bemutatott empirikus vizsgálatok főbb jellemzői. Saját szerkesztés.

7.2 A hipotézisekhez vezető út

A hipotézisek felállításakor a bevezető fejezetben megfogalmazott *kutatási kérdésekből indultam ki*, nevezetesen:

- A jelenlegi magyar szabályozásban hogyan lehet körülhatárolni a valós érték számvitel érvényesülési területét?
- A magyar szabályozási környezetben működő gazdálkodó egységek milyen körben, és milyen gyakorisággal alkalmazzák a valós érték számvitelt a magyar szabályok szerint készült pénzügyi kimutatásaikban?
- Milyen tényezők befolyásolják, illetve determinálják a valós értékelés alkalmazását a magyar szabályozási környezetben működő gazdálkodó egységek esetében?
- A valós értékelés gyakorlati alkalmazása során milyen értékelési eljárásokkal, illetve milyen inputok alapján határozzák meg a valós értéket?

A 2. fejezetben megközelítésmódként a *pozitív számviteli* felfogást jelöltem meg, tehát a kutatás során a számvitel és a valóság egymásra hatásának vizsgálatára fókuszáltam.

A 3. fejezetben felvázolt *többszintű beágyazottsági probléma* vizsgálata hívta fel a figyelmemet arra, hogy a számviteli problémák, kutatási kérdések elválaszthatatlanok a gazdasági és társadalmi környezettől, ezért a számvitelelmélet-szabályozás-gyakorlat hármasa mentén szükséges a vizsgálatot lefolytatni.

A számvitel alapvetően egy normatív rendszer, amelynek *alapnormáit* a 4. fejezetben bemutatott mögöttes feltételezések, minőségi jellemzők, illetve alapelvek jelentik: ezek adják a számviteli modellek mint a valóság leképezéseinek értelmezési és értékelési keretét. A *számviteli mérés és értékelés* ennek a leképezésnek az értékvetületét jelenti. Ahogy az 5. fejezetben bemutatott vizsgálatok rávilágítottak, az értékelési modellek két alapfogalma az alkalmazott értékelési alap (az értékkészlet elemei), valamint a hozzárendelési szabályok. Az értekezés vizsgálati fókuszában egy speciális értékelési alap, a valós érték áll.

A *valós érték fogalmának* vizsgálata alapján – 6. fejezet – a valós érték mint számviteli értékelési alap legfőbb fogalmi sajátosságaként a hipotetikus tranzakciók bázisán álló piaci megközelítést emelem ki. A fogalom elméleti bázisa a mérlegalapú megközelítés, az általános egyensúlyelmélet, valamint az átfogó eredmény koncepció. Az elméleti fogalomból önmagában azonban csak részben következik a pénzügyi kimutatásokban megjelenő valós érték, így a fogalom operacionalizálása kapcsán kiemelkedő szerepet játszik a *valós érték mérésének keretrendszere*, amely alapján egy, a mérésnél felhasznált inputok által irányított hierarchikus értékelési modell vázolható fel.

Ugyanakkor, ahogy már ebben a pontban is utaltam rá, az értékelési modellt az *alapnormák terében kell elhelyezni*. Ennek vizsgálata adott választ a modellnek, illetve alkalmazásának erősségeire és gyengeségeire, az azzal kapcsolatos lehetőségekre és veszélyekre.

A kutatási kérdések megválaszolásának, valamint a hipotézisek felállításának kiindulópontját tehát a fenti elméleti megfontolások, valamint a 7.1. pontban bemutatott nemzetközi kutatási irányok jelentették, kiegészítve a valós érték jelenlegi szabályozásban megfigyelhető terjedelmével, különös tekintettel a vizsgálat fókuszában álló magyar számviteli szabályozásra és gyakorlatra. A terjedelem mint gyűjtőfogalom három részterületet foglal magába: egyrészt a valós értéken értékelhető vagyonelemek körét, a valós értékelés alternatívitásának kérdéseit, valamint az alkalmazott elszámolási modellt.

A magyar szabályozást vizsgálva általánosságban megállapítottam, hogy a valós érték mint bizonyos vagyonelemek körében megengedett alternatív értékelési alap része a magyar szabályozási környezetnek, ugyanakkor a szabályozás által megteremtett lehetőség és a valós érték tényleges szerepének különbségét döntően befolyásolja az a tény, hogy a valós érték alkalmazása a gazdálkodó egység döntésének függvénye. A magyar számviteli szabályozás sajátosságai közül a valós érték választásának meglehetősen korlátozott voltát, az értékhelyesbítés fogalmát, illetve az ezzel összefüggésben is jelentkező, valós érték és piaci érték fogalmának együttes jelenlétét, egymással való kapcsolatának tisztázatlan voltát emeltem ki. Ezen sajátosságok mélyebb vizsgálatának igénye vezetett közvetlenül a megfogalmazott hipotézisekhez.

7.3 A hipotézisek felállítása

A felállított hipotéziseket az értekezés címében is megjelenő *szerep és alkalmazás* fogalmi köré csoportosítottam.

- A *szereppel* kapcsolatos hipotézis a magyar szabályozás egyik feltárt sajátosságából indul ki: tisztázni kívántam az értékhelyesbítés rendszerbeli helyét, kapcsolatát a valós értékeléssel.
- A *szerep és az alkalmazás* elválaszthatatlanul jelenik meg a valós értékelés választásának gyakoriságára, valamint a valós értéken értékelt vagyonelemek körére vonatkozó hipotézisek esetében.
- Az *alkalmazással* kapcsolatos kérdésekre kerestem választ a valós értékelés választásának motivációival foglalkozó hipotézisek esetében, valamint a valós érték mérésének módszertana kapcsán.

A magyar számviteli szabályozás sajátosságaként megjelenő értékhelyesbítéssel kapcsolatban a 6.6.2.2. pontban kifejtettek alapján a szabályozás nem ad választ a piaci érték mérésének kérdéseire. Mivel az értékhelyesbítéssel érintett vagyonelemek köre aktív piacon jegyzett árral általában nem rendelkezik, így a piaci érték meghatározásához szakértői becslések szükségesek. Ebből következően a piaci érték tényleges tartalmát nem a szabályozás, hanem a gyakorlat – maga az értékelés – alakítja ki. Ennek alapján fogalmaztam meg az 1-es számú hipotézist.

H1: A magyar szabályozásban meghatározott értékhelyesbítés, illetve az értékhelyesbítés esetében definiált piaci érték a gyakorlati alkalmazás során valós értékelésnek, illetve valós értéknek feleltethető meg.

A továbbiakban a vizsgálat fókuszában álló *valós értékelés alatt* a magyar szabályozás által definiált valós értéken történő értékelést és értékhelyesbítést értettem, amely összhangban van a 7.1.1. pontban bemutatott nemzetközi kutatások – pénzügyi instrumentumok, tárgyi és immateriális eszközök valós értékelését együttesen vizsgáló – fókuszával.

A magyar vállalkozási szerkezet 6.6.2.4. pontban bemutatott elaprózódottsága már önmagában is meghatározza a valós értékelés alkalmazási környezetét, mivel bizonyos méret alatt a valós értékeléssel kapcsolatos költségek és hasznok nem tudnak kiegyenlítődni. A valós értékelés meghatározott vagyonelemekre való szűkítése egy másik korlátot is magában hordoz: a vagyonszerkezet – milyen eszközökkel és kötelezettségekkel rendelkezik az adott gazdálkodó egység – alapvetően befolyásolja a valós értékelés választását. Amennyiben nem rendelkezik valós értéken értékelhető eszközökkel (és kötelezettségekkel), akkor a valós értékelés (elvileg és gyakorlatilag is) kizárt.

A fentiek fényében a valós érték marginális szerepe látszott körvonalazódni a magyar számviteli gyakorlatban – összhangban a 7.1.1. pontban felvázolt nemzetközi tendenciákkal.¹⁹⁷

¹⁹⁷ Ez a megállapítás – a magyar szabályozás szerinti valós értékelés alkalmazásának „fehér holló” volta – a számviteli szakmában közismert feltételezés, ugyanakkor ennek átfogó empirikus vizsgálatára eddig nem került sor.

Mindezek alapján állítottam fel a 2-es, a 3-as és részben a 4-es számú hipotézist. A 2-es hipotézis, illetve annak 2 részhipotézise közvetlenül a valós értékelés tényleges alkalmazásával (választásával), míg a 3-as hipotézis a vagyonszerkezetből adódó implicit korláttal kapcsolatos.

H2: A magyar szabályozási környezetben működő vállalkozások:

- a) elenyészően kis hányada választja a valós értékelést a magyar szabályok szerint készült pénzügyi kimutatásaiban,
- b) elsősorban a tárgyi eszközök, ezen belül is az ingatlanok esetében alkalmazzák a valós értékelést.

H3: A magyar szabályozási környezetben működő vállalkozások eszközszerkezete determinálja, hogy a valós értékelés a vállalkozások csak kisebb hányadánál alkalmazható.

Azokat a gazdálkodó egységeket vizsgálva, amelyek választották a valós értékelést, kérdésként merült fel, hogy milyen motivációk alapján történt az értékelési alap megválasztása. A 7.1.1. pontban bemutatott nemzetközi kutatási eredmények a méret és az eladósodottság változóit emelik ki. Az eladósodottság esetében kimutatták, hogy a hitelfelvétellel kapcsolatos tökemegfelelési mutatók – kvázi adminisztratív korlátok – szintén magyarázóerővel bírtak. Az eladósodottságot a saját tőke összes forráshoz viszonyított arányával mértem, ezen belül extrém értéként jelenik meg a negatív sajáttőke-érték (és arány), amely a vállalkozás hosszabb távú működőképessége kapcsán is kérdéseket vet fel. A magyar számviteli gyakorlatot vizsgálva az eladósodottság mellett érdemesnek tartom a gazdasági társaságokról szóló törvény szerinti tőkekövetelményeknek¹⁹⁸ való megfelelést mint magyarázóváltozót is beemlíteni a vizsgálatba. Funkciója ennek is hasonló: adminisztratív korlátot jelent.¹⁹⁹

A méret dimenzióját – az Európai Unióban elfogadott gyakorlatnak megfelelően²⁰⁰ – a nettó árbevétel – mérlegfőösszeg – átlagos statisztikai létszám hármából az első kettő mentén definiáltam.

¹⁹⁸ A Gt. szabályai szerint meghatározott formában működő gazdasági társaságok saját tőkéje nem csökkenhet a jegyzett tőke egy meghatározott hányada (korlátozott felelősségű társaság esetében 1/2-e, részvénytársaság esetében 2/3-a), illetve az adott társasági formára előírt minimális jegyzett tőke értéke alá. Vö. 2006. évi IV. törvény 143. §, illetve 245. §. Részletesebben lásd például: (Kisfaludi, 2007).

¹⁹⁹ A két érték természetesen nem független egymástól: két azonos eszközállománnyal, de eltérő kötelezettségállománnyal rendelkező cég saját tőkéje is eltérő lesz, a magasabb tőkeáttétellel rendelkező cégek esetében nagyobb valószínűséggel sérül a tőkekövetelmény.

²⁰⁰ A vállalkozások méret alapján történő tipizálásának uniós elveit a 2003/361/EK bizottsági ajánlás, illetve ennek alapján a 2004. évi XXXIV. törvény (KKV törvény) fekteti le.

Ennek oka, ahogy több korábbi tanulmány²⁰¹ is rávilágított, hogy a létszám – alapvetően adminisztratív és adózási okok miatt – erősen torzít: a vállalkozások jelentős hányada (több mint 90%-a) 10 fő alatti átlagos statisztikai létszámmal működik, ezért ezen változó mentén a gazdálkodók nem válnak el egymástól.

A magyar szabályozás és az IFRS-ek szabályainak összehasonlításakor a 6.6. pontban kitértem rá, hogy az IFRS-ek rendszerében a pénzügyi instrumentumok valós értékelése kötelezően alkalmazandó. Szintén bemutattam, hogy a tárgyi és immateriális eszközök esetében a két szabályrendszer azonos módon választhatóvá teszi a valós értékelést. Ennek alapján kérdésként merül fel a duális – IFRS-ek és magyar számviteli törvény szerinti – beszámolásra kötelezett gazdálkodó egységek különböző számviteli rendszerek szerinti értékelési eljárásainak összhangja. A választás motivációi egy részének feltárása érdekében fogalmaztam meg az 4-es számú hipotézist, illetve ennek 3 részhipotézisét. A hipotézis nem teljes abban az értelemben, hogy csak a benne szereplő 3 tényező hatását kívánom vizsgálni, ezen felül számos egyéb motiváció is szerepet játszhat a valós értékelés választásánál.

H4: A valós értékelést választó vállalkozások körében:

- a) a méret és
- b) az eladósodottság és ehhez kapcsolódóan a saját tőke minimális nagyságára vonatkozó követelményeknek való megfelelés magyarázó tényezője a valós értékelés alkalmazásának,
- c) ellenben a duális beszámolásra kötelezett gazdálkodó egységeknél sem nagyobb a valós értékelés választásának gyakorisága a magyar szabályok szerint készült pénzügyi kimutatásokban.

A valós érték mérésével kapcsolatosan a 6.4.3. pontban bemutattam, hogy a valós érték nem egységes mérési modell alapján határozható meg. Elméleti tulajdonságaik alapján is elkülöníthetők a piaci-alapú és a modellalapú mérések. Az, hogy egy adott szabályozási környezetben milyen típusú mérések dominálnak, meghatározó jellemzője a valós értékelés adott szabályozásban való alkalmazásának. A valós érték mérésének ezen módszertani kérdései alapján fogalmaztam meg az 5-ös számú hipotézist.

H5: A magyar szabályozási környezetben végrehajtott valós érték mérések többségében modellalapú mérések.

²⁰¹ Lásd például: (BCE Pénzügyi Számvitel Tanszék, 2008), (Lakatos, 2009).

8 A hipotézisek ellenőrzése

8.1 A vizsgálat köre, adatforrások

A 2. fejezetben az empirikus vizsgálat fókuszaként a magyar számviteli szabályok alapján történő, kettős könyvvitellel alátámasztott beszámolásra kötelezett, folyamatosan működő, nyereségorientált gazdálkodó egységeket, illetve ezen gazdálkodó egységek magyar szabályok szerint elkészített pénzügyi kimutatásait (éves beszámolóit) jelöltem meg. Ezek a gazdálkodó egységek jelentik tehát a vizsgált sokaságot, illetve a sokaság megfigyelési egységeit.

A hipotézisek ellenőrzéshez felhasznált adatok forrásai négy (3+1) csoportra oszthatók.

8.1.1 A társasági adóbevallásokból származó adatok (AB1 adatbázis)

Az első csoportot a Magyarországon működő vállalkozások által kötelezően benyújtott 2010. évi társasági adóbevallások (1029-es bevallások)²⁰² adatai jelentik. A bevallásokban szereplő adatok közül a következőket használtam fel az elemzés során:

- az eredménykimutatáshoz kapcsolódó adatok (1029-07-01,02 lapok),
- a mérleghez kapcsolódó adatok (1029-A-01 lap),
- a tárgyi eszközökhöz kapcsolódó részletező adatok (1029-A-02-01 lap),
- a gazdálkodó főtevékenysége (TEÁOR-kód alapján).

Az időszak kiválasztását az indokolta, hogy a 2010-es adatok az elérhető legfrissebbek, és a vizsgálat alapvetően a jelenállapot felmérésére törekszik. Az ezekből származó adatokat anonimizált formában, kizárólagos kutatási céllal a NAV²⁰³ rendelkezésre bocsátotta. Az adatbázis hasznosíthatóságát az a tény alapozza meg, hogy a valós érték alkalmazása az éves beszámoló számszaki részeiben is leképeződik: az értékelési különbözetek és az értékelési tartalék jelenléte már önmagában is a valós értékelés alkalmazását bizonyítja.

Az adatállomány 392 640 vállalkozás adóbevallásának – az azonosító adatok kivételével – valamennyi főbb adatát tartalmazza, ez cégenként 268 változó szerinti adatszolgáltatást jelent. Az adatbázis valamennyi, a társasági és osztalékadóról szóló törvény hatálya alá tartozó, kettős könyvvitelt vezető, a 2010-es adóévről bevallást benyújtó vállalkozás adatait tartalmazza, bármilyen szűkítés nélkül. Ezt a számot összevetve a 7. táblázat adataival látható, hogy a minta reprezentatívnak tekinthető.

²⁰² A 1029-es bevallás sémájának releváns részeit I. mellékletként csatoltam.

²⁰³ Nemzeti Adó- és Vámhivatal

Az összes vállalkozás és az adatbázisban szereplő vállalkozások közötti eltérést – a becslési pontatlanságokon felül – például a speciális adózói körbe (pl. egyszerűsített vállalkozói adó), naptári évtől eltérő üzleti évvel rendelkező, illetve az adott évről bevallást – a működés hiánya, vagy mulasztás miatt – be nem nyújtó vállalkozások jelentik.

A megfigyelések és a változók nagy számára való tekintettel az adatok elemzési célra való felhasználása előtt, az adatállomány kezelhetővé tétele érdekében:

- az adatállományt megtisztítottam a nyilvánvalóan hibás megfigyelésektől,
- a változók közül az elemzés szempontjából nem releváns tételeket kiszűrtem (a megfigyelések maguk az adatállomány része maradtak, de egy szűrőváltozó segítségével ezeket az elemzésből kizártam),
- az elemzéshez szükséges új (képzett) változókkal bővítettem az adattáblát.

Az adatok tisztítása során tehát első lépésként a megfigyelések közül kiszűrtem a nyilvánvalóan hibásakat. Nyilvánvalóan hibás megfigyelésnek minősítettem azokat, amelyek esetében az eszközök és a források összege (mérlegfőösszeg) nem egyezik meg. Ilyen – köszönhetően az adóbevallás ellenőrző mechanizmusának – mindössze egyetlen esetben fordult elő.

Második lépésként kiszűrtem bizonyos adóalanyokat, amelyek az elemzési eredményeket eltorzítanák (viszonylag alacsony az arányuk, illetve adataik nem minden szempontból összehasonlíthatóak):

- a nonprofit szervezeteket (speciális bevallás soraik alapján), mivel csak profitorientált cégekkel foglalkoztam;²⁰⁴
- a szövetkezeteket, az egyházi jogi személyeket (szintén speciális bevallás soraik alapján), mivel csak gazdasági társaságokra szűkítettem az elemzést;
- a külföldi vállalkozók magyarországi fióktelepeit (mivel csak magyarországi vállalkozásokra szűkítettem az elemzést);
- azokat a cégeket, amelyek mérlegfőösszege 0 (ezek gyakorlatilag nem működő cégek, illetve hibás adatszolgáltatások).

²⁰⁴ Bár ezeket a bevallási adatok eleve nem tartalmazzák, mivel ezen gazdálkodóknak a bevallásnak ezt a részét nem kell kitölteni, ugyanakkor ellenőrzésként ezt a szűrőfeltételt is belevettem az elemzésbe.

A szűrés után 379 673 cég maradt az adatbázisban, azaz 12 997 db került kiszűrésre; ez az arány (3,3%) nem kiugróan magas, tehát kellő számú megfigyelés maradt a következtetések levonásához.

Az elemzési célokra képzett változókat a hipotézisek tesztelése kapcsán a 8.3.-8.7. pontokban ismertetem.

8.1.2 A könyvvizsgálói kérdőíves felmérésből származó adatok (AB2 adatbázis)

Másodikként egy saját kérdőíves felmérésből származó adatokat használtam fel. A kérdőíves felmérés célcsoportja a Magyarországon nyilvántartásba vett, kamarai tagságukat nem szüneteltető könyvvizsgálók köre. A kérdések a *legutolsó befejezett könyvvizsgálati időszak (2011) gyakorlatára vonatkoztak*. Bár az AB1 adatbázis 2010-es adatokon alapul, mivel nem az adott év konkrét gazdálkodási adatait, hanem viszonylag stabilnak tekinthető számviteli politikai választásokat, általános jellemzőket vizsgálók, így az évek közötti változások nem befolyásolják érdemben a két adatbázisból származó adatok összevetését.

A *célcsoport* kiválasztásának indoka, hogy a Szt. 59. § (2) bekezdése, illetve 59/A. § (15) bekezdése értelmében az értékhelyesbítés, illetve a valós értékelés megállapításának, elszámolásának szabályszerűségét a könyvvizsgálónak a kötelező könyvvizsgálat keretében ellenőriznie kell. Amennyiben a könyvvizsgálat a Szt. 155. § (3) bekezdése alapján nem kötelező, az értékelés felülvizsgálatával független könyvvizsgálót kell megbízni.

Az erőforrásokkal való takarékoság, valamint a visszaküldési arány javítása érdekében egyrészt közös kérdőívet készítettünk egy másik, a könyvvizsgálati kockázattal foglalkozó kutatással, másrészt a kérdőív papíralapú kiküldése helyett elektronikus levélben, illetve ehhez kapcsolódóan online kitöltési felületen történt meg a lekérdezés. Arra az eshetőségre is felkészülve, hogy valaki mégis papíralapon szeretné kitölteni a kérdőívet, lehetőséget biztosítottunk a postai visszaküldésre, azonban ilyen megkeresést nem kaptunk.

A kérdőív összeállítása 2012 június-júliusában történt meg, az első tervezet egy szűkebb, a Budapesti Corvinus Egyetemen is oktató könyvvizsgálói kör részére 2012 júliusának elején került kiküldésre. Az így szerzett tapasztalatok alapján a végleges változatát 2012. június 25-én küldtük ki a Magyar Könyvvizsgálói Kamara (MKVK) segítségével valamennyi, a célcsoportban szereplő könyvvizsgáló számára (2012 augusztusában 3152 fő nem szüneteltető tagja volt az MKVK-nak). A lekérdezés – leszámítva az esetleges adathibák miatti hiányokat – teljes körű volt.

A kérdőív kitöltésére megszabott határidő 2012. szeptember 15-e volt, amellyel egyrészt kellő időt kívántunk biztosítani a válaszadásra, másrészt igazodott a nyári szabadságok végéhez. A kiküldött kérdőívet és kísérőlevelét II. mellékletként csatoltam.

Az adatok statisztikai elemezhetősége érdekében nagy, legalább 100 elemű mintát tartottunk szükségesnek. Ez még a hasonló jellegű kutatásoknál megfigyelhető nem túl magas válaszadási arányt (maximum 5%) figyelembe véve is elérhetőnek tűnt. A beérkezett válaszok száma ezt az előzetes várakozást nem cáfolta meg, összesen 104 értékelhető válasz érkezett, ami – összesítve az egyes válaszadók által 2011-ben végzett könyvvizsgálatok számát – 1619 könyvvizsgálat alapján szerzett információt jelenít meg.

A kérdőív három részre tagolható. Az első rész (1-7. kérdések) mindkét kutatás számára releváns, a kitöltő személyével, könyvvizsgálati ügyfeleivel, általa ellenőrzött pénzügyi kimutatásokkal kapcsolatos, általános információkra; a második rész (8-19., valamint 27. kérdés) a könyvvizsgálati kockázatbecsléssel kapcsolatos gyakorlatra; míg a harmadik rész (20-26. kérdések) a valós értékelés magyarországi gyakorlatára kérdezett rá. (Ezen felül az utolsó (28-as) kérdés a kérdőíves felmérésekkel kapcsolatos válaszadási hajlandóság fokozásának egy lehetséges módjára – kreditpontok – vonatkozott.)

A kérdőív jelen kutatás szempontjából releváns *harmadik részében* a valós értékelés, illetve értékhelyesbítés hangsúlyozottan a magyar szabályok szerint készült beszámolók ellenőrzése során megfigyelt gyakorlatára kérdeztem rá. A könnyebb kitöltés, illetve a válaszadás egyértelműsége és a válaszadási hajlandóság fokozása érdekében valamennyi esetben zárt kérdésekkel dolgoztam, az egyes kérdések kapcsán állításokat fogalmaztam meg, amelyeket 1-től 6-ig terjedő gyakorisági skálán kellett minősíteni (1: egy ügyfélnél sem fordult elő ... 6: minden ügyfélnél előfordult). Ezzel a megoldással természetesen együtt járt bizonyos adatvesztés, ugyanakkor úgy vélem, hogy ezt egyrészt ellensúlyozza az értékelhető válaszok nagyobb száma, másrészt a kérdőíves felmérés célja sokkal inkább a tendenciák megvilágítása, semmit a teljesen pontos adatfelvétel volt. (Az előre érzékelt és a későbbiekben beigazolódott alacsony válaszadási arány miatt a robusztus eredményekből lehet csak következtetéseket levonni.) Az adatbázis változóinak leíró statisztikáit III. mellékletként csatoltam.

A kérdések az alábbi témákat ölelték fel:

- az értékhelyesbítés vagyonelemek szerinti gyakorisága (20. kérdés),
- a valós értéken történő értékelés vagyonelemek szerinti gyakorisága (21. kérdés),

- az értékhelyesbítés és a valós értékelés alkalmazásának gyakorisága a nettó árbevétel függvényében (22. kérdés),
- az értékhelyesbítés és a valós értékelés alkalmazásának gyakorisága a mérlegfőösszeg függvényében (23. kérdés),
- az értékhelyesbítés és a valós értékelés alkalmazásának, illetve alkalmazása mellőzésének okai (24., 26. kérdés),
- a valós érték meghatározásának módszerei (25. kérdés).

A pénzügyi intézmények, államháztartási és egyéb szervezetek valós értékelési gyakorlatára mind a 22., mind a 23. kérdés rákérdezett, így ez az adat redundáns volt. Az adatok konzisztenciájának vizsgálata után úgy döntöttem, hogy csak a 22. kérdésre adott válaszokat veszem fel az adatbázisba.

Az általános kérdések közül az adatbázisba (súlyváltozóknak) az alábbiakat emeltem be:

- az adott válaszadó által végzett könyvvizsgálatok száma (3. kérdés),
- az ügyfelek összetétele (4. kérdés),
- a vállalozási ügyfelek árbevétel szerinti megoszlása (5. kérdés).²⁰⁵

Az ügyfelek összetétele, valamint a vállalozási ügyfelek árbevétel szerinti megoszlása esetében az online felületen technikai okokból a százalékos adatok kézi bevitele helyett sávok megoszlásból való választást alkalmaztunk, 0% és 100% között 10%-onként növekvő sávhatárokkal. Az így kialakított 12 sáv véleményem szerint kellően részletes ahhoz, hogy az adatokat ne torzítsa. A feldolgozás során a sávot a sávközéppel közelítettem, amennyiben az összeg nem adta ki a 100%-ot, akkor arányosan korrigáltam a sávközépeket.

Az elektronikus kitöltésnek köszönhetően hiányzó adat viszonylag kevés helyen fordult elő (mivel a program válaszadás nélkül nem engedett továbblépni), így nem volt szükség az adatok – logikai úton javítható hibákon/hiányosságokon kívüli – pótlására. 9 válaszadó esetében előfordult, hogy bár a vagyonelemek értékhelyesbítésének/valós értékelésének előfordulását jelezte, arra a kérdésre, hogy találkozott-e a 2011-es könyvvizsgálata során ezekkel a modellekkel, nemmel válaszolt. Ezeket a megfigyeléseket nem szűrtem ki a táblázatból, mivel azt feltételezem az inkonzisztencia okaként, hogy az első kérdéscsoportra általánosságban, míg a másodikra a 2011-es tapasztalatok alapján válaszolt az illető. A valós értékelés vagyonelemek szerinti gyakorisága szempontjából ugyanakkor ezek az adatok is relevánsak.

²⁰⁵ A pénzügyi intézményi és biztosító ügyfelek megoszlása (6. kérdés) nem releváns, mivel a valós értékeléssel kapcsolatos kérdések esetében sem bontottam tovább ezt a csoportot.

8.1.3 A tőzsdei cégek pénzügyi kimutatásaiból származó adatok (AB3 adatbázis)

A duális beszámolás vizsgálata kapcsán egy harmadik – kisebb – adatbázis kialakítására került sor a Budapesti Értéktőzsdén (BÉT) jegyzett gazdálkodó egységek magyar szabályok és IFRS-ek szerint készült pénzügyi kimutatásainak adataiból. A tőzsdei vállalkozások köre természetesen nem azonos a duális beszámolásra kötelezett gazdálkodó egységekkel, azonban megítélésem szerint a duális beszámolás főbb jellemzői tesztelhetők ezen a mintán.

Az adatbázis kialakításakor valamennyi tőzsdei cég adataiból indultam ki, amelyeknek részvényét és/vagy vállalati kötvényét 2012-ben a BÉT-en jegyzik. Ennek alapján az adatbázisba 55 cég került, azonban a minta kialakításánál fontos kritérium volt, hogy a 2011-es beszámolók adatai mind a magyar, mind az IFRS szabályok szerint rendelkezésre álljanak. Ennek következtében a mintát meg kellett tisztítani azoktól a cégektől, amelyeknek valamely beszámolója nem állt rendelkezésre. A minta megtisztítása során 22 vállalkozást ki kellett hagyni, mivel nem tettek közzé IFRS-ek szerint készült pénzügyi kimutatásokat; 1 vállalkozásnak még nem volt lezárt üzleti éve 2011-ig; 1 külföldi székhelyű vállalkozás pedig nem tett közzé magyar szabályok szerint készült beszámolót.

Ennek alapján a tisztított mintába 31 cég adatai, az összehasonlító időszakot is figyelembe véve 62 vállalkozás-év került be, amely minta összetételét a következő táblázat szemlélteti. A végső mintában szereplő, illetve abból kimaradt cégek felsorolása a IV. mellékletben található.

Instrumentum	Cégek száma – kezdeti minta	Cégek száma – tisztított minta
Részvény „A”	12	12
Részvény „A” és kötvény	4	3
Részvény „B”	34	14
Részvény „B” és kötvény	2	1
Vállalati kötvény	2	1
Összesen	54	31

10. táblázat: Az AB3 adatbázisban szereplő cégek.

A pénzügyi kimutatások feldolgozása során arra a kérdésre kerestem a választ, hogy a cégek alkalmazzák-e a valós értékelést, illetve az értékhelyesbitést, amikor az választási lehetőségként áll rendelkezésre.

Ez a 6.6. pontban bemutatottak alapján az *alábbi esetköröket jelenti*:

- a pénzügyi instrumentumok csak a magyar szabályozásban (mivel az IFRS-ek szabályai szerint kötelező a valós értékelés);
- a tárgyi eszközök mindkét szabályrendszer szerint (az IFRS-ekben elkülönítve a befektetési célú ingatlanokat);
- az immateriális eszközök mindkét szabályozásban;
- a tartós részesedések csak a magyar szabályozásban (speciális értékhelyesbítés).

Az adatok összegyűjtéséhez áttekintettem a beszámolók *számszaki és szöveges* részeit, különös tekintettel a fontosabb *számviteli politikákat* összefoglaló kiegészítő megjegyzésekre. A két szabályrendszer szerint készült beszámolók összehasonlítását nehezíti az a tény, hogy az IFRS-ek szerint készült pénzügyi kimutatások valamennyi esetben *konzolidált* adatokat tartalmaznak, ellenben a magyar szabályok szerint szinte kivétel nélkül csak *egyedi* beszámolók érhetők el. Ahhoz, hogy összehasonlíthatóak legyenek az adatok, valamennyi vállalkozásnál áttekintettem a BÉT honlapján (www.bet.hu) elérhető IFRS-ek szerint készült pénzügyi kimutatásokat, valamint a csoportba tartozó (anya, leány és közös vezetésű) vállalkozások egyedi beszámolóit, amelyeket a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium Céginformációs és az Elektronikus Cégeljárásban Közreműködő Szolgálatának (KIM CSZ) honlapjáról (e-beszamolo.kim.gov.hu) töltöttem le.

Természetesen a konszolidált beszámoló nem pusztán az egyedi beszámolók összevonását jelenti, fontos azonban látni, hogy a tartós részesedések kivételével – leszámítva az esetleges közbenső eredmények miatti módosításokat – a valós értékelés szempontjából releváns vagyonelemeket a konszolidáció általában nem érinti. A pénzügyi instrumentumok esetében az egymással szembeni kölcsönök és követelések nem értékelhetők valós értéken sem az IFRS-ek, sem a számviteli törvény szerint, így ezeket sem érinti a konszolidálás. Elméleti lehetőségként előadódhat, hogy egy, a csoporton belüli hitelviszonyt megtestesítő értékpapírt birtokol egy másik csoporton belüli cég, amelyik ezt valós értéken értékeli, ennek azonban csekély a gyakorisága. Ennek ellenére az egyedi beszámolókból valós értéken értékelt pénzügyi instrumentumok esetében valamennyi esetben (3 cég) ellenőriztem ezt a lehetőséget, azonban nem tapasztaltam ilyen problémát. Ebből következően a részesedéskiszűréssel konszolidált vállalkozások (anya, leány, közös vezetésű) egyedi beszámolóiban megjelenő kérdéses eszközök a konszolidált beszámolóban is szerepelnek (nem kerültek kiszűrésre), így az egyedi és a konszolidált adatok összehasonlíthatóak.

Az adatbázis releváns adatait V. mellékletként csatoltam.

8.1.4 Egyéb adatforrások

Az empirikus vizsgálat kiegészítő adatforrását könyvvizsgálókkal és értékelési szakértőkkel lefolytatott mélyinterjúk jelentették. Az interjúk struktúráját az AB2 adatbázis alapját jelentő könyvvizsgálói felmérés kérdőívének valós érték mérésére vonatkozó kérdései, illetve az arra adott válaszok közös értelmezése adta.

Arra kerestem a választ, hogy a gyakorlatban megvalósuló valós/piaci érték mérések:

- milyen módszerek alapján készülnek,
- van-e valamilyen általánosan elfogadott szakmai útmutató,
- az egyes vagyonelemek értékelésének melyek a magyar specialitásai,
- mennyiben van különbség az IFRS-ek szerinti, illetve a magyar beszámolás céljára készülő értékelések között,
- van-e gyakorlati jelentősége az értékhelyesbítés és az IFRS-ek szerinti átértékelés közötti elméleti különbségeknek?

A felmérés természetesen nem tekinthető reprezentatívnak, éppen ezért csak kiegészítő szerepet, az egyéb adatforrásokból származó adatok megerősítését vagy megcáfolását, értelmezését hivatottak elősegíteni. Ugyanakkor a szakmai standardok szerepe meglehetősen erős, így a kapott eredmények jól tükrözik az általánosan érvényesülő elveket.

8.2 A hipotézisek ellenőrzéséhez használt módszerek és eljárások

A H1 hipotézis különleges abból a szempontból, hogy statisztikai módszerekkel nehezen vizsgálható. Ezen módszertani hipotézis vizsgálatához a magyar gyakorlatnak a 6., de különösen a 6.6. pontban bemutatott elméleti összefüggésekkel való ütköztetése szükséges. Ehhez egyrészt feltártam az értékhelyesbítés magyar szabályozása mögött meghúzódó elméleti megfontolásokat, ezeket ütköztettem egyrészt a számviteli törvény valós értékre vonatkozó szabályaival, másrészt az IFRS-ek mögöttes elveivel, valamint a szakértői mélyinterjúk alapján levont következtetésekkel.

A H2, H3 és H4 hipotézis már statisztikai módszerekkel vizsgálható, tesztelésének részben az AB1 adatbázis képezte alapját, az AB1 adatbázis alapján kapott eredmények ellenőrzését az AB2 adatbázisból származó eredményekkel való összevetés alapján végeztem el.²⁰⁶

²⁰⁶ Az alkalmazott statisztikai módszerek *szakirodalmi háttérét* a (Füstös, Kovács, Meszéna, & Simonné, 2004), (Hunyadi & Vita, 2002), (Kovács E., 2006), (Ketskeméty & Izsó, 2005), (Székelyi & Barna, 2002) művek jelentették, míg az elemzések végrehajtásához az *IBM SPSS Statistics 20* programot használtam.

Az *AB1 adatbázis* változóira általánosságban igaz volt a meglehetősen nagy szóródás – ez a magyar vállalkozási szerkezet 6.6.2.4. pontban bemutatott sajátosságaiból következik –, ezért a változók leíró statisztikái közül a szóródásra kevésbé érzékeny kvantiliseket (elsősorban deciliseket) használtam. A vizsgálatok finomítása érdekében a sokaságot méretkategóriák szerint rétegeztem, ehhez a mérlegfőösszeg és az árbevétel változóit használtam fel, a kategóriák kialakításánál pedig a BCE Pénzügyi Számvitel Tanszékének 2008-as kutatásában használt sávhatárokból indultam ki.

Az ott használt kategorizálás átvételét egyrészt az indokolta, hogy így megteremthető az összehasonlíthatóság a korábbi tanulmányok eredményeivel, másrészt előzetesen azt feltételeztem, hogy a sokaság szerkezete az eltelt 3 év során jelentősen nem változott meg. Ennek az előfeltevésnek az ellenőrzésére összehasonlítottam a kategóriák szerinti megoszlásokat. A kapott eredményeket a következő táblázatokban foglalom össze.

	Mérlegfőösszeg sávok (mFt)	Gazdálkodók megoszlása (%)		A vagyon megoszlása (%)	
		2007	2010	2007	2010
#1	0 – 10	57,1	59,4	0,5	0,4
#2	10 – 50	24,5	23,1	1,6	1,4
#3	50 – 100	6,7	6,4	1,3	1,2
#4	100 – 250	5,5	5,3	2,4	2,1
#5	250 – 500	2,5	2,4	2,5	2,2
#6	500 – 2 500	2,7	2,5	7,7	6,8
#7	2 500 – 12 500	0,7	0,7	10,3	9,1
#8	12 500 –	0,2	0,2	73,8	76,8

11. táblázat: A mérlegfőösszeg-kategóriák alakulása 2007-2010.

	Árbevétel sávok (mFt)	Gazdálkodók megoszlása (%)		Az árbevétel megoszlása (%)	
		2007	2010	2007	2010
#0	Nem jelentett árbevételt	17,6	17,6	–	–
#1	0 – 10	37,9	40,8	0,7	0,7
#2	10 – 50	24,2	23,4	2,9	3,0
#3	50 – 100	7,1	6,7	2,6	2,6
#4	100 – 250	6,5	5,8	5,3	5,0
#5	250 – 500	2,9	2,6	5,2	5,0
#6	500 – 2 500	2,8	2,4	15,0	13,5
#7	2 500 – 12 500	0,6	0,6	16,8	15,6
#8	12 500 –	0,2	0,1	51,5	54,7

12. táblázat: Az árbevétel-kategóriák alakulása 2007-2010.

A táblázatok alapján jól látható, hogy nincsen szignifikáns eltérés a két adatsor között, a legfelső sávok részesedése némiképp növekedett, ezzel párhuzamosan a többi sáv kicsit csökkent, azonban ez sem tekinthető jelentősnek, így az előfeltevést elfogadtam.

A méret metrikájának definiálásánál a 7.3. pontban a foglalkoztatottak számának kizárását a korábbi – szintén a 2007-es társasági adóbevallások adatai alapján vizsgálódó – tanulmányok megállapításaival indokoltam. Összehasonlítva a 2007-es és a 2010-es adatokat, hasonló következtetés vonható le, mint a mérlegfőösszeg és az árbevétel esetében: nincs jelentős eltérés a két év adatainak eloszlása között. Ez a tény megerősítette a létszám figyelmen kívül hagyására vonatkozó korábbi döntés helyességét. Az összehasonlító adatokat a következő táblázat szemlélteti.

Átlagos statisztikai létszám (fő)	Gazdálkodók megoszlása (%)		A munkavállalók megoszlása (%)	
	2007	2010	2007	2010
Nincs	28,9	30,8	–	–
1 – 2	41,1	41,7	8,1	9,3
3 – 10	21,6	20,2	16,0	17,0
11 – 50	6,7	5,9	21,0	20,7
51 – 250	1,4	1,1	20,9	19,6
250 –	0,3	0,2	34,0	33,4

13. táblázat: A létszám-kategóriák alakulása 2007-2010.

A H2/a) részhipotézist a korábban említett mérlegben való leképeződés (értékelési tartalék) vizsgálata alapján teszteltem, az *AB1 adatbázis* belső összefüggései (mérlegsorok és azok részletező adatai) segítségével külön megvizsgálva az adatok megbízhatóságát. A kapott eredményeket az *AB2 adatbázisból* származó adatok gyakorisági tábláival vettem össze.

A H2/b) részhipotézis teszteléséhez az *AB1 adatbázisból* számítható mérlegsúlyokat (az egyes eszközcsoportok mérlegfőösszeghez viszonyított aránya) klaszterelemzéssel vizsgáltam. Mivel a minta meglehetősen nagy volt, kétlépcsős eljárás mellett döntöttem: hierarchikus klaszterelemzéssel megbecsültem a kialakítandó klaszterek számát, majd ez alapján nemhierarchikus elemzést (K-középpontú módszer) futtattam. A kialakított klaszterek stabilitását diszkriminanciaelemzéssel ellenőriztem, értelmezésüket eszközszerkezetük alapján végeztem el.

A kapott eredményeket itt is összevettem az *AB2 adatbázis* megfelelő adataival. Ahhoz, hogy az egyes eszközök közötti különbségek a gyakoriságoknál jobban értelmezhetőek legyenek, első lépésként az adatokat átskáláztam: az eredeti kérdőívben szereplő 1-6-ig terjedő gyakoriság szerinti osztályozást rendre 0-5-ig terjedőre változtattam, így biztosítva, hogy azok az esetek, amikor nem fordult elő értékhelyesbítés/valós értékelés, 0 értéket vegyenek fel.

Ezeket az átkódolt gyakoriságokat összesítve pontszámokat rendeltem az egyes vagyonelemcsoportokhoz. Következő lépésként súlyváltozókként az egyes válaszadók által végzett könyvvizsgálatok számát alkalmazva, az egyes eszközcsoportokhoz súlyozott pontszámokat rendeltem (könyvvizsgálatok száma \times gyakoriság), majd az így kapott pontszámokat is összesítettem eszközcsoportonként.

A pontszámokon alapuló eredmények bár viszonylag könnyen értelmezhetőek, statisztikai magyarázóerejük kisebb, ezért az ellenőrzéséhez *Friedman próbát*, valamint, azokban az esetekben, ahol a sorrendiség vizsgálata szükséges volt, *Wilcoxon előjeles rangpróbát* alkalmaztam, külön a súlyozatlan, valamint a könyvvizsgálatok számával súlyozott változókra.

A H3 hipotézis tesztelését az *AB1 adatbázis* alapján két lépcsőben végeztem: egyrészt az egész sokaságra általánosan, másrészt a korábban bemutatott rétegezés alapján az egyes sávokra külön-külön. A felhasznált módszer a decilisek elemzésén alapult: azt vizsgáltam, hogy az adott, valós értéken értékelhető eszközcsoport súlya a gazdálkodók mely részénél válik el szignifikánsan 0-tól. Az értékcsökkenthető eszközök esetében a vizsgálatot kiterjesztettem mind a nettó, mind a bruttó értékre annak érdekében, hogy a leírásági fok torzító hatását kiküszöböljem. A kapott eredményeket itt is összevettem az *AB2 adatbázisból* származó adatokkal, szintén a kapott válaszok alapján számított pontszámokat felhasználva.

A H4/a) részhipotézis tesztelését az *AB1 adatbázis* adatainak már bemutatott méret szerinti kategorizálása alapján végeztem el, összehasonlítva a teljes sokaság, a valós értékelést választók és nem választók eloszlását az egyes kategóriák között. A két minta egyezőségét – a normalitás vizsgálatának Kolmogorov-Smirnov próbája után – nemparaméteres eljárással, Mann-Whitney próbával, valamint két független mintás Kolmogorov-Smirnov próbával teszteltem. Mivel az *AB2 adatbázis* szintén tartalmazott a valós értékelést választókra vonatkozó adatokat, itt is összevettem a két adatbázis eredményeit (ismét a gyakoriságok alapján számított pontszámok segítségével).

A H4/b) részhipotézis tesztelését két eladósodottsági mutató, a saját tőke – mérlegfőösszeg, valamint a saját tőke – jegyzett tőke arány alapján végeztem el. A valós értékelés saját tőkét és mérlegfőösszeget torzító (növelő) hatása miatt mindkét mutatót az értékelési tartalék nélkül számított adatokból képeztem. Az *AB1 adatbázis* alapján elsőként megvizsgáltam, hogy mennyiben térnek el egymástól a valós értékelést választók és nem választók eladósodottsági mutatói, szintén Mann-Whitney és Kolmogorov-Smirnov próbával, illetve az oksági kapcsolat feltárásához megvizsgáltam a mutatók változását az értékelési tartalék vizsgálatba való bekapcsolásának hatására.

Következő lépésként a valós értékelést nem választók közül egy, a valós értékelést választókhoz méretben és eszközszerkezetben hasonló mintát választottam, és összevettem a valós értékelést választók és a képzett minta mutatószámait. A tőkehelyzet magyarázóerejének vizsgálatához bináris változós logisztikus regressziót alkalmaztam. A vizsgálatba be nem vont, egyéb valós értékelés választását befolyásoló tényezőket az *AB2 adatbázis* alapján vizsgáltam.

A H4/c) részhipotézis tesztelésének alapját az *AB3 adatbázis* jelentette, az ebből nyert adatok vizsgálata mellett megvizsgáltam az *AB1 adatbázisban* szereplő többségi külföldi tulajdonosú gazdálkodók valós értékelési gyakorlatát is (az alminták elkülönülését itt is Mann-Whitney, valamint Kolmogorov-Smirnov próbával ellenőriztem), valamint az *AB2 adatbázis* valós értékelés választásának okaira adott válaszokat.

A H5 hipotézis statisztikai módszerekkel szintén korlátozottabban tesztelhető, az *AB1 adatbázis* nem tartalmazott az ellenőrzésnél felhasználható adatokat, így a vizsgálat gerincét a könyvvizsgálói felmérésen alapuló *AB2 adatbázis*, illetve a *mélyinterjúk* jelentették.

8.3 A H1 hipotézis ellenőrzése

H1: A magyar szabályozásban meghatározott értékhelyesbítés, illetve az értékhelyesbítés esetében definiált piaci érték a gyakorlati alkalmazás során valós értékelésnek, illetve valós értéknek feleltethető meg.

A hipotézis ellenőrzésekor az értékhelyesbítés és az IFRS-ek szerinti átértékelés közötti két fő tartalmi különbségből indultam ki, nevezetesen – ahogy azt a 6.6.2.2. pontban bemutattam – az *értékelés időpontjából* (mérlegkészítés vs. fordulónap) és a *leképezett értékviszonyokból* (piaci érték vs. valós érték). Azt vizsgáltam, hogy a gyakorlatban egyrészt mennyiben jelentenek eltérő értékelési megközelítéseket, másrészt mennyiben különbözik a piaci érték mérésének módszertana a valós érték megállapításának számviteli törvényben körvonalazott elveitől.

A magyar szabályozás és az IFRS-ek közötti eltérés egyik eleme tehát az *értékelés időpontja* (*mérlegkészítéskor ismert vs. fordulónapi érték*). Az értékhelyesbítés eredeti szabályai szintén a fordulónapi értékelést határozták meg (vö. 1991. évi XVIII. törvény 41/A. § (2) bek. a) pont, illetve 2000. évi C. törvény 58. § (2) és (5) bek. – 2001. XII. 31-ig hatályos szövege). A 2001. évi LXXIV. törvény azonban módosította ezt a rendelkezést, aminek célja az értékvesztés és az értékvesztés visszairásának egységes szabályozása volt: mindkét esetben az eszköz fordulónapi állományának(!) mérlegkészítéskor ismert értékéből kell kiindulni.

Véleményem szerint szerencsétlen megoldásként az értékhelyesbítés szabályait a visszairás szabályaival kapcsolta össze a jogalkotó, így az értékvesztés visszairásának szabályaiban bekövetkezett változás automatikusan magával vonta az értékhelyesbítés szabályainak változását is. Elméletileg helyesebb lett volna a valós értékeléshez hasonlóan továbbra is fordulónapi értéket nevesíteni, teljes mértékben függetlenül a visszairás szabályaitól, ugyanis két alapvetően különböző fogalomról van szó: az értékhelyesbítés egy fordulónapi piaci-alapú értékelési modell, míg az értékvesztés visszairása a bekerülési érték (részleges) helyreállítását jelenti. Az időpontok közötti különbség megmutatkozik az értékvesztés szabályainál is: az IAS 36-ban²⁰⁷ szereplő megtérülő érték – bár expliciten nem mondja ki a standard – fordulónapi kategória.²⁰⁸

Azt gondolom ugyanakkor, hogy a két megközelítés közötti különbség gyökerét abban kell keresni, hogy a magyar számviteli szabályozás nem tisztázza pontosan a beszámolási időszak utáni események hatásának kezelését (az ún. „*cutoff*” kérdéskörét – ld. IAS 10).²⁰⁹ Bár nem kerül pontosan megfogalmazásra, a magyar szabályozás mögöttes elve is ugyanaz: valamennyi mérlegkészítésig megismert információ, *ha az múltbeli események hatását igazolja*, figyelembe veendő a pénzügyi kimutatások elkészítésekor, így az adott eszköz értékelésekor is. Erre célzó a „mérlegkészítésig ismert” fordulat, és ugyanez az elv érvényesül a fordulónapi értékelés kapcsán az IFRS-ekben, hiszen az IAS 10 valamennyi ilyen esetben is irányadó.²¹⁰

A magyar szabályozásnak ezen hiányossága eltérő megoldásokhoz is vezethet. Konkrétan az értékhelyesbítés esetében, ha rendelkezésre állnak mind fordulónapi, mind mérlegkészítéskori piaci árak, akkor a szabályok szó szerinti értelmezésével – és a gyakorlatban is alkalmazott módon – a számviteli politikában rögzített mérlegkészítési napon érvényes árfolyam használatához juthatunk, jóllehet a törvény csak a „mérlegkészítésig ismert információkról” beszél. Véleményem szerint a helyes értelmezés az IAS 10-zel összhangban az információk eredetének vizsgálata, azonban a törvényből – a magyar szabályozásban továbbra is jelenlévő és erőteljes hatást gyakorló óvatosság elvét is figyelembe véve – ezzel ellentétes értelmezés is kiolvasható.

²⁰⁷ IAS 36 – Eszközök értékvesztése

²⁰⁸ Vö. (Boros, Bosnyák, & Kovács, 2006, old.: 341)

²⁰⁹ IAS 10 – Beszámolási időszak utáni események

²¹⁰ Vö. (Boros, Bosnyák, & Kovács, 2006, old.: 97-98)

Azt gondolom, hogy a két megközelítés közötti különbség modellalapú értékelések esetén nem okoz eltérést a konkrét mérlegértékben, mivel az értékelés sosem készül el a fordulónapon, a mérlegkészítés és a fordulónap közötti hatások gyakorlatilag a fordulónapi hatásoktól elválaszthatatlan módon beépülnek a modellek paramétereibe.²¹¹ Ezt összevetve azzal a ténnyel, hogy a tartós részesedéseket leszámítva, az adott egyedi eszköz piaci ára ritkán figyelhető meg, a tárgyi és immateriális eszközök esetében az IFRS-ek szerinti *fordulónapi* értékelés ilyen esetekben nagy valószínűséggel megegyezik a magyar szabályok szerinti *mérlegkészítéskori* értékeléssel.

Az értékvesztés szabályai esetében tovább színezi a képet, hogy szintén hiányzik az értékvesztésre utaló jelzések (*indications of impairment*) tisztázása. A törvény a tartós és jelentős fogalmakkal írja körül ezt az esetkört, ugyanakkor a visszairás esetében – ahelyett, hogy az értékvesztés okainak fennállását (a visszairás szükségességére utaló jelzéseket) vizsgálná – kizárólag a jelentőség kritériumát alkalmazza (vö. Szt. 54. § (1) bek., 58. § (2) bek.). Ez a hiányosság pedig – és ismét az óvatosság elvére kell visszautalni – a fenti értelmezési különbségekhez vezethet.

A valós érték és a piaci árak esetleges – a 6.3.3. pontban ismertetett – eltéréséből adódóan a piaci érték alapján meghatározott érték elméletileg eltérhet a valós értéktől, így a magyar szabályozás szerinti értékhelyesbített érték, valamint az IFRS-ek szerinti átértékelt érték nem feltétlenül azonos. Ez a jelenség egy egyedi, kevésbé szabványos befektetett eszköz esetében nagyobb valószínűséggel fordulhat elő. Ez azonban inkább csak elméleti lehetőség, hiszen a piaci ár értelmezése ezeknél az eszközöknél nehézségekbe ütközik: mivel nem standardizáltak, általában az adott eszköz jegyzett piaci ára nem áll rendelkezésre, így az aktuális piaci érték megállapításakor összehasonlító árakra, illetve nagy valószínűséggel az ezeket (is) felhasználó szakértői becslésekre – gyakran modellalapú értékelésre – van szükség.

A mélyinterjúk arra hívták fel a figyelmet, hogy valójában a tartós részesedések esetében is csak a legritkább esetben lehet piaci árról beszélni, mivel jellemzően nem tőzsdei részesedések átértékelésére kerül sor, így a különböző saját tőke/általános vállalatértékelési (diszkontált cash flow számításon alapuló) módszerek jelentősége nagyobb.

²¹¹ A kérdés úgy is megfogalmazható, hogy mik azok az információk, feltételezések, amelyeknek már a fordulónapon is birtokában volt az értékelést végző, illetve melyek azok, amelyek szigorúan fordulónap és a mérlegkészítés időpontja közötti események hatását tükrözik. „Extrém” események esetében az elválasztás egyértelmű, azonban az olyan hatások, amik a becslés pontosságának javulásában „csapódnak le” gyakorlatilag szétválaszthatatlanok.

Az értékelés módszertanával kapcsolatos tapasztalat volt, hogy egyrésről általános gyakorlat az értékhelyesbítés megállapításához értékelési szakértők igénybevétele, másrésről, mivel egységes magyar szabványrendszer nem létezik, az ingatlanok értékbecslésének módszertani hátterét a nemzetközileg elfogadott értékelési standardok jelentik.²¹² Az egyéb vagyonelemeknek nincs standardizált értékelési módszertana. Az ingatlanértékbecslési-standardokról általánosságban megállapítható, hogy mind fogalomrendszerükben,²¹³ mind módszertanukban összhangban vannak az IFRS 13 előírásaival.

Az ingatlanok értékbecslésének magyar jogi hátterét a termőföld hitelbiztosítéki értéke meghatározásának módszertani elveiről szóló 54/1997. FM rendelet, valamint a termőföldnek nem minősülő ingatlanok hitelbiztosítéki értékének meghatározására vonatkozó módszertani elvekről szóló 25/1997. PM rendelet jelenti. Bár ezek elsősorban a hitelbiztosítéki – óvatos becslés elvén alapuló – érték meghatározásának elveit fektetik le, így bizonyos szempontból más megközelítést alkalmaznak, a jogszabályok mellékleteiben meghatározott módszerek (összehasonlító árak, jövedelem- és költségalapú módszer) megfeleltethetők a valós érték mérésének – 6.4.1. pontban bemutatott – megközelítési módjainak.

A külföldi anyavállalkozással rendelkező gazdálkodóknál általános gyakorlat, hogy az anyavállalkozás által meghatározott – nemzetközi szabályozáson alapuló – módszertant követik.

Ezen a ponton már világosan látható, hogy értékhelyesbítés esetén a piaci érték megállapításának gyakorlatban követett módszertana és a számviteli törvény valós érték mérési szabályai (Szt. 3. § (9) bek. 12. pont – lásd 6.4.4. pont) összhangban vannak, a megállapított piaci érték – a gyakorlat által kitöltött tartalom szerint – megfelel a törvény valós érték fogalmának.

²¹² Ilyenek például: RICS Valuation Standards, RICS Rules Of Conduct For Members, MAISZ Ajánlás Értékbecslések Elvégzéséhez, MAISZ Etikai Szabályzata, TEGOVA – EVS (European Valuation Standards); IVSC – IVS (International Valuation Standards).

²¹³ A piaci érték (*market value*) fogalma a RICS Valuation Standards szerint: „Az a becsült összeg, melyen az ingatlan az értékelés napján gazdát cserélne, egy lehetséges eladó és egy lehetséges vásárló között megfelelő értékesítési időtartamot és nyilvános piacra bocsátást feltételezve, ahol a felek jól informáltak, körültekintően és kényszerből mentesen járnak el.” (RICS VS 2008 PS. 2.3.) Ez elveiben – hipotetikus tranzakció, hipotetikus ár – teljesen azonos a valós érték fogalmával.

Általános tapasztalat volt, hogy az *IFRS-ek és a magyar szabályok szerinti értékeléseknél* sokkal inkább a technikai jellegű szabályok okoznak eltérést a konkrét mérlegértékben, nem pedig a kiinduló értékelési modell, nevezetesen:

- Bár az IFRS-ekben „szükséges gyakorisággal” kell elvégezni az értékelést, míg a magyar szabályok szerint évente, gyakran előfordul, hogy csak abban az esetben készül új értékelés, ha értékváltozásra utaló jelzést észlelnek.
- Több esetben előfordul az is, hogy bár az IFRS-ek szerinti pénzügyi kimutatásokban figyelembe veszik az értékelést, a magyar szabályok szerinti beszámolóban nem.
- A tárgyi eszközök és az immateriális javak értékcsökkenésének alapja az IFRS-ek rendszerében az átértékelt érték, míg a magyar szabályok szerint az eredeti bekerülési érték.
- Ezzel szemben a befektetési célú ingatlanok (IAS 40), valamint a biológiai eszköznek minősülő tenyészállatok (IAS 41) az IFRS-ek szerint nem értékcsökkentendők, míg a magyar szabályok a tárgyi eszközökre vonatkozó általános szabályok szerint értékcsökkenési leírás elszámolását írják elő (az eredeti bekerülési érték alapján).
- A megváltozott rendeltetésű valós értéken értékelt befektetett eszközöket az IFRS-ek továbbra is valós értéken (IAS 40), illetve értékesítési költségekkel csökkentett valós értéken (IFRS 5, IAS 41) értékelik (és mutatják be), a felhalmozott átértékelési különbözet pedig az eszköz értékesítésekor kerül kivezetésre, míg a magyar szabályok szerint a készletek közé kell átsorolni azokat, az értékhelyesbítés kivezetésével.²¹⁴

A két szabályrendszer szerint készült értékelések között a gyakorlatban tehát nincs módszertani különbség: azokban az esetekben, amikor mindkét szabályrendszer szerint készül pénzügyi kimutatás, ugyanazt az értékelési jelentést használják fel a mérlegérték megállapításához. A konkrét mérlegértékekben azonban – a fenti technikai különbségek miatt – eltérés lehet.

Az *AB3 adatbázisban* szereplő, magyar és IFRS beszámolót is készítő, a valós értékelést/érték helyesbítést mindkét szabályrendszer szerint alkalmazó vállalkozásoknál megvizsgáltam a mérlegértékek eltéréseinek okait, amelyek szintén az értékcsökkenésre, illetve az átsorolások miatti kivezetésekre voltak visszavezethetők.

²¹⁴ Bár a számviteli törvény szabálya (58. § (9) bek.) az átsorolásokról hallgat, a készletekhez érték helyesbítés nem kapcsolódhat, így az átsorolással párhuzamos megszüntetés tűnik konzisztens megoldásnak.

Hozzá kell tenni ugyanakkor, hogy a vizsgált vállalkozásoknál bizonyos inkonzisztencia volt megfigyelhető a számviteli elszámolásban: az egyik vállalkozás értékhelyesbitést mutatott ki, míg értékelési tartalékot nem, a másik vállalkozás esetében az „értékhelyesbitésként” bemutatott összeg megegyezik mindkét beszámolóban mind az időszak elején, mind az időszak végén, ugyanakkor a növekedések és a csökkenések szisztematikusan eltérnek, jóllehet értékcsökkenés elszámolására nem került sor a magyar szabályok szerint. Természetesen a minta egyáltalán nem tekinthető reprezentatívnak, de nem áll ellentétben a korábban megállapított magyar sajátosságokkal.

A fentiek alapján a H1 hipotézist elfogadom.

8.4 A H2 hipotézis ellenőrzése

H2: A magyar szabályozási környezetben működő vállalkozások:

- a) elenyészően kis hányada választja a valós értékelést a magyar szabályok szerint készült pénzügyi kimutatásaiban,
- b) elsősorban a tárgyi eszközök, ezen belül is az ingatlanok esetében alkalmazzák a valós értékelést.

8.4.1 H2/a) részhipotézis

8.4.1.1 Ellenőrzés az AB1 adatbázis adatai alapján

A részhipotézis tesztelését elsőként az AB1 adatbázis adatai alapján végeztem el. Kiindulásként a teljes mintára megvizsgáltam, hogy az értékelési tartalék mely esetekben nem 0. *Az eredmények meglehetősen szélsőséges képet mutatnak: mindössze 4811 esetben (1,3%) volt 0-tól különböző ez az érték. Az eredménnyel szemben történő valós értékelés gyakoriságát az adatbázis alapján nem lehet vizsgálni, erről csak az AB2 adatbázis alapján lehetett következtetéseket levonni.*²¹⁵

Ezen a ponton ugyanakkor felmerült a kérdés, hogy vajon mennyiben torzítja az adatokat a gazdasági válság hatása, nevezetesen: megfigyelhető-e lényeges eltérés az értékelési tartalék adatok alapján a valós értékelés választásában összehasonlítva a korábbi adatokkal. Bár az értékezés célját és kereteit jóval meghaladja az összehasonlító vizsgálat, itt szükségesnek tartottam a korábbi, 2007-es adatokkal való összevetést. Az eredmények nem jeleztek tendenciózus változást, a nullától különböző értékelési tartalékkal rendelkező gazdálkodók aránya 2007-ben szintén 1,3% volt, ami 4672 gazdálkodót jelentett (a teljes – megtisztított – minta akkor 349 999 elemből állt).

²¹⁵ Bizonyos áttételes következtetésekre az eszközszerkezet AB1 adatbázis alapján történő vizsgálata is lehetőséget ad, ezeket a 8.5.2. pontban ismertetem.

A kép kicsit árnyaltabbá vált, amikor a valós értékelés választását a 8.2. pontban bemutatott *mérlegfőösszeg és árbevétel kategóriák mentén* vizsgáltam. A valós értékelés mérlegfőösszeg-növelő hatásának kiszűrése érdekében az értékelési tartalékkal csökkentett mérlegfőösszeg alapján soroltam kategóriákba a gazdálkodókat. Az egyes sávokban valós értékelést választó gazdálkodók számát, és az *adott sávon belüli* arányukat a következő táblázat foglalja össze.

Mérlegfőösszeg és árbevétel sávok (mFt)	Mérlegfőösszeg (ÉT nélkül)		Árbevétel	
	Gazdálkodók száma	Megoszlás (%)	Gazdálkodók száma	Megoszlás (%)
0	<i>Elemzésből kizárt</i>		353	0,5
0 – 10	595	0,3	911	0,6
10 – 50	921	1,0	989	1,1
50 – 100	607	2,5	507	2,0
100 – 250	795	4,0	705	3,2
250 – 500	573	6,4	469	4,8
500 – 2 500	908	9,7	658	7,2
2 500 – 12 500	335	13,5	180	8,5
12 500 –	77	9,8	39	7,1
Összesen	4 811	100	4 811	100

14. táblázat: Valós értékelés választásának gyakorisága a méret függvényében.

A nagyobb gazdálkodók körében tehát a valós értékelés választása gyakoribb, jöllehet ez sem jelent magas arányt (max 13,5%), valamint a nagyobb gazdálkodók teljes sokaságon belüli aránya alacsony (lásd 11-12. táblázat).

A valós értékelés gyakoriságának másik tesztelési lehetőségét az *immateriális és tárgyi eszközök mérlegértékének, valamint a bevallás részletező adataiként megadott nettó értékeknek (1029-A-02-01 lap, 01.-06. sorok) összevetése* adja: elméletileg a mérlegérték és az analitikus érték eltérését az értékhelyesbítés és az adott előlegek jelenthetik. Ugyanakkor az elméleti összefüggéseket torzítja az a tény, hogy az adóbevallásban nincsenek ezen összefüggést ellenőrző mechanizmusok, így a kitöltési hibák és hiányosságok veszélye nagyobb.

A teszt elvégzéséhez a mérlegértékek és az analitikus értékek különbségéből képzett változókat használtam. Ahol az érték negatív volt (az analitikus érték magasabb a mérlegértéknél), azt nyilvánvalóan hibás megfigyelésként kizártam.

A különbségváltozók főbb adatait foglalja össze a következő táblázat:

Megnevezés	Immateriális javak		Tárgyi eszközök	
Hibás (negatív)	3 915	1,03%	16 364	4,31%
Nem lehet valós érték (= 0)	370 864	97,68%	327 211	86,18%
Valós érték lehet (pozitív)	4 894	1,29%	36 098	9,51%
Összesen	379 673	100%	379 673	100%

15. táblázat: Az immateriális javak és tárgyi eszközök mérlegértékének és analitikus értékének eltérése.

Bár az immateriális javaknál az arány nagyjából azonos az értékelési tartalék esetében megfigyelt aránnyal, ez nem jelenti azt, hogy az eltérés oka az átértékelés lenne, hiszen egyáltalán nem törvényszerű, hogy a valós értékelést választó cégek valamennyi esetben az immateriális javakkal kapcsolatban is kimutatnak értékelési tartalékot. A tárgyi eszközöknél kapott eredmények már jobban rávilágítanak az értelmezés korlátaira: a pozitív különbségek viszonylag magas aránya (9,51%):

- egyrészt jelenthet hibás kitöltést (ha feltételezzük a szimmetriát – ugyanannyi hiba negatív és pozitív irányban –, akkor ennek körülbelül fele hibás kitöltés);
- másrészt származhat beruházásra adott előlegekből (ennek arányára az adatbázisból nem lehet következtetni);
- harmadrészt lehet az értékhelyesbítés miatti különbség.

Az értékelési tartalékkal való összevetés érdekében megvizsgáltam, hogy a pozitív különbséggel jellemezhető megfigyelések esetében az értékelési tartalék nullától hány esetben különbözik:

Értékelési tartalék értéke	Immateriális javak		Tárgyi eszközök	
Nulla	4 682	95,7%	33 206	92%
Pozitív	212	4,3%	2 892	8%
Összesen	4 894	100%	36 098	100%

16. táblázat: Az értékelési tartalék értéke a pozitív különbségváltozóval leírható megfigyeléseknél.

A táblázatból látható, hogy a pozitív különbségek viszonylag kis hányadában figyelhető meg az értékelési tartalék kimutatása is, ami arra enged következtetni, hogy a valós érték a pozitív különbségek csak kisebb részét magyarázza.

Ellenőrzési céllal megvizsgáltam a különbségváltozók alakulását az értékelési tartalékkal rendelkező gazdálkodóknál (4811 megfigyelés), ennek eredményeit a következő táblázatban mutatom be:

Megnevezés	Immateriális javak		Tárgyi eszközök	
Hibás (negatív)	99	2,06%	236	4,91%
Nem lehet valós érték (= 0)	4 500	93,54%	1 683	34,98%
Valós érték lehet (pozitív)	212	4,41%	2 892	60,11%
Összesen	4 811	100%	4 811	100%

17. táblázat: Az immateriális javak és tárgyi eszközök mérlegértékének és analitikus értékének eltérése az értékelési tartalékkal rendelkező gazdálkodóknál.

Az ellenőrzés rávilágított arra, hogy az adatok valóban korrelálnak: az értékelési tartalékkal rendelkező gazdálkodóknál szignifikánsan magasabb a pozitív különbség aránya (nagyjából azonos nyilvánvaló hibaarány mellett). Az értékelési tartalék ugyanakkor származhat a táblázatban nem szereplő befektetett pénzügyi eszközökből, illetve egyéb pénzügyi instrumentumokból, azonban ennek további vizsgálatát az adatok nem teszik lehetővé.

Összességében az a következtetés vonható le, hogy bár az analitikus adatok a tárgyi eszközök esetében a valós értékelés lehetőségét az értékelési tartalék alapján jelzett nagyon alacsony aránynál magasabb arányban jelzik, a mérleg- és a részletező adatok közötti eltérés az esetek nagy százalékában valószínűleg az adott előlegekre, illetve kitöltési hibákra vezethető vissza.

8.4.1.2 Ellenőrzés az AB2 adatbázis adatai alapján

Az AB2 adatbázisból hasonló kép rajzolódik ki. A 104 válaszadó közül 55 fő (52,88%) jelölte meg azt, hogy nem találkozott valós értékkel a 2011-es könyvvizsgálatok során. A 8.1.2. pontban jelzett inkonzisztenciát is figyelembe véve (bár azt jelölte, hogy nem találkozott valós értékkel, a vagyonelemek valós értékelésének gyakoriságánál 1-től különböző értéket jelölt) ez a szám 58 főre (55,77%) nő. Ennél azonban fontosabb az egyes vagyonelem-csoportok valós értékelésének gyakoriságával kapcsolatos kérdésre adott válaszokból nyerhető információ.

A válaszadás során 1-6-ig terjedő skálán kellett megjelölni, hogy a válaszadó milyen gyakorisággal találkozott valós értékeléssel az elvégzett könyvvizsgálatok során, az adott vagyonelem esetében. A következő táblázatokban mutatom be a válaszok eloszlását, összesítve az adott válaszokat súlyozatlanul, valamint az adott könyvvizsgáló által végzett könyvvizsgálatok számával súlyozva.

V	Immat- javak	Ingat- lan	Műsz. gép	Egyéb ber.	Teny. állat	Tart. rész.	Része- sedés	HV MT ÉP	Köv.	Szárm. ügy.
1	88%	53%	82%	87%	94%	79%	91%	91%	84%	95%
2	9%	22%	11%	12%	1%	13%	5%	6%	4%	2%
3	2%	13%	7%	2%	4%	4%	2%	1%	2%	0%
4	0%	9%	1%	0%	1%	2%	0%	0%	3%	1%
5	1%	2%	0%	0%	0%	1%	1%	1%	2%	1%
6	0%	1%	0%	0%	0%	1%	1%	1%	6%	1%

18. táblázat: Az eszközök valós értékelésének gyakorisága – súlyozatlan arányok (N = 104 válaszadó).

V	Immat- javak	Ingat- lan	Műsz. gép	Egyéb ber.	Teny. állat	Tart. rész.	Része- sedés	HV MT ÉP	Köv.	Szárm. ügy.
1	86%	37%	73%	82%	96%	81%	85%	85%	83%	88%
2	11%	36%	19%	17%	1%	13%	12%	13%	12%	11%
3	1%	16%	7%	1%	3%	3%	2%	1%	1%	0%
4	0%	8%	2%	0%	1%	2%	0%	0%	1%	1%
5	2%	3%	0%	0%	0%	1%	0%	1%	1%	0%
6	0%	1%	0%	0%	0%	1%	1%	0%	3%	0%

19. táblázat: Az eszközök valós értékelésének gyakorisága – súlyozott arányok (N = 1619 könyvvizsgálat).

A táblázatokból látható, hogy a válaszadók valamennyi vagyonelem esetében leggyakrabban az „egyáltalán nem találkozott vele” opciót jelölték (1-es). Az ingatlanok kivételével valamennyi esetben az első 2 kategória lefedi a válaszok több, mint 90%-át, de az ingatlanok esetében is az első 3 kategória („inkább nem, mint igen”) megközelítőleg 90%-os lefedettséget biztosít.

Az adatok alapján látható, hogy valamennyi eszközcsoport esetében, ahol a számviteli törvény lehetőséget ad a valós érték választására, a valós értékelés gyakorisága igen alacsony: általában 1 és 2 közötti, ami figyelembe véve a skálát (1 = egyáltalán nem találkozott vele) gyakorlatilag az AB1 adatbázis alapján tapasztaltakkal azonos következtetésekhez vezet. Egyedül az ingatlanok esetében beszélhetünk valamivel magasabb valós értékelési gyakoriságról, azonban ez is a valós érték marginális szerepére utal.

A pénzügyi instrumentumok (részesedések, hitelviszonyt megtestesítő értékpapírok, követelések, származékos ügyletek) valós értékelésével kapcsolatos adatok megbízhatóságát némiképp megkérdőjelezi az a tény, hogy a követelések esetében volt a legmagasabb az átlagos érték. Követelések esetében ugyanis a valós értékelés – a pénzügyi intézményeket leszámítva – meglehetősen ritka, mivel általában a gazdálkodó által kezeltetett pénzügyi eszközök csoportjába sorolandók, amelynek valós értéken történő értékelése kizárt (vö. Szt. 59/A. § (7) bek. b) pont).

Véleményem szerint ebben az esetben keveredhetett az értékvesztés elszámolása és a valós értékelés alkalmazása, esetleg a valós értékelés választása esetén is bekerülési értéken értékelt követelések valós értékelésként való azonosítása történhetett, amelyek többek között a pénzügyi instrumentumok valós értékelésének alacsony elterjedtségével és az ebből következő információhiánnyal magyarázhatók.

A fentiek alapján a H2/a) részhipotézist elfogadom.

8.4.2 H2/b) részhipotézis

Az a) részhipotézis ellenőrzése már rávilágított arra, hogy a tárgyi eszközök esetében nagyobb a valós értékelés aránya, mint az immateriális javaknál, ugyanakkor a többi vagyonelemcsoportról, valamint a tárgyi eszközökön belüli megoszlásról a vizsgálat alapján nem tudtam következtetéseket levonni.

8.4.2.1 Ellenőrzés az AB1 adatbázis adatai alapján

Jelen részhipotézis ellenőrzéséhez ismét az AB1 adatbázisból származó adatokból indultam ki, megvizsgálva, hogy azoknál a gazdálkodóknál, ahol az értékelési tartalék nullától különbözik, mérlegükben mely eszközök súlya meghatározó.

Mivel a nagyságrendet jelző mérlegfőösszeg adatok meglehetősen szóródnak (átlag: 4 098 669 eFt, szórás: 78 205 725 eFt), így ezen nagyságrendi hatások kiszűrése érdekében a mérlegadatokat a mérlegfőösszeggel elosztottam (normáltam), aminek eredményeként valamennyi eszközcsoportra egy 0-1 közötti megoszlási viszonyszámot kaptam, és az így kapott arányokat vizsgáltam tovább.

A vizsgálat első lépéseként a helyzeti középértékeket számítottam ki. Ennek alapján a tárgyi eszközök átlagos súlya 60% körüli volt, azonban megvizsgálva az eloszlásokat, látható volt, hogy a tárgyi eszközök változója kétmódusú: a skála két szélén sűrűsödnek az értékek, így az átlagból nem lehet következtetéseket levonni. Az eredményeket a VI. melléklet 1. pontjában mutatom be.

Az osztályozás kialakításához klaszterelemzést használtam, a valós értéken értékelhető eszközcsoportok: immateriális javak (MO_IJ), tárgyi eszközök (MO_TE), befektetett pénzügyi eszközök (MO_BPU), értékpapírok (MO_EP)²¹⁶ megoszlási viszonyszámait (mérlegtétel-súlyait) bevonva a modellbe.

²¹⁶ A követelések esetén szintén előfordulhat a valós értékelés, ugyanakkor ez inkább csak kivétel. Ezzel szemben a valós értékelés alól kizárt vevőállomány általában jelen van valamennyi cégnél, így az ennek súlyából adódó különbségek az elemzést eltorzíthatták volna. Ezt kikerülendő az elemzésbe nem vontam be a követeléseket.

A hierarchikus klaszterelemzés alapján 6 klaszter kialakítása látszott célszerűnek (lásd VI. melléklet 2. pont), így a nemhierarchikus klaszterelemzésnél ebből indultam ki.

Az eredmények alapján valamennyi változó szignifikáns volt, 3 kisebb és 3 nagyobb klaszter alakult ki. A klaszterközéppontokat a következő táblázat szemlélteti (az elemzés részletes adatai a VI. melléklet 3. pontjában találhatók).

Tételsúly	Klaszter					
	1	2	3	4	5	6
MO_IJ	0,01	0,01	0,01	0,71	0,02	0,00
MO_TE	0,57	0,08	0,12	0,06	0,17	0,90
MO_BPU	0,02	0,05	0,70	0,01	0,02	0,00
MO_EP	0,01	0,32	0,01	0,00	0,00	0,00
Elemsszám	1 545	99	132	102	859	2 074

20. táblázat: Az értékelési tartalommal rendelkező gazdálkodók klaszterei.

A *klaszterek stabilitásának ellenőrzésére* diszkriminanciaelemzést futtattam a klasztermodell változóival, ahol a diszkrimináló változó a klasztertagságot jelző változó volt.

A *diszkriminanciaelemzés* 4 diszkrimináló függvényt becsült, amelyből az első 51,5%-ot, a második további 24%-ot, a harmadik 14,7%-ot, míg a negyedik 9,8%-ot magyaráz; valamennyi változó szignifikáns volt. A függvény által jelzett csoporttagság és klaszterek összevetéséből látható, hogy a besorolás stabilnak tekinthető. A részletes adatokat a VI. melléklet 4. pontja tartalmazza.²¹⁷

		Diszkriminanciaelemzés szerinti csoport						Összesen
		1	2	3	4	5	6	
Klaszter- elemzés szerinti csoport	1	1 471	12	4	2	–	56	1 545
	2	–	86	–	–	13	–	99
	3	–	1	128	–	3	–	132
	4	–	–	–	102	–	–	102
	5	51	–	–	2	806	–	859
	6	–	–	–	–	–	2 074	2 074
Összesen		1 522	99	132	106	822	2 130	4 811

21. táblázat: A klaszterek stabilitásának ellenőrzése – diszkriminanciaelemzés.

A képzett 6 klasztert a fentiek alapján *stabilnak tekintettem*, így az eszközszerkezet elemzését ezekkel folytattam.

²¹⁷ Az elemzés célja csak a klaszterezés ellenőrzése volt, a modell feltételei – a kovarianciák egyezősége – nem áll fent (Box M-mutató értéke magas), így a modell függvényeinek értelmezése nehézségekbe ütközik, de a függvények értelmezése itt nem is volt cél.

Az egyes klasztereken belül az eszközszerkezet vizsgálatát a változók (tételsúlyok) decilisei alapján végeztem el, bővítve az elemzést – ahol ez releváns – a tárgyi eszközökön belüli megoszlás változóival: ingatlanok (TE_ING), műszaki gépek (TE_MUSZ), egyéb berendezések (TE_EBER), tenyészállatok (TE_TA), beruházások (TE_BER).

Az adatok értelmezésénél figyelembe kell venni azt a tényt, hogy a tárgyi eszközökön belüli megoszlás a bekerülésiérték-adatokat szemlélteti. Így ezekből az adatokból csak arra lehet következtetni, hogy melyik eszközcsoporthoz tartozó eszközök bekerülési értékben képviselt súlya alapján (egy nagyobb súlyú eszközcsoporthoz tartozó eszközök bekerülési értéke valószínűbb). Az eredmények felhasználhatóságát azonban rontja az a tény, hogy az ingatlanok átlagos bekerülési értéke általában magasabb, ugyanakkor hasznos élettartamuk hosszabb, így a nettó értékük is valószínűsíthetően magasabb. Ezt a torzítást elkerülendő a vizsgálatot mind a nettó, mind a bruttó értékek esetében elvégeztem.

Szintén figyelembe kell venni, hogy néhány esetben a megoszlási viszonyszám nem határozható meg, mivel az adott gazdálkodó nem rendelkezik tárgyi eszközökkel, illetve csak nullára írt tárgyi eszközökkel rendelkezik. Ebben az esetben a nevező 0 lenne, így ezeket az eseteket az elemzésből ki kell hagyni. (Ez azonban nem kiugróan magas szám egyik klaszter esetében sem.)²¹⁸

Az első klaszter adatai, elemszám: 1545

	Immat. javak	Tárgyi eszk.	Bef. pü-i eszk.	Kész- let	Köve- telés	Érték- papír	Pénz- eszk.	AIE
D1	,0000	,4228	,0000	,0000	,0242	,0000	,0010	,0000
D2	,0000	,4672	,0000	,0003	,0572	,0000	,0031	,0000
D3	,0000	,5055	,0000	,0213	,0907	,0000	,0064	,0001
D4	,0000	,5434	,0000	,0642	,1254	,0000	,0113	,0006
D5	,0000	,5798	,0000	,1079	,1606	,0000	,0192	,0014
D6	,0003	,6129	,0000	,1477	,1956	,0000	,0288	,0036
D7	,0011	,6480	,0007	,1910	,2397	,0000	,0435	,0086
D8	,0042	,6759	,0071	,2436	,2950	,0000	,0761	,0201
D9	,0151	,7081	,0723	,3290	,3708	,0000	,1490	,0564

22. táblázat: Az 1-es klaszter eszközszerkezete.

²¹⁸ Mivel a 0 mérlegfőösszeggel rendelkező vállalkozások eleve ki voltak zárva a mintából, így ez a probléma nem jelentkezik az eszközcsoporthoz tartozó súlyoknál. A kihagyott elemszámot valamennyi klaszter esetében ismertetem.

Az átértékelt vagyonelemek közül egy csoport, a tárgyi eszközök aránya emelkedik ki, ugyanakkor a tárgyi eszközök mellett szignifikáns súlyt képviselnek a készletek és a követelések is, azonban ez nem változtat azon a tényen, hogy a *tárgyi eszközök átértékelése valószínűsíthető*.

A tárgyi eszközökön belüli megoszlást továbbvizsgálva (kizárt elemszám 35, illetve 31):

NT	<i>Ingatlan</i>	<i>Műsz. gép</i>	Egyéb ber.	Tenyész-állat	Beruházás
D1	,1160	,0000	,0000	,0000	,0000
D2	,3689	,0000	,0017	,0000	,0000
D3	,5243	,0160	,0068	,0000	,0000
D4	,6522	,0502	,0149	,0000	,0000
D5	,7519	,1020	,0237	,0000	,0000
D6	,8257	,1757	,0384	,0000	,0000
D7	,8976	,2725	,0581	,0000	,0045
D8	,9501	,3994	,0948	,0000	,0231
D9	,9911	,6484	,1801	,0000	,1026

23. táblázat: A tárgyi eszközökön belüli megoszlás az 1-es klaszter esetében – nettó értékek.

BR	<i>Ingatlan</i>	<i>Műsz. gép</i>	Egyéb ber.	Tenyész-állat	Beruházás
D1	,0848	,0000	,0013	,0000	,0000
D2	,2261	,0132	,0138	,0000	,0000
D3	,3454	,0785	,0308	,0000	,0000
D4	,4395	,1603	,0499	,0000	,0000
D5	,5296	,2444	,0698	,0000	,0000
D6	,6365	,3424	,0991	,0000	,0000
D7	,7251	,4419	,1347	,0000	,0034
D8	,8236	,5629	,1937	,0000	,0166
D9	,9391	,7386	,3267	,0000	,0769

24. táblázat: A tárgyi eszközökön belüli megoszlás az 1-es klaszter esetében – bruttó értékek.

Az általános kép itt is viszonylag jól kirajzolódik, a vállalkozások többségénél az ingatlanok súlya meghatározó. A műszaki berendezések bár kisebb arányt képviselnek, a vállalkozások egy részénél (nettó érték alapján kb. 20%-ánál, bruttó érték alapján kb. 30%-ánál) meghatározóak. Az egyéb berendezések súlya szintén szignifikáns, azonban ezek csak az esetek kevesebb, mint 10%-ában képviselnek 50%-nál nagyobb súlyt.

A vizsgálat alapján az ingatlanok ártértékelése valószínűsíthető, ugyanakkor nem zárhatók ki a műszaki gépek sem, de ennek valószínűsége kisebbnek látszik.

Az egyéb berendezések ártértékelése súlyuk alapján elméleti lehetőségként fennáll, ugyanakkor említést érdemel az a tény, hogy a műszaki és egyéb besorolás meglehetősen esetleges a vállalkozások nagy számánál. Bár a számviteli törvény viszonylag egyértelmű, a megbontás alapja a tevékenységgel való kapcsolat szorossága, számos esetben egyéb berendezések közé sorolnak műszaki berendezéseket is, ami a megoszlást torzíthatja.

A második klaszter adatai, elemszám: 99

	Immat. javak	Tárgyi eszk.	Bef. pü-i eszk.	Kész- let	Köve- telés	Érték- papír	Pénz- eszk.	AIE
D1	,0000	,0130	,0000	,0000	,0367	,1523	,0132	,0000
D2	,0000	,0210	,0000	,0000	,2684	,1902	,0211	,0022
D3	,0001	,0265	,0031	,0001	,3805	,2173	,0234	,0074
D4	,0002	,0328	,0049	,0003	,4543	,2547	,0269	,0099
D5	,0003	,0372	,0083	,0010	,5074	,3014	,0308	,0113
D6	,0005	,0432	,0223	,0028	,5499	,3479	,0380	,0124
D7	,0011	,0507	,0399	,0051	,5795	,3709	,0494	,0150
D8	,0021	,0833	,1246	,0083	,6280	,4059	,0761	,0182
D9	,0085	,2451	,1893	,0253	,6886	,4807	,1931	,0242

25. táblázat: A 2-es klaszter eszközszerkezete.

A 2-es klaszter különleges eszközszerkezetét tekintve: a nem monetáris eszközök aránya igen alacsony, ezzel szemben a követelések és az egyéb pénzügyi eszközök meghatározóak a mérlegben. A valós értéken értékelhető vagyonelemek közül lényegében csak az értékpapírok képviselnek nagyobb súlyt (a gazdálkodók kb. felénél súlyuk 30% feletti).

A fentiek alapján a klaszterben a pénzügyi instrumentumok (az értékelési tartalékkal közvetlen kapcsolatba hozható módon elsősorban az értékpapírok, esetleg bizonyos követelésjellegű tételek – pl. cash flow fedezeti ügyletekkel kapcsolatos követelések) valós értékelése látszik valószínűnek. Bár az adatokból nem látható, ebben a körben az eredménnyel szemben valós értéken értékelt pénzügyi eszközök is valószínűsíthetőek (ha az értékpapírokra valós értékelést választott, akkor az egyéb pénzügyi eszközöket is valós értéken kellett értékelnie).

A harmadik klaszter adatai, elemszám: 132

	Immat. javak	Tárgyi eszk.	Bef. pü-i eszk.	Kész- let	Köve- telés	Érték- papír	Pénz- eszk.	AIE
D1	,0000	,0000	,4417	,0000	,0005	,0000	,0001	,0000
D2	,0000	,0000	,4947	,0000	,0055	,0000	,0005	,0000
D3	,0000	,0000	,5347	,0000	,0137	,0000	,0024	,0000
D4	,0000	,0034	,5883	,0000	,0258	,0000	,0049	,0000
D5	,0000	,0233	,6647	,0000	,0462	,0000	,0091	,0001
D6	,0000	,0741	,7967	,0000	,0845	,0000	,0136	,0006
D7	,0000	,1497	,8844	,0001	,1177	,0000	,0214	,0028
D8	,0003	,3044	,9433	,0124	,2181	,0000	,0419	,0078
D9	,0044	,3945	,9825	,0442	,3231	,0262	,0817	,0293

26. táblázat: A 3-as klaszter eszközszerkezete.

Ebben a klaszterben domináns eszközcsoport a befektetett pénzügyi eszközök, a klaszterben szereplő gazdálkodók közel 80%-ánál 50% fölötti arányt képviselnek. A befektetett pénzügyi eszközök mélyebb vizsgálatát nem teszi lehetővé az adatbázis, a 6.6.2. pontban bemutatottak alapján ez egyaránt lehet a tartós részesedések értékhelyesbítésének, illetve értékesíthetőként besorolt részesedések és hitelviszonyt megtestesítő értékpapírok valós értékelésének hatása. *Az azonban valószínűnek látszik, hogy ebben a klaszterben a befektetett pénzügyi eszközök valós értékelése domináns.*

A negyedik klaszter adatai, elemszám: 102

	Immat. javak	Tárgyi eszk.	Bef. pü-i eszk.	Kész- let	Köve- telés	Érték- papír	Pénz- eszk.	AIE
D1	,4361	,0000	,0000	,0000	,0013	,0000	,0004	,0000
D2	,4997	,0000	,0000	,0000	,0090	,0000	,0019	,0000
D3	,5472	,0036	,0000	,0000	,0245	,0000	,0032	,0000
D4	,6288	,0132	,0000	,0000	,0526	,0000	,0069	,0000
D5	,6965	,0193	,0000	,0000	,0816	,0000	,0129	,0000
D6	,7730	,0269	,0000	,0010	,1181	,0000	,0279	,0006
D7	,8588	,0501	,0000	,0143	,1788	,0000	,0480	,0024
D8	,9198	,0904	,0007	,0400	,2201	,0000	,0831	,0087
D9	,9864	,2213	,0339	,1247	,3213	,0000	,1595	,0269

27. táblázat: A 4-es klaszter eszközszerkezete.

A táblázatból egyértelműen látszik, hogy az eszközök között a legjelentősebb súlyt az immateriális javak jelentik, az egyéb valós értéken értékelhető vagyonelemek súlya elenyésző (a tárgyi eszközök az esetek 90%-ában 22% alatti súlyt képviselnek). *Ennek alapján ebben a klaszterben az immateriális javak átértékelése valószínűsíthető.*

Az ötödik klaszter adatai, elemszám: 859

	Immat. javak	Tárgyi eszk.	Bef. pü-i eszk.	Kész- let	Köve- telés	Érték- papír	Pénz- eszk.	AIE
D1	,0000	,0000	,0000	,0000	,0245	,0000	,0019	,0000
D2	,0000	,0190	,0000	,0000	,0980	,0000	,0071	,0000
D3	,0000	,0637	,0000	,0007	,1779	,0000	,0159	,0000
D4	,0000	,1300	,0000	,0291	,2728	,0000	,0296	,0000
D5	,0000	,1876	,0000	,1027	,3661	,0000	,0457	,0008
D6	,0002	,2291	,0000	,1791	,4519	,0000	,0780	,0031
D7	,0010	,2655	,0008	,3013	,5376	,0000	,1383	,0085
D8	,0049	,3068	,0121	,4427	,6501	,0000	,2542	,0177
D9	,0398	,3467	,0970	,6247	,7898	,0002	,5431	,0535

28. táblázat: A 5-ös klaszter eszközszerkezete.

Az 5-ös klaszter eszközszerkezetében valamelyest hasonló az 1-es klaszterhez (ezt a klaszterközéppontok közelsége is jelezte). Az átértékelt vagyonelemek közül itt is egy csoport, a tárgyi eszközök emelkedik ki, azonban az 1-es klaszterrel ellentétben súlyuk itt közel sem domináns. A tárgyi eszközök mellett szignifikáns súlyt képviselnek a készletek, a követelések és a pénzeszközök is. Bár súlyuk nem domináns, *a tárgyi eszközök átértékelése valószínűsíthető, mivel az egyéb valós értéken értékelhető eszközök elhanyagolható súlyt képviselnek.*

A tárgyi eszközökön belüli megoszlást továbbvizsgálva (kizárt elemszám 151, illetve 122):

NT	<i>Ingatlan</i>	<i>Műsz. gép</i>	<i>Egyéb ber.</i>	Tenyész-állat	Beruházás
D1	,0000	,0000	,0000	,0000	,0000
D2	,0000	,0000	,0029	,0000	,0000
D3	,0282	,0108	,0179	,0000	,0000
D4	,3079	,0573	,0418	,0000	,0000
D5	,5238	,1114	,0681	,0000	,0000
D6	,6502	,2051	,1154	,0000	,0000
D7	,7624	,3298	,2150	,0000	,0000
D8	,8804	,5666	,3841	,0000	,0068
D9	,9487	,9583	1,0000	,0000	,0817

29. táblázat: A tárgyi eszközökön belüli megoszlás az 5-ös klaszter esetében – nettó értékek.

BR	<i>Ingatlan</i>	<i>Műsz. gép</i>	<i>Egyéb ber.</i>	Tenyész-állat	Beruházás
D1	,0000	,0000	,0000	,0000	,0000
D2	,0000	,0000	,0264	,0000	,0000
D3	,0031	,0670	,0751	,0000	,0000
D4	,1326	,1671	,1203	,0000	,0000
D5	,2697	,2723	,1746	,0000	,0000
D6	,3999	,3817	,2574	,0000	,0000
D7	,5094	,5043	,3400	,0000	,0000
D8	,6412	,6839	,5339	,0000	,0044
D9	,8032	,9049	,9512	,0000	,0487

30. táblázat: A tárgyi eszközökön belüli megoszlás az 5-ös klaszter esetében – bruttó értékek.

Az általános kép itt is viszonylag jól kirajzolódik, az ingatlanok és a műszaki berendezések megközelítően azonos arányban dominálják az egyes gazdálkodók mérlegeit. Az egyéb berendezések bár jóval kisebb arányt képviselnek, a vállalkozások egy részénél (nettó érték alapján kb. 10-15%-ánál, bruttó érték alapján kb. 20%-ánál) meghatározóak.

A fentiek alapján az ingatlanok és a műszaki berendezések átértékelése valószínűsíthető, ugyanakkor nem zárható ki az átértékelés egyéb berendezések esetében sem, de ennek valószínűsége jóval kisebbnek látszik.

Itt is utalni kell azonban a műszaki és egyéb berendezésként valós besorolással kapcsolatos – az 1-es klaszter esetében említett – gyakorlatban megfigyelhető inkonzisztenciákra.

A hatodik klaszter adatai, elemszám: 2954

	Immat. javak	Tárgyi eszk.	Bef. pü-i eszk.	Kész- let	Köve- telés	Érték- papír	Pénz- eszk.	AIE
D1	,0000	,7778	,0000	,0000	,0009	,0000	,0002	,0000
D2	,0000	,8176	,0000	,0000	,0033	,0000	,0009	,0000
D3	,0000	,8523	,0000	,0000	,0066	,0000	,0019	,0000
D4	,0000	,8882	,0000	,0000	,0117	,0000	,0035	,0000
D5	,0000	,9198	,0000	,0000	,0207	,0000	,0060	,0001
D6	,0000	,9421	,0000	,0004	,0320	,0000	,0100	,0007
D7	,0000	,9626	,0000	,0087	,0508	,0000	,0169	,0018
D8	,0002	,9790	,0000	,0325	,0765	,0000	,0282	,0065
D9	,0018	,9909	,0034	,0848	,1236	,0000	,0596	,0249

31. táblázat: A 6-os klaszter eszközszerkezete.

Az átértékelt vagyonelemek közül itt is a tárgyi eszközök emelkednek ki egyértelműen és dominánsan. A többi vagyonelem súlya gyakorlatilag elhanyagolható (a legmagasabb követelések aránya is csak az esetek kb. 10%-ában 20% feletti). Ez alapján a *tárgyi eszközök átértékelése – nagy biztonsággal – valószínűsíthető.*

A tárgyi eszközökön belüli megoszlást továbbvizsgálva (kizárt elemszám: 71, illetve 63):

NT	<i>Ingatlan</i>	Műsz. gép	Egyéb ber.	Tenyész- állat	Beru- házás
D1	,3694	,0000	,0000	,0000	,0000
D2	,7018	,0000	,0000	,0000	,0000
D3	,8700	,0000	,0000	,0000	,0000
D4	,9307	,0000	,0007	,0000	,0000
D5	,9636	,0005	,0029	,0000	,0000
D6	,9851	,0076	,0074	,0000	,0000
D7	,9955	,0319	,0152	,0000	,0000
D8	,9998	,0911	,0325	,0000	,0077
D9	1,0000	,2857	,0726	,0000	,0866

32. táblázat: A tárgyi eszközökön belüli megoszlás a 6-os klaszter esetében – nettó értékek.

BR	<i>Ingatlan</i>	Műsz. gép	Egyéb ber.	Tenyész- állat	Beru- házás
D1	,2628	,0000	,0000	,0000	,0000
D2	,5399	,0000	,0000	,0000	,0000
D3	,7210	,0000	,0017	,0000	,0000
D4	,8191	,0002	,0075	,0000	,0000
D5	,8857	,0117	,0175	,0000	,0000
D6	,9349	,0461	,0341	,0000	,0000
D7	,9714	,1044	,0580	,0000	,0000
D8	,9949	,2242	,0931	,0000	,0075
D9	1,0000	,4604	,1634	,0000	,0782

33. táblázat: A tárgyi eszközökön belüli megoszlás a 6-os klaszter esetében – bruttó értékek.

Az ingatlanok dominanciája itt is megfigyelhető, az 1-es klaszter esetében tapasztaltaknál azonban jelentősebb mértékben. A műszaki gépek súlya ebben a klaszterben szignifikánsan alacsonyabb, az egyéb berendezések pedig gyakorlatilag csak extrém esetekben képviselnek meghatározó súlyt. *Ennek alapján ebben a klaszterben az ingatlanok átértékelése valószínűsíthető.*

Az AB1 adatbázis alapján levont következtetéseket foglalja össze a következő táblázat.

	Elem- szám	Megosz- lás	Valós értéken értékelt eszközök
Klaszter #1	1 545	32,1%	Ingatlanok, esetleg műszaki gépek
Klaszter #2	99	2,1%	Pénzügyi eszközök
Klaszter #3	132	2,7%	Befektetett pénzügyi eszközök
Klaszter #4	102	2,1%	Immateriális javak
Klaszter #5	859	17,9%	Ingatlanok és műszaki gépek, esetleg egyéb berendezések
Klaszter #6	2 074	43,1%	Ingatlanok

34. táblázat: A H2/b) részhipotézis ellenőrzése az AB1 adatbázis alapján – összefoglalás.

Az eddigiekhez érdekes adalékként szolgált az *egyres klaszterek ágazati besorolásának vizsgálata*, amelynél bár meglehetősen szóródnak az adatok, néhány domináns kategória megfigyelhető. (A teljes keresztábra a VI. melléklet 5. pontjában található.)

Az *első klaszter* esetében az ingatlanügyletek (13%), a növénytermesztés, állattenyésztés stb. (12%), valamint a kis- és nagykereskedelem (10%, illetve 9%) képvisel jelentősebb súlyt. Ezek az ágazati besorolások is tovább erősítik az ingatlanok átértékelésének valószínűségét.

A *második klaszter* – ahogy az a mérlegszerkezetből is sejthető volt – a pénzügyi közvetítés klasztere (67%), ami szintén a mérlegstruktúra alapján levont következtetést erősíti: a pénzügyi eszközök valós értékelését.

A *harmadik klaszter* szintén jobban kategorizálható. Első helyen itt is az ingatlanügyletek állnak (24%), ezen felül jellemző még az üzletvezetési tanácsadás (17%), valamint a pénzügyi közvetítés (16%). Az ingatlannal rendelkező társaságokban részesedéssel bíró gazdálkodók jelenlétével, illetve ezeknek a tartós részesedéseknek az átértékelésére utal az a tény, hogy ebben a klaszterben az ingatlanok – és valamennyi tárgyi eszköz – aránya alacsony, azonban a tevékenység jellemzően ingatlanokhoz kapcsolódik. Szintén részesedésekre utal az üzletvezetési tanácsadás mint tevékenység (holding cégek), és részben a pénzügyi közvetítés is, bár ez nagyon tág ágazat, nem zárja ki egyéb valós értéken értékelt pénzügyi instrumentumok jelenlétét sem.

Ennek kapcsán felmerülhet az adatok halmozódása: egyszerre megjelenhet az adatbázisban egy átértékelt ingatlan, valamint mint átértékelt részesedés, ami mögött szintén ez az ingatlan van, ugyanakkor a klaszter alacsony elemszáma (132 gazdálkodó) miatt ez nem jelentős probléma, illetve az előző, H2/a) részhipotézis fennállását nem cáfolja, sőt erősíti – jóllehet a hatás itt sem számottevő.

A *negyedik klaszter* ismét szórtabb. A három leggyakoribb ágazat az információ-technológiai szolgáltatás (15%), a sport-, szórakoztató, szabadidős tevékenység (10%), valamint a kiadói tevékenység (8%). Valamennyi ágazat közös jellemzője, hogy speciális immateriális javakkal rendelkeznek (szoftverek, játékjogok, felhasználási jogok stb.).

Az *ötödik klaszter* esetében a kis- és nagykereskedelem (14%, illetve 10%),²¹⁹ valamint az ingatlanügyletek (9%) szerepel az első 3 helyen, ugyanakkor nem sokkal kisebb az épületek építése és a speciális szaképítés, valamint a pénzügyi közvetítés (beleértve a holdingokat is) ágazatok aránya sem (5%, 4%, 4%). A szóródás miatt nehéz következtetéseket levonni, ugyanakkor ezekben az ágazatokban is inkább az ingatlanok dominanciája jellemző.

A *hatodik klaszter* kevésbé szóródik. Az ingatlanügyletek egyértelműen domináns (39%), emellett számottevő a növénytermesztés, állattenyésztés stb., valamint a vendéglátás, szálláshely szolgáltatás és a kis- és nagykereskedelem aránya (6%, 5%, 5%, 5%). Ez is az ingatlanok meghatározó súlyát támasztja alá a legnagyobb elemszámú klaszterben.

²¹⁹ A kereskedelmi tevékenységre utaló jel volt a készletek, követelések és pénzeszközök eszközökön belül képviselt nagyobb súlya is.

Az ágazati megoszlásról összességében megállapítható, hogy az értékelési tartalékot kimutató gazdálkodók 24%-a az ingatlanügyletek, 8%-a a nagykereskedelem, 7%-a a növénytermesztés, állattenyésztés stb., 7% pedig a kiskereskedelem ágazatban tevékenykedik. A fennmaradó 45% egyéb, egyenként 5%-os súlyt el nem érő ágazatokba sorolható.

Az AB1 adatbázis alapján tehát az ingatlanok dominanciája körvonalazódik, ugyanakkor figyelembe kell venni azt a tényt is, hogy az eredménnyel szemben valós értéken értékelt vagyonelemeket az adatbázis alapján nem lehet vizsgálni. Az eredménnyel szemben történő valós értékelés gyakorlatáról csak az AB2 adatbázis alapján lehetett következtetéseket levonni.²²⁰

8.4.2.2 Ellenőrzés az AB2 és az AB3 adatbázis adatai alapján

Az AB1 adatbázisból származó adatok ellenőrzéséhez, valamint tárgyi eszközökön belüli megoszlás vizsgálatához további információkat az AB2 adatbázisból származó adatokból tudtam nyerni. Ehhez felhasználtam a kérdőíves felmérésben az egyes eszközcsoportok értékhelyesbítésének (ÉH)/valós értékelésének (VÉ) (ideértve az eredménnyel szemben valós értéken értékelt vagyonelemeket is) gyakorlatára vonatkozó válaszokat.

A 8.2. pontban bemutatott módszerrel képzett pontszámokat (adott válaszok súlyozatlan/súlyozott összege) a következő táblázat szemlélteti:

Eszközcsoport	Pontszám összesen	Súlyozott pontszám összesen
Immateriális javak (ÉH)	17	319
Ingatlanok (ÉH)	91	1 720
Műszaki gépek (ÉH)	28	592
Egyéb berendezések (ÉH)	16	321
Tenyészállatok (ÉH)	12	145
Tartós részesedések (ÉH)	37	501
Részesedések (VÉ)	18	340
Hitelviszonyt megtestesítő értékpapírok (VÉ)	17	322
Követelések (VÉ)	55	544
Származékos ügyletek (VÉ)	14	257

35. táblázat: Eszközcsoportok valós értékelésének gyakoriságához rendelt pontszámok az AB2 adatbázis alapján.

²²⁰ Áttételes következtetésekre az eszközszerkezet AB1 adatbázis alapján történő vizsgálata itt is lehetőséget ad. Ezek közül az egyik a második klaszter esetében a pénzügyi instrumentumok valós értékelésével kapcsolatos következtetés volt (ha az értékesíthető pénzügyi eszközökre választották, választani kellett a kereskedési célúakra is). A további következtetéseket a 8.5.2. pontban ismertetem.

Az adatok értelmezésénél figyelembe kell venni azt a tényt, hogy a gyakoriságok ordinális skálán mértek, így a pontszámok arányát nem lehet értelmezni, csak sorrendiséget (és korlátozottan nagyságrendet) jeleznek.

*Az viszont egyértelműen látszik az adatokból, hogy a valós érték leggyakrabban a tárgyi eszközök (ide nem értve a tenyészállatokat) értékelésekor figyelhető meg (összesített pontszám: 135, illetve 2633). A tárgyi eszközökön belül szintén egyértelmű az ingatlanok dominanciája (pontszám: 91, illetve 1720), természetesen azzal a megkötéssel, hogy a valós értékelés gyakorisága általánosságban igen alacsony.*²²¹

A változókkal végzett *Friedman teszt* szintén hasonló eredményekre vezetett, mind a súlyozott, mind a súlyozatlan esetben a legmagasabb rangszámot az ingatlanok kapták. A mediánok csak a súlyozott esetben, és csak az ingatlanoknál tértek el (az ingatlanok mediánja 2-es, valamennyi egyéb eszközé 1-es). A páronként elvégzett *Wilcoxon előjeles rangpróbák* az ingatlanok esetében szignifikánsan magasabb gyakoriságot jeleztek valamennyi egyéb eszköznél, azonban a további sorrend nem minden elemében szignifikáns, különösen a súlyozatlan adatok esetében. A részletes adatokat a VI. melléklet 6. pontjában csatoltam.

Bár az *AB3 adatbázis* nem tekinthető reprezentatívnak a magyar vállalkozások összességét mint sokaságot tekintve, a vizsgált tőzsdei cégek magyar beszámolóiban egyetlen esetben megfigyelhető értékhelyesbítés is az ingatlanokhoz kapcsolódott. (Ezen felül három tőzsdei cég alkalmazta a pénzügyi instrumentumok valós értékelését.)

A fentiek alapján a H2/b) részhipotézist elfogadom.

²²¹ Valójában a 8.4.1.2. pontban bemutatott adatok is ugyanezt mutatják, azonban az átskálázással a különbségek jobban érzékelhetővé váltak.

8.5 A H3 hipotézis ellenőrzése

H3: A magyar szabályozási környezetben működő vállalkozások eszközszerkezete determinálja, hogy a valós értékelés a vállalkozások csak kisebb hányadánál alkalmazható.

8.5.1 Az eszközszerkezet vizsgálata általánosságban

A hipotézis ellenőrzésének első lépéseként számszerűsítettem a valós értéken értékelhető eszközcsoporthoz (immateriális javak, tárgyi eszközök, befektetett pénzügyi eszközök, értékpapírok) főbb statisztikai adatait. Továbbra is a megoszlási viszonyszámokat használtam, és arra kerestem a választ – most már a teljes sokaság alapján –, hogy a vállalkozások mekkora hányadánál képviselnek jelentősebb súlyt a valós értéken értékelhető eszközök.

Az első futtatásnál meglehetősen egyértelmű kép alakult ki: valamennyi eloszlás extrémén ferde, nagyon magas az adott eszközzel nem rendelkező gazdálkodók aránya, egyedül a tárgyi eszközöknél árnyaltabb egy kicsit a kép. A változók deciliseit, illetve azt, hogy a gazdálkodók mekkora része nem rendelkezik egyáltalán az adott eszközcsoporthoz sorolható eszközzel, a következő táblázatban mutatom be. A részletes statisztikák a VII. melléklet 1. pontjában találhatók.

	Immat. javak	Tárgyi eszk.	Bef. pü-i eszk.	Érték- papír
Nulla: db	324 499	127 333	350 112	362 302
arány	(85,5%)	(33,5%)	(92,2%)	(96,7%)
D1	,0000	,0000	,0000	,0000
D2	,0000	,0000	,0000	,0000
D3	,0000	,0000	,0000	,0000
D4	,0000	,0219	,0000	,0000
D5	,0000	,0836	,0000	,0000
D6	,0000	,1852	,0000	,0000
D7	,0000	,3352	,0000	,0000
D8	,0000	,5336	,0000	,0000
D9	,0015	,7806	,0000	,0000

36. táblázat: A valós értéken értékelhető eszközök megoszlásának főbb adatai.

Látható, hogy a tárgyi eszközök kivételével a vizsgált eszköztípusokkal a gazdálkodók többsége egyáltalán nem rendelkezik. Ez az adat nem meglepő a magyar gazdaság szerkezetéről a 6.6.2.4. pontban elmondottak alapján, ugyanakkor további három kérdést is felvet.

Az *első kérdés* abból adódik, hogy a tárgyi eszközök és az immateriális javak esetében a mérlegben szereplő nettó értékek nem feltétlenül jelzik, hogy egy adott vagyonelemmel az adott gazdálkodó rendelkezik-e, mivel előfordulhat, hogy az eszköz már nullára van írva, de a könyvekben még szerepel, és – elméletileg – valós értéken értékelhető lenne. Ennek a problémának a tisztázására megvizsgáltam a *nettó és a bruttó érték egymással való kapcsolatát*: azokban az esetekben, amikor a nettó érték nulla, hogyan alakul a bruttó érték.

Az eredményeket a következő táblázat szemlélteti, az értékek itt nem megoszlási viszonyszámok, hanem abszolút – eFt-ban mért – számok. (A P95, illetve P99 a megfelelő percentiliseket jelöli, míg a teljes arány az összes megfigyelésen – 379 673 db – belüli arányt jelenti).

	Immat. javak bruttó értéke	Tárgyi eszk. bruttó értéke
Nulla: db	274 329	98 453
arány	(84,5%)	(77,3%)
teljes arány	(72,3%)	(25,9%)
D1	,00	,00
D2	,00	,00
D3	,00	,00
D4	,00	,00
D5	,00	,00
D6	,00	,00
D7	,00	,00
D8	,00	43,00
D9	50,00	357,00
P95	197,00	1 046,00
P99	1775,00	5 957,30

37. táblázat: A 0-ra írt befektetett eszközök bruttó értékének alakulása.

A táblázatból egyrészt adódik, hogy a nulla értékek aránya teljes sokasági szinten nem csökkent jelentősen, ugyanakkor az is látható, hogy a nullára írt eszközökkel rendelkező gazdálkodók nagy része elhanyagolható bruttó értékű eszközállománnyal rendelkezik: az immateriális javaknál csak a gazdálkodók néhány százalékánál magasabb a bruttó érték 1 millió forintnál, míg ez az arány a tárgyi eszközök esetében sincs sokkal 5% felett. *Ennek alapján a nullára írt eszközök valós értékelése sem valószínű.*

A második kérdés a tárgyi eszközökön belüli megoszlással kapcsolatos. A 36. táblázat adataiból látható, hogy a tárgyi eszközök az egyetlen eszközcsoport, ahol az értékek szignifikánsan különböznek nullától a gazdálkodók egy jelentősebb körénél. Ugyanakkor ez a kör sem túl széles, mivel a medián is csak 8% körül van, 50% feletti súly mindössze a gazdálkodók alig több mint 20%-ánál figyelhető meg.

A H2-es hipotézis alapján látható az is, hogy a tárgyi eszközökön belül az ingatlanok valós értékelése a leggyakoribb, így az ingatlanokat – bruttó és nettó érték alapján – külön is megvizsgáltam. (Az értékek itt is abszolút számok, eFt-ban.)

	Ingatlanok bruttó értéke	Ingatlanok nettó értéke
Nulla: db	275 326	277 892
arány	(72,5%)	(73,2%)
D1	,00	,00
D2	,00	,00
D3	,00	,00
D4	,00	,00
D5	,00	,00
D6	,00	,00
D7	,00	,00
D8	2 000,00	1 416,00
D9	20 000,60	16 645,60
P95	65 038,60	55 093,00
P99	515 262,12	431 973,10

38. táblázat: Az ingatlanok bruttó és nettó értékének alakulása.

A táblázatból látható, hogy jelentősebb ingatlanértékkel csak a vállalkozások kis része, kevesebb mint 20%-a rendelkezik (a 8. decilis értéke is még igen alacsony, valójában a 9. decilistől felfelé beszélhetünk jelentősebb értékekről). A megállapítás mind a bruttó, mind a nettó értékek esetében lényegében azonos.

A harmadik kérdés a pénzügyi instrumentumok eredménnyel szemben történő valós értékelésének 8.4.1.1. és 8.4.2.1. pontban érintett gyakoriságához kapcsolódik. A 36. táblázatból látható, hogy mind a befektetett pénzügyi eszközök, mind az értékpapírok teljes sokaságon belüli súlya olyan alacsony (még a 9. decilisben is 0), hogy gyakorlatilag elhanyagolható azoknak a gazdálkodóknak az aránya, akik valós értéken értékelhető pénzügyi eszközökkel rendelkeznek.

A valós értéken értékelhető pénzügyi kötelezettségek köre magából a szabályozásból következően igen szűk, így összességében arra lehet következtetni, hogy az eredménnyel szemben történő valós értékelés gyakorisága – pusztán a valós értéken értékelhető pénzügyi instrumentumok hiányából következően – elenyésző.

A fentiek megítélésem szerint önmagukban elegendő bizonyítékot szolgáltatnak a hipotézis elfogadásához, ugyanakkor itt is szükségesnek tartottam az elemzést méret szerinti kategóriánként is elvégezni.

8.5.2 Az eszközszerkezet vizsgálata nagyságrendi kategóriánként

Az eszközszerkezet-vizsgálat kapcsán nem lehet elvonatkoztatni a vállalkezési szerkezettől: mivel meglehetősen magas a kisebb vállalkozások aránya, a fentieket nagyságrendi kategóriánként is érdemes vizsgálni. Ehhez a vállalkozásokat mérlegfőösszeg és árbevétel alapján a 8.2. pontban bemutatott nagyságrendi kategóriákba osztottam, és kategóriánként vizsgáltam az eszközcsoporthoz tartozó nullától való különbözőségét.

Az eredményeket a következő oldalon található táblázatokban foglalom össze, a megoszlás az adott kategóriába sorolt gazdálkodók számának megoszlását jelenti. (A részletes adatokat a VII. melléklet 2. pontjában csatoltam.)

Az egyes kategóriák sávhatárai forintban és hozzávetőlegesen euróban az alábbiak voltak:

Kategória	Mérlegfőösszeg/árbevétel sáv (eFt)	Mérlegfőösszeg/árbevétel sáv (€)
#0	0	0
#1	1 – 10 000	1 – 35 000
#2	10 001 – 50 000	35 001 – 175 000
#3	50 001 – 250 000	175 001 – 875 000
#4	250 001 – 500 000	875 001 – 1 750 000
#5	500 001 – 2 500 000	1 750 001 – 8 750 000
#6	2 500 001 – 5 000 000	8 750 001 – 17 500 000
#7	5 000 001 – 12 500 000	17 500 001 – 43 750 000
#8	12 500 001 –	43 750 000 –

39. táblázat: Az elemzésnél használt mérlegfőösszeg és árbevétel kategóriák forintban és euróban.

A táblázatokban a betűk jelölik az egyes eszközcsoporthoz tartozó súlyának 0-tól való különbözőségét (I = immateriális javak, T = tárgyi eszközök, B = befektetett pénzügyi eszközök, É = értékpapírok), csillaggal jelöltem azokat az eseteket, amikor az adott eszközcsoporthoz tartozó súly elhanyagolható (1% alatti).

Elvállaló 0-tól az alábbi decilisben	Mérlegfőösszeg-kategóriák							
	#1	#2	#3	#4	#5	#6	#7	#8
D1 (10%)	-,-,-,-	-,-,-,-	-,T*,,-,-	-,T*,,-,-	-,T*,,-,-	-,T*,,-,-	-,T*,,-,-	-,-,-,-
D2 (20%)	-,-,-,-	-,T,-,-,-	-,T,-,-,-	-,T,-,-,-	-,T,-,-,-	-,T,-,-,-	-,T,-,-,-	-,-,-,-
D3 (30%)	-,-,-,-	-,T,-,-,-	-,T,-,-,-	-,T,-,-,-	-,T,-,-,-	-,T,-,-,-	-,T,-,-,-	-,T*,B*,,-
D4 (40%)	-,-,-,-	-,T,-,-,-	-,T,-,-,-	-,T,-,-,-	-,T,-,-,-	-,T,-,-,-	I*,T,-,-,-	I*,T,B*,,-
D5 (50%)	-,T*,,-,-	-,T,-,-,-	-,T,-,-,-	-,T,-,-,-	-,T,-,-,-	I*,T,-,-,-	I*,T,B*,,-	I*,T,B,-,-
D6 (60%)	-,T,-,-,-	-,T,-,-,-	-,T,-,-,-	-,T,-,-,-	I*,T,-,-,-	I*,T,B*,,-	I*,T,B*,,-	I*,T,B,-,-
D7 (70%)	-,T,-,-,-	-,T,-,-,-	-,T,-,-,-	I*,T,-,-,-	I*,T,B*,,-	I*,T,B*,,-	I*,T,B,-,-	I*,T,B,-,-
D8 (80%)	-,T,-,-,-	-,T,-,-,-	I*,T,-,-,-	I*,T,B*,,-	I*,T,B*,,-	I*,T,B*,,-	I*,T,B,-,-	I*,T,B,É*
D9 (90%)	-,T,-,-,-	I*,T,-,-,-	I*,T,B,-,-	I*,T,B,-,-	I,T,B,É*	I,T,B,É*	I*,T,B,É	I,T,B,É

Megoszlás (%)	59,4	23,1	6,4	5,3	2,4	2,5	0,7	0,2
Halmazva (%)	59,4	82,5	88,9	94,2	96,6	99,1	99,8	100

40. táblázat: A valós értéken értékelhető eszközök előfordulása mérlegfőösszeg-kategóriáinként.

Elvállaló 0-tól az alábbi decilisben	Árbevétel-kategóriák								
	#0	#1	#2	#3	#4	#5	#6	#7	#8
D1 (10%)	-,-,-,-	-,-,-,-	-,-,-,-	-,-,-,-	-,T*,,-,-	-,T*,,-,-	-,T*,,-,-	-,T*,,-,-	-,T*,,-,-
D2 (20%)	-,-,-,-	-,-,-,-	-,T*,,-,-	-,T,-,-,-	-,T,-,-,-	-,T,-,-,-	-,T,-,-,-	I*,T,-,-,-	I*,T,-,-,-
D3 (30%)	-,-,-,-	-,-,-,-	-,T,-,-,-	-,T,-,-,-	-,T,-,-,-	-,T,-,-,-	-,T,-,-,-	I*,T,-,-,-	I*,T,-,-,-
D4 (40%)	-,-,-,-	-,T*,,-,-	-,T,-,-,-	-,T,-,-,-	-,T,-,-,-	-,T,-,-,-	I*,T,-,-,-	I*,T,-,-,-	I*,T,B*,,-
D5 (50%)	-,-,-,-	-,T,-,-,-	-,T,-,-,-	-,T,-,-,-	-,T,-,-,-	-,T,-,-,-	I*,T,-,-,-	I*,T,B*,,-	I*,T,B*,,-
D6 (60%)	-,-,-,-	-,T,-,-,-	-,T,-,-,-	-,T,-,-,-	-,T,-,-,-	I*,T,-,-,-	I*,T,-,-,-	I*,T,B*,,-	I*,T,B*,,-
D7 (70%)	-,-,-,-	-,T,-,-,-	-,T,-,-,-	-,T,-,-,-	I*,T,-,-,-	I*,T,-,-,-	I*,T,B*,,-	I*,T,B*,,-	I*,T,B,-,-
D8 (80%)	-,T,-,-,-	-,T,-,-,-	-,T,-,-,-	I*,T,-,-,-	I*,T,-,-,-	I*,T,B*,,-	I*,T,B*,,-	I,T,B,-,-	I,T,B,-,-
D9 (90%)	-,T,-,-,-	-,T,-,-,-	I*,T,-,-,-	I*,T,B*,,-	I*,T,B*,,-	I,T,B,-,-	I,T,B,-,-	I,T,B,É*	I,T,B,É

Megoszlás (%)	17,6	40,8	23,4	6,7	5,8	2,6	2,4	0,6	0,1
Halmazva (%)	17,6	58,5	81,9	88,5	94,3	96,9	99,3	99,9	100

41. táblázat: A valós értéken értékelhető eszközök előfordulása árbevétel-kategóriáinként.

A táblázatokból látható, hogy gyakorlatilag a tárgyi eszközökön kívül meghatározó súllyal egyik vizsgált eszközcsoport sem rendelkezik, de a tárgyi eszközök aránya is a vállalkozások egy jelentős hányadánál – kb. 30% – elhanyagolható (az alsó kategóriákba sorolt gazdálkodók nagy hányada egyáltalán nem rendelkezik ilyen eszközökkel). Az egyéb valós értéken értékelhető eszközök csak a gazdálkodók elenyészően kis hányadánál képviselnek szignifikáns arányt.

Mérlegfőösszeg alapján csoportosítva az ilyen típusú eszközökkel nem rendelkező gazdálkodók aránya a legalsó, 59,4%-ot kitevő kategóriában közel 50%-os, ehhez még hozzá kell venni a 2. kategória 10%-át. Árbevétel alapján a 0-ás kategóriában ez az arány 70% feletti, míg az 1-es kategóriában 40% körüli, de szintén nem rendelkezik ilyen eszközökkel a 3-as kategória gazdálkodóinak majdnem 20%-a, valamint a 4-es kategória 10%-a. Összességében tehát a gazdálkodók kb. 30%-a egyáltalán nem rendelkezik ilyen eszközökkel.

Ami szintén látszik az adatokból, hogy az eszközszerkezet és a méret között mindkét változó szerint kapcsolat van: a nagyobb vállalkozások eszközszerkezete több lehetőséget biztosít a valós érték alkalmazására.

Mivel a tárgyi eszközök jelentik a meghatározó eszközcsoportot, így további elemzést végeztem a bruttó értékek alapján az egyes kategóriákra vonatkozóan, azt vizsgálva, hogy a bruttó érték mikor haladja meg az 5 millió forintot mint küszöbértéket.

A küszöbérték kiválasztásánál az játszott a szerepet, hogy egy bizonyos érték alatt a valós értékeléssel kapcsolatos költségek nem térülnek meg. Bizonyos szempontból önkényes a sávhatár kiválasztása, és talán alacsony is, de így az eredmények általánosabb következtetések levonását teszik lehetővé.

A határértékkel kapcsolatban három megkötést azonban tenni kell:

- egyrésztől összesített, bruttó értéket jelent, nem pedig egyedi eszközértéket, aminek következtében a jelentősebb értékű egyedi eszközökkel rendelkezők köre még szűkebb lehet;
- a beruházásokat is magában foglalja, amelyek átértékelése nem megengedett, ugyanakkor azért nem zártam ki ezeket a vizsgálatból, mivel ezek potenciális, jövőbeni átértékelhető eszközök;
- a bruttó érték önmagában mindig nominális érték, az inflációs hatásokat nem mutatja, ugyanakkor úgy gondolom, hogy azon eszközök köre viszonylag szűk, ahol ez jelentőséggel bírna.

Az eredményeket a következő oldalon található táblázatok szemléltetik, a részletes adatokat a VII. melléklet 3. pontjában mutatom be.

5 Mft-ot meghalad az alábbi decilisben	Mérlegfőösszeg-kategóriák							
	#1	#2	#3	#4	#5	#6	#7	#8
D1 (10%)	ü	ü	ü	ü	ü	ü	ü	ü
D2 (20%)	ü	ü	ü	ü	ü	ü	ü	ü
D3 (30%)	ü	ü	ü	ü	ü	ü	ü	ü
D4 (40%)	ü	ü	ü	ü	ü	ü	ü	ü
D5 (50%)	ü	ü	ü	ü	ü	ü	ü	ü
D6 (60%)	ü	ü	ü	ü	ü	ü	ü	ü
D7 (70%)	ü	ü	ü	ü	ü	ü	ü	ü
D8 (80%)	ü	ü	ü	ü	ü	ü	ü	ü
D9 (90%)	ü	ü	ü	ü	ü	ü	ü	ü

Megoszlás (%)	59,4	23,1	6,4	5,3	2,4	2,5	0,7	0,2
Halmazva (%)	59,4	82,5	88,9	94,2	96,6	99,1	99,8	100

42. táblázat: A valós értéken értékelhető eszközök előfordulása mérlegfőösszeg-kategóriánként.

5 Mft-ot meghalad az alábbi decilisben	Árbevétel-kategóriák								
	#0	#1	#2	#3	#4	#5	#6	#7	#8
D1 (10%)	ü	ü	ü	ü	ü	ü	ü	ü	ü
D2 (20%)	ü	ü	ü	ü	ü	ü	ü	ü	ü
D3 (30%)	ü	ü	ü	ü	ü	ü	ü	ü	ü
D4 (40%)	ü	ü	ü	ü	ü	ü	ü	ü	ü
D5 (50%)	ü	ü	ü	ü	ü	ü	ü	ü	ü
D6 (60%)	ü	ü	ü	ü	ü	ü	ü	ü	ü
D7 (70%)	ü	ü	ü	ü	ü	ü	ü	ü	ü
D8 (80%)	ü	ü	ü	ü	ü	ü	ü	ü	ü
D9 (90%)	ü	ü	ü	ü	ü	ü	ü	ü	ü

Megoszlás (%)	17,6	40,8	23,4	6,7	5,8	2,6	2,4	0,6	0,1
Halmazva (%)	17,6	58,5	81,9	88,5	94,3	96,9	99,3	99,9	100

43. táblázat: A valós értéken értékelhető eszközök előfordulása árbevétel-kategóriánként.

A táblázatokból jól látható, hogy még a tárgyi eszközökkel rendelkező vállalkozások között is különbséget kell tenni, mivel ezek egy jelentős részénél az eszközérték elhanyagolható, amiből arra lehet következtetni, hogy a valós értékelést potenciálisan alkalmazni tudók köre még szűkebb, kb. 40%.

Mérlegfőösszeg alapján – jóllehet, itt természetes módon nagyságrendi hatások is érvényesülnek – ez az arány a legalsó kategóriában 80% körüli, de a második kategóriában is – ahol szintén nincs a tárgyi eszközökön kívül valós értéken értékelhető eszköz – 30%. Árbevétel alapján vizsgálva az első 3 kategória adatai a legfontosabbak: itt az arányok rendre majdnem 100%, 80%, illetve 50%. Összességében ez lefedi a gazdálkodók kb. 60%-át.

8.5.3 Az AB2 adatbázis alapján levonható következtetések

Bár a hipotézis a valós értékelés mellőzésének csak egy okát – az eszközök hiányát – emeli ki, az AB2 adatbázis adataiból az egyéb okokra is következtetni lehet. A kérdőívre adott válaszok alapján a valós értékelés mellőzésének okai az alábbi súlyokkal szerepelnek a gazdálkodóknál (itt szintén a 8.2. pontban bemutatott pontszámokat használom).

<i>Miért nem választották a valós értékelést?</i>	Pontszám összesen	Súlyozott pontszám összesen
Túlzottan költséges lett volna (adminisztráció, külső szakértő stb.)	196	3 489
Nem nyújt relevánsabb információt	204	2 286
Nem állapítható meg megbízhatóan az adott vagyonelem értéke	165	3 620
Nem rendelkezik olyan vagyonelemekkel, amelyekre alkalmazható volna	146	2 564
A vállalkozás vállalatcsoport tagja, és a csoport nem alkalmazza azt	75	1 238
Más szabályrendszer (pl. IFRS) szerint is készít beszámolót, ahol alkalmazza, ezért a Szt. szerinti beszámolóban már nem releváns	34	955
A potenciális adóhátrány miatt	15	233
Mert az adózást nem befolyásolta	93	1 791
Nem volt oka, vagy nem ismert az ok	245	3 359

43. táblázat: A valós értékelés mellőzésének okaihoz rendelt pontszámok az AB2 adatbázis alapján.

Bár viszonylag magas az „ismeretlen ok” válaszok súlya, a súlyozott pontszámok alapján látható, hogy a valós értéken értékelhető vagyonelemek hiánya még az AB2 adatbázisban szereplő, jellemzően nagyobb, 100 millió forintos árbevétel feletti (4-es és afölötti árbevétel-kategóriák) vállalkozások esetében is jelentős súlyt képvisel.

Fontos jelzés a költségesség mint ok relatíve magas pontszáma, ami az előző pontban használt küszöbérték felállításának szükségességét igazolja.²²² A kérdőívben lehetőség volt egyéb okok megjelölésére is, azonban további okokat nem jelöltek meg a válaszadók.

A súlyozatlan *Friedman teszt* alapján az „ismeretlen ok” a leggyakoribb (medián = 3,5), ezt követik a nem releváns és a költséges opciók (medián = 2-2,5). A súlyozott adatok alapján a mediánok rendre: nem releváns = 4, költséges = 3, nincs olyan vagyonelem = 3, ismeretlen = 2, bár skála szűk volta miatt a sorrend nem igazán értelmezhető. Ez azonban nem érinti a hipotézissel kapcsolatos állítást, miszerint a valós értéken értékelhető vagyonelemek hiánya is a fontosabb okok között szerepel. A részletes adatok a VII. melléklet 4. pontjában csatoltam.

Összességében tehát ezek a megállapítások nem állnak ellentétben az AB1 adatbázis adataiból levont következtetésekkel.

A fentiek alapján a H3 hipotézist elfogadom.

8.6 A H4 hipotézis ellenőrzése

H4: A valós értékelést választó vállalkozások körében:

- a) a méret és
- b) az eladósodottság és ehhez kapcsolódóan a saját tőke minimális nagyságára vonatkozó követelményeknek való megfelelés magyarázó tényezője a valós értékelés alkalmazásának,
- c) ellenben a duális beszámolásra kötelezett gazdálkodó egységeknél sem nagyobb a valós értékelés választásának gyakorisága a magyar szabályok szerint készült pénzügyi kimutatásokban.

8.6.1 H4/a) részhipotézis

8.6.1.1 Ellenőrzés az AB1 adatbázis adatai alapján

A mérethipotézis teljesülésére utalt már a 8.4.1.1. pontban a valós értékelés gyakoriságának mérettel párhuzamos növekedése. A hipotézis vizsgálatához elsőként – gyakorlatilag az ott bemutatottakhoz a másik irányból közelítve – összehasonlítottam az értékelési tartalékkal rendelkező (valós értékelést alkalmazó) gazdálkodók mérlegfőösszeg, valamint árbevétel szerinti kategorizálását a teljes sokaság – 8.2. pontban bemutatott – megoszlásával. A kapott adatokat a következő táblázatok szemléltetik az egyes kategóriákba sorolt gazdálkodók megoszlása szerint, valamint halmozottan.

²²² Természetesen a küszöbértékről magáról nem mond semmit.

Mérlegfőösszeg sávok (MFt)	Gazdálkodók megoszlása (%)					
	Teljes adatbázis (N=379 673)		Valós értékelést NEM választók (N=374 862)		Valós értékelést választók (N=4811)	
0 – 10	59,4	59,4	60,0	60,0	7,0	7,0
10 – 50	23,1	82,5	23,2	83,2	14,4	21,4
50 – 100	6,4	88,9	6,3	89,5	11,8	33,2
100 – 250	5,3	94,2	5,2	94,7	18,0	51,2
250 – 500	2,4	96,6	2,3	97,0	14,2	65,4
500 – 2 500	2,5	99,1	2,2	99,2	23,4	88,8
2 500 – 12 500	0,7	99,8	0,6	99,8	9,0	97,8
12 500 –	0,2	100	0,2	100	2,2	100

44. táblázat: A mérlegfőösszeg-kategóriák a valós értékelést választó és nem választó gazdálkodóknál.

Árbevétel sávok (MFt)	Gazdálkodók megoszlása (%)					
	Teljes adatbázis (N=379 673)		Valós értékelést NEM választók (N=374 862)		Valós értékelést választók (N=4811)	
Nem jelentett árbevételt	17,6	17,6	17,6	17,6	7,3	7,3
0 – 10	40,8	58,4	40,8	58,4	18,9	26,2
10 – 50	23,4	81,8	23,4	81,8	20,6	46,8
50 – 100	6,7	88,5	6,7	88,5	10,5	57,3
100 – 250	5,8	94,3	5,8	94,3	14,7	72,0
250 – 500	2,6	96,9	2,6	96,9	9,7	81,7
500 – 2 500	2,4	99,3	2,4	99,3	13,8	95,5
2 500 – 12 500	0,6	99,9	0,6	99,9	3,7	99,2
12 500 –	0,1	100	0,1	100	0,8	100

45. táblázat: Az árbevétel-kategóriák a valós értékelést választó és nem választó gazdálkodóknál.

A táblázatokból látható, hogy *mind mérlegfőösszeg, mind árbevétel alapján szignifikánsan magasabb arányban figyelhetők meg nagyobb gazdálkodók a valós értékelést választók között, mint az adatbázisban szereplő valamennyi gazdálkodó esetében, illetve a valós értékelést nem választók körében.*

A valós értékelést választók közel fele tartozik az 5-ös vagy annál magasabb mérlegfőösszeg-kategóriába (250 millió Ft feletti mérlegfőösszegű gazdálkodók), míg ez az arány a valós értékelést nem választók körében 5% körüli. Az árbevétel alapján a 100 millió forint feletti gazdálkodók aránya (4-es kategória és afölött) több mint 40%, amely arány a valós értékelést nem választók körében 12% körüli.

A mérlegfőösszeg ugyanakkor nem független a valós értékeléstől, így ennek alapján a kapcsolat irányára nem lehet következtetni (csak azért magasabb a mérlegfőösszeg, mert valós értékelést alkalmaztak, vagy a valós értéket választók eleve nagyobbak). Ennek a hatásnak a kiszűrése érdekében elvégeztem a kategorizálást az értékelési tartalékkal (ÉT) – ártértékelés értékével – csökkentett mérlegfőösszegre is.

Mérlegfőösszeg sávok ÉT nélkül (Mft)	Gazdálkodók megoszlása (%)					
	Teljes adatbázis (N=379 673)		Valós értékelést NEM választók (N=374 862)		Valós értékelést választók (N=4 811)	
0 – 10	59,4	59,4	60,0	60,0	12,4	12,4
10 – 50	23,1	82,5	23,2	83,2	19,1	31,5
50 – 100	6,4	88,9	6,3	89,5	12,6	44,1
100 – 250	5,3	94,2	5,2	94,7	16,5	60,6
250 – 500	2,4	96,6	2,3	97,0	11,9	72,5
500 – 2 500	2,5	99,1	2,2	99,2	18,9	91,4
2 500 – 12 500	0,7	99,8	0,6	99,8	7	98,4
12 500 –	0,2	100	0,2	100	1,6	100

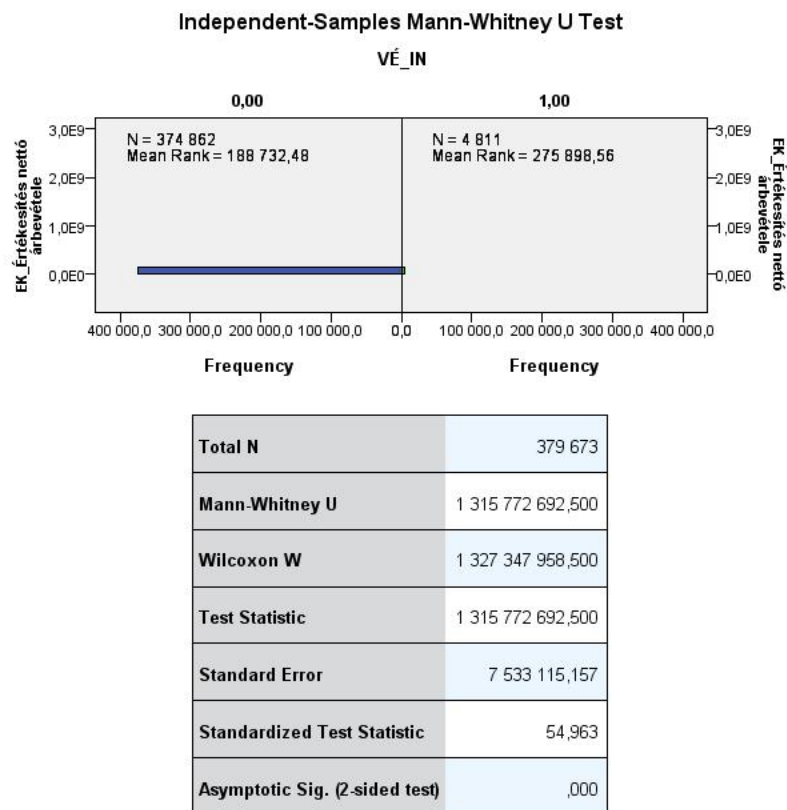
46. táblázat: A mérlegfőösszeg-kategóriák a valós értékelést választó és nem választó gazdálkodóknál.

Látható, hogy bár természetesen a valós értékelést választók valamennyivel alacsonyabb kategóriákba kerültek, a különbség még mindig szignifikáns: *majdnem 40%-a a valós értékelést választó gazdálkodóknak 250 millió forint feletti – bekerülési értéken számított – mérlegfőösszeggel rendelkezik, míg ugyanez az arány a valós értékelést választók esetében továbbra is csak 5% körüli* (esetükben az értékelési tartalék kiszűrése természetesen semmilyen hatással nem járt).

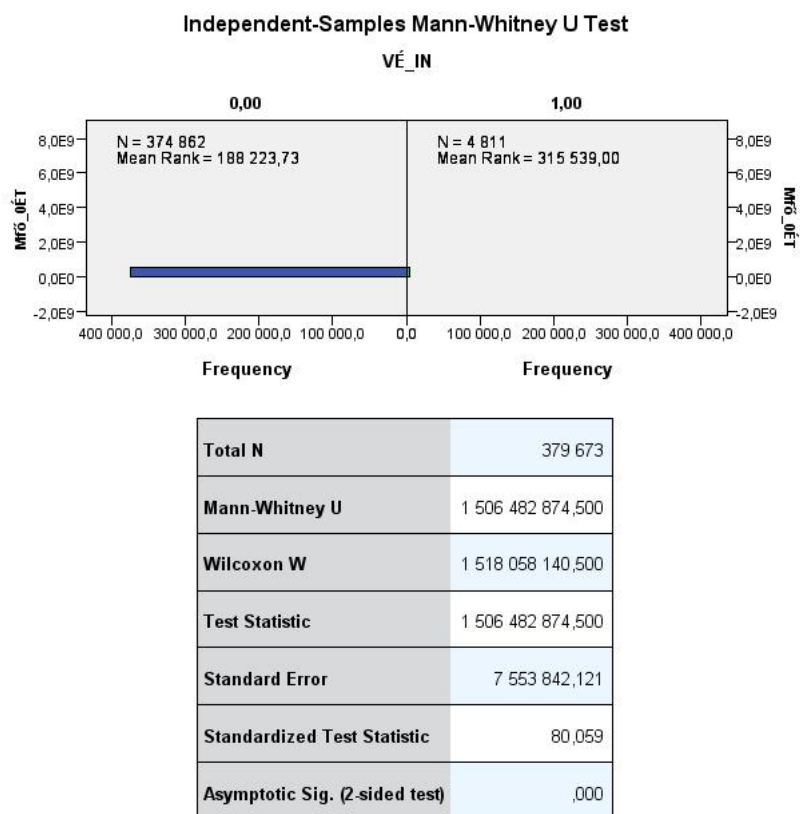
A két alminta egyezőségének vizsgálatánál, mivel sem az árbevétel, sem az értékelési tartalékkal korrigált mérlegfőösszeg eloszlása nem volt normális,²²³ Mann-Whitney próbát alkalmaztam. Az eredmények alapján a minták szignifikánsan különböznek egymástól. Az 5%-os szignifikancia szint melletti eredményeket a következő ábrák szemléltetik (a 0-val jelzett csoport a valós értékelést nem választók, az 1-gyel jelzett a valós értékelést választók).

A Mann-Whitney próba ellenőrzésére futatott két független mintás Kolmogorov-Smirnov tesztek szintén az eloszlások különbözőségét jelezték, a teszteredményeket a VIII. melléklet 2. pontjában csatoltam.

²²³ A normalitásvizsgálat eredményeit a VIII. melléklet 1. pontjában csatoltam.

7. ábra: Az árbevétel Mann-Whitney próbájának eredményei.

8. ábra: A mérlegfőösszeg Mann-Whitney próbájának eredményei.

Az átlagos rangok alapján látható, hogy a valós értékelést választók esetében mind az árbevétel, mind a mérlegfőösszeg szignifikánsan magasabb. Szintén ezt erősíti meg a két csoport deciliseinek összehasonlítása.

	Mérlegfőösszeg		Árbevétel	
	Valós értékelés		Valós értékelés	
	NEM	IGEN	NEM	IGEN
D1	375	7 080	0	619
D2	845	22 660	120	5 098
D3	1 875	45 926	1 215	13 263
D4	3 367	81 818	3 012	30 548
D5	5 749	135 794	5 725	62 510
D6	9 980	240 605	10 680	118 588
D7	18 141	433 479	19 590	217 375
D8	37 429	838 059	40 810	439 413
D9	105 547	2 061 375	115 035	1 127 258

47. táblázat: A mérlegfőösszeg és az árbevétel nagyságrendi eltérése a valós értékelés választásának függvényében.

A táblázatból látható, hogy a valós értékelést választók mindkét változó szerinti decilisei szignifikánsan magasabbak a valós értékelést nem választó gazdálkodók almintájában megfigyelt értékeknél.

8.6.1.2 Az AB2 adatbázis alapján levonható következtetések

A könyvvizsgálói felmérés valós értékelést alkalmazó vállalkozások méretére vonatkozó kérdéseinek feldolgozásához szintén a 8.2. pontban bemutatott pontszámok hozzárendelését választottam, ugyanakkor ennél a kérdéscsoportnál súlyozva a könyvvizsgálatokon belül a vállalkozások arányával.

Bár a vállalkozási ügyfeleken belül rendelkezésre állt az árbevétel-kategóriák szerinti megoszlás, mivel a mintában meglehetősen felül voltak reprezentálva az alacsonyabb árbevételű vállalkozások, így a pontszámok súlyozásánál ezt figyelmen kívül hagytam. Ez azonban véleményem szerint nem jelenti az információ figyelmen kívül hagyását, hiszen a válaszadókat eleve befolyásolta az a tény, hogy milyen árbevételű vállalkozásokat könyvvizsgáltak, így a valós értékelés gyakoriságára vonatkozó kérdésekre adott válaszokban ez a hatás tükröződik. Az eredmények értékelésénél ugyanakkor a minta ferdeségét nem lehet figyelmen kívül hagyni.

A kapcsolódó kérdések megválaszolására csak azokat a könyvvizsgálókat kértem, akik a 2011-es évre vonatkozó könyvvizsgálatuk során találkoztak valós értékeléssel. Ez 49 könyvvizsgálót, illetve 976 db könyvvizsgálatot jelentett. A kérdésfeltevésnél különválasztottam az értékhelyesbítés (ÉH) és a pénzügyi instrumentumok valós értékelésének (VÉ) témakörét, valamint az AB1 adatbázistól eltérő kategorizálást alkalmaztam. Mivel a könyvvizsgálók jellemzően 100 millió forint árbevétel feletti vállalkozásokkal kerülnek kapcsolatba, illetve a 2 milliárd forint feletti árbevételű vállalkozások aránya igen kicsi, így a sávhatárokat ennek megfelelően alakítottam ki, a mérlegfőösszegnél az árbevétel sávhatárainak felét alapul véve. A kapott eredményeket a következő táblázatokban foglalom össze.

<i>Mérlegfőösszeg-kategóriák</i>	Pontszám összesen		Súlyozott pontszám összesen	
	ÉH	VÉ	ÉH	VÉ
100 millió forint alatt	35	8	480	124
100 – 250 millió forint	27	17	407	206
250 – 500 millió forint	36	19	829	482
500 – 1 000 millió forint	31	22	615	489
1 000 millió forint felett	24	13	506	407

48. táblázat: A valós érték gyakorisága a mérlegfőösszeg függvényében az AB2 adatbázis alapján.

<i>Árbevétel-kategóriák</i>	Pontszám összesen		Súlyozott pontszám összesen	
	ÉH	VÉ	ÉH	VÉ
200 millió forint alatt	13	11	233	129
200 – 500 millió forint	26	11	251	141
500 – 1 000 millió forint	40	21	741	331
1 000 – 2 000 millió forint	31	20	557	296
2 000 millió forint felett	39	13	697	256

49. táblázat: A valós érték gyakorisága az árbevétel függvényében az AB2 adatbázis alapján.

A vizsgálat eredményeiből látható, hogy a magasabb mérlegfőösszeg- és árbevétel kategóriák szignifikánsan magasabb pontszámot kaptak, jóllehet a trend nem lineáris, ez azonban valószínűleg kapcsolatban van a minta említett ferdeségével.

Hasonló eredményre vezetett a *Friedman teszt* is, a súlyozatlan esetekben különösen jól kirajzolódott a minta ferdeségének torzító hatása. (Részletes eredmények: VIII. melléklet 3. pont).

A fentiek alapján a H4/a) részhipotézist elfogadom.

8.6.2 H4/b) részhipotézis

8.6.2.1 Ellenőrzés az AB1 adatbázis adatai alapján

A részhipotézis ellenőrzésének első lépéseként kategóriákba soroltam a gazdálkodókat két *eladósodottsági mutató*: a mérlegfőösszeghez, valamint a jegyzett tőkéhez viszonyított, *értékelési tartalék nélkül számított* saját tőke arányuk alapján.²²⁴ A mérlegfőösszeghez viszonyítva 4+1 kategóriát képeztem, rendre: negatív, 0-25%, 26-50%, 51-75%, 75% felett, míg a jegyzett tőkéhez viszonyítva – a Gt-ben található határértékek mentén – 3+1 kategóriát: negatív, 0-50%, 51-66%, 66% felett.

A kategóriák közül egyértelműen problémás tőkehelyzetű cégeknek az 50%-os jegyzett tőke arányt el nem érő cégek tekinthetők (első 2 kategória), míg egyértelműen problémamentesnek a 66% feletti aránnyal rendelkezők (4. kategória). Mivel az adatbázis cégformára vonatkozó adatokat nem tartalmaz, így a 3. kategória nem egyértelmű (korlátolt felelősségű társaságok esetében problémamentes, részvénytársaságok esetében problémás).

A kapott eredményeket – összehasonlítva a valós értékelést választó, és a valós értékelést nem választó gazdálkodókat –, az egyes kategóriákban szereplő gazdálkodók arányát, illetve a halmozott arányt a következő táblázatok szemléltetik.

Gazdálkodók megoszlása (%)	Saját tőke (ÉT nélkül)/Mérlegfőösszeg (ÉT nélkül)			
	Valós értékelés			
	NEM N = 374 857	IGEN N = 4 811		
Negatív	23,7	23,7	32,8	32,8
0% – 25%	17,0	40,7	22,7	55,5
26% – 50%	14,3	55,0	18,1	73,6
51% – 75%	15,6	70,6	13,5	87,1
76% –	29,4	100	12,9	100

50. táblázat: Saját tőke – mérlegfőösszeg arány a valós értékelés választásának függvényében.

²²⁴ A jegyzett-tőke-arányos mutatók képzésekor – a jegyzett tőke 0 értéke miatt – néhány megfigyelést ki kellett zárni (összesen 12-t, ebből 7 valós értékelést választó, 5 nem).

Gazdálkodók megoszlása (%)	Saját tőke (ÉT nélkül)/Jegyzett tőke			
	Valós értékelés			
	NEM N = 374 857		IGEN N = 4 804	
Negatív	23,6	23,6	33,1	33,1
0% – 50%	6,7	30,3	6,0	39,1
51% – 66%	2,6	32,9	2,2	41,3
67% –	67,1	100	58,7	100

51. táblázat: Saját tőke – jegyzett tőke arány a valós értékelés választásának függvényében.

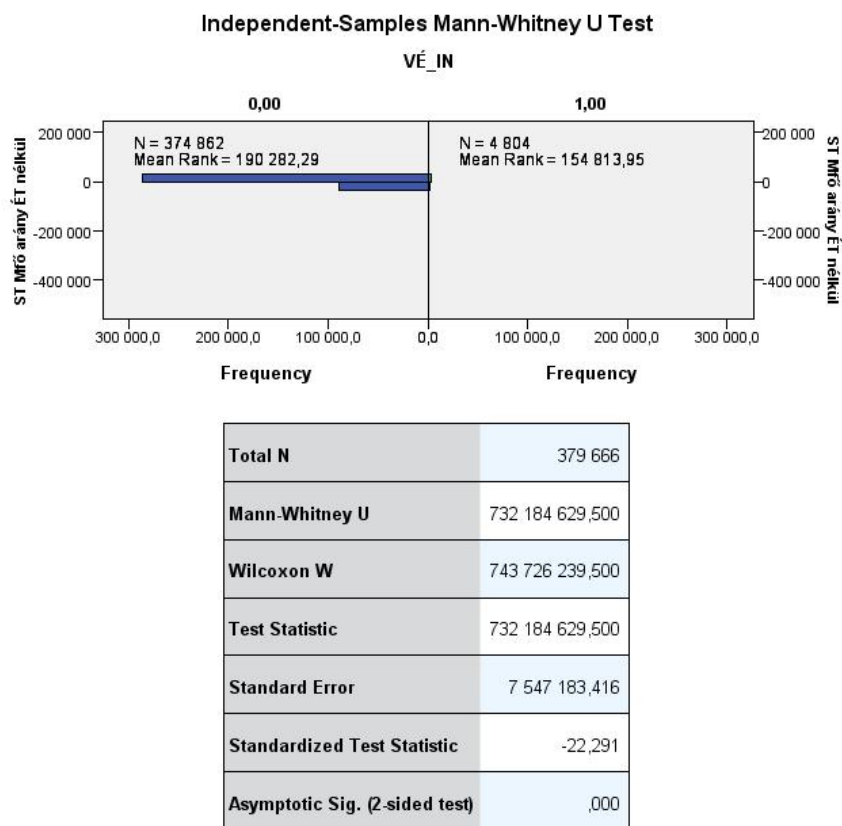
A táblázatokból látható, hogy a valós értékelést választó cégek nagyobb arányban rendelkeznek alacsonyabb saját tőke aránnyal (magasabb eladósodottsági mutatókkal), mint a valós értékelést nem választók: az 50% alatti, tehát a – tágran értelmezett – kötelezettségek állományát el nem érő gazdálkodók aránya kb. 20%-kal magasabb. Ugyanakkor az is látszik, hogy a Gt-szerinti kategóriák mentén kevésbé válnak el a cégek, bár a különbség az egyértelműen nem megfelelőnek tekinthető, 50%-ot meg nem haladó saját tőke-jegyzett tőke aránnyal rendelkező gazdálkodók csoportjában majdnem 9% (23,6% vs. 33,1%).²²⁵

A jegyzett tőke arányt bemutató táblázatokból azonban látszik az is, hogy a tőkekövetelmény változó gyakorlatilag bináris: a középső két kategória rendkívül csekély súlyt képvisel, ami alapján azt lehet mondani, hogy valaki vagy megfelel a tőkekövetelménynek, vagy nem. Ennek oka az is, hogy a tőkekövetelmények viszonylag puhák: a jegyzett tőke lényegében a törvényben előírt – nem kifejezetten magas – minimumig leszállítható, ennek következtében a pozitív saját tőke viszonylag könnyen teljesíti a követelményeket – legalábbis egy nagyobb cég esetében. (Az alacsonyabb méretkategóriákban némiképp szélesebb, de 15%-osnál nagyobb súly egyetlen sávban sem képvisel a középső két kategória.) A részletes adatok a VIII. melléklet 4. pontjában találhatóak.

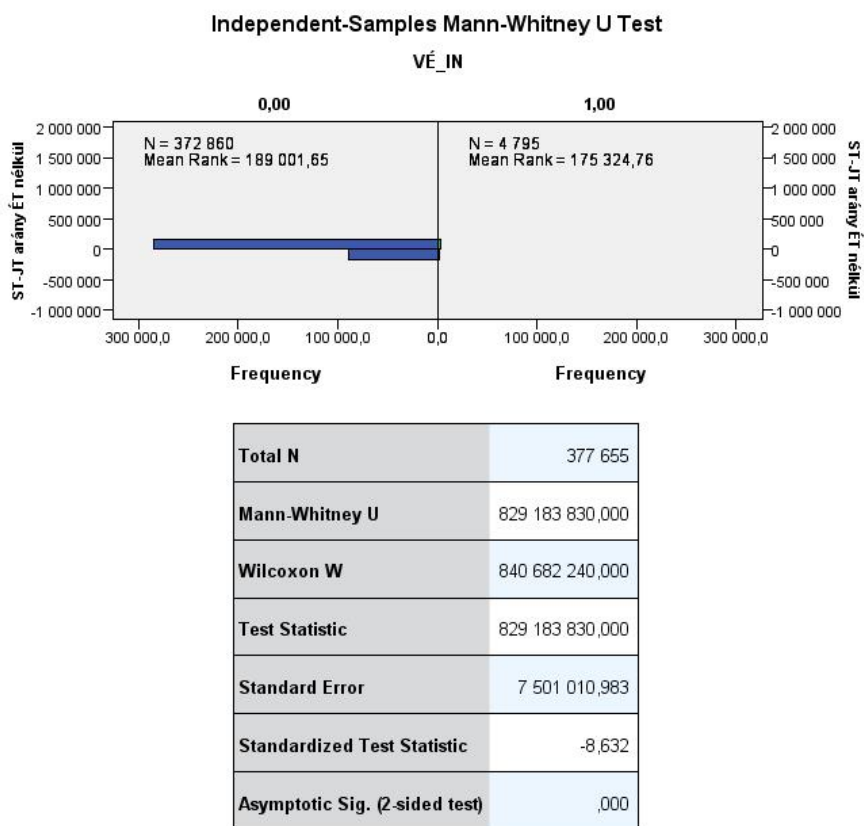
Az előzőekből az is következik, hogy a tőkekövetelményeknek való megfelelést mint motivációt leválasztani az általános tőkehelyzet változójáról igen nehéz.

A minták különbözőségét vizsgálva (a normalitás ezen változók esetében sem áll fent – lásd VIII. melléklet 5. pont) a Mann-Whitney próbák alapján egyik változó mentén sem azonos a két minta. A rangszámok alapján az is látszik, hogy a valós értékelést választók esetében a mutatók értékei alacsonyabbak. A tesztek eredményeit a következő ábrák foglalják össze (5%-os szignifikanciaszint mellett). Egyező eredményt adott a Kolmogorov-Smirnov próba is, amelynek statisztikáit a VIII. melléklet 6 pontjában csatoltam.

²²⁵ A kategóriák számának növelésével pontosabb képet lehetne kapni, ugyanakkor a hipotézis ellenőrzésének szempontjából ez kevésbé releváns.

9. ábra: A saját tőke – mérlegfőösszeg arány Mann-Whitney próbájának eredményei

10. ábra: A saját tőke – jegyzett tőke arány Mann-Whitney próbájának eredményei

Az elvégzett tesztek alapján tehát elmondható, hogy a valós értékelést választó cégek – értékelési tartalék nélkül számított – mutatói szignifikánsan alatta maradnak a valós értékelést nem választó cégek mutatóinak, ugyanakkor az, hogy a tőkehelyzet befolyásolja-e a valós értékelés választását, további vizsgálatokat igényel.

Az oksági kapcsolat vizsgálatához összehasonlítottam a valós értékelést választó cégek értékelési tartalékkal és értékelési tartalék nélkül számított eladósodottsági mutatóit.

Gazdálkodók megoszlása (%)	Saját tőke /Mérlegfőösszeg			
	Valós értékelést választó gazdálkodók			
	ÉT nélkül		ÉT-kal együtt	
Negatív	32,8	32,8	6,9	6,9
0% – 25%	22,7	55,5	23,4	30,3
26% – 50%	18,1	73,6	23,1	53,4
51% – 75%	13,5	87,1	24,2	77,6
76% –	12,9	100	22,4	100

52. táblázat: Saját tőke – mérlegfőösszeg arány változása a valós értékelés hatására (N=4 811).

Gazdálkodók megoszlása (%)	Saját tőke /Jegyzett tőke			
	Valós értékelést választó gazdálkodók			
	ÉT nélkül		ÉT-kal együtt	
Negatív	33,1	33,1	6,9	6,9
0% – 50%	6,0	39,1	3,3	10,2
51% – 66%	2,2	41,3	1,5	11,7
67% –	58,7	100	88,3	100

53. táblázat: Saját tőke – jegyzett tőke arány változása a valós értékelés hatására (N=4 804).

A változást a jegyzett-tőke-arányos mutatók kategóriái különösen jól szemléltetik: az egyértelműen problémamentes kategóriába (66% feletti arány) sorolt gazdálkodók száma közel 30%p-tal nőtt. A negatív saját tőkével rendelkező cégek arányának több mint 25%p-os csökkenése szintén mindkét változó szerint egyértelműen szignifikáns, de a mérlegfőösszeg-arányos mutató esetében is jelentős – 20%p-os – csökkenés figyelhető meg az első 3 kategória (saját tőkét meghaladó kötelezettségek) összesített arányai esetében.

Itt is figyelembe kell venni ugyanakkor azt a tényt, hogy a középső sávok gyakorlatilag eltűnnek, lényegében csak megfelelésről vagy meg nem felelésről beszélhetünk.

A *jegyzett-tőke-arányos mutatók* esetében a valós értékelés nélkül egyértelműen problémás kategóriákban szereplő gazdálkodók (összesen 1875 db, 39,1%) több mint 80%-a (1507 db) az átértékelés következtében kategóriát ugrott, 74,3%-uk pedig kikerült a Gt-nek meg nem felelő kategóriákból (problémás cég csak 482 db maradt). A kapcsolódó kereszttáblákat a VIII. melléklet 7. pontjában csatoltam.

Ahhoz, hogy a *tőkehelyzet és a valós értékelés választása közötti kapcsolatot* feltárjam, a valós értékelést nem választó gazdálkodókból egy olyan mintát választottam ki, ami az eddig ellenőrzött hipotézisek alapján rendelkezik a valós értékeléshez szükséges jellemzőkkel. A minta kiválasztásánál tehát szűrőfeltételként az alábbiakat alkalmaztam:

- 1) Nem választott valós értékelést.
- 2) Nagyméretű gazdálkodó (4-es vagy afeletti mérlegfőösszeg és árbevétel kategória).
- 3) A tárgyi eszközök mérlegben képviselt aránya 30% feletti (bekerülési értéken számítva).
- 4) A tárgyi eszközök összesített bruttó értékén belül az ingatlanok súlya legalább 60%.

A mintába összesen 4073 db gazdálkodó került be, a minta – szűrőfeltételek szerinti – leíró statisztikáit a VIII. melléklet 8. pontjaként csatoltam.

A valós értékelést választók *értékelési tartalék nélküli*, valamint a minta eladósodottsági mutatóit a következő táblázatokban hasonlítom össze.

Gazdálkodók megoszlása (%)	Saját tőke (ÉT nélkül)/Mérlegfőösszeg (ÉT nélkül)			
	Valós értékelést választók		Képzett minta	
Negatív	32,8	32,8	6,2	6,2
0% – 25%	22,7	55,5	24,7	30,9
26% – 50%	18,1	73,6	24,2	55,1
51% – 75%	13,5	87,1	27,8	82,9
76% –	12,9	100	17,1	100

54. táblázat: Saját tőke – mérlegfőösszeg arány a valós értékelés választásának függvényében (N=4811, illetve 4 073).

Gazdálkodók megoszlása (%)	Saját tőke (ÉT nélkül)/Jegyzett tőke			
	Valós értékelést választók		Képzett minta	
Negatív	33,1	33,1	6,2	6,2
0% – 50%	6,0	39,1	1,8	8,0
51% – 66%	2,2	41,3	0,9	8,9
67% –	58,7	100	91,1	100

55. táblázat: Saját tőke – jegyzett tőke arány a valós értékelés választásának függvényében (N=4 804, illetve 4 073).

A képzett minta alapján egyértelmű kép rajzolódik ki: a valós értékelést nem választó, de jellemzőik alapján potenciálisan alkalmazni tudó gazdálkodók és a valós értékelést választó gazdálkodók tőkehelyzete szignifikánsak különböző: a valós értékelést választók között jóval magasabb arányban találhatók a tőkekövetelményeket – valós értékelés alkalmazása nélkül – megsértő gazdálkodók.

A minta kapcsán azonban egy korlátozó tényezőt nem lehet figyelmen kívül hagyni: a mintában szereplő gazdálkodók eszközeinek valós értékéről nincs információ. A valós értékelés választásának hiánya mögött meghúzódhat az a tény is, hogy a valós érték nem különbözött a bekerülési értéktől az adott, egyedi eszköz esetében. A minta kialakításakor az ingatlanokkal rendelkező gazdálkodókat választottam ki, mivel feltételeztem, hogy az ingatlanoknál – legalábbis statisztikailag – hasonló trendek képződnek le a nominális értékben az egész sokaság esetében. Ennek a feltételnek a fennállását az adatbázis alapján nem tudom bizonyítani, így az eredményeket csak ezzel a megszorítással lehet értelmezni.

Az AB1 adatbázis alapján el lehet mondani, hogy a valós értékelést választó gazdálkodók jelentős részének tőkehelyzete az átlagosnál rosszabb. A valós értékelés hatására bekövetkező mutatóérték-javulás, valamint a képzett minta alapján az is látható, hogy a tőkehelyzet rendezése szerepet játszik. Ugyanakkor arra nem lehet választ kapni, hogy a tőkekövetelményeknek való megfelelés, vagy más ok – például hitelképesség javítása – áll ennek hátterében. Azt sem lehet azonban figyelmen kívül hagyni, hogy a valós értékelést választók 58,7%-a eleve megfelel a tőkekövetelményeknek – lásd 55. táblázat –, ami egyéb motivációk létezését valószínűsíti.

Szintén ezt az eredményt kaptam, amikor saját tőke – jegyzett tőke arány mint kategorikus magyarázóváltozó segítségével a valós értékelést választókat, valamint a képzett mintában szereplő, valós értékelést nem választó gazdálkodókat bináris logisztikus regressziós modellel próbáltam szétválasztani.

A modell klasszifikációs ereje ugyan 64% körüli, azonban a képzett minta elemeit 91%-os, míg a valós értékelést választókat jóval kisebb, 41%-os aránnyal sorolja be helyesen: gyakorlatilag az egyértelműen problémamentes saját tőkéjű gazdálkodók esetén nem jelez valós értékelést, míg a egyéb esetekben igen. (A modell részleteit a VIII. melléklet 9. pontjában csatoltam.)

8.6.2.2 Az AB2 adatbázis alapján levonható következtetések

A könyvvizsgálói felmérésben szintén rákérdeztem a valós értékelés választása mögött meghúzódó okokra. A kapott válaszok – korábbiakhoz hasonló módon számított – súlyozatlan és súlyozott pontszámait a következő táblázat szemlélteti (a valós értékeléssel találkozó 49 könyvvizsgáló 976 könyvvizsgálata alapján).

<i>Miért választották a valós értékelést?</i>	Pontszám összesen	Súlyozott pontszám összesen
A cég saját tőke helyzete a Gt-ben előírt határérték alatt maradt volna	80	1 513
A tulajdonosok elvárása volt a vagyon meghatározása érdekében	81	1 302
Az eredmény javítása érdekében történt	26	304
A vállalkozás vállalatcsoport tagja, és a csoport alkalmazza azt	20	460
Más szabályrendszer (pl. IFRS) szerint is készít beszámolót, ahol alkalmazza	7	315
Hitelképesség vizsgálata kapcsán a hitelező előírta	57	1 410
Adózási előnyök kihasználása érdekében	22	205

56. táblázat: A valós értékelés választásának okaihoz rendelt pontszámok.

A táblázatból látható, hogy a három leggyakoribb ok a saját tőke rendezése, a hitelképesség javítása (e kettő hatása tükröződik az eladósodottsági mutatókban), valamint – szinte ezekkel azonos gyakorisággal – a tulajdonosi elvárás.

A tulajdonosi elvárást az előző pontban vizsgált mutatószámok nem tudták tükrözni, ez lehet tehát az egyik magyarázata a valós értékelés választásának megfelelő tőkehelyzetű cégek esetében. Az adatbázisból arra nem lehet választ kapni, hogy ha több ok is szerepet játszott, ezek milyen csoportokban jelentek meg, mivel nem gazdálkodónként, hanem könyvvizsgálónként történt a felvétel.

A Friedman teszt alapján szintén a tulajdonosi elvárás, valamint a tőkehelyzet változói kaptak nagyobb rangszámot, a súlyozott adatok alapján bár a tőkehelyzet és a tulajdonosi elvárás mediánja megegyezik, jóllehet egyik medián sem magas (1 vagy 2). A részletes adatok a VIII. melléklet 10. pontja tartalmazza.

A válaszadóknak lehetőségük volt a fentiekén túl további okokat is megjelölni. A kapott válaszok az alábbiak voltak:

- Hitelképesség vizsgálata kapcsán, de a hitelező nem írta elő, a vállalkozás döntése volt.
- A pénzintézet tőke megfelelési mutatójának Hpt.²²⁶ által szabályozott határérték elérése miatt.
- Szavatoló tőke előírások miatt a pénzügyi intézményeknél.
- Köztestület esetében a tagok és az érintettek elvárása a vagyon, illetve a tőke megőrzésére.

A válaszok gyakorlatilag a korábbi kategóriák pontosítását adták, a Gt-szerinti tőkekövetelmények mellett felhívták a figyelmet a pénzügyi intézményekre vonatkozó tőkeelőírások szerepére, valamint a tulajdonosi elvárások egy-egy részletére világítottak rá.

Az AB2 adatbázis jelentősége talán ezen a ponton a legnagyobb: a valós értékelés motivációi azok az információk, amelyekkel egy könyvvizsgáló rendelkezhet, azonban a számokból csak közvetetten és korlátozottan olvashatók ki, ugyanakkor az alacsony pontszámok a fentiekben fel nem sorolt okok létezését valószínűsítik.

A fentiek alapján a H4/b) részhipotézist elfogadom, azzal a megkötéssel, hogy a tőkehelyzeten belül a jogszabályi tőkekövetelményeknek való megfelelés hatását nem lehetett egyértelműen leválasztani.

8.6.3 H4/c) részhipotézis

A duális beszámolás részhipotézisének ellenőrzése érdekében kialakított adatbázis adatai meglehetősen szélsőséges képet festenek. (A részletes adatok a V. mellékletben találhatóak.)

A pénzügyi instrumentumok IFRS-ek szerint kötelező valós értékelését a vizsgált cégek közül mindössze 3 választotta a magyar szabályok szerint készült beszámolójában, ami 9,68%-os arányt jelent, 1 cég azonban – élve az Szt-ben biztosított lehetőséggel – az értékesíthető pénzügyi eszközök esetében nem választotta a valós értéket.

Választható valós értékeléssel az IFRS-ek szerint készült pénzügyi kimutatásokban 5 cégnél (16,13%) találkoztam, ezek valamennyi esetben a tárgyi eszközök, ezen belül egy cég kivételével kizárólag a befektetési célú ingatlanok ártértékelését jelentették. (Egy cég az IAS 16 alá tartozó tárgyi eszközeit is ártértékelte, míg egy további cég, bár rendelkezett befektetési célú ingatlanokkal, ezekre a bekerülési érték modelljét választotta.) Az IFRS-ek szerint valós értékelést választó 5 cég közül azonban 3 nem alkalmazta a magyar szabályok szerinti érték helyettesítést, tehát összességében az alkalmazók aránya 6,45%.

²²⁶ 1996. évi CXII. törvény a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról

Ez az arány némiképp magasabb, mint az egész sokaságban megfigyelt (1,3%), azonban a százalékban mért adatok értelmezésénél figyelembe kell venni az alábbiakat:

- A tőzsdei cégek mintája kicsi, így egy cég is nagy százalékos változást okoz.
- Az AB1 adatbázis alapján az eredménnyel szembeni valós értékelést nem lehetett vizsgálni, bár ez véleményem szerint nem jelent szignifikáns különbséget.
- A tőzsdei cégek egyértelműen a nagyobb méretű gazdálkodók közé, a mérlegfőösszeg és árbevétel szerinti kategóriákban 6-os vagy afeletti kategóriába tartoznak (500 millió forint feletti mérlegfőösszeg, illetve árbevétel), ebben a méretségben pedig – ahogy a 8.4.1.1. pontban bemutattam – a valós értékelés gyakorisága nagyobb az átlagnál (az árbevétel szerint 7-8%, mérlegfőösszeg szerint 10-13% közötti – lásd 14. táblázat).

2011-ben a minimális árbevétel a vizsgált cégeknél 521 millió forint, a minimális mérlegfőösszeg 758 millió forint, míg az átlagos árbevétel 278 milliárd forint, az átlagos mérlegfőösszeg 611 milliárd forint – jöllehet ezek az adatok meglehetősen szóródnak.

Az AB2 adatbázis valós értékelés választásával kapcsolatban a más szabályrendszer szerinti beszámolás, illetve a csoportszintű alkalmazás mint ok 56. táblázatban szereplő pontszáma igen alacsony volt. A kitöltők közül mindössze 2 fő (153 könyvvizsgálatot reprezentálva) jelölte meg a duális beszámolást, míg a csoportpolitika hatása 6 fő (315 könyvvizsgálat) esetében figyelhető meg (jöllehet, a vállalatcsoport léte önmagában még nem jelent duális beszámolást). Ez szintén a hipotézisben megfogalmazottak fennállására utal.

A duális beszámolással érintett gazdálkodók körének egy becslését adhatja a *külföldi többségi befolyás alatt álló gazdálkodók köre* (külföldiek által tulajdonolt jegyzett tőke aránya 50% feletti). Az AB1 adatbázisból kiszűrve ezt a gazdálkodói kört, a teljes sokaságnál valamivel nagyobb, 3,2%-os valós értékelési arányt kaptam.

Bár az értékelési tartalék nagyságán alapuló függetlenségi tesztek közül a Mann-Whitney teszt is az alminták elkülönülését jelezte, a rangszámok nem különböztek jelentősen, illetve nem választható le az esetleges nagyságrendi hatás, mivel a külföldi többségi tulajdonú gazdálkodók nagyobb arányban tartoznak a magasabb méretkategóriákba. Ezt erősítette meg a Kolmogorov-Smirnov teszt, amelyik az alminták egyezését mutatta. Így a teljes sokasági aránytól való eltérés nem tekinthető a duális beszámolás szempontjából szignifikánsnak. (A részletes adatokat a VIII. melléklet 11. pontjában csatoltam.)

A fentiek alapján a H4/c) részhipotézist a vizsgált minta alapján elfogadom, ugyanakkor nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a sokaság egyéb csoportokba sorolható tagjairól nem állt rendelkezésre információ.

8.7 A H5 hipotézis ellenőrzése

H5: A magyar szabályozási környezetben végrehajtott valós érték mérések többségében modellalapú mérések.

A hipotézis ellenőrzéséhez elsőként az AB2 adatbázis már ismertetett átskálázását (1-6 → 0-5), valamint a könyvvizsgálatok számával való súlyozását végeztem el. A könyvvizsgálói felmérés valós érték mérésének módszereire vonatkozó kérdéseire adott válaszokhoz rendelt súlyozatlan és súlyozott pontszámokat a valós értékeléssel találkozó 49 könyvvizsgáló 976 könyvvizsgálata alapján következő táblázatban foglalom össze.

<i>A valós érték mérésének módszerei</i>	Pontszám összesen	Súlyozott pontszám összesen
Az adott vagyonelem jegyzett piaci ára alapján határozták meg	104	1 889
Hasonló vagyonelemek jegyzett piaci árai alapján határozták meg	86	1 473
A vagyonelem által termelt bevételből kiinduló modellel határozták meg	11	245
A vagyonelem pótlási költségéből kiinduló modellel határozták meg	26	462
A fent említett módszerek kombinálásával határozták meg	50	910

57. táblázat: A valós érték mérésének módszerei a magyar gyakorlatban.

A táblázatban láthatóakkal azonos eredményre vezetett a *Friedman teszt* is, mind a súlyozott, mind a súlyozatlan esetben a jegyzett piaci árak és az összehasonlító árak domináltak, bár a súlyozott esetben mediánjuk megegyezett. A *Wilcoxon előjeles rangpróbák* esetében az áralapú mérések magasabb gyakorisága szignifikánsan magasabb az egyéb inputokhoz képest, a jegyzett piaci árak és az összehasonlító árak között nem lehet sorrendet felállítani, azonban további következtetéseket a kapcsolt rangok magas száma – a kevésbé gyakori módszereknél 1-est jelöltek a válaszadók jellemzően – nem lehet levonni. (Részletes adatok: IX. melléklet 1. pont.)

Mind a mediánok alacsony volta (maximum 3), mind a fenti táblázatban szereplő alacsony pontszámok a módszerek alacsony gyakoriságára utalnak. Ez annak fényében meglepő, hogy a válaszlehetőségek elvben teljes rendszert alkotnak, lefedik a valós érték mérésének módszereit.

A kapott eredmények annak fényében is kicsit meglepőek, hogy a valós értéken értékelt vagyonelemek körével összevetve meglehetősen magas a jegyzett piaci árak pontszáma. Nevezetesen: a válaszadók legtöbbször ingatlanok valós értékelésével találkoztak (lásd 8.4.2.2. pont), ugyanakkor az adott egyedi ingatlannak szinte kivétel nélkül nincs jegyzett piaci ára. Ebből következően az ingatlanok esetében csak összehasonlító árakról lehet szó, így feltételezésem szerint itt az adott válaszok sokkal inkább erre vonatkoztak.

Azt azonban tanulságként mindenképpen le kell vonni, hogy a kérdőívben pontosítani kellett volna, jobban ki kellett volna emelni az egyes válaszlehetőségek jelentését.

Ennek a feltételezésnek– jegyzett piaci árak jelölése összehasonlító árak helyett – az ellenőrzésére összevetettem az egyes válaszadók által jelölt vagyonelemek körét a megjelölt mérési módszerrel. A könnyebb áttekinthetőség érdekében három kategóriát képeztem:

- nem találkozott az adott vagyonelem valós értékelésével/az adott módszerrel (1-es válaszok),
- ritkán találkozott az adott vagyonelem valós értékelésével/az adott módszerrel (2-es, 3-as válaszok),
- gyakrabban találkozott az adott vagyonelem valós értékelésével/az adott módszerrel (4-es, 5-ös, 6-os válaszok).

Az elemzésnél a vagyonelemek 3. kategóriáinak az értékelési módszerek 1. és 2. kategóriáival képzett metszete volt az érdekes: az adott könyvvizsgálónál gyakoribb vagyonelemeknek értékelési módszereit vizsgáltam. Az egyéb berendezések esetében nem volt olyan könyvvizsgáló, aki gyakrabban találkozott volna az adott vagyonelemmel, így ezt a vizsgálatból kizártam. A kapott eredményeket foglalja össze a következő táblázat.

<i>Vagyonelem/mérési módszer</i>	Immat. javak	Ingatlan	Műszaki gép	Tenyész-állat	Tartós részes.
Jegyzett piaci ár	20%	29%	20%	25%	50%
Összehasonlító ár	20%	29%	20%	25%	50%
Bevételalapú modell	20%	9,7%	20%	25%	–
Költségalapú modell	20%	19,4%	20%	25%	–
Kombinált módszer	20%	12,9%	20%	–	–

58. táblázat: Az egyes vagyonelem kategóriák és a mérési módszerek kapcsolata/1.

<i>Vagyonelem/mérési módszer</i>	Részesedések	Hitelv. mt. értékpapír	Követelés	Származ. ügylet
Jegyzett piaci ár	28,6%	28,6%	40%	25%
Összehasonlító ár	28,6%	28,6%	26,7%	25%
Bevételalapú modell	14,3%	14,3%	6,7%	16,7%
Költségalapú modell	28,6%	28,6%	13,3%	25%
Kombinált módszer	–	–	13,3%	8,3%

59. táblázat: Az egyes vagyonelem kategóriák és a mérési módszerek kapcsolata/2.

A táblázatok tehát azt mutatják, hogy ha egy adott válaszadó gyakrabban találkozott egy adott vagyonelemmel, akkor milyen értékelési módszert jelölt meg.

A táblázatból viszont az nem következik, és az adatok annak feltárására nem is adnak lehetőséget, hogy az egyes vagyonelemeknek melyek voltak a domináns értékelési eljárásai az adott konkrét vagyonelemértékelések esetében. A táblázat tehát csak azt az indirekt hatást tudja szemléltetni, hogy ha egy adott eszközcsoport valós értékelésére gyakrabban került sor, akkor annak az értékelési módszere is jobban tükröződik a kapott válaszokban. A vagyonelemenkénti részletes lekérdezés azonban meghaladta volna a kérdőív kereteit, illetve beillesztése olyan mértékben növelte volna meg a kérdések számát, ami a kitöltési arányt jelentősen rontotta volna.

A H2/b) részhipotézis rávilágított arra, hogy a valós érték legfontosabb szerepet az ingatlanok esetében tölt be (gyakorlatilag az ingatlanok valós értékelése dominálja a valós érték számvitel magyar gyakorlatát), így azt vizsgáltam részletesebben, hogy az ingatlanok értékelése milyen módszertan mentén valósul meg.

A táblázatból látszik, hogy az ingatlanok esetében viszonylag magas – az összehasonlító árakkal azonos gyakorisággal legmagasabb – a jegyzett piaci árak használatának gyakorisága. Ez pedig a korábbi feltételezést erősíti meg, tehát *a jegyzett piaci árakat és az összehasonlító árakat a kapott válaszok alapján nem lehet elkülöníteni.*

Az ingatlanok esetében elvégeztem a *Friedman tesztet* is, megbontva az adatbázist az ingatlanok valós értékelésének gyakorisága alapján. Mind a súlyozott, mind a súlyozatlan esetekben a jegyzett piaci árak mediánja a legmagasabb, mind az 1-es (ritkán találkozott), mind a 2-es (gyakrabban találkozott) csoportban. A *Wilcoxon előjeles rangpróba* – amit a kis elemszám miatt csak a súlyozott változókra végeztem el – mindkét csoportban az áralapú inputok szignifikánsan magasabb gyakoriságát jelzi, a 2-es csoportban azonban a jegyzett piaci árak és az összehasonlító árak közötti sorrend nem állapítható meg csak egy viszonylag magas szignifikanciaszinten. A részletes adatokat a IX. melléklet 2. pontjaként csatoltam.

Az ingatlanok értékelési módszereivel kapcsolatban a *mélyinterjúk* rávilágítottak arra, hogy az értékelési szakértők általában több módszer alapján is elvégzik az értékelést, majd ezek megfelelően súlyozott kombinációja fogja a végső értébecslést jelenteni. Előfordulhat, hogy egy adott értékelési megközelítés nem szerepel (nulla súllyal szerepel) az értékelésben, amennyiben az adott egyedi ingatlan esetében a körülmények az értékelés megbízható elvégzését nem teszik lehetővé. A főbb értékelési megközelítések (összhangban az IFRS 13-mal): az összehasonlító árak módszere, a költség-megközelítés, valamint a jövedelemtőkésítés (bevétele termelő ingatlanok esetében ez a jellemző módszer).

Az összehasonlító árakon (piaci inputokon) alapuló módszerek kapcsán is fontos figyelembe venni azt a tényt, hogy egy adott, egyedi ingatlan esetében számos korrekciós tényező figyelembevétele lehet szükséges, tehát a piaci inputok alapján végzett értébecslést ki kell igazítani. Szintén különböző modellszámítások alapján lehet egy összekapcsolt ingatlan (földterület+épület) részei között megbontani az értéket.

Az összehasonlító árak kiigazításakor például a következő tényezők hatását kell figyelembe venni egy ingatlan kapcsán: műemléki védettség; műszaki állapot; beépíthetőség, övezeti paraméterek; tulajdonviszonyok; az értékelés időpontja, az összehasonlító árak alapjául szolgáló tranzakciók közelsége; méret, alapterület; finanszírozás; értékesítés körülményei; elhelyezkedés, infrastruktúra.

A mélyinterjúk egy további fontos jellemzőre is felhívták a figyelmet: mivel a piaci forgalom igen alacsony (sok esetben elenyésző) a *pénzügyi instrumentumok* esetében is általános módszernek tekinthetők a diszkontált cash flow számítások, illetve a saját tőke értékelésén (modelleken) alapuló módszerek.

Az elvégzett vizsgálatok alapján összességében úgy gondolom, hogy már az összehasonlító árakon alapuló módszer sem egyszerűen a piaci árakból vezeti le az ingatlan értékét, hanem számos kiigazítást, számítást alkalmazva állapítja meg azt, valamint gyakran a másik két – egyértelműen modellalapú – értékelési megközelítéssel kombinálva alkalmazzák, így közelebb áll a modellalapú mérésekhez, mint a piaci-alapúakhoz. A valós érték hierarchia szempontjából ez azt jelenti, hogy a mérések jellemzően 3-as szintűek lesznek.

A fentiek alapján a H5 hipotézist elfogadom, azzal a megkötéssel, hogy az összehasonlító árak mint piaci alapú inputok szerepe jelentős, ugyanakkor általánosságban jellemző ezek egyéb tényezőkkel való kiigazítása, amely az értékelést lényegében modellalapúvá teszi.

9 Összefoglalás és következtetések

Az értekezés vizsgálati fókuszában a valós érték számvitel szerepe, illetve alkalmazása állt. A valós érték számvitel szerepén annak szabályozást, illetve a tényleges számviteli gyakorlatot alakító voltát értettem, míg az alkalmazás az elméleti modell gyakorlati vetülete: mennyire érvényesülnek a valós érték számvitel modelljének alapvető feltételezései a tényleges alkalmazás során.

Az értekezés céljaként egyrészt annak tisztázását jelöltem meg, hogy a valós érték számvitel milyen szerepet tölt be a jelenlegi magyar szabályozásban, illetve a magyar szabályozási környezetben működő gazdálkodó egységek gyakorlatában; másrészt a valós érték számvitel gyakorlati alkalmazásának néhány szempont alapján történő vizsgálatát tűztem ki.

Az értekezés főbb eredményeit ennek megfelelően a szerep és az alkalmazás kérdései köré csoportosítva foglalom össze, valamint a levont következtetések alapján néhány, a szabályozás továbbfejlesztését célzó javaslatot fogalmazok meg.

9.1 A valós érték számvitel szerepe

A magyar szabályozásban expliciten megjelenő, a *pénzügyi instrumentumok körére szűkített valós érték számvitel* kapcsán viszonylag egyértelmű kép rajzolódik ki: a valós érték alternatív értékelési alapként jelenik meg, azonban csak a gazdálkodók elenyésző hányada választja. Valamilyen szinten ez a szabályozásban is tükröződik: a valós értékeléssel kapcsolatos szabályrendszer a számviteli törvény azon kevés részeinek egyike, amelynek szabályai az elmúlt majdnem tíz év során semmit sem változtak, jöllehet a nemzetközi szabályozás továbblépett.²²⁷

Azt nem lehet teljes bizonyossággal megállapítani, hogy a szabályok érintetlenül hagyása tudatos jogalkotói döntés volt, vagy csak azért figyelhető meg, mert a szabályozás alanyai nem törekedtek a szabályozás befolyásolására, vagy esetleg ez a két tényező együttesen érvényesült. Azt gondolom, hogy valójában a választól függetlenül általánosságban elmondható, hogy a valós értékelés marginális szerepének következtében nem igazán került a kérdés az érdeklődés homlokterébe. Ez azonban elsősorban a pénzügyi kimutatások hasznosságával, illetve a szabályozással kapcsolatos kérdés.

Valamelyest árnyalja a képet az *értékhelyesbítés* bekapcsolása a vizsgálatba: az elvégzett vizsgálatok alapján nem tartom indokoltnak a kettő elválasztását, az értékhelyesbítés szintén a valós érték számvitel egyik megnyilvánulási formája.

²²⁷ Ilyen hasonlóan stabil joganyagnak tekinthetők a konszolidálás szabályai is – a problémák itt is hasonlóak.

Az értékhelyesbítés – különös tekintettel az ingatlanokra – szignifikáns mértékben gyakoribb, mint a pénzügyi instrumentumok valós értékelése, jóllehet az értékhelyesbítés választásának aránya is alacsonynak mondható. A valós értékelés választásának gyakoriságát összehasonlítva Varga (2009) eredményeivel – figyelembe véve a két kutatás részben eltérő vizsgálati fókuszát is – nem mutatható ki alapvető változás, az akkor megfigyelt tendenciák érvényesülnek ma is mind a nagyobb, mind a kisebb gazdálkodók esetében.

Általánosságban is elmondható, hogy a valós érték szerepe az ingatlanoknál a legfontosabb. Ez már önmagában is *meghatározza a valós érték számvitel magyarországi alkalmazásának főbb jellemzőit*, mivel az ingatlanok esetében a jegyzett piaci árak elérhetősége korlátozott, így a valós érték mérésénél rendszerszinten az alacsonyabb szintű inputok kerülnek előtérbe.

A valós érték számvitel gyakorlatilag *marginális szerepe több okra vezethető vissza*. Egyrésztől külső adottság: a magyar vállalkozási szerkezet, tulajdonviszonyok, finanszírozási formák determinálják, hogy az alkalmazás a gazdálkodó egységeknek csak szűk körének érdeke. Másrésztől az eszközszerkezet vizsgálata egy másik korlátozó tényezőre is rávilágított: a gazdálkodók többsége egyáltalán nem, de legalábbis jelentősebb mérlegen belüli súllyal nem rendelkezik valós értéken értékelhető vagyonelemekkel.

Ennek alapján a magyar számviteli rendszerről továbbra is azt lehet elmondani, hogy dominánsan a *bekerülési érték talaján áll*. A magyar számvitelben nem tükröződik a nemzetközi szabályozásban megfigyelhető, nem új keletű, és nem is töretlen elmozdulás a valós érték nagyobb szerepe felé. Ez a jelenség – összhangban Nobes (2011) megállapításaival – részben az óvatosság elvére épülő kontinentális számviteli gyökerekkel, másrészt – egyetértve Bosnyák (2003) következtetésével – azzal is magyarázható, hogy az adózás és a számvitel szoros összefonódásának következtében a valós értékelés kiterjesztésével (például befektetési célú ingatlanok) együtt járó nem realizált eredménytételek számos, az adózási szabályok újragondolását is igénylő jogalkotói döntést igényelnének.

Az *eszközszerkezet vizsgálata* azonban részben túlmutat magán a valós értékelésen: a méretkategóriák szerint differenciált vizsgálat eredményeit összevetve Lakatos (2009) forrásoldali vizsgálatával, látható, hogy jelentős átfedés van a valós értéken értékelhető vagyonelemekkel nem rendelkező vállalkozások, és azon vállalkozások között, ahol klasszikus hitelezői érdek nem azonosítható.

Ennek alapján a magyar vállalkozások vagyonszerkezetével kapcsolatban levonható az a következtetés, hogy mind eszköz-, mind forrásoldalon szélsőséges képet mutatnak a kisebb vállalkozások: gyakorlatilag csak kötelezettségekkel és pénzeszközökkel rendelkeznek, amelyek forrását a tulajdonosokhoz kötődő tételek (saját tőke és kötelezettségek) jelentik.

9.2 A valós érték számvitel alkalmazása

Az alkalmazással kapcsolatos vizsgálat eredményei alapján megerősítést nyert, hogy a *vállalkozás mérete és a valós értékelés választása* között pozitív kapcsolat van, a nagyobb vállalkozások esetében gyakoribb a valós értékelés választása. Ezzel szemben a vizsgálatok nem igazoltak vissza egy gyakran megfogalmazott sztereotípiát: a valós értékelés választásának motivációrendszere összetettebb, *nem szűkíthető le pusztán a társasági törvény szerinti tőkekövetelményeknek való megfelelésre*. A valós értékelést választó gazdálkodók többségének tőkehelyzete megfelel a Gt. követelményeinek, valamint a kérdőíves felmérésben is jelentős súllyal jelent meg a „tulajdonosi elvárás” mint motivációs tényező. Természetesen nem lehet lebecsülni a tőkehelyzet rendezésére irányuló törekvés hatását, ugyanakkor a motivációrendszer feltárása további, az értekezés kereteit jóval meghaladó vizsgálatokat igényel. Elsősorban a közelebbről meg nem nevezett „tulajdonosi elvárások” pontosítása, illetve egyéb ezen túlmutató és/vagy ebben foglalt tényezők feltárására lenne szükség.

A duális beszámolóssal kapcsolatos tézis arra világított rá, hogy hiába állnak rendelkezésre az IFRS-ek szerinti pénzügyi kimutatások alapján a valós értékek, a magyar beszámolóknak ezek nem jelennek meg. Úgy gondolom, hogy ennek oka (nagyobb) részben az, hogy a duális beszámolásra kötelezett gazdálkodó egységeknél az IFRS-ek szerinti pénzügyi kimutatások mellett a magyar beszámoló másodlagos szerepet tölt be.

A *valós érték mérésének módszertanával* kapcsolatos vizsgálatok rávilágítottak arra, hogy a mérések a legtöbb esetben modellalapúak, ugyanakkor az eredmények több okból is csak megszorításokkal értelmezhetők. Egyrészt látni kell, hogy – bár csak a tendenciák feltárása volt a célom – a könyvvizsgálói felmérésen alapuló minta nem tekinthető reprezentatívnak, jóllehet a kapott eredményeket a mélyinterjúk is megerősítették. A modellalapú mérések túlsúlya következik abból is, hogy a valós értéken értékelt vagyonelemek között az ingatlanok szerepe domináns.

Látni kell azonban, hogy a valós érték mérésének módszertana, a valós értékelés magyar sajátosságainak feltárása további vizsgálatokat igényel, amelyek azonban meghaladták a kutatás kereteit. Szükséges lenne egy megfelelően nagy mintán elemezni a konkrét valós érték méréseket, az értékelési modellek inputjait és a mögöttes módszertant (tisztázva a könyvvizsgálói felmérés alapján felvetődött kérdéseket), azonban az adatok megszerzése korlátokba ütközik, ugyanis az értékelési jelentések kifejezetten szenzitív adatnak minősülnek, még kutatási célra sem igazán bocsátják rendelkezésre azokat.

9.3 Javaslatok a magyar szabályozás továbbfejlesztésére

A fogalmi rendszerrel kapcsolatos első és alapvető következtetés még nem a tézisekből, hanem a magyar és az IFRS szabályok 6. fejezetben bemutatott összevetéséből adódik: a magyar szabályozás a valós érték 2003-as bevezetése óta nem követte a nemzetközi szabályozás fejlődését, részletszabályaiban, de ami ennél fontosabb, fogalmi rendszerében eltér attól.

Úgy gondolom, hogy a magyar szabályozásból hiányzó egyértelmű *eladásiár-alapú megközelítés*, valamint a *valós érték hierarchia* fogalmi rendszerének átemelése szükséges, pusztán jogharmonizációs szempontból is. Ahogy ezt kifejtettem, a fogalmi különbségek áthidalhatók, ebből következően a módosítás nem járna a szabályok alapvető megváltozásával, így bevezetésük nem jelentene aránytalan terheket, ugyanakkor a fogalmi rendszer konzisztenciája erősödne. Igaz ez mind a valós érték definíciója, mind a hierarchikus megközelítés esetében.

A hierarchia átvételéhez kapcsolódó kérdés a *valós érték mérésének szabályozása*. Úgy gondolom, hogy egy, az IFRS 13-hoz hasonló, a korábbi gyakorlatot egységes rendszerré formáló módszertani keretrendszer szintén szükséges lenne a magyar szabályozásban is. Ezzel kapcsolatban azonban nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy ez egyrészt a valós érték csekély szerepe, másrészt a szabályozási tradíciók folytán szétfeszítené a számviteli törvény kereteit.

A valós érték mérésének magyar sajátosságait vizsgálva sem gondolom, hogy szükséges lenne egy, az IFRS 13-tól eltérő, önálló magyar standard megalkotása a témában, ehelyett célravezetőbbnek tartanám, ha a szabályozás is megfogalmazná, hogy IFRS 13 szabályai, de sokkal inkább elvei irányadóak a magyar gyakorlat számára is.

A H1 hipotézis ellenőrzése a fogalmi rendszer mélyebb hiányosságaira is rávilágított. Egyrészt az *értékhelyesbítés* fogalma, szerepe és alkalmazása a bevezetések jogalkotói célként meghatározott inflációs számviteli megoldással szemben – vagy amellet – mára a gyakorlatban a befektetett eszközök egyedileg meghatározott valós értékre történő átértékelésének megfelelő tartalommal töltődött ki.

Az értékhelyesbítéskor alkalmazott piaci érték valós értéket jelent, ugyanakkor ez a szabályozásban, ebből következően a szabályozás alapján készülő pénzügyi kimutatásokban explicit módon nem jelenik meg.

Megítélésem szerint a piaci érték és a valós érték fogalmának ilyen módon történő keveredése nem szerencsés, a piaci érték helyett helyesebb volna a valós érték alkalmazása, valamint az értékhelyesbítés szabályainak elválasztása az értékvesztés visszairásának szabályaitól.

Ugyanakkor látni kell azt is, hogy ez részben tradicionális kérdés: *a magyar számviteli gondolkodásban a valós értékelés és az értékhelyesbítés élesen elkülönül egymástól.* Az, hogy az értékhelyesbítés esetében is a valós érték kerülne definiálásra mint értékelési alap, nem jelentene változást a szabályokban, nem lenne szükséges a valós értékelés körének a kiterjesztése, az értékhelyesbítésről és a pénzügyi instrumentumok valós értékeléséről való döntés összekapcsolása.

Bár rendszeridegennek tartom a *tartós részesedések értékhelyesbítését* (mert pénzügyi instrumentum), és szerencsésebbnek tartanám összekapcsolni a pénzügyi instrumentumok valós értékelésével, figyelembe kell venni azonban azt a tényt is, hogy a magyar szabályozás alapvetően egyedi beszámoló fókuszú, így a kérdés kezelése szükséges. Ez gyakorlatilag nem jelent mást, mint, hogy a szabályozásnak lehetőséget kell biztosítania az egyedi beszámolóban esetlegesen lényeges tételt jelentő tartós részesedések többi pénzügyi instrumentumtól független valós értékelésére. Ugyanakkor ezen a ponton két javaslatot tennék: egyrészt piaci érték helyett itt is valós értéket kellene értékelési alapként definiálni, másrészt szükséges lenne rendezni a valós értékelés és az értékhelyesbítés viszonyát: valós értékelés választása esetén kötelezővé téve ezen eszközcsoport valós értékelését is. Ez olyan szempontból nem jelentene megvalósíthatatlan elvárást, hogy azokban az esetekben, amikor a valós érték megbízhatóan nem mérhető, a törvény jelenlegi szabályai is a bekerülési érték alkalmazásának kötelezettségét írják elő.²²⁸

²²⁸ A nem jegyzett tőkebefektetések esetében a nemzetközi szabályozás is explicit módon nevesíti a bekerülési értéken történő értékelést a valós érték megbízható mérésének hiányában (vö. IAS 39 46. bek. (c) pont, IFRS 9 B5.4.14. bek.).

Közvetve kapcsolódik az értékhelyesbítéshez, és egyben átfogóbb kérdést jelent a szabályozásban a *beszámolási időszak utáni események hatásainak kezelése*: a „mérlegkészítéskor ismert” fordulat pontosítása, a módosító és nem módosító események fogalmának tisztázása szükséges lenne többek között az értékhelyesbítés szabályai esetében is. E kérdéskör pontos tisztázásával feloldhatóvá válnának a magyar és az IFRS szabályok közötti elméleti különbségek.

A *valós értékelés választási lehetőségként való szabályozását* a valós érték szerepével kapcsolatos tézisek alapján is helyesnek tartom. A valós értékelés kötelezővé tétele figyelembe véve a vállalkozások eszközszerkezetét, méretét és érdekhordozói körét – részben vitatkozva Varga (2009) következtetésével – nem tartom indokoltnak továbbra sem, még a nagyobb gazdálkodók körében sem.

Elméleti szempontból, ha a valós érték mérése megbízható, és a hű bemutatás követelményének teljesülése mellett a relevancia javul, indokolt a valós érték választása. Ugyanakkor azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy az általános célú pénzügyi beszámolás szerepe Magyarországon meglehetősen korlátozott, azon érdekhordozók hiánya miatt, akiknek elsődleges információforrását a pénzügyi kimutatások jelentik.

A disszertáció kutatási előzményeként is szolgáló (Bosnyák, 2003) és (Lakatos, 2009) munkák is rávilágítottak, hogy a magyar szabályozási környezetben működő gazdálkodók egy jelentős hányadánál valójában az adózási célú nyilvántartásokon túl nincs szükség pénzügyi beszámolásra. Ezt a következtetést erősítette meg saját, az eszközszerkezetre vonatkozó vizsgálatom is. Az általános célú pénzügyi beszámolás fő címzettjei a tőzsdei (kis)befektetők, részvény- vagy kötvénytulajdonosok. A magyarországi tőzsdei cégek száma azonban egyrésztől igen csekély, másrésztől – főszabály szerint – IFRS-ek szerinti pénzügyi kimutatások összeállítására kötelezettek. Ebből következően a befektetői döntések meghozatalánál valószínűsíthetően ebben a körben sem kap meghatározó súlyt a magyar számviteli szabályok alapján készített beszámoló, beleértve az abban megjelenő értékviszonyokat is.

Az eladósodottsággal kapcsolatos vizsgálat világított rá a *társasági törvény szerinti tőkekövetelmények* érvényesülésének korlátaira, annak bináris voltára. A valós érték kapcsán adódik a kérdés, hogy vajon helyes-e, megengedhető-e, a hitelezővédelmi célokkal mennyiben összeegyeztethető, ha az eszközök átértékelésével, a nem realizált tőkenyereségek bemutatásával felelnek meg a gazdálkodók a tőkeelőírásoknak.

Azt gondolom, hogy az éremnek két oldala van: ha a valós érték valóban megbízhatóan lett meghatározva, a beszámolóban megjelenő érték valóban tükrözi az adott vagyonelem egyensúlyi árát, akkor a tőke megfelelés kapcsán sem kérdéses az átértékelés létjogosultsága. Ezzel szemben, ha az értékelés nem megbízható, akkor csalásról van szó, ez pedig semmilyen értékelméleti bázison nyugvó pénzügyi beszámolás esetében nem fogadható el.

Ugyanakkor azt is látni kell, hogy a valós érték definíció szerint nem likvidációs érték, önmagában nem biztosítja a hitelezők kielégítését. A tőkekövetelmények szabályozásával kapcsolatban felvetődik, hogy szükséges-e a jegyzett tőke arányában meghatározott, gazdálkodási formánként differenciált szabályozás. *Az elvégzett vizsgálatok alapján ennek létjogosultságáról nem tudtam meggyőződni.* A negatív – esetleg a törvényben a jegyzett tőke nagyságára előírt minimális összeget el nem érő²²⁹ – saját tőke-érték gyakorlatilag ugyanazt a funkciót lenne képes betölteni.

²²⁹ Az egy másik, leginkább jogpolitikai kérdés, hogy hitelezővédelmi célokból szükséges-e meghatározni a jegyzett tőke minimális nagyságát. Úgy vélem, hogy ennek funkciója meglehetősen korlátozott, és ez nem csak a határértékek alacsony voltával (Kft. 500 000 Ft – kb. 1 700 €, Zrt. 5 000 000 Ft – kb. 17 000 €, Nyrt. 20 000 000 Ft – kb. 70 000 €) magyarázható. Úgy gondolom az, hogy a gazdasági társaság alapításakor valamilyen formában rendelkezésre áll az adott összegű jegyzett tőke, önmagában semmilyen garanciát nem nyújt a későbbiek során.

Hivatkozások

- AAA. (1971). Report of the Committee on Foundations of Accounting Measurement. *The Accounting Review*, Vol. 46, Committee Reports: Supplement to Volume XLVI, pp. 1+3-48.
- AAA FASC. (2000). Response to the FASB preliminary views: Reporting financial instruments and certain unrelated assets and liabilities at fair value. *Accounting Horizons* 14, pp. 501-508.
- Abdel-Magid, M. F. (1979). Toward a Better Understanding of the Role of Measurement in Accounting. *The Accounting Review*, Vol: 54 No: 2, pp. 346-357.
- Aboody, D. E., Barth, M. E., & Kasznik, R. (1999). Revaluations of fixed assets and future firm performance: Evidence from the UK. *Journal of Accounting and Economics* 26 (1999), pp. 149-178.
- Aboody, D., & Lev, B. (1998). The value-relevance of intangibles: the case of software capitalization. *Journal of Accounting Research* 36, pp. 161–191.
- Ahmed, A., & Takeda, C. (1995). Stock market valuation of gains and losses on commercial banks investment securities: an empirical analysis. *Journal of Accounting and Economics* 20, pp. 207–225.
- Alexander, D. (2007). Recent history of fair value. In P. Walton (szerk.), *The Routledge Companion to Fair Value and Financial Reporting* (pp. 71-90). London: Routledge/Taylor & Francis Group.
- Alexander, S. S. (1962). Income measurement in a dynamic economy. In W. T. Baxter, & S. Davidson (szerk.), *Studies in Accounting Theory*. Homewood, Richard D. Irwin Inc.
- Allen, F., & Carletti, E. (2008). Mark-to-market accounting and liquidity pricing. *Journal of Accounting and Economics* 45, pp. 358–378.
- Amir, E. (1993). The market valuation of accounting information: the case of postretirement benefits other than pensions. *The Accounting Review* 68, pp. 703–724.
- Amir, E. (1996). The effect of accounting aggregation on the value-relevance of financial disclosures: the case of SFAS No. 106. *The Accounting Review* 71, pp. 573–590.
- Amir, E., Harris, T. S., & Venuti, E. K. (1993). A Comparison of the Value-Relevance of U.S. Versus Non-U.S. GAAP Accounting Measures Using Form 20-F Reconciliations. *Journal of Accounting Research*, Vol. 31, *Studies on International Accounting*, pp. 230-264.
- Ball, R., & Brown, P. (1968). An Empirical Evaluation of Accounting Income Numbers. *Journal of Accounting Research*, 3, pp. 159-178.
- Baricz, R. (1994). *Mérlegtan*. Budapest: Aula.
- Baricz, R. (2009). *A számvitel alapjai*. Budapest: Saldo.
- Baricz, R., & Róth, J. (2003). *Könyvviteltan*. Budapest: Aula.
- Barker, R. (2004). Reporting financial performance. *Accounting Horizons*, 18 (2), pp. 157–172.

- Barlev, B., & Haddad, J. R. (2003). Fair value accounting and the management of the firm. *Critical Perspectives on Accounting* 14, pp. 383-415.
- Barlev, B., & Haddad, J. R. (2007). Harmonization, Comparability, and Fair Value Accounting. *Journal of Accounting, Auditing & Finance*, 22 (3), pp. 493-509.
- Barth, M. E. (1991). Relative measurement errors among alternative pension asset and liability measures. *The Accounting Review* 66, pp. 433-463.
- Barth, M. E. (1994). Fair value accounting: Evidence from investment securities and the market valuation of banks. *The Accounting Review* 69, pp. 1-25.
- Barth, M. E. (2000). Valuation-based accounting research: Implications for financial reporting and opportunities for future research. *Accounting and Finance*, 40, pp. 7-31.
- Barth, M. E. (2006). Including Estimates of the Future in Today's Financial Statements. *Accounting Horizons*, Vol. 20, No. 3, pp. 271-285.
- Barth, M. E. (2011). To Fair Value, or Not? *Presentation - AMIS Conference Bucharest June 2011*, <http://cig.ase.ro/amis2011/fisiere/Barth%20AMIS%202011%20Plenary.pdf>.
- Barth, M. E., & Beaver, W. H. (1996). Value-Relevance of Banks' Fair Value Disclosures under SFAS No. 107. *The Accounting Review*, Vol. 71, No. 4 (Oct., 1996), pp. 513-537.
- Barth, M. E., & Clinch, G. (1998). Revalued Financial, Tangible, and Intangible Assets: Associations with Share Prices and Non-Market-Based Value Estimates. *Journal of Accounting Research*, Vol. 36, *Studies on Enhancing the Financial Reporting Model (1998)*, pp. 199-233.
- Barth, M. E., & Landsman, W. R. (1995). Fundamental Issues Related to Using Fair Value Accounting for Financial Reporting. *Accounting Horizons* Vol. 9. No. 4. December 1995, pp. 97-107.
- Barth, M. E., Beaver, W. H., & Landsman, W. R. (1992). The market valuation implications of net periodic pension cost components. *Journal of Accounting and Economics* 15, pp. 27-62.
- Barth, M. E., Beaver, W. H., & Landsman, W. R. (2001). The Relevance of the Value Relevance Literature for Financial Accounting Standard Setting: another view. *Journal of Accounting and Economics* 31, pp. 77-104.
- Barth, M. E., Clement, M. B., Foster, G., & Kasznik, R. (1998). Brand values and capital market valuation. *Review of Accounting Studies* 3, pp. 41-68.
- Barth, M. E., Landsman, W. R., & Wahlen, J. M. (1995). Fair value accounting: Effects on banks' earnings volatility, regulatory capital, and value of contractual cash flows. *Journal of Banking & Finance* 19, pp. 577-605.
- Bartov, E. (1997). Foreign currency exposure of multinational firms: Accounting measures and market valuation. *Contemporary Accounting Research* 14, pp. 623-652.
- Basu, S. (1997). The conservatism principle and the asymmetric timeliness of earnings. *Journal of Accounting and Economics* 24 (1997), pp. 3-37.
- Baxter, W. T. (2003). *The Case for Deprival Value*. Edinburgh: ICAS.

- BCE Pénzügyi Számvitel Tanszék. (2008). Tanulmány a számviteli és adózási adminisztráció egyszerűsítéséről (Kézirat).
- Beaver, W. H. (1998). *Financial Reporting: An Accounting Revolution*. Engelwood Cliffs: Prentice-Hall.
- Beaver, W. H., & Demski, J. S. (1979). The Nature of Income Measurement. *The Accounting Review*, Vol. 54, No. 1 (Jan., 1979), pp. 38-46.
- Beaver, W. H., & Landsman, W. R. (1983). *Incremental information content of Statement No. 33 disclosures*. Stamford: FASB.
- Beaver, W. H., & Venkatachalam, M. (2000). Differential pricing of discretionary, nondiscretionary and noise components of loan fair values. *Working Paper - Stanford University*, ssrn.com/abstract=146439 or doi:10.2139/ssrn.146439.
- Bedford, N. M. (1968). The Foundations of Accounting Measurement. *Journal of Accounting Research*, Vol. 6, No. 2 (Autumn, 1968), pp. 270-282.
- Beke, J. (2009). A számvitel harmonizációjának elméleti és gyakorlati aspektusai. In J. Ulbert (Szerk.), *Az iskolateremtő : Tanulmánykötet Bélyácz Iván 60. születésnapja tiszteletére* (pp. 29-43). Pécs: Pécsi Tudományegyetem. Közgazdaságtudományi Kar.
- Beke, J. (2010). A számvitel globalizálódása és harmonizálódása a regionális (EU) és a nemzetközi vizsgálatok tükrében. *Közgazdaság* 54. évf. 5-6. sz., pp. 81-101.
- Bélyácz, I. (2002). Adalékok a gazdaságelméleti amortizáció tartalmának tisztázásához. *Közgazdasági Szemle*, XLIX. évf., 2002. szeptember, pp. 741-759.
- Benston, G. J. (2008). The shortcomings of fair-value accounting described in SFAS 157. *Journal of Accounting and Public Policy* 27, pp. 101-114.
- Berle, A. A., & Fisher, F. S. (1932). Elements of the Law of Business Accounting. *Columbia Law Review*, Vol. XXXII. No. 4, pp. 573-622.
- Bernard, V. L. (1993). Discussion of An Investigation of Revaluations of Tangible Long-Lived Assets. *Journal of Accounting Research*, Vol. 31, *Studies on International Accounting* (1993), pp. 39-45.
- Bernard, V. L., Merton, R. C., & Palepu, K. G. (1995). Mark-to-Market Accounting for Banks and Thrifts: Lessons from the Danish Experience. *Journal of Accounting Research*, Vol. 33, No. 1 (Spring, 1995), pp. 1-32.
- Bertomeu, J., Magee, R., & Schneider, G. (2011). On the Special Impossibility of Positive Accounting Standards. *Conference paper - AAA Annual Meeting*, http://aaahq.org/AM2011/display.cfm?Filename=SubID_1787.pdf&MIMEType=application%2Fpdf.
- Biddle, G. C., & Choi, J. H. (2006). Is Comprehensive Income Useful? *Journal of Contemporary Accounting & Economics*, Volume 2, Issue 1, June 2006, pp. 1-32.
- Bignon, V., Biondi, Y., & Ragot, X. (2004). An Economic Analysis of Fair Value: The Evolution of Accounting Principles in European Legislation. *Cournot Centre for Economic Studies (formerly Saint-Gobain Centre)*, *Prisme* No. 4.

- Biondi, Y. (2011). The Pure Logic of Accounting: A Critique of the Fair Value Revolution. *Accounting, Economics, and Law*, Volume 1, Issue 1, Article 7.
- Black, E. L., Sellers, K. F., & Manly, T. S. (1998). Earnings management using asset sales: An international study of countries allowing noncurrent asset revaluation. *Journal of Business Finance & Accounting*, 25(9) & (10), November/December 1, pp. 1287-1317.
- Bonanci, C. G., Matis, M., & Strouhal, J. (2009). Crisis of Fair Value Measurement? Some Defense of the Best of All Bad Measurement Bases. *WSEAS Transactions on Business and Economics*, Volume: 7, Issue: 2, pp. 114–125.
- Bordáné, R. M. (1990). *A gazdasági társaságok pénzügyi megítélése*. Budapest: KJK.
- Boros, J., Bosnyák, J., & Kováts, E. (szerk.). (2006). *Az IFRS-ek rendszere*. Budapest: MKVK OK.
- Bosnyák, J. (2003). Számviteli értékelési eljárások hatása a vállalkozások vagyoni, jövedelmi és pénzügyi helyzetére. *PhD értekezés, Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem*.
- Bosnyák, J. (2004). Valós értékelés a magyar és a nemzetközi szabályozásban. *Számvitel, adó, könyvvizsgálat* 46. évf. 10. sz., pp. 435-440.
- Bosnyák, J. (2006). IASB Keretelvek a pénzügyi kimutatások elkészítésére és bemutatására. *Külföldi számviteli rendszerek – egyetemi előadás, Budapesti Corvinus Egyetem, 2006. szeptember 18.*
- Bosnyák, J., Gyenge, M., Pavlik, L., & Székács, P. (2010). *Vezetői számvitel*. Budapest: Saldo.
- Boumans, M. (2007). *Measurement in economics: a handbook*. London: Emerald Group Publishing.
- Boussard, D. (1984). The Impact of the Definition of Inflation on the Effectiveness of Inflation Accounting Adjustments. *ABACUS*, Voi. 20, No. 2, pp. 157-169.
- Break, G. F. (1954). Capital Maintenance and the Concept of Income. *Journal of Political Economy*, Vol. 62, No. 1, pp. 48-62.
- Brealey, R. A., & Myers, S. C. (1999). *Modern vállalati pénzügyek*. Budapest: Panem.
- Brief, R. P. (1982). Hicks on accounting. *The Accounting Historians Journal* 9 (1), 101-111.
- Bródy, A. (1990). Mennyi az ennyi? - Bevezetés a gazdasági mérések elméletébe. *Közgazdasági Szemle*, XXXVII. évf., 5. sz., pp. 521-537.
- Bromwich, M. (2007). Fair values: imaginary prices and mystical markets. In P. Walton (Szerk.), *The Routledge Companion to Fair Value and Financial Reporting* (pp. 46-67). London: Routledge/Taylor & Francis Group.
- Bromwich, M., Macve, R., & Sunder, S. (2010). Hicksian Income in the Conceptual Framework. *Abacus*, Vol. 46, No. 3, pp. 349-376.
- Brown, P. D., & Finn, F. J. (1980). Asset revaluations and stock prices: Alternative interpretations of a study by Sharpe and Walker. In R. Ball (Szerk.), *Share Markets and Portfolio Theory* (pp. 349-354). St. Lucia: University of Queensland Press.

- Brown, P. D., Izan, H. Y., & Loh, A. L. (1992). Fixed Asset Revaluations and Managerial Incentives. *ABACUS*, Vol. 28, No. 1, pp. 36-57.
- Cairncross, A. (1960). *Introduction to Economics*. London: Butterworth.
- Cairns, D. (2007). The use of fair value in IFRS. In P. Walton (Szerk.), *The Routledge Companion to Fair Value and Financial Reporting* (pp. 9-23). London: Routledge/Taylor & Francis Group.
- Cairns, D., Massoudi, D., Taplin, R., & Tarca, A. (2011). IFRS fair value measurement and accounting policy choice in the United Kingdom and Australia. *The British Accounting Review* 43, pp. 1–21.
- Campbell, N. R. (1952). *What is science?* London: Dover Publications Inc.
- Canning, J. B. (1929). *The Economics of Accountancy*. New York: Ronald Press.
- Chambers, D., Jennings, R., Thompson, & B., R. (1999). Evidence on the usefulness of capitalizing and amortizing research and development costs. *Review of Accounting Studies* 4, pp. 169–195.
- Chambers, R. J. (1976). The Possibility of a Normative Accounting Standard. *The Accounting Review*, Vol. 51, No. 3, pp. 646-652.
- Chambers, R. J. (1987). Accounting education for the twenty-first century. *ABACUS*, Vol. 23, No. 2, pp. 97-106.
- Chambers, R. J. (1991). Metrical and Empirical Laws in Accounting. *Accounting Horizons*, Vol. 5, No. 4., pp. 1-15.
- Chambers, R. J. (1994). Historical Cost - Tale of a False Creed. *Accounting Horizons*, Vol. 8 No. 1, March 1994, pp. 76-89.
- Chambers, R. J. (1998). Wanted: Foundations of Accounting Measurement. *Abacus*, Vol. 34, No. 1., 1998, pp. 36-47.
- Choi, F., & Levich, R. M. (1997). International Accounting Diversity and Capital Market Decisions. In F. Choi (Szerk.), *International Accounting and Finance Handbook* (pp. 6.1–6.26.). New York: John Wiley & Sons.
- Christensen, H. B., & Nikolaev, V. (2010). Does fair value accounting for non-financial assets pass the market test? *The University of Chicago Booth School of Business Working Paper No. 09-12*. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1269515.
- Christensen, J., & Demski, J. S. (2002). *Accounting Theory: an information content perspective*. Boston: McGraw-Hill.
- Cornell, B. (1993). *Corporate Valuation*. New York: Business One Irwin.
- Cornell, B., & Landsman, W. R. (2003). Accounting Valuation: Is Earnings Quality an Issue? *Financial Analysts Journal*, Vol. 59, No. 6, pp. 20-28.
- Cornett, M. M., Rezaee, Z., & Tehranian, H. (1996). An investigation of capital market reactions to pronouncements on fair value accounting. *Journal of Accounting and Economics* 22, pp. 119-154.

- Cotter, J. (1999). Asset Revaluations and Debt Contracting. *Abacus Volume 35, Issue 3*, pp. 268-285.
- Cotter, J., & Richardson, S. (2002). Reliability of Asset Revaluations: The Impact of Appraiser Independence. *Review of Accounting Studies*, 7 (December 2002), pp. 435–457.
- Cotter, J., & Zimmer, I. (1995). Asset Revaluations and Assessment of Borrowing Capacity. *ABACUS*, Vol. 31, No. 2, pp. 136-151.
- Csubák, T. K. (2003). Kis- és középvállalkozások finanszírozása Magyarországon. *PhD értékezés, Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem*.
- Danbolt, J., & Rees, W. (2008). An Experiment in Fair Value Accounting: UK Investment Vehicles. *European Accounting Review* 17 (2), pp. 271-303.
- Deák, I. (2006). A megbízható és valós összkép érvényesülési környezete a hazai és nemzetközi számviteli szabályozásban. *PhD értekezés, Szegedi Tudományegyetem*.
- Decoene, S., Onghena, P., & Janssen, R. (1995). Representationalism under Attack. *Journal of Mathematical Psychology* 39, pp. 234-242.
- Demaria, S., & Dufour, D. (2007). First time adoption of IFRS, Fair value option, Conservatism: Evidences from French listed companies. *Working paper - EAA Annual Congress, Lisbon*, http://hal.archives-ouvertes.fr/docs/00/26/61/89/PDF/First_adoption_and_fair_value_Demaria_Dufour.pdf.
- Demski, J. S. (1973). The General Impossibility of Normative Accounting Standards. *The Accounting Review*, Vol. 48, No. 4, pp. 718-723.
- Demski, J. S., Felligham, J. C., Ijiri, Y., & Sunder, S. (2002). Some Thoughts on the Intellectual Foundations of Accounting. *Accounting Horizons*, Vol. 16 No. 2, pp. 157-168.
- Dhaliwal, D., Subramanyam, K. R., & Trezeva, R. (1999). Is comprehensive income superior to net income as a measure of firm performance? *Journal of Accounting and Economics* 26 (1999), pp. 43-67.
- Dichev, I. D. (2008). On the Balance Sheet-Based Model of Financial Reporting. *Accounting Horizons* Vol. 22, No. 4, pp. 453-470.
- Dietrich, D., Harris, M., & Muller, K. A. (2001). The reliability of investment property fair estimates. *Journal of Accounting and Economics* 30 (2001), pp. 125-158.
- Diewert, W. E. (1996). The Measurement of Business Capital, Income and Performance. *Working Paper - University of British Columbia*, <http://www.oecd.org/dataoecd/9/28/2666968.pdf>.
- Dye, R. A., & Sridhar, S. S. (2004). Reliability-Relevance Trade-Offs and the Efficiency of Aggregation. *Journal of Accounting Research*, Vol. 42, No. 1 (Mar., 2004), pp. 51-88.
- Dye, R. A., & Sunder, S. (2001). Why Not Allow FASB and IASB Standards to Compete in the U.S.? *Accounting Horizons*, 15 (3), pp. 257–271.

- Easton, P. D. (1998). Discussion of Revalued Financial, Tangible, and Intangible Assets: Association with Share Prices and Non-Market-Based Value Estimates. *Journal of Accounting Research*, Vol. 36, *Studies on Enhancing the Financial Reporting Model* (1998), pp. 235-247.
- Easton, P. D., Eddey, P. H., & Harris, T. S. (1993). An Investigation of Revaluations of Tangible Long-Lived Assets. *Journal of Accounting Research*, Vol. 31, *Studies on International Accounting* (1993), pp. 1-38.
- Eccher, E. A., Ramesh, K., & Thiagarajan, S. R. (1996). Fair value disclosures by bank holding companies. *Journal of Accounting and Economics* 22, pp. 79-117.
- Emanuel, D. M. (1989). Asset Revaluations and Share Price Revisions. *Journal of Business Finance & Accounting*, 16(2) Spring 1989, pp. 213-227.
- European Commission. (2011). SBA Fact Sheet 2010/11 - Hungary. http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/performance-review/files/countries-sheets/2010-2011/hungary_en.pdf.
- Feltham, G. A., & Ohlson, J. A. (1995). Valuation and clean surplus accounting for operating and financial activities. *Contemporary Accounting Research* 12, pp. 689-731.
- Flanders, D. P. (1961). Accountancy, Systematized Learning and Economics. *The Accounting Review*, Vol. 36 No. 4, pp. 564-576.
- Francis, J., & Schipper, K. (1999). Have Financial Statements Lost Their Relevance? *Journal of Accounting Research*, Vol. 37, No. 2 (Autumn, 1999), pp. 319-352.
- Füstös, L., Kovács, E., Meszéna, G., & Simonné, M. N. (2004). *Alakfelismereés*. Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó.
- Garajszki, Z. (Szerk.). (2004). *A számviteli törvény magyarázatata 2004-2005*. Budapest: HVG ORAC.
- Gassen, J., & Schwedler, K. (2010). The Decision Usefulness of Financial Accounting Measurement Concepts: Evidence from an Online Survey of Professional Investors and Their Advisors. *European Accounting Review*, 19 (3), pp. 495-509.
- Georgiou, O., & Jack, L. (2008). Gaining legitimacy: where has Fair Value Accounting come from? *Conference Paper - Association of Business History Conference, Cardiff, July 4-5*, <http://www.cardiff.ac.uk/carbs/conferences/abfh2008/omiros.pdf>.
- Georgiou, O., & Jack, L. (2011). In Pursuit of Legitimacy: A History Behind Fair Value Accounting. *The British Accounting Review*, (megjelenés alatt).
- Glover, J. C., Ijiri, Y., Levine, C. B., & Liang, P. J. (2005). Separating facts from forecasts in financial statements. *Accounting Horizons*, Vol. 19 No. 4., pp. 267-282.
- Gordon, M. J. (1962). *The Investment, Financing, and Valuation of the Corporation*. Homewood: Irwin.
- Gouws, D. G., & Van der Poll, H. M. (2004). The integrity of information created through book entries. *Meditari Accountancy Research* Vol. 12 No. 1, pp. 101-117.

- Hague, I. P. (2007). The case for fair value. In P. Walton (Szerk.), *The Routledge Companion to Fair Value and Financial Reporting* (pp. 32-45). London: Routledge/Taylor & Francis Group.
- Healy, P. M., & Palepu, K. G. (1993). The Effect of Firms' Financial Disclosure Strategies on Stock Prices. *Accounting Horizons*, Vol. 7 No. 1, March 1993, pp. 1-11.
- Henderson, S., & Goodwin, J. (1992). The Case Against Asset Revaluations. *ABACUS*, Vol. 28, No. 1, pp. 75-87.
- Herrmann, D., Saudagaran, S., & Thomas, W. (2006). The quality of fair value measures for property, plant, and equipment. *Accounting Forum* 30 (2006), pp. 43-59.
- Hicks, J. R. (1978). *Érték és tőke*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Higson, C. (1998). Goodwill. *British Accounting Review*, pp. 141–158.
- Hirst, D. E., Hopkins, P. E., & Wahlen, J. M. (2004). Fair Values, Income Measurement, and Bank Analysts' Risk and Valuation Judgments. *The Accounting Review*, Vol. 79, No. 2, pp. 453-472.
- Hitz, J. M. (2007). The Decision Usefulness of Fair Value Accounting - A Theoretical Perspective. *European Accounting Review*, Vol. 16, No. 2, pp. 323–362.
- Holthausen, R. W., & Watts, R. L. (2001). The Relevance of the Value Relevance Literature for Financial Accounting Standard Setting. *Journal of Accounting and Economics* 31, pp. 3-75.
- Homburger, R. H. (1961). Measurement in Accounting. *The Accounting Review*, Vol. 36, No. 1 (Jan., 1961), pp. 94-99.
- Horton, J., Macve, R., & Serafeim, G. (2011). 'Deprival value' vs. 'fair value' measurement for contracting liabilities in resolving the 'revenue recognition' conundrum: towards a general model. *London School of Economics - Working paper*, <http://www2.lse.ac.uk/accounting/facultyAndStaff/profiles/RMV%20June%202011%20Deprival%20Value.pdf>.
- Hunt, D., & Hilton, D. (1997). *Property Companies*. London: ICAEW.
- Hunyadi, L., & Vita, L. (2002). *Statisztika közgazdászoknak*. Budapest: KSH.
- IASB. (2007). Information for Observers, Board Paper 2B, July 2007.
- IASB-FASB. (2008). Conceptual Framework Project, Phase C: Measurement, Milestone 1 Summary Report - Inventory and Definitions of Possible Measurement Bases.
- IASB-FASB. (2010). Conceptual Framework for Financial Reporting: The Reporting Entity - Proposed Statement of Financial Accounting Concepts.
- ICAEW. (2006). Measurement in financial reporting. *Institute of Chartered Accountants in England & Wales: Information for Better Markets*, <http://www.iasplus.com/uk/0610icaewmeasurement.pdf>.
- Ijiri, Y. (1965). Axioms and structures of conventional accounting measurement. *The Accounting Review*, Vol. 40, No. 1, pp. 36-53.
- Ijiri, Y. (1967). *The Foundations of Accounting Measurement*. London: Prentice-Hall.
- Ijiri, Y. (1975). *Theory of Accounting Measurement - Studies of Accounting Research*. AAA.

- Ismail, W. A., Kamarudin, K. A., & Mohamed, A. (2003). Accounting for Revaluation: An Association of its Practices with Stock Wealth. <http://www.hicbusiness.org/biz2003proceedings/Wan%20Adibah%20Wan%20Ismail%202.pdf>.
- Jaggi, B., & Tsui, J. (2001). Management motivation and market assessment: Revaluations of fixed assets. *Journal Of International Financial Management & Accounting Volume: 12 Issue: 2*, pp. 160-187.
- Jameson, J. (2005a). FASB and the IASB versus J.R. Hicks. *Research in Accounting Regulation, Volume 18*, pp. 331-334.
- Jameson, J. (2005b). How FASB and the IASB Should Apply Hicksian Theory to Calculate Income. *Research in Accounting Regulation, Volume 18*, pp. 335-349.
- Jennings, R., Robinson, J., Thompson, R., & Duvall, L. (1993). The relation between accounting goodwill numbers and equity values. *Working Paper, University of Texas at Austin*.
- Joyce, E. J., Libby, R., & Sunder, S. (1982). Using the FASB's Qualitative Characteristics in Accounting Policy Choices. *Journal of Accounting Research, Vol. 20, No. 2, Part II*, pp. 654-675.
- Kallapur, S., & Kwan, S. (2004). The value relevance of brand assets recognized by U.K. firms. *The Accounting Review, Vol. 79, No. 1*, pp. 151-172.
- Ketskéméty, L., & Izsó, L. (2005). *Bevezetés az SPSS programrendszerbe - Módszertani útmutató és feladatgyűjtemény statisztikai elemzésekhez*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- Keynes, J. M. (1965). *A foglalkoztatás, a kamat és a pénz általános elmélete*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Khurana, I. K., & Kim, M. S. (2003). Relative value relevance of historical cost vs. fair value: Evidence from bank holding companies. *Journal of Accounting and Public Policy 22*, pp. 19-42.
- Kircher, P. (1959). Measurements and Managerial Decisions. In C. W. Churchman, & P. Ratoosh (szerk.), *Measurement Definitions and Theories* (pp. 64-82.). New York: Wiley.
- Kisfaludi, A. (2007). *Társasági jog*. Budapest: Complex.
- Kolev, K. (2008). Do Investors Perceive Marking-to-Model as Marking-to-Myth? Early Evidence from FAS 157 Disclosure. *Working paper - New York University*, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1336368.
- Kothari, S. P. (2001). Capital markets research in accounting. *Journal of Accounting and Economics 31*, pp. 105-231.
- Kothari, S. P., Shu, S., & Wysocki, P. (2009). Do managers without bad news? *Journal of Accounting Research 47*, pp. 241-276.
- Kousenidis, D. V., Ladas, A. C., & Negakis, C. I. (2009). Value relevance of conservative and non-conservative accounting information. *The International Journal of Accounting 44*, pp. 219-238.
- Kovács, D. M., & Muhl, G. (2011). A kv-knak szóló IFRS-ek Magyarországon. *Számvitel, adó, könyvvizsgálat, 53. évf. 6. szám*, pp. 280-284.

- Kovács, D. M., & Mohl, G. (2012). A számvitel és az adózás lehetséges összefüggései. *Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat* 4., p. 181.
- Kovács, E. (2006). *Pénzügyi adatok statisztikai elemzése*. Budapest: Tanszék Kft.
- Königsgruber, R. (2010). A political economy of accounting standard setting . *Journal Of Management And Governance Volume: 14 Issue: 4* , pp. 277-295.
- Lakatos, L. P. (2009). A számvitel szabályozása, és a pénzügyi kimutatások hasznosságának megítélése. *PhD értekezés, Budapesti Corvinus Egyetem*.
- Landsman, W. R. (1986). An empirical investigation of pension fund property rights. *The Accounting Review* 61, pp. 662–691.
- Landsman, W. R. (2007). Is fair value accounting information relevant and reliable? Evidence from capital market research. *Accounting and Business Research Special Issue: International Accounting Policy Forum*, pp. 19-30.
- Laux, C., & Leuz, C. (2009). The crisis of fair-value accounting: Making sense of the recent debate. *Accounting, Organizations and Society* 34, pp. 826–834.
- Lázár, L. (2002). Értékek és mértékek - A vállalati erőforrás-felhasználás leképzése és elemzése hazai üzleti szervezetekben. *Phd értekezés, Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem*.
- Lennard, A. (2002). *Liabilities and how to account for them: an exploratory essay*. London: ASB.
- Lev, B., & Zarowin, P. (1999). The Boundaries of Financial Reporting and How to Extend Them. *Journal of Accounting Research, Vol. 37*, pp. 353-385.
- Liang, P. J. (2001). Recognition: an information content perspective. *Accounting Horizons*, 15 (3), pp. 223-242.
- Lin, Y. C., & Peasnell, K. V. (2000). Fixed Asset Revaluation and Equity Depletion in the UK. *Journal of Business Finance & Accounting*. 27 (3) & (4). April/May 2000, pp. 359-394.
- Littleton, A. C. (1929). Value and Price in Accounting. *The Accounting Review, Vol. 4 No. 3*, pp. 147-154.
- Lo, K., & Lys, T. (2000). The Ohlson Model: Contribution to Valuation Theory, Limitations, and Empirical Applications. *Journal of Accounting, Auditing & Finance* 15 (3) , pp. 337-367.
- Lukács, J. (2002). Hogyan lehetne megbízható és valós az összkép, avagy Milyen esetben indokolt a 4. § (4) bekezdésének alkalmazása? *Számvitel – Adó – Könyvvizsgálat*, 11. szám, pp. 490-492.
- Lukács, J. (2009). Kiemelt könyvvizsgálati feladatok gazdasági krízis idején . *Számvitel, adó, könyvvizsgálat*, 51. évf. 3. sz., pp. 100-104.
- Lukács, J., & al. (2002). *Okleveles könyvvizsgálók továbbképzésének oktatási anyaga*. Budapest: MKVK.
- Madarasiné, Sz. A. (2009). A pénzügyi kimutatások valóságtartalma a környezeti információk tükrében. *PhD értekezés, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem*.

- Magnan, M. (2009). To Fair Value or Not to Fair Value: Messenger or Contributor? *Accounting Perspectives Volume 8, Issue 3*, pp. 189-213.
- Malasics, A. (2003). *A számvitelelmélet és módszertan alaptézisei*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Mattessich, R. (1956). The Constellation of Accountancy and Economics. *The Accounting Review, Vol. 31, No. 4*, pp. 551-564.
- Mattessich, R. (1957). Towards a General and Axiomatic Foundation of Accounting with an Introduction to the Matrix Formulation of Accountitng Systems. *Accounting Research, Vol. 8. No. 4.*, pp. 328-355.
- Mattessich, R. (1964). *Accounting and Analytical Methods*. Homewood: Irwin.
- Meek, G. K., & Thomas, W. B. (2004). A Review of Markets-Based International Accounting Research. *Journal of International Accounting Research 3 (1), 21 (2004)*, pp. 23-45.
- Missonier-Piera, F. (2007). Motives for Fixed Asset Revaluation: An Empirical Analysis with Swiss Data. *The International Journal of Accounting, Vol. 42 (2)*, pp. 186-205.
- Mock, T. J. (1976). *Measurement and Accounting Information Criteria*. Sarasota: AAA.
- Muller, K. A. (1999). An examination of the voluntary recognition of acquired brand names in the United Kingdom. *Journal Of Accounting And Economics Volume: 26 Issue: 1*, pp. 179-191.
- Muller, K. A., Riedl, E. J., & Sellhorn, T. (2011). Mandatory Fair Value Accounting and Information Asymmetry: Evidence from the European Real Estate Industry. *Management Science, Volume 57 Issue 6, June 2011*, pp. 1138-1153.
- Musvoto, S. W. (2011a). Implications Of The Homomorphism Definition Of Measurement On Accounting Measurement Theory. *The Clute Institute International Business & Economics Research Journal Vol 10, No 5*, pp. 215-223.
- Musvoto, S. W. (2011b). Introducing The Representational Measurement Project In Accounting. *Journal Of Applied Business Research 27 (5)*, pp. 97-112.
- Nelson, K. K. (1996). Fair Value Accounting for Commercial Banks: An Empirical Analysis of SFAS No. 107. *The Accounting Review, Vol. 71, No. 2*, pp. 161-182.
- Nichols, L., & Buerger, K. (2002). An investigation of the effect of valuation alternatives for fixed assets on the decisions of statement users in the United States and Germany. *Journal of International Accounting, Auditing & Taxation 11*, pp. 155–163.
- Nobes, C. (2003). *Liabilities and their Measurement in UK and International Accounting Standards*. London: ACCA.
- Nobes, C. (2006). The survival of international differences under IFRS: towards a research agenda. *Accounting and Business Research, Vol. 36. No. 3.*, pp. 233-245.
- Nobes, C. (2011). IFRS practices and the persistence of accounting system classification. *ABACUS Vol. 47, Issue 3*, pp. 267-283 .
- Nobes, C., & Parker, R. (2010). *Comparative International Accounting*. Harlow: Prentice Hall.

- O'Hanlon, J. F., & Pope, P. F. (1999). The value-relevance of UK dirty surplus accounting flows. *The British Accounting Review, Volume 31, Issue 4, December 1999*, pp. 459-482.
- Ohlson, J. A. (1995). Earnings, Book Values, and Dividends in Equity Valuation. *Contemporary Accounting Research 11*, pp. 661-687.
- Ohlson, J. A. (1999). On transitory earnings. *Review of Accounting Studies 4*, pp. 145-162.
- Ohlson, J. A. (2001). Earnings, Book Values, and Dividends in Equity Valuation: An Empirical Perspective. *Contemporary Accounting Research 18 (1)*, pp. 107-120.
- Ohlson, J. A. (2005). On Accounting-Based Valuation Formulae. *Review of Accounting Studies 10*, pp. 323-347.
- Orbach, K. N. (1978). Accounting as a Mathematical Measurement Theoretic Discipline. *PhD Dissertation, Texas A&M University*.
- Paik, G. (2009). The Value Relevance of Fixed Asset Revaluation Reserves in International Accounting. *International Management Review Vol. 5 No. 2*, pp. 74-81.
- Parker, J. E. (1975). Testing Comparability and Objectivity of Exit Value Accounting. *The Accounting Review, Vol. 50, No. 3*, pp. 512-524.
- Paton, W. A., & Littleton, A. C. (1940). *An Introduction to Corporate Accounting Standards*. Sarasota: American Accounting Association.
- Peasnell, K. V. (1982). Some formal connections between economic value and yields and accounting numbers. *Journal of Business Finance and Accounting 9*, pp. 361-381.
- Peasnell, K. V. (2005). Institution-specific Value. *BIS Working Papers No 210*, <http://www.bis.org/events/armpr05/peasnell.pdf>.
- Peloubet, M. E. (1935). Is Value an Accounting Concept? *Jornal of Accountancy, Vol LIX. No. 3.*, pp. 205-223.
- Penman, S. H. (2007). Financial reporting quality: is fair value a plus or a minus? *Accounting and Business Research Special Issue: International Accounting Policy Forum*, pp. 33-44.
- Perry, J., & Nölke, A. (2006). The Political Economy of International Accounting Standards. *Review of International Political Economy, Vol. 13, No. 4*, pp. 559-586.
- Platin, G., Sapra, H., & Shin, H. S. (2008). Fair Value Accounting and Financial Stability. *Chicago GSB Research Paper No. 08-15*, <http://ssrn.com/abstract=1275395>.
- Power, M. (2010). Fair value accounting, financial economics and the transformation of reliability. *Accounting and Business Research, Vol. 40. No. 3 2010 International Accounting Policy Forum*, pp. 197-210.
- Radebaugh, L., Gray, h., & Sidney, J. (1997). *International Accounting and Multinational Enterprises*. Canada: John Wiley and Sons.
- Revsine, L. (1981). A Capital Maintenance Approach to Income Measurement. *The Accounting Review, Vol. 56, No. 2*, pp. 383-389.

- Richard, J. (2005). The concept of fair value in French and German accounting regulations from 1673 to 1914 and its consequences for the interpretation of the stages of development of capitalist accounting. *Critical Perspectives on Accounting* 16, pp. 825-850.
- Róth, J., Adorján, Cs., Lukács, J., & Veit, J. (2008). *Pénzügyi számviteli*. Budapest: MKVK OK.
- Róth, J., Adorján, Cs., Lukács, J., & Veit, J. (2010). *Számvitel speciális kérdései*. Budapest: MKVK OK.
- Ruback, R. (2000). Capital Cash Flows: A Simple Approach to Valuing Risky Cash Flows. *Working Paper - Harvard Business School*, <http://www.people.hbs.edu/r ruback/CCF2.pdf>.
- Ryan, S. G. (2008). Accounting in and for the Subprime Crisis. *The Accounting Review*, Vol. 83, No. 6, pp. 1605-1638.
- Schuetze, W. P. (2001). What Are Assets and Liabilities? Where Is True North? *ABACUS*, Vol. 37, No. 1, pp. 1-25.
- Sharpe, I. G., & Walker, R. G. (1975). Asset Revaluations and Stock Market Prices. *Journal of Accounting Research*, Vol. 13, No. 2 (Autumn, 1975), pp. 293-310.
- Shortridge, R. T., & Smith, P. A. (2009). Understanding the changes in accounting thought. *Research in Accounting Regulation* 21, pp. 11-18.
- Shwayder, K. (1969). The Capital Maintenance Rule and the Net Asset Valuation Rule. *The Accounting Review*, Vol. 44, No. 2, pp. 304-316.
- Smith, P. A., & Reither, C. L. (1996). Comprehensive Income and the Effect of Reporting It. *Financial Analysts Journal*, Vol. 52, No. 6, pp. 14-19.
- Somogyiné, K. E. (2008). A pénzügyi beszámolás jövője az IFRS-ek tükrében - A kockázatok megjelenítése a számvitelben. *PhD értekezés, Pannon Egyetem*.
- Song, C. J., Thomas, W. B., & Yi, H. (2010). Value Relevance of FAS No. 157 Fair Value Hierarchy Information. *The Accounting Review*, Vol. 85, No. 4, pp. 1375-1410.
- Staubus, G. J. (1985). An Induced Theory of Accounting Measurement. *The Accounting Review*, Vol. 60, No. 1, pp. 53-75.
- Stevens, S. S. (1946). On the Theory of Scales of Measurement. *Science, New Series*, Vol. 103, No. 2684, pp. 677-680.
- Sunder, S. (1988). Political economy of accounting standards. *Journal of Accounting Literature* 7, pp. 31-41.
- Sunder, S. (2008). Econometrics of Fair Values. *Accounting Horizons*, Vol. 22, No. 1, pp. 111-125.
- Székelyi, M., & Barna, I. (2002). *Túlélőkészlet az SPSS-hez - Többváltozós elemzési technikákról társadalomkutatók számára*. Budapest: Typotex Kiadó.
- Tippet, M. (1978). The Axioms of Accounting Measurement. *Accounting and Business Research*, Autumn 1978, pp. 266-278.
- Tweedie, D. P., & Whittington, G. (1984). *The debate on inflation accounting*. Cambridge: Cambridge University Press.

- van Cauwenberge, P., & de Beelde, I. (2010). A Critical Note on Empirical Comprehensive Income. *BFuP* 62 (1), pp. 82-101.
- van Zijt, T., & Whittington, G. (2006). Deprival Value and Fair Value: A Reinterpretation and Reconciliation. *University of Wellington - Working Paper*, <http://researcharchive.vuw.ac.nz/handle/10063/201>.
- Varga, I. (2009). A valódiság elvének érvényesülése a magyar számviteli rendszerben. *PhD értekezés, Nyugat-magyarországi Egyetem*.
- Vehmanen, P. (2007). Measurement in accounting and fair value. In P. Walton (Szerk.), *The Routledge Companion to Fair Value and Financial Reporting* (pp. 152-180). London: Routledge/Taylor & Francis Group.
- Venkatachalam, M. (1996). Value-relevance of banks' derivatives disclosures. *Journal of Accounting and Economics* 22, pp. 327-355.
- Vickrey, D. W. (1970). Is Accounting a Measurement Discipline? *Accounting Review*, 45 (4), pp. 731-742.
- Walker, R. G., & Jones, S. (2003). Measurement: A way forward. *ABACUS*, Vol. 39, No. 3, pp. 356-374.
- Walton, P. (2007a). CCA - an unsuccessful attempt to change the measurement basis. In P. Walton (Szerk.), *The Routledge Companion to Fair Value and Financial Reporting* (pp. 173-180). London: Routledge/Taylor & Francis Group.
- Walton, P. (2007b). The nature of fair value. In P. Walton (Szerk.), *The Routledge Companion to Fair Value and Financial Reporting* (pp. 3-8). London: Routledge/Taylor & Francis Group.
- Wang, Y., Buijink, W. F., & Eken, R. C. (2006). The Value Relevance of Dirty Surplus Accounting Flows in the Netherlands. *The International Journal of Accounting. Volume 41, Issue 4, December 2006*, pp. 387-405 .
- Watts, R. L. (1977). Corporate financial statements, a product of the market and political processes. *Australian Journal of Management*, 2, pp. 53-75.
- Watts, R. L. (2003a). Conservatism in Accounting - Part I: Explanations and Implications. *Accounting Horizons*, 17 (3), pp. 207-222.
- Watts, R. L. (2003b). Conservatism in Accounting - Part II: Evidence and Research Opportunities. *Simon Business School Working Paper No. FR 03-25.*, <http://ssrn.com/abstract=438662> or doi:10.2139/ssrn.438662.
- Watts, R. L. (2006). What Has the Invisible Hand Achieved? *Working Paper, Massachusetts Institute of Technology*, <http://management.bu.edu/academics/departments/documents/Paper-RossWatts-What-has-the-invisible-hand-achieved.pdf>.
- Watts, R. L., & Zimmerman, J. L. (1978). Towards a Positive Theory of the Determination of Accounting Standards. *The Accounting Review*, Vol. 53, No. 1, pp. 112-134.
- Watts, R. L., & Zimmerman, J. L. (1979). The Demand for and Supply of Accounting Theories: The Market for Excuses. *The Accounting Review*, Vol. 54, No. 2 (Apr., 1979), pp. 273-305.

- Watts, R. L., & Zimmerman, J. L. (1990). Positive Accounting Theory: A Ten Year Perspective. *The Accounting Review*, Vol. 65, No. 1, pp. 131-156.
- Wheeler, J. T. (1955). Economics and Accounting. In Becker, *Handbook of Modern Accounting Theory* (pp. 43-76). New York: Prentice Hall.
- White, G. I., Sondhi, A. C., & Fried, D. (1994). *Analysis and Use of Financial Statements*. New York: John Wiley&Sons.
- Whittington, G. (2007). Alternatives to fair value. In P. Walton (Szerk.), *The Routledge Companion to Fair Value and Financial Reporting* (pp. 181-195). London: Routledge/Taylor & Francis Group.
- Whittington, G. (2008). Fair Value and the IASB/FASB Conceptual Framework Project: An Alternative View. *ABACUS*, Vol. 44, No. 2, pp. 140-168.
- Whittington, G. (2010). Measurement in Financial Reporting. *ABACUS*, Vol. 46, No. 1, 2010, pp. 104-110.
- Whittred, G., & Chan, Y. K. (1992). Asset Revaluations and the Mitigation of Underinvestment. *ABACUS*, Vol. 28. No. 1, pp. 58-73.
- Willet, R. J. (1987). An Axiomatic Theory of Accounting Measurement. *Accounting and Business Research* 17 (66), pp. 155-172.
- Willet, R. J. (1988). An Axiomatic Theory of Accounting Measurement - Part II. *Accounting and Business Research* 19 (73), pp. 79-91.
- Wolk, H. I., Dodd, J. L., & Rozycki, J. J. (2008). *Accounting Theory*. Los Angeles: Sage Publications.
- Wong, M. (2000). The association between SFAS 119 derivatives disclosures and the foreign exchange risk exposure of manufacturing firms. *Journal of Accounting Research* 38, pp. 387-417.
- Wood, J. (2004). A Fairwell to History - As historical cost accounting gives way to fair value, Europe's CFOs are bracing for turbulent times. *CFO Europe*, November 29 2004, http://www.cfo.com/printable/article.cfm/3258520/c_2984368?f=options.
- Yu, S. C. (1966). Microaccounting and Macroaccounting. *The Accounting Review*, Vol. 41, No. 1, pp. 8-20.
- Yuan, M., & Liu, H. (2011). The Economic Consequences of Fair Value Accounting. *Accounting, Economics, and Law*: Vol. 1: Iss. 2, Article 1.
- Zeff, S. A. (1999). The Evolution of the Conceptual Framework for Business Enterprises in the United States. *Accounting Historians Journal*, Vol. 26, No. 2, pp. 89-131.
- Zeff, S. A. (2005). The Evolution of U.S. GAAP: The Political Forces Behind Professional Standards. *The CPA Journal*, 75 (2), pp. 18-29.
- Zysman, J. (1983). *Governments, Markets and Growth: Financial Systems and the Politics of Industrial Change*. Ithaca: Cornell University Press.

A témakörrel kapcsolatos saját publikációk

Referált szakmai folyóirat

- 1) Kovács Dániel Máté [közlésre elfogadott]: Mérés és értékelés a számvitelben. *Vezetéstudomány (Várható megjelenés: 2013.)*
- 2) Kovács Dániel Máté – Mohl Gergely [2012]: A vállalati likviditásmenedzsment számviteli támogatása. *Vezetéstudomány 43. 2012/október*, pp. 19-35.
- 3) Kovács Dániel Máté [2012]: A valós értékelés új keretrendszere a nemzetközi pénzügyi beszámolásban. *Hitelintézeti Szemle 2*, pp. 161-181.
- 4) Kovács Dániel Máté – Mohl Gergely [2012]: A számvitel és az adózás kapcsolata – nemzet(köz)i példák. *Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat 7-8*, p. 345. Teljes tanulmány: www.szak-ma.hu
- 5) Kovács Dániel Máté – Mohl Gergely [2012]: A számvitel és az adózás lehetséges összefüggései. *Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat 4*, p. 181. Teljes tanulmány: www.szak-ma.hu
- 6) Kovács Dániel Máté – Mohl Gergely [2011]: A kkv-knak szóló IFRS-ek Magyarországon. *Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat 2011/6.*, pp. 280-284.

Egyéb

- Tankönyvrészlet, jegyzet

- 1) Kovács Dániel Máté [2012]: *Sajátos fizetési formák*. In: Róth József [szerk]: *Mérlegképes továbbképzés 2012.* MKVK OK, Budapest. pp. 17-36.
- 2) Baricz Rezső – Gyenge Magdolna – Joó Ágnes – Kovács Dániel Máté [2011]: *Számviteli beszámolók - Jegyzet és Feladatgyűjtemény*. Saldo Zrt., Budapest.

- Folyóiratcikk

- 1) Kovács Dániel Máté [2011]: Céltartalékok az éves beszámolóban. *Számviteli Tanácsadó 3.*, pp. 2-12.
- 2) Kovács Dániel Máté – Mohl Gergely [2010]: A származékos ügyletek számvitele. *Számviteli Tanácsadó 6.*, pp. 2-15.
- 3) Kovács Dániel Máté [2010]: A valós [piaci] értéken történő értékelés alapvető szabályai. *Számviteli Tanácsadó 4.*, pp. 2-11.
- 4) Kovács Dániel Máté [2010]: Weboldalak értékelése számviteli megközelítésben II. *Számadó 2.*, pp. 8-12.
- 5) Kovács Dániel Máté [2010]: Weboldalak értékelése számviteli megközelítésben I. *Számadó 1.*, pp. 11-15.
- 6) Kovács Dániel Máté [2007]: A valós érték mérésének problémái és az amerikai válasz. *Számadó 5.*, pp. 7-13.

Mellékletek

I. melléklet A 1029-es bevallás releváns részei (AB1 adatbázis)

1029-07-01		Az eredménykimutatáshoz kapcsolódó adatok a kettős könyvvitelt vezető adózók részére	
Adószám		(Az MRP, illetve nonprofit szervezetnek nem kell kitöltenie)	
11111111-11		Adózó neve _____	

Az eredménykimutatáshoz kapcsolódó adatok		Az adatok ezer forintra kerekítve	
a)	b)	c)	
01. Értékesítés nettó árbevétele (Biztosítónál biztosítástechnikai bevétel, befektetési szolgáltatónál a befektetési szolgáltatási tevékenység bevételei, hitelintézetnél a pénzügyi szolgáltatás és a befektetési szolgáltatási tevékenység bevételei)	01.		0201
02. A 01. sorból: - exportértékesítés nettó árbevétele	02.	0202	
03. Aktivált saját teljesítmények értéke (+/-)	03.	±	0203
04. Egyéb bevételek összesen	04.		0204
05. A 4. sorból: - a költségek (a ráfordítások) ellentételezésére illetve fejlesztésére - visszafizetési kötelezettség nélkül - kapott támogatás, juttatás összege	05.	0205	
06. Anyagjellegű ráfordítások összesen [(07.+08.+09.+10.+11.) sorok]	06.		0206
07. A 06. sorból: - anyagköltség	07.	0207	
08. - igénybe vett szolgáltatások értéke	08.	0208	
09. - eladott (közvetített) szolgáltatások értéke	09.	0209	
10. - eladott áruk beszerzési értéke	10.	0210	
11. - egyéb szolgáltatások értéke	11.	0211	
12. A 11. sorból: - bankköltség	12.	0212	
13. - biztosítási díj	13.	0213	
14. Személyi jellegű ráfordítások összesen [(15.+16.+17.) sorok]	14.		0214
15. A 14. sorból: - bérköltség	15.	0215	
16. - személyi jellegű egyéb kifizetések	16.	0216	
17. - bérjárulékok	17.	0217	
18. Értékcsökkenési leírás	18.		0218
19. Egyéb ráfordítások összesen	19.		0219
20. A 19. sorból: - a költségek (a ráfordítások) ellentételezésére visszafizetési kötelezettség nélkül adott támogatás, juttatás összege	20.	0220	
21. - adók, illetékek, hozzájárulások bevallott, fizetendő összege (a társasági és különadó nélküli összeg)	21.	0221	
22. - követelések elszámolt értékvesztésének összege	22.	0222	
23. - a külföldön, külföldi telephelyen fizetett, fizetendő nyereségadó összege	23.	0223	
24. - pénzügyi szervezetek különadó összege	24.	0224	
25. Befektetési szolgáltatási tevékenység ráfordításai	25.		0225
26. Üzemi (üzleti) tevékenység eredménye [(01.+03.+04.-06.-14.-18.-19.-25. sorok) (+/-)]	26.	±	0226

1029-07-02**Az eredménykimutatáshoz kapcsolódó adatok
a kettős könyvvitelt vezető adózók részére***(Az MRP, illetve nonprofit szervezetnek nem kell kitöltenie)*

Adószám

11111111-1-11

Adózó neve

Az eredménykimutatáshoz kapcsolódó adatok

Az adatok ezer forintra kerekítve

a)	b)	c)
27. Pénzügyi műveletek bevételei összesen (biztosítónál befektetések nettó bevétele)	27.	0237
28. A 27. sorból: - kapott (járó) osztalék, részesedés	28.	0237
29. - részesedések értékesítésének árfolyamnyeresége	29.	0237
30. - befektetett pénzügyi eszközök kamata, árfolyamnyeresége	30.	0237
31. - egyéb kapott (járó) kamatok és kamatjellegű bevételek	31.	0237
32. A 30. és 31. sorból (együtt): magánszemélytől kapott kamatok és kamatjellegű bevételek	32.	0237
33. Pénzügyi műveletek ráfordításai összesen (biztosítónál befektetések ráfordításai) (+/-)	33.	± 0238
34. A 33. sorból: - befektetett pénzügyi eszközök értékesítésének árfolyamvesztése	34.	0237
35. - nem magánszemélynek fizetett, fizetendő kamatok és kamatjellegű ráfordítások	35.	0237
36. - magánszemélynek fizetett kamatok és kamatjellegű ráfordítások	36.	0237
37. - részesedések, értékpapírok, bankbetétek értékesítése a korábban leírt értékesztések visszaírt összegével csökkentve (+/-)	37.	± 0237
38. Pénzügyi műveletek eredménye [(27.-.(±33.) sor) (+/-)]	38.	± 0238
39. Szokásos vállalkozási eredmény [±26.±38. sor] (+/-)	39.	± 0238
40. Rendkívüli bevételek összesen	40.	0238
41. A 40. sorból: - visszafizetési kötelezettség nélkül, nem költségek, ráfordítások ellentételezésére kapott támogatás, juttatás	41.	0237
42. Rendkívüli ráfordítások összesen	42.	0237
43. A 42. sorból: - visszafizetési kötelezettség nélkül, nem költségek, ráfordítások ellentételezésére adott támogatás, juttatás	43.	0237
44. Rendkívüli eredmény (40.-42. sor) (+/-)	44.	± 0237

1029-A-01**A mérleghez kapcsolódó adatok
a kettős könyvvitelt vezető adózók részére**

(Az MRP, illetve a nonprofit szervezetnek nem kell kitöltenie.)

Adószám

1 1 1 1 1 1 1 1 - 1 - 1 1

Adózó neve

A mérleghez kapcsolódó adatok		Az adatok ezer forintba kerekítve	
		a)	b)
01. Immateriális javak	01.		020
02. A 01. sorból: kísérleti fejlesztés aktivált értéke	02.	020	
03. Tárgyi eszközök	03.		020
04. Befektetett pénzügyi eszközök	04.		020
05. Készletek	05.		020
06. Követelések könyv szerinti értéke	06.		020
07. A 06. sorból: - követelések áruszállításból és szolgáltatásból (vevők)	07.	020	
08. - követelések nyilvántartott értékvesztése	08.	020	
09. Értékpapírok (forgóeszközök része)	09.		020
10. Pénzeszközök	10.		020
11. A 10. sorból a pénztár	11.	020	
12. Aktív időbeli elhatárolások	12.		020
13. Jegyzett tőke összege [14-21. sorok adatai]	13.		020
14. A 13. sorból: - állami tulajdon	14.	020	
15. - önkormányzati tulajdon	15.	020	
16. - belföldi magánszemély tulajdona	16.	020	
17. - belföldi egyéb társaság, gazdálkodó szervezet tulajdona	17.	020	
18. - belföldi hitelintézeti tulajdon	18.	020	
19. - külföldi tulajdon	19.	020	
20. - belföldi egyéb pénzügyi szervezet (társaság, pénztár, alap) tulajdona	20.	020	
21. - belföldi nonprofit szervezet tulajdona	21.	020	
22. Jegyzett, de még be nem fizetett tőke	22.	=	020
23. Tőketartalék	23.		020
24. Eredménytartalék (+/-)	24.	±	020
25. Lekötött tartalék	25.		020
26. Értékelési tartalék	26.		020
27. Általános tartalék	27.		020
28. Mérleg szerinti eredmény (+/-)	28.	±	020
29. Céktartalékok	29.		020
30. Hátrasorolt kötelezettségek	30.		020
31. Hosszú lejáratú kötelezettségek	31.		020
32. A 31. sorból: - beruházási és fejlesztési hitelek	32.	020	
33. - tulajdonos(ok) által nyújtott hosszú lejáratú kölcsönök	33.	020	
34. Rövid lejáratú kötelezettségek	34.		020
35. A 34. sorból: - kötelezettségek áruszállításból és szolgáltatásból (szállítók)	35.	020	
36. - tulajdonosokkal szembeni kötelezettségek	36.	020	
37. - egyéb kapott hitelek, kölcsönök összege	37.	020	
38. Passzív időbeli elhatárolások	38.		020
39. Mérlegfőösszeg [(01.+03.+04.+05.+06.+09.+10.+12.)= (13.-22.+23.+24.+25.+26.+27.+28.+29.+30.+31.+34.+38.)]	39.		020

1029-A-02-01**Egyéb, valamint tájékoztató adatok
a kettős könyvvitelt vezető adózók részére**

Adószám

1 1 1 1 1 1 1 1 — 1 — 1 1

Adózó neve

A) Eszközök (érték helyesbítés nélkül)

		Az adatok ezer forintra kerekítve	
		Bekerülési érték a mérlegforduló napon	Nettó érték a mérlegforduló napon
		a)	b)
01. Immateriális javak	01.	0000	0000
02. Ingatlanok és a kapcsolódó vagyoni értékű jogok	02.	0000	0000
03. Műszaki berendezések, gépek, járművek	03.	0000	0000
04. Egyéb berendezések, felszerelések, járművek	04.	0000	0000
05. Tenyészállatok	05.	0000	0000
06. Beruházások, felújítások	06.	0000	0000

**B) Eszközök értékcsökkenése, értékcsökkenési
leírása**

		Az adatok ezer forintra kerekítve		
		Költségként elszámolt (módosított) terv szerinti értékcsökkenés	Egyéb ráfordításként elszámolt terven felüli értékcsökkenés	Tao. tv. 1. és 2. sz. melléklete szerinti értékcsökkenési leírás
		a)	b)	c)
07. Immateriális javak	07.	0000	0000	0000
08. Ingatlanok és a kapcsolódó vagyoni értékű jogok	08.	0000	0000	0000
09. Műszaki berendezések, gépek, járművek	09.	0000	0000	0000
10. Egyéb berendezések, felszerelések, járművek	10.	0000	0000	0000
11. Tenyészállatok	11.	0000	0000	0000
12. A 100 000 Ft alatti egyedi beszerzési, előállítási értékű tárgyi eszközök, vagyoni értékű jogok, szellemi termékek bekerülési értékének egyösszegű elszámolása	12.	0000		0000
13. Beruházások, felújítások	13.		0000	0000

II. melléklet A könyvvizsgálói felmérés kísérőlevele és kérdőíve

Megkeresés kutatásban való részvételre

Tisztelt Könyvvizsgáló Úrhölgy/Úr!

Egyetemünk, a Budapesti Corvinus Egyetem Pénzügyi Számvitel Tanszéke és Vezetői Számvitel Tanszéke a Magyar Könyvvizsgálói Kamarával szorosan együttműködve a számvitel és a könyvvizsgálat elméleti kutatásának és gyakorlati továbbfejlesztésének is kiemelkedő műhelye, e körben szeretnénk felhasználni az Ön módszertani tapasztalatait, gyakorlatát. Kérjük szánjon 25-30 percet a jelen levélben hivatkozott kérdőív kitöltésére!

Jelen levelünkben tisztelettel arra kérjük, nyújtson segítséget egy, az Egyetem és a Kamara együttműködése révén létrejövő közös kutatásban, amely a könyvvizsgálati kockázat, illetve a becslés és értékelés témakörét vizsgálja, anonim, vissza nem kereshető módon. Kötelesek vagyunk jelezni, hogy az adatszolgáltatás nem kötelező, de válaszaival nagyban segíti a kutatást, így közreműködésére feltétlenül számítunk!

A kérdőív kitöltése során lényeges, hogy a 2011. évi beszámolók könyvvizsgálata során követett gyakorlatára, illetve az ezek alapján levont következtetéseire vagyunk kíváncsiak. Amennyiben egy-egy kérdésnél nem ismeri a pontos adatot, *akkor kérjük, becsüljön!* Szakértői becslését nagyra értékeljük!

A megkapott adatokat csak összesítve használjuk, és statisztikai módszerekkel dolgozzuk fel, egyedi azonosításra a kérdőív nem alkalmas!

A kérdőív még egyszerűbb kitöltése és feldolgozása, valamint az anonimitás biztosítása érdekében az alábbi internetes címre kattintva tudja azt elérni és válaszait megadni. Önnek csak annyi a teendője, hogy az alábbi linkre rákattint, s máris elkezdheti a válaszadást. Azért, hogy időben befejezhessük a kutatást kérjük, hogy ezt legkésőbb 2012. szeptember 15-ig tegye meg.

A kitöltéshez szükséges JELSZÓ (csupa nagybetűvel, egybeírva): MKVK12

A kérdőív elérési címe:

http://www.uni-corvinus.hu/szamvitel/bkae_tsz.php?id=99

Ha bármilyen kérdése lenne, örömmel válaszolunk rá! Ebben az esetben kérjük írjon a szamvitel@uni-corvinus.hu címre, vagy hívja Tanszékünket a 06-1-482-5040-es vezetékes, vagy a 06-30-422-59-79-es mobiltelefonszámon.

Ha Önnek könnyebbséget jelent, papíralapon, felbélyegzett válaszborítékkal ellátva eljuttatjuk a kérdőívet Önnek! A fenti elérhetőségek valamelyikén tudja jelezni, hogy milyen címre küldhetjük a levelet.

Együttműködését nagyra értékelve, ezúton, előre is köszönjük a segítségét!

Budapest, 2012. július 25.

Dr. Baricz Rezső
professor emeritus
a Magyar Könyvvizsgálók Egyesületének
alapító alelnöke

Dr. Lukács János
egyetemi docens, tanszékvezető
a Magyar Könyvvizsgálói Kamara
elnöke

Kovács Dániel Máté
egyetemi tanársegéd
doktorjelölt, kutató

Mohl Gergely
egyetemi tanársegéd
doktorjelölt, kutató

Kérdőív

(a válaszadás önkéntes és névtelen)

Kérjük, hogy a kérdésekre **2011. évről készült** beszámoló könyvvizsgálata alapján válaszoljon.

Általános kérdések

1. Kérjük, jelölje x-el, Ön milyen formában végezte 2011-ben a könyvvizsgálatot?
(szükség esetén többet is jelölhet)

Állítás	
Egyéni gazdaságok ellenőrzése	
Egyéni gazdaságok ellenőrzése	
Kisebbségi nyelvi vizsgáló és (több nyelvi vizsgáló együttes közreműködése) tagja	
Közvetlen résztvevő a vizsgáló hálózat tagja/alkalmazottjaként („B - Big10”)	
Big 4-nél	

2. Ön vagy társasága tagja-e valamilyen nemzetközi könyvvizsgálói hálózathoz?
☐ IGEN ☐ NEM ☐ NEM, de tervben vagy folyamatban van a taggá válás

3. Hány gazdálkodónál volt Ön választott (személyében felelős) könyvvizsgáló a 2011-es üzleti év vonatkozásában? _____ db

4. A gazdálkodó egységek – ahol Ön a választott könyvvizsgáló – hány százaléka...

Állítás	%
Általános gazdasági társaság (vállalat)	
Pénzügyi intézménybiztosító	
Államháztartási szervezet, önkormányzat, állami intézmény	
Egyéb szervezet (pl. társasház, alapítvány, ügynökség)	

5. Az Ön általános gazdálkodó (vállalkozási) ügyfelei – ahol Ön a választott könyvvizsgáló – hány százaléka:

Állítás	%
200 millió Ft átlagos éves árbevétele	
200 – 500 millió Ft átlagos éves árbevétele	
500 millió – 1 mrd Ft átlagos éves árbevétele	
1 – 2 mrd Ft átlagos éves árbevétele	
2 mrd Ft feletti éves árbevétele	

6. Az Ön pénzügyi intézményi és biztosító ügyfelei közül – ahol Ön a választott könyvvizsgáló – hány százaléka:

Állítás	%
Nagybank (munkatársi összesség > 1 500 fő)	
Kis- és középvállalkozás (munkatársi összesség < 500 fő)	
Egyéb pénzügyi intézmény, biztosító	

7. Milyen szabályrendszer szerint készített beszámolókat auditál Ön?

Állítás	%
Számtartási törvény és kormányrendelet	
IFRS	
US GAAP	
Egyéb	

A következő kérdések a 2011. évi könyvvizsgálati kockázattal és a kockázatbecsléssel kapcsolatosak. Válaszolnia a „minősítés” oszlop kiválasztott értékére kattintva tud. Ha utólag módosítani kívánja az adott választ, azt a végső elküldés előtt még megteheti. Kérjük, hogy minden egyes állítást (sort) külön-külön minősítsen!

8. Kérjük, minősítse a következő állításokat!

(1: egyáltalán nem, 6: minden esetben)

Könyvvizsgálati munkám során...

Állítás	Minősítés
cége vagy saját magam által összeállított írásos kézikönyv (audit manual) alapjára építkezek	1 2 3 4 5 6
„kézenkapott” munkapap-csomag alapjára építkezek	1 2 3 4 5 6
testre szabott, aktualizált munkapap-csomaggal dolgozom.	1 2 3 4 5 6
felhasználom az MKVK útmutatóit, kézikönyveit	1 2 3 4 5 6

9. Kérjük, minősítse a következő állítást!

(1: egyáltalán nem, 6: minden esetben)

Az egyes megbízások végrehajtása során...

Állítás	Minősítés
könyvvizsgálati szoftvert használok	1 2 3 4 5 6

10. Kérjük, minősítse a következő állításokat!

(1: egyáltalán nem, 6: minden esetben)

A könyvvizsgálati kockázat becslése során...

Állítás	Minősítés
cége vagy saját magam által összeállított írásos kézikönyv (audit manual) alapjára építkezek	1 2 3 4 5 6
„kézenkapott” munkapap-csomag alapjára építkezek	1 2 3 4 5 6
testre szabott, aktualizált munkapap-csomaggal dolgozom.	1 2 3 4 5 6
felhasználom az MKVK útmutatóit, kézikönyveit	1 2 3 4 5 6
könyvvizsgálati szoftvert használok	1 2 3 4 5 6
nem valamely formalizált módszert követek, hanem intuitív alapon járok	1 2 3 4 5 6
az adott megbízástól függ, hogy valamely írásos módszerrel vagy a saját intuitív véleményemre építkezek	1 2 3 4 5 6

11. Ön szerint a könyvvizsgálati kockázat becslése...

(1: egyáltalán nem, 6: teljesen)

Állítás	Minősítés
fontos tervezési eszköz	1 2 3 4 5 6
a könyvvizsgálati végrehajtását alapvetően befolyásoló	1 2 3 4 5 6
adminisztratív (dokumentációs) feladat	1 2 3 4 5 6
nagyobb ügyek esetében fontos első sorban	1 2 3 4 5 6
kisebbségi ügyeknél elhanyagolható	1 2 3 4 5 6
jól számszerűsíthető („ki lehet számlázni”)	1 2 3 4 5 6
inkább kvalitatív, minőségi tényező	1 2 3 4 5 6
objektív	1 2 3 4 5 6
szubjektív szakmai megítélés kérdése	1 2 3 4 5 6

12. Kérjük, minősítse a következő állításokat!

(1: egyáltalán nem jellemező...6: minden esetben így járunk

A könyvvizsgálati megbízások lebonyolítása során...

Állítás	Minősítés
az első negatív sok esetében létezik írással kockázati	1 2 3 4 5 6
az első negatív sok esetében a tényleges kockázatot, de nem a formában	1 2 3 4 5 6
a követő években is készítünk írással kockázati	1 2 3 4 5 6
a követő években a tényleges kockázatot, de nem a formában	1 2 3 4 5 6
a követő években legelőbb a kockázatot a tényleges sára	1 2 3 4 5 6
csak a jelentősebb negatív sokak létezik írással kockázati	1 2 3 4 5 6
csak a jelentősebb negatív sokak figyelembe a kockázatokkal, de nem a formában	1 2 3 4 5 6

13. Kérjük, minősítse a következő állításokat!

(1: egyáltalán nem jellemező / nem releváns... 6: minden esetben így járunk / igen releváns)

A kockázatbecslésen belül...

Állítás	Minősítés
a becslés az egyes kockázati elemek külön-felvetésével történik (komponens alapon).	1 2 3 4 5 6
az eredendő és a dőlő rész kockázati becslését külön-mint	1 2 3 4 5 6
az eredendő és az ellenőrzési kockázati becslését együttesen	1 2 3 4 5 6
nincs értelme az egyes komponensek külön-mint	1 2 3 4 5 6
nincs értelme az eredendő és a dőlő rész kockázati elemek külön-mint	1 2 3 4 5 6

14. Kérjük, minősítse a következő állításokat!

(1: egyáltalán nem jellemező...6: minden esetben így járunk)

A feltárási kockázat becslésekor...

Állítás	Minősítés
elkülönítjük a mintavétel és a nem mintavétel közötti kockázatot	1 2 3 4 5 6
elkülönítjük a tényleges és a nem tényleges elemző eljárások kockázatait	1 2 3 4 5 6
azt az eredendő, dőlő rész és a könyvvizsgálati kockázat számított.	1 2 3 4 5 6
azt a nál lévő kockázati komponensbelem.	1 2 3 4 5 6

15. Kérjük, minősítse a következő állításokat!

(1: egyáltalán nem jellemező...6: minden esetben így járunk)

A kockázatok...

Állítás	Minősítés
számszerűen becslik a számszerűsített formában	1 2 3 4 5 6
minőség kategóriákkal írom le (pl. alacsony, közepes, magas)	1 2 3 4 5 6
egyéb módon jellemezem.	1 2 3 4 5 6

Abban az esetben, ha Ön minőségi kategóriákkal (is) dolgozik, kérjük adja meg, hogy kategóriát használ a kockázatok jellemzésére: _____

16. Kérjük, minősítse a következő állításokat!

(1: egyáltalán nem értek egyet ..6: maximálisan egyetértek)

A hibás záradék/vélemény kockázatának (a könyvvizsgálati kockázatnak)...

Állítás	Minősítés
értékelte a kockázati tényezők értékelésére az egyes komponensek értékeit	1 2 3 4 5 6
értékelte a kockázati tényezők értékelésére az egyes komponensek értékeit	1 2 3 4 5 6
értékelte minden negatív kockázatot	1 2 3 4 5 6
értékelte a befolyásokat az üzleti	1 2 3 4 5 6
ideális értéke 5%.	1 2 3 4 5 6
ideális értéke 5%.	1 2 3 4 5 6
nincs ideális érték	1 2 3 4 5 6

17. Kérjük, minősítse a következő állításokat!

(1: egyáltalán nem értek egyet ..6: minden esetben így járunk)

A könyvvizsgálat végrehajtása során...

Állítás	Minősítés
az üzleti kockázatok, üzleti kockázatok, üzleti kockázatok, üzleti kockázatok	1 2 3 4 5 6
az üzleti kockázatok, üzleti kockázatok, üzleti kockázatok, üzleti kockázatok	1 2 3 4 5 6
tételek, tételek, tételek, tételek	1 2 3 4 5 6
a kockázatok, a kockázatok, a kockázatok, a kockázatok	1 2 3 4 5 6

18. Kérjük, minősítse a következő állításokat!

(1: egyáltalán nem értek egyet ..6: minden esetben így járunk)

A kockázatbecslés eredményeit ...

Állítás	Minősítés
felhasznált a tervezés során	1 2 3 4 5 6
felhasznált a tervezés során	1 2 3 4 5 6
felhasznált a tervezés során	1 2 3 4 5 6
felhasznált a tervezés során	1 2 3 4 5 6
nem használt a tervezés során	1 2 3 4 5 6

19. Kérjük, minősítse a következő állításokat!

(1: egyáltalán nem értek egyet ..6: maximálisan egyetértek)

Az előző évi könyvvizsgálói záradék a következő évi kockázatbecslést...

Állítás	Minősítés
nem befolyásolja	1 2 3 4 5 6
minden esetben befolyásolja	1 2 3 4 5 6
csak minősített záradék esetében befolyásolja	1 2 3 4 5 6
csalási kockázatok fenntartása esetében befolyásolja	1 2 3 4 5 6

A következő kérdések az értékeléssel kapcsolatosak. Válaszolni a „minősítés” oszlop kiválasztott értékére kattintva tud. Ha utólag módosítani kívánja az adott választ, azt a végső elküldés előtt még megteheti. Kérjük, hogy minden egyes állítást (sort) külön-külön minősítsen!

20. A MAGYAR SZABÁLYOK (Szt.) szerint készült beszámolók 2011. évi könyvvizsgálata során milyen gyakorisággal találkozott értékhelyesbítéssel (Szt. 58. § (5)-(8) bek.) az alábbi vagyonelemek esetében?

(1: egy ügyletrel szemfordított elő ... 6 minden ügyletrel elő)

Állítás	Minősítés
Immateriális javak (jogok és szellemi tevékenységek)	1 2 3 4 5 6
Ingatlanok	1 2 3 4 5 6
Műszaki gépek	1 2 3 4 5 6
Egyéb berendezések	1 2 3 4 5 6
Tenyészállatok	1 2 3 4 5 6
Tartósrészesedések	1 2 3 4 5 6

21. A MAGYAR SZABÁLYOK (Szt.) szerint készült beszámolók 2011. évi könyvvizsgálata során milyen gyakorisággal találkozott valós értéken történő értékeléssel (Szt. 59/A. – 59/F. §§) az alábbi vagyonelemek esetében?

(1: egy ügyletrel szemfordított elő ... 6 minden ügyletrel elő)

Állítás	Minősítés
Tulajdoni részesedések	1 2 3 4 5 6
Hitelviszonyt megtestesítő értékpapírok	1 2 3 4 5 6
Követelések	1 2 3 4 5 6
Származékos (derivatív) ügyletek	1 2 3 4 5 6

Ha a MAGYAR SZABÁLYOK (Szt.) szerint készült beszámolók 2011. évi könyvvizsgálata során egy alkalommal sem találkozott értékhelyesbítéssel, vagy valós értéken történő értékeléssel, akkor kérjük, hogy a 26. kérdéssel folytassa a kitöltést.

22. Az árbevétel alapján az alábbi kategóriákba sorolt gazdálkodók milyen gyakorisággal alkalmazták az értékhelyesbítést, illetve a valós értékelést a MAGYAR SZABÁLYOK (Szt.) szerint készült beszámolóikban?

(1: egy ügyletrel szemfordított elő ... 6 minden ügyletrel elő)

Állítás	Érték-helyesbítés	Valós értékelés
200 millió Ft alatti árbevételeű vállalkozások	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6
200 – 500 millió Ft árbevételeű vállalkozások	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6
500 millió – 1 mrd Ft árbevételeű vállalkozások	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6
1 – 2 mrd Ft árbevételeű vállalkozások	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6
2 mrd Ft feletti árbevételeű vállalkozások	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6
Pénzügyi intézmények biztosítottai	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6
Államháztartási szervezetek, önkormányzatok általános költségvetései	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6
Egyéb gazdálkodók	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6

23. A mérlegfőösszeg alapján az alábbi kategóriákba sorolt gazdálkodók milyen gyakorisággal alkalmazták az értékhelyesbítést, illetve a valós értékelést a MAGYAR SZABÁLYOK (Szt.) szerint készült beszámolóikban?

(1: egy ügyletrel szemfordított elő ... 6 minden ügyletrel elő)

Állítás	Érték-helyesbítés	Valós értékelés
100 millió Ft alatti mérlegfőösszegeű vállalkozások	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6
100 – 250 millió Ft mérlegfőösszegeű vállalkozások	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6
250 – 500 millió Ft mérlegfőösszegeű vállalkozások	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6
500 millió – 1 mrd Ft mérlegfőösszegeű vállalkozások	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6
1 mrd Ft feletti mérlegfőösszegeű vállalkozások	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6
Pénzügyi intézmények biztosítottai	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6
Államháztartási szervezetek, önkormányzatok általános költségvetései	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6
Egyéb gazdálkodók	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6

24. Azoknál a társaságoknál, ahol ALKALMAZTÁK az értékhelyesbítést, illetve a valós értékelést a MAGYAR SZABÁLYOK (Szt.) szerint készült beszámolóban, mi volt ennek az oka?

(1: nem fordult elő ilyen okkal...6: minden esetben ez volt az indok)

Állítás	Minősítés
A cégszájtőke helyettesítésében előírt határesetek alkalmazása	1 2 3 4 5 6
A tulajdonosok elvárása volt a vagyoni megítélésről a számviteli törvény szerinti értékkel szemben	1 2 3 4 5 6
Az eredményjavítása érdekében	1 2 3 4 5 6
A vállalkozás vállalatcsoport tagja, és a csoport alkalmazza	1 2 3 4 5 6
Más szabályrendszer (pl. IFRS) szerint is készített beszámolót, ahol alkalmazzák	1 2 3 4 5 6
Hitelképességvizsgálata kapcsán a hitelező elvárta	1 2 3 4 5 6
Adózás előnyök kihasználása érdekében	1 2 3 4 5 6
Egyéb	

25. Az értékhelyesbítés, illetve a valós értékelés alkalmazása esetén a vagyonelemek értékét...

(1: egy esetben sem... 6: minden esetben):

Állítás	Minősítés
Az adott vagyonelem jegyzett piaci árának határozata	1 2 3 4 5 6
Hasonló vagyonelemek jegyzett piaci árának határozata	1 2 3 4 5 6
A vagyonelem által teremtett bevételek kiinduló melléklet határozata	1 2 3 4 5 6
A vagyonelem pótlási költsége kiinduló melléklet határozata	1 2 3 4 5 6
A fent említett módszerek kombinálásával határozta meg	1 2 3 4 5 6
Egyéb	

26. Azoknál a társaságoknál, ahol NEM ALKALMAZTÁK az értékhelyesbítést, illetve a valós értékelést a MAGYAR SZABÁLYOK (Szt.) szerint készült beszámolóban, mi volt ennek az oka?

(1: nem fordult elő ilyen okkal...6: minden esetben ez volt az indok):

Állítás	Minősítés
Túllottan költséges lett volna (a díjsztrázó, külső szakértő)	1 2 3 4 5 6
Nem nyújt rendelkezésre álló információ	1 2 3 4 5 6
Nem állapítható meg megbízhatóan az adott vagyonelem értéke	1 2 3 4 5 6
Nem rendelkezik olyan vagyonelemekkel, amelyekre alkalmazható volna	1 2 3 4 5 6
A vállalkozás vállalatcsoport tagja, és a csoport nem alkalmazza	1 2 3 4 5 6
Más szabályrendszer (pl. IFRS) szerint is készített beszámolót, ahol alkalmazta a Szt. szerinti beszámolóban nemreléve	1 2 3 4 5 6
A potenciális adóhatás miatt	1 2 3 4 5 6
Mert az adózás nem befolyásoló	1 2 3 4 5 6
Nem volt oka, vagy nem ismert az oka	1 2 3 4 5 6
Egyéb	

27. Mely tényezők, területek bizonyulnak kockázati tényezőnek az Ön auditjai során? Kérjük jelölje, hogy előfordulásuk esetén általában mennyire kockázatosak ezek a területek

(1: minimálisan kockázatos; 6: jelentős kockázatot hordoz)

illetve hogy elsősorban miből (tévedés vagy csalás) ered ez a kockázatosság

(1: minimálisan ez a kockázatosság; 6: mindig előrelátható a kockázatos)

Terület	Mennyire kockázatos?	Amennyiben kockázatos, a kockázat oka	
		tévedés?	csalás?
Immateriális eszközök „általában”*	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6
Bekerülési érték megállapítása	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6
Értécsökkenés	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6
Terven felüli értécsökkenés	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6
Értékhelyesbítés	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6
Goodwill értékelése	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6
Tárgyi eszközök „általában”*	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6
Bekerülési érték megállapítása	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6
Értécsökkenés	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6
Terven felüli értécsökkenés	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6
Értékhelyesbítés	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6
Készletek „általában”*	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6
Értékvesztés	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6
Követelések „általában”*	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6
Értékvesztés	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6
Értékpapírok, befektetett pénzügyi eszközök „általában”*	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6
Értékhelyesbítés	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6
Értékvesztés	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6
Valós értéken történő értékelés	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6
Pénzeszközök „általában”*	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6
Pénzeszközök értékelése	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6
Időbeli elhatárolások „általában”*	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6
Időbeli elhatárolások értékelése	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6
Saját tőke	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6
Céltartalékok „általában”*	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6
Céltartalékok értékelése	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6
Kötelezettségek „általában”*	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6
Kötelezettségek értékelése	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6
Adózási kérdések	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6
Vállalkozás folytatása elvének teljesülése megítélése	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5 6

*: az alatta felsorolt dőlt betűs elemek kivételével, mert ezekre külön kérdések vonatkoznak

28. Ön szerint növelné-e a válaszadási hajlandóságot a jelenlegihez hasonló kutatások esetében, ha a válaszadó könyvvizsgálók kötelező továbbképzési kreditpontot kapnának a közreműködésért?

- ☐ Igen, jelentősen értékl
☐ Talán igen
☐ Talán nem
☐ Egyáltalán nem
☐ Nem tudom megítélni

Még egyszer köszönjük szépen a segítségét!

III. melléklet Az AB2 adatbázis változóinak leíró statisztikái

Az arányskálán mért változók helyzeti középértékei és szóródási mutatói:

		Könyvvizsgál- tok száma	Ügyfelekből vállalkozás	Ügyfelekből pénzügyi intézmény és biztosító	Ügyfelekből államháztartás i szervezet	Ügyfelekből egyéb szervezet
N	Valid	104	104	104	104	104
	Missing	0	0	0	0	0
Mean		15,5673	,9413	,0192	,0144	,0250
Median		10,0000	1,0000	,0000	,0000	,0000
Std. Deviation		20,48336	,12968	,07449	,06707	,07568
Variance		419,568	,017	,006	,004	,006

		Vállalkozási ügyfelek közül 200M Ft alatti árbevételű	Vállalkozási ügyfelek közül 200-500M Ft közötti árbevételű	Vállalkozási ügyfelek közül 500-1000M Ft közötti árbevételű	Vállalkozási ügyfelek közül 1000-2000M Ft közötti árbevételű	Vállalkozási ügyfelek közül 2000M Ft fölötti árbevételű
N	Valid	104	104	104	104	104
	Missing	0	0	0	0	0
Mean		,4212	,2716	,1418	,0813	,0841
Median		,4000	,2500	,1000	,0000	,0000
Std. Deviation		,28325	,25758	,20001	,17379	,17113
Variance		,080	,066	,040	,030	,029

A változók gyakorisági eloszlása:

Ügyfelekből vállalkozás				
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	,40	1	1,0	1,0
	,45	1	1,0	1,9
	,50	2	1,9	3,8
	,55	1	1,0	4,8
	,65	1	1,0	5,8
	,70	2	1,9	7,7
	,75	4	3,8	11,5
	,85	5	4,8	16,3
	,90	4	3,8	20,2
	,95	8	7,7	27,9
	1,00	75	72,1	100,0
	Total	104	100,0	

Ügyfelekből pénzügyi intézmény és biztosító

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
,00	95	91,3	91,3	91,3
,05	2	1,9	1,9	93,3
,15	2	1,9	1,9	95,2
Valid ,25	3	2,9	2,9	98,1
,35	1	1,0	1,0	99,0
,50	1	1,0	1,0	100,0
Total	104	100,0	100,0	

Ügyfelekből egyéb szervezet

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
,00	87	83,7	83,7	83,7
,05	6	5,8	5,8	89,4
,10	4	3,8	3,8	93,3
Valid ,15	2	1,9	1,9	95,2
,25	2	1,9	1,9	97,1
,30	2	1,9	1,9	99,0
,50	1	1,0	1,0	100,0
Total	104	100,0	100,0	

Vállalkozási ügyfelek közül 200M Ft alatti árbevételű

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
,00	14	13,5	13,5	13,5
,05	4	3,8	3,8	17,3
,10	2	1,9	1,9	19,2
,15	5	4,8	4,8	24,0
,20	3	2,9	2,9	26,9
,25	3	2,9	2,9	29,8
,30	5	4,8	4,8	34,6
,35	3	2,9	2,9	37,5
Valid ,40	16	15,4	15,4	52,9
,45	3	2,9	2,9	55,8
,50	17	16,3	16,3	72,1
,60	4	3,8	3,8	76,0
,65	3	2,9	2,9	78,8
,70	6	5,8	5,8	84,6
,75	6	5,8	5,8	90,4
,80	2	1,9	1,9	92,3
,85	1	1,0	1,0	93,3
1,00	7	6,7	6,7	100,0
Total	104	100,0	100,0	

Vállalkozási ügyfelek közül 200-500M Ft közötti árbevételű

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
,00	22	21,2	21,2	21,2
,05	4	3,8	3,8	25,0
,10	4	3,8	3,8	28,8
,15	12	11,5	11,5	40,4
,20	9	8,7	8,7	49,0
,25	15	14,4	14,4	63,5
,30	6	5,8	5,8	69,2
,35	7	6,7	6,7	76,0
,40	5	4,8	4,8	80,8
,50	6	5,8	5,8	86,5
,55	2	1,9	1,9	88,5
,60	2	1,9	1,9	90,4
,65	2	1,9	1,9	92,3
,70	1	1,0	1,0	93,3
,85	1	1,0	1,0	94,2
,90	1	1,0	1,0	95,2
1,00	5	4,8	4,8	100,0
Total	104	100,0	100,0	

Vállalkozási ügyfelek közül 500-1000M Ft közötti árbevételű

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
,00	42	40,4	40,4	40,4
,05	9	8,7	8,7	49,0
,10	5	4,8	4,8	53,8
,15	18	17,3	17,3	71,2
,20	7	6,7	6,7	77,9
,25	10	9,6	9,6	87,5
,30	1	1,0	1,0	88,5
,35	3	2,9	2,9	91,3
,40	2	1,9	1,9	93,3
,50	3	2,9	2,9	96,2
,55	1	1,0	1,0	97,1
1,00	3	2,9	2,9	100,0
Total	104	100,0	100,0	

Vállalkozási ügyfelek közül 1000-2000M Ft közötti árbevételű

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
,00	63	60,6	60,6	60,6
,05	14	13,5	13,5	74,0
,10	5	4,8	4,8	78,8
,15	8	7,7	7,7	86,5
,20	2	1,9	1,9	88,5
,25	4	3,8	3,8	92,3
,30	1	1,0	1,0	93,3
,40	1	1,0	1,0	94,2
,45	1	1,0	1,0	95,2
,50	3	2,9	2,9	98,1
1,00	2	1,9	1,9	100,0
Total	104	100,0	100,0	

Vállalkozási ügyfelek közül 2000M Ft fölötti árbevételű

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
,00	65	62,5	62,5	62,5
,05	11	10,6	10,6	73,1
,10	5	4,8	4,8	77,9
,15	3	2,9	2,9	80,8
,20	7	6,7	6,7	87,5
,25	4	3,8	3,8	91,3
,30	1	1,0	1,0	92,3
,35	2	1,9	1,9	94,2
,40	1	1,0	1,0	95,2
,45	1	1,0	1,0	96,2
,50	1	1,0	1,0	97,1
,70	1	1,0	1,0	98,1
,80	1	1,0	1,0	99,0
1,00	1	1,0	1,0	100,0
Total	104	100,0	100,0	

Értékhelyesbítés előfordulása immateriális javaknál

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
1,00	92	88,5	88,5	88,5
2,00	9	8,7	8,7	97,1
3,00	2	1,9	1,9	99,0
5,00	1	1,0	1,0	100,0
Total	104	100,0	100,0	

Értékhelyesbítés előfordulása ingatlanoknál

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1,00	55	52,9	52,9	52,9
2,00	23	22,1	22,1	75,0
3,00	14	13,5	13,5	88,5
4,00	9	8,7	8,7	97,1
5,00	2	1,9	1,9	99,0
6,00	1	1,0	1,0	100,0
Total	104	100,0	100,0	

Értékhelyesbítés előfordulása műszaki berendezéseknél

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1,00	85	81,7	81,7	81,7
2,00	11	10,6	10,6	92,3
3,00	7	6,7	6,7	99,0
4,00	1	1,0	1,0	100,0
Total	104	100,0	100,0	

Értékhelyesbítés előfordulása egyéb berendezéseknél

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1,00	90	86,5	86,5	86,5
2,00	12	11,5	11,5	98,1
3,00	2	1,9	1,9	100,0
Total	104	100,0	100,0	

Értékhelyesbítés előfordulása tenyészállatoknál

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1,00	98	94,2	94,2	94,2
2,00	1	1,0	1,0	95,2
3,00	4	3,8	3,8	99,0
4,00	1	1,0	1,0	100,0
Total	104	100,0	100,0	

Értékhelyesbítés előfordulása tartós részesedéseknél

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1,00	95	91,3	91,3	91,3
2,00	5	4,8	4,8	96,2
3,00	2	1,9	1,9	98,1
5,00	1	1,0	1,0	99,0
6,00	1	1,0	1,0	100,0
Total	104	100,0	100,0	

Valós értékelés előfordulása részesedéseknél

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1,00	95	91,3	91,3	91,3
2,00	5	4,8	4,8	96,2
3,00	2	1,9	1,9	98,1
5,00	1	1,0	1,0	99,0
6,00	1	1,0	1,0	100,0
Total	104	100,0	100,0	

Valós értékelés előfordulása hitelviszonyt megtestesítő értékpapiroknál

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1,00	95	91,3	91,3	91,3
2,00	6	5,8	5,8	97,1
3,00	1	1,0	1,0	98,1
5,00	1	1,0	1,0	99,0
6,00	1	1,0	1,0	100,0
Total	104	100,0	100,0	

Valós értékelés előfordulása követeléseknél

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1,00	87	83,7	83,7	83,7
2,00	4	3,8	3,8	87,5
3,00	2	1,9	1,9	89,4
4,00	3	2,9	2,9	92,3
5,00	2	1,9	1,9	94,2
6,00	6	5,8	5,8	100,0
Total	104	100,0	100,0	

Előfordult-e valós értékelés/értékhelyesbítés?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid NEM	55	52,9	52,9	52,9
IGEN	49	47,1	47,1	100,0
Total	104	100,0	100,0	

Értékhelyesbítést alkalmazók közül 200M Ft árbevétel alatti vállalkozás

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1,00	28	57,1	57,1	57,1
2,00	13	26,5	26,5	83,7
3,00	5	10,2	10,2	93,9
4,00	1	2,0	2,0	95,9
5,00	1	2,0	2,0	98,0
6,00	1	2,0	2,0	100,0
Total	49	100,0	100,0	

Értékhelyesbítést alkalmazók közül 200-500M Ft árbevétel közötti vállalkozás

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1,00	33	67,3	67,3	67,3
2,00	9	18,4	18,4	85,7
3,00	5	10,2	10,2	95,9
4,00	1	2,0	2,0	98,0
6,00	1	2,0	2,0	100,0
Total	49	100,0	100,0	

Értékhelyesbítést alkalmazók közül 500-1000M Ft árbevétel közötti vállalkozás

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1,00	30	61,2	61,2	61,2
2,00	8	16,3	16,3	77,6
3,00	7	14,3	14,3	91,8
4,00	3	6,1	6,1	98,0
6,00	1	2,0	2,0	100,0
Total	49	100,0	100,0	

Értékhelyesbítést alkalmazók közül 1000-2000M Ft árbevétel közötti vállalkozás

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1,00	35	71,4	71,4	71,4
2,00	6	12,2	12,2	83,7
3,00	4	8,2	8,2	91,8
4,00	1	2,0	2,0	93,9
5,00	1	2,0	2,0	95,9
6,00	2	4,1	4,1	100,0
Total	49	100,0	100,0	

Értékhelyesbítést alkalmazók közül 2000M Ft árbevétel fölötti vállalkozás

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
1,00	40	81,6	81,6	81,6
2,00	5	10,2	10,2	91,8
Valid 5,00	1	2,0	2,0	93,9
6,00	3	6,1	6,1	100,0
Total	49	100,0	100,0	

Valós értékelést alkalmazók közül 200M Ft árbevétel alatti vállalkozás

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
1,00	46	93,9	93,9	93,9
2,00	1	2,0	2,0	95,9
Valid 3,00	1	2,0	2,0	98,0
6,00	1	2,0	2,0	100,0
Total	49	100,0	100,0	

Valós értékelést alkalmazók közül 200-500M Ft árbevétel közötti vállalkozás

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
1,00	40	81,6	81,6	81,6
2,00	6	12,2	12,2	93,9
Valid 4,00	2	4,1	4,1	98,0
6,00	1	2,0	2,0	100,0
Total	49	100,0	100,0	

Valós értékelést alkalmazók közül 500-1000M Ft árbevétel közötti vállalkozás

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
1,00	43	87,8	87,8	87,8
2,00	1	2,0	2,0	89,8
Valid 4,00	3	6,1	6,1	95,9
5,00	1	2,0	2,0	98,0
6,00	1	2,0	2,0	100,0
Total	49	100,0	100,0	

Valós értékelést alkalmazók közül 1000-2000M Ft árbevétel közötti vállalkozás

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1,00	43	87,8	87,8	87,8
2,00	1	2,0	2,0	89,8
4,00	2	4,1	4,1	93,9
6,00	3	6,1	6,1	100,0
Total	49	100,0	100,0	

Valós értékelést alkalmazók közül 2000M Ft árbevétel fölötti vállalkozás

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1,00	46	93,9	93,9	93,9
4,00	1	2,0	2,0	95,9
6,00	2	4,1	4,1	100,0
Total	49	100,0	100,0	

Értékhelyesbítést alkalmazók közül pénzügyi intézmény és biztosító

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1,00	46	93,9	93,9	93,9
3,00	1	2,0	2,0	95,9
4,00	1	2,0	2,0	98,0
6,00	1	2,0	2,0	100,0
Total	49	100,0	100,0	

Értékhelyesbítést alkalmazók közül államháztartási szervezet

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1,00	47	95,9	95,9	95,9
4,00	1	2,0	2,0	98,0
5,00	1	2,0	2,0	100,0
Total	49	100,0	100,0	

Értékhelyesbítést alkalmazók közül egyéb szervezet

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1,00	49	100,0	100,0	100,0

Valós értékelést alkalmazók közül pénzügyi intézmény és biztosító

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1,00	47	95,9	95,9	95,9
5,00	1	2,0	2,0	98,0
6,00	1	2,0	2,0	100,0
Total	49	100,0	100,0	

Valós értékelést alkalmazók közül államháztartási szervezet

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1,00	48	98,0	98,0	98,0
3,00	1	2,0	2,0	100,0
Total	49	100,0	100,0	

Valós értékelést alkalmazók közül egyéb szervezet

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1,00	48	98,0	98,0	98,0
6,00	1	2,0	2,0	100,0
Total	49	100,0	100,0	

Értékhelyesbítést alkalmazók közül 100M Ft mérlegfőösszeg alatti vállalkozás

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1,00	40	81,6	81,6	81,6
2,00	5	10,2	10,2	91,8
3,00	2	4,1	4,1	95,9
5,00	1	2,0	2,0	98,0
112,00	1	2,0	2,0	100,0
Total	49	100,0	100,0	

Értékhelyesbítést alkalmazók közül 250-500M Ft mérlegfőösszeg közötti vállalkozás

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1,00	27	55,1	55,1	55,1
2,00	11	22,4	22,4	77,6
3,00	7	14,3	14,3	91,8
4,00	2	4,1	4,1	95,9
5,00	1	2,0	2,0	98,0
6,00	1	2,0	2,0	100,0
Total	49	100,0	100,0	

Értékhelyesbítést alkalmazók közül 1000M Ft mérlegfőösszeg feletti vállalkozás

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1,00	33	67,3	67,3	67,3
2,00	6	12,2	12,2	79,6
3,00	4	8,2	8,2	87,8
4,00	2	4,1	4,1	91,8
5,00	1	2,0	2,0	93,9
6,00	3	6,1	6,1	100,0
Total	49	100,0	100,0	

Valós értékelést alkalmazók közül 100M Ft mérlegfőösszeg alatti
vállalkozás

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1,00	44	89,8	89,8	89,8
2,00	2	4,1	4,1	93,9
3,00	2	4,1	4,1	98,0
6,00	1	2,0	2,0	100,0
Total	49	100,0	100,0	

Valós értékelést alkalmazók közül 250-500M Ft mérlegfőösszeg közötti
vállalkozás

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1,00	39	79,6	79,6	79,6
2,00	5	10,2	10,2	89,8
3,00	2	4,1	4,1	93,9
4,00	1	2,0	2,0	95,9
5,00	1	2,0	2,0	98,0
6,00	1	2,0	2,0	100,0
Total	49	100,0	100,0	

Valós értékelést alkalmazók közül 500-1000M Ft mérlegfőösszeg közötti
vállalkozás

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1,00	41	83,7	83,7	83,7
2,00	3	6,1	6,1	89,8
3,00	2	4,1	4,1	93,9
4,00	1	2,0	2,0	95,9
6,00	2	4,1	4,1	100,0
Total	49	100,0	100,0	

Valós értékelést alkalmazók közül 1000M Ft mérlegfőösszeg feletti
vállalkozás

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1,00	44	89,8	89,8	89,8
2,00	1	2,0	2,0	91,8
3,00	2	4,1	4,1	95,9
4,00	1	2,0	2,0	98,0
6,00	1	2,0	2,0	100,0
Total	49	100,0	100,0	

Tőkehelyzet miatt választotta

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1,00	27	55,1	55,1	55,1
2,00	4	8,2	8,2	63,3
4,00	5	10,2	10,2	73,5
5,00	4	8,2	8,2	81,6
6,00	9	18,4	18,4	100,0
Total	49	100,0	100,0	

Tulajdonosi elvárás miatt választotta

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1,00	21	42,9	42,9	42,9
2,00	8	16,3	16,3	59,2
3,00	6	12,2	12,2	71,4
4,00	4	8,2	8,2	79,6
5,00	1	2,0	2,0	81,6
6,00	9	18,4	18,4	100,0
Total	49	100,0	100,0	

Eredményjavítás miatt választotta

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1,00	40	81,6	81,6	81,6
2,00	2	4,1	4,1	85,7
3,00	1	2,0	2,0	87,8
4,00	3	6,1	6,1	93,9
5,00	2	4,1	4,1	98,0
6,00	1	2,0	2,0	100,0
Total	49	100,0	100,0	

Vállalatcsoport választása miatt választotta

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1,00	43	87,8	87,8	87,8
2,00	1	2,0	2,0	89,8
3,00	1	2,0	2,0	91,8
4,00	1	2,0	2,0	93,9
5,00	1	2,0	2,0	95,9
6,00	2	4,1	4,1	100,0
Total	49	100,0	100,0	

IFRS beszámoló miatt választotta

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1,00	47	95,9	95,9	95,9
3,00	1	2,0	2,0	98,0
6,00	1	2,0	2,0	100,0
Total	49	100,0	100,0	

Hitelképesség vizsgálat miatt választotta

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1,00	31	63,3	63,3	63,3
2,00	4	8,2	8,2	71,4
3,00	2	4,1	4,1	75,5
4,00	3	6,1	6,1	81,6
5,00	5	10,2	10,2	91,8
6,00	4	8,2	8,2	100,0
Total	49	100,0	100,0	

Adózási előnyök miatt választotta

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1,00	40	81,6	81,6	81,6
2,00	4	8,2	8,2	89,8
3,00	2	4,1	4,1	93,9
5,00	1	2,0	2,0	95,9
6,00	2	4,1	4,1	100,0
Total	49	100,0	100,0	

Valós érték mérése: jegyzett piaci árak

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1,00	19	38,8	38,8	38,8
2,00	5	10,2	10,2	49,0
3,00	4	8,2	8,2	57,1
4,00	3	6,1	6,1	63,3
5,00	8	16,3	16,3	79,6
6,00	10	20,4	20,4	100,0
Total	49	100,0	100,0	

Valós érték mérése: összehasonlító árak

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1,00	23	46,9	46,9	46,9
2,00	7	14,3	14,3	61,2
3,00	1	2,0	2,0	63,3
4,00	4	8,2	8,2	71,4
5,00	5	10,2	10,2	81,6
6,00	9	18,4	18,4	100,0
Total	49	100,0	100,0	

Valós érték mérése: bevételalapú módszerek

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1,00	43	87,8	87,8	87,8
2,00	3	6,1	6,1	93,9
3,00	1	2,0	2,0	95,9
4,00	2	4,1	4,1	100,0
Total	49	100,0	100,0	

Valós érték mérése: költség alapú módszerek

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1,00	36	73,5	73,5	73,5
2,00	7	14,3	14,3	87,8
3,00	2	4,1	4,1	91,8
4,00	2	4,1	4,1	95,9
5,00	1	2,0	2,0	98,0
6,00	1	2,0	2,0	100,0
Total	49	100,0	100,0	

Valós érték mérése: kombinált módszerek

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1,00	37	75,5	75,5	75,5
2,00	2	4,1	4,1	79,6
5,00	2	4,1	4,1	83,7
6,00	8	16,3	16,3	100,0
Total	49	100,0	100,0	

Nem választotta, mert költséges

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1,00	50	48,1	48,1	48,1
2,00	3	2,9	2,9	51,0
3,00	8	7,7	7,7	58,7
4,00	10	9,6	9,6	68,3
5,00	18	17,3	17,3	85,6
6,00	15	14,4	14,4	100,0
Total	104	100,0	100,0	

Nem választotta, mert nem releváns

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1,00	48	46,2	46,2	46,2
2,00	4	3,8	3,8	50,0
3,00	7	6,7	6,7	56,7
4,00	15	14,4	14,4	71,2
5,00	9	8,7	8,7	79,8
6,00	21	20,2	20,2	100,0
Total	104	100,0	100,0	

Nem választotta, mert nincs olyan vagyonelem

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1,00	54	51,9	51,9	51,9
2,00	8	7,7	7,7	59,6
3,00	14	13,5	13,5	73,1
4,00	9	8,7	8,7	81,7
5,00	12	11,5	11,5	93,3
6,00	7	6,7	6,7	100,0
Total	104	100,0	100,0	

Nem választotta, mert az IFRS beszámoló mellett nem releváns

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1,00	95	91,3	91,3	91,3
2,00	1	1,0	1,0	92,3
4,00	1	1,0	1,0	93,3
5,00	5	4,8	4,8	98,1
6,00	2	1,9	1,9	100,0
Total	104	100,0	100,0	

Nem választotta, mert adózási hátrány

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
1,00	97	93,3	93,3	93,3
2,00	2	1,9	1,9	95,2
Valid 3,00	2	1,9	1,9	97,1
4,00	3	2,9	2,9	100,0
Total	104	100,0	100,0	

Nem választotta, mert nem jár vele adóelőny

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
1,00	74	71,2	71,2	71,2
2,00	1	1,0	1,0	72,1
3,00	10	9,6	9,6	81,7
Valid 4,00	9	8,7	8,7	90,4
5,00	5	4,8	4,8	95,2
6,00	5	4,8	4,8	100,0
Total	104	100,0	100,0	

IV. melléklet A vizsgáltba bevont tőzsdei cégek (AB3 adatbázis)

Név	Instrumentum típus	Vizsgálatba bevonva	Megjegyzés
AAA Auto	Részvény B	NEM	<i>Nem készít magyar beszámolót</i>
ÁLLAMI NYOMDA Nyrt.	Részvény A	IGEN	
ALTEO Nyrt.	Részvény B, Vállalati kötvény	IGEN	
Appeninn Nyrt.	Részvény A	IGEN	
BIOMEDICAL Nyrt.	Részvény B	NEM	<i>IFRS beszámoló nem érhető el</i>
Budapesti Ingatlan Nyrt.	Részvény B	IGEN	
BUSINESS TELECOM Nyrt.	Részvény B, Vállalati kötvény	NEM	<i>Még nincs éves jelentése</i>
CIB Bank Zrt.	Vállalati kötvény	NEM	<i>IFRS beszámoló nem érhető el</i>
CIG Pannónia Életbiztosító Nyrt.	Részvény A	IGEN	
Csepel Holding Nyrt.	Részvény B	IGEN	
Danubius Hotels Nyrt.	Részvény A	IGEN	
Diákhitel Zrt.	Vállalati kötvény	NEM	<i>IFRS beszámoló nem érhető el</i>
EGIS Gyógyszergyár Nyrt.	Részvény A	IGEN	
EHEP Nyrt.	Részvény B	NEM	<i>IFRS beszámoló nem érhető el</i>
ELMŰ Nyrt.	Részvény B	IGEN	
ÉMÁSZ Nyrt.	Részvény B	IGEN	
EST MEDIA Nyrt.	Részvény B	IGEN	
E-Star Alternatív Nyrt.	Részvény A, Vállalati kötvény	NEM	<i>IFRS beszámoló nem érhető el</i>
EXTERNET Nyrt.	Részvény B	NEM	<i>IFRS beszámoló nem érhető el</i>
FHB Nyrt.	Részvény A, Vállalati kötvény	IGEN	
Finext Nyrt.	Részvény B	NEM	<i>IFRS beszámoló nem érhető el</i>
FORRÁS Nyrt.	Részvény B	IGEN	
FreeSoft Nyrt.	Részvény B	IGEN	
FuturAqua Nyrt.	Részvény B	IGEN	
Graphisoft Park SE	Részvény A	IGEN	
HUN MINING Nyrt.	Részvény B	NEM	<i>IFRS beszámoló nem érhető el</i>
HybridBox Nyrt.	Részvény B	NEM	<i>IFRS beszámoló nem érhető el</i>
KARTONPACK Nyrt.	Részvény B	NEM	<i>IFRS beszámoló nem érhető el</i>
KEG Nyrt.	Részvény B	IGEN	
KONZUM Nyrt.	Részvény B	NEM	<i>IFRS beszámoló nem érhető el</i>
KREDITJOG Corporation Nyrt.	Részvény B	NEM	<i>IFRS beszámoló nem érhető el</i>
Kulcs-Soft Nyrt.	Részvény B	NEM	<i>IFRS beszámoló nem érhető el</i>
Magyar Telekom Nyrt.	Részvény A	IGEN	
MASTERPLAST Nyrt.	Részvény B	NEM	<i>IFRS beszámoló nem érhető el</i>
MKB Bank Zrt.	Vállalati kötvény	IGEN	

Név	Instrumentum típus	Vizsgálatba bevonva	Megjegyzés
MOL Nyrt.	Részvény A, Vállalati kötvény	IGEN	
NORDTELEKOM Nyrt.	Részvény B	NEM	<i>IFRS beszámoló nem érhető el</i>
NUTEX Nyrt.	Részvény B	IGEN	
OPTISOFT Nyrt.	Részvény B	IGEN	
OTP Bank Nyrt.	Részvény A, Vállalati kötvény	IGEN	
Örmester Nyrt.	Részvény B	IGEN	
PannErgy Nyrt.	Részvény A	IGEN	
PANNON-FLAX NyRt.	Részvény B	NEM	<i>IFRS beszámoló nem érhető el</i>
PANNON-VÁLTÓ Nyrt.	Részvény B	NEM	<i>IFRS beszámoló nem érhető el</i>
PHYLAXIA 1912. Holding Nyrt.	Részvény B	NEM	<i>IFRS beszámoló nem érhető el</i>
PLOTINUS Nyrt.	Részvény B	NEM	<i>IFRS beszámoló nem érhető el</i>
QUAESTOR Értékpapír Nyrt.	Részvény B	NEM	<i>IFRS beszámoló nem érhető el</i>
RÁBA Nyrt.	Részvény A	IGEN	
Richter Gedeon Nyrt.	Részvény A	IGEN	
Shoptline-webáruház Nyrt.	Részvény B	NEM	<i>IFRS beszámoló nem érhető el</i>
Synergon Nyrt.	Részvény B	IGEN	
TC Befektetési Nyrt.	Részvény B	NEM	<i>IFRS beszámoló nem érhető el</i>
TVK Nyrt.	Részvény A	IGEN	
VISONKA Nyrt.	Részvény B	IGEN	
Zwack Unicum Nyrt.	Részvény A	IGEN	

V. melléklet Az AB3 adatbázis megfigyelései

Név	Pü-i instr. (HUN)	Tárgyi eszközök		Immateriális eszközök		Tartós részes. (HUN)
		HUN	IFRS	HUN	IFRS	
ÁLLAMI NYOMDA Nyrt.	NEM	NEM	NEM	NEM	NEM	NEM
ALTEO Nyrt.	NEM	NEM	NEM	NEM	NEM	NEM
Appeninn Nyrt.	NEM	IGEN	IGEN (IAS 40)	NEM	NEM	NEM
Budapesti Ingatlan Nyrt.	NEM	NEM	IGEN (IAS 40, IAS 16 ingatlan)	NEM	NEM	NEM
CIG Pannónia Életbiztosító Nyrt.	NEM	NEM	NEM	NEM	NEM	NEM
Csepel Holding Nyrt.	NEM	NEM	NEM	NEM	NEM	NEM
Danubius Hotels Nyrt.	NEM	NEM	NEM	NEM	NEM	NEM
EGIS Gyógyszergyár Nyrt.	NEM	NEM	NEM	NEM	NEM	NEM
ELMŰ Nyrt.	NEM	NEM	NEM	NEM	NEM	NEM
ÉMÁSZ Nyrt.	NEM	NEM	NEM	NEM	NEM	NEM
EST MEDIA Nyrt.	NEM	NEM	NEM	NEM	NEM	NEM
FHB Nyrt.	NEM	IGEN	IGEN (IAS 40)	NEM	NEM	NEM
FORRÁS Nyrt.	NEM	NEM	NEM	NEM	NEM	NEM
FreeSoft Nyrt.	NEM	NEM	NEM	NEM	NEM	NEM
FuturAqua Nyrt.	NEM	NEM	NEM	NEM	NEM	NEM
Graphisoft Park SE	NEM	NEM	IGEN (IAS 40)	NEM	NEM	NEM
KEG Nyrt.	NEM	NEM	NEM	NEM	NEM	NEM
Magyar Telekom Nyrt.	NEM	NEM	NEM	NEM	NEM	NEM
MKB Bank Zrt.	IGEN	NEM	NEM	NEM	NEM	NEM
MOL Nyrt.	IGEN (AFS NEM)	NEM	NEM	NEM	NEM	NEM
NUTEX Nyrt.	NEM	NEM	NEM	NEM	NEM	NEM
OPTISOFT Nyrt.	NEM	NEM	NEM	NEM	NEM	NEM
OTP Bank Nyrt.	NEM	NEM	NEM	NEM	NEM	NEM
Őrmester Nyrt.	NEM	NEM	NEM	NEM	NEM	NEM
PannErgy Nyrt.	NEM	NEM	NEM	NEM	NEM	NEM
RÁBA Nyrt.	NEM	NEM	NEM	NEM	NEM	NEM
Richter Gedeon Nyrt.	IGEN	NEM	IGEN (IAS 40)	NEM	NEM	NEM
Synergion Nyrt.	NEM	NEM	NEM	NEM	NEM	NEM
TVK Nyrt.	NEM	NEM	NEM	NEM	NEM	NEM
VISONKA Nyrt.	NEM	NEM	NEM	NEM	NEM	NEM
Zwack Unicum Nyrt.	NEM	NEM	NEM	NEM	NEM	NEM

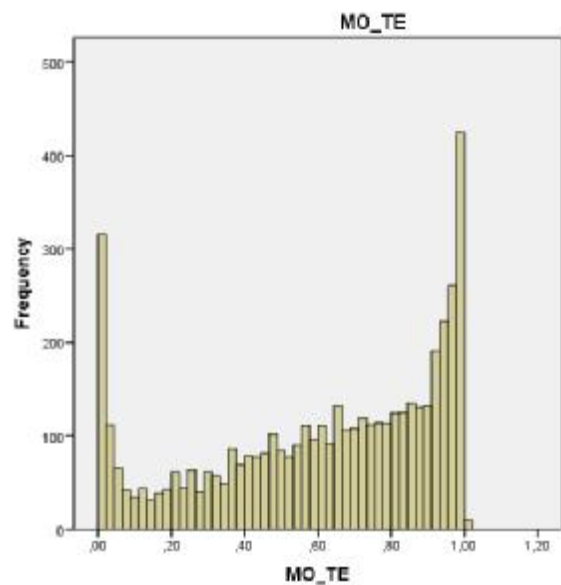
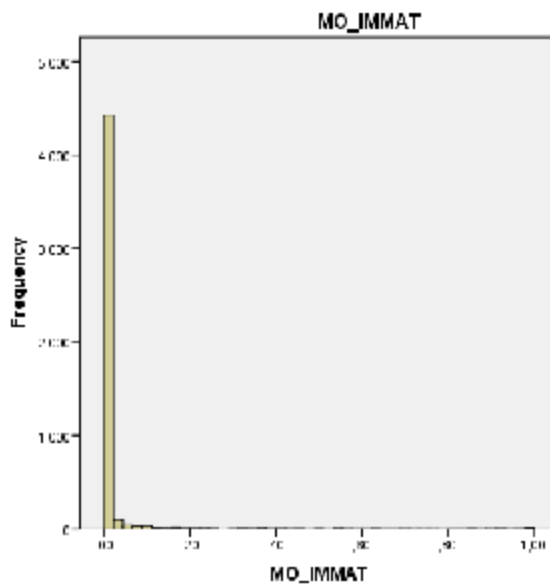
Rövidítések:

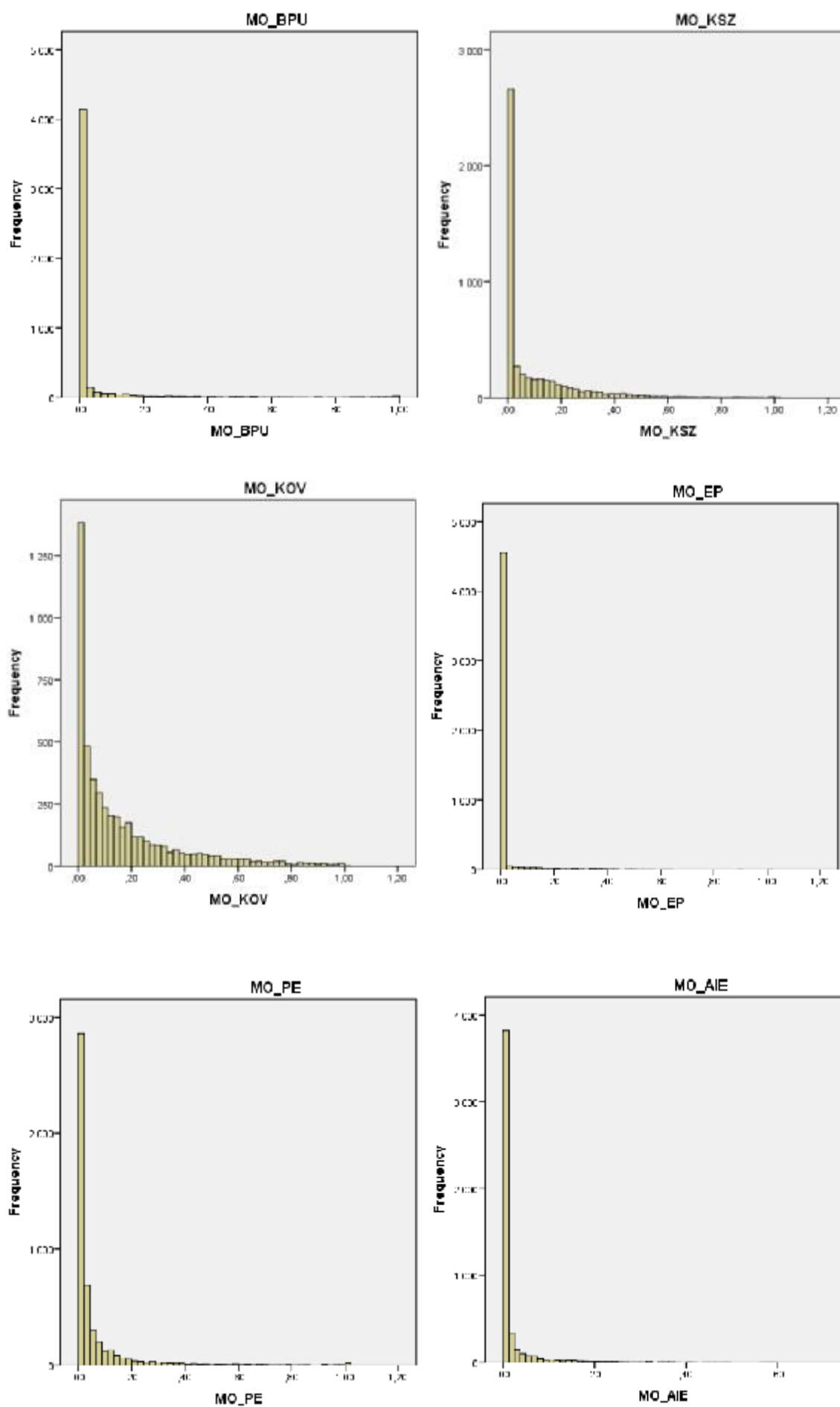
- AFS – értékesíthető pénzügyi eszközök,
- IAS 16 ingatlan – saját használatú ingatlanok,
- IAS 40 – befektetési célú ingatlanok.

VI. melléklet A H2 hipotézis ellenőrzésének részletes adatai

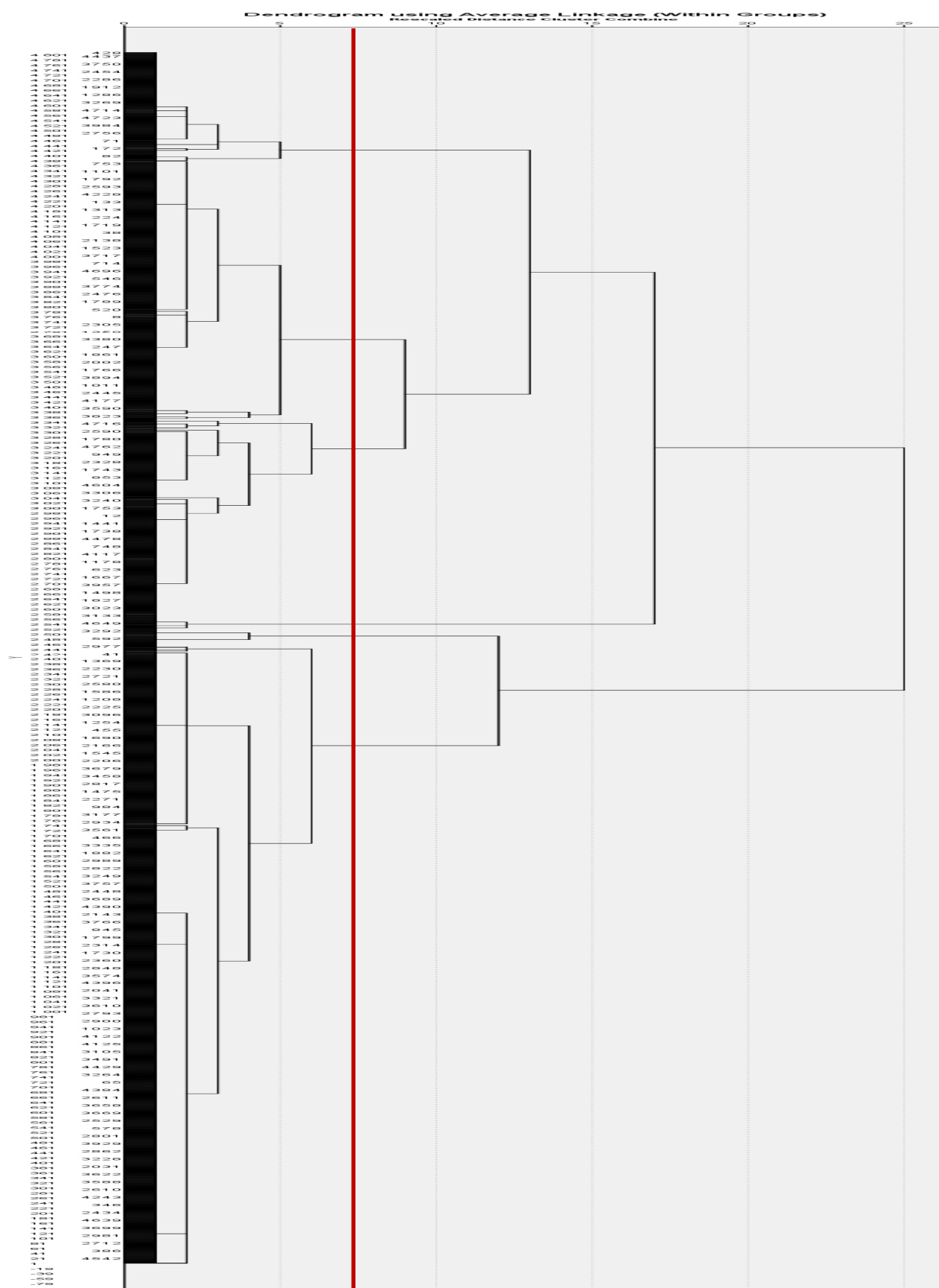
1. Az értékelési tartalékkal rendelkező gazdálkodók eszközszerkezete

	MO_I (Immat. javak)	MO_TE (Tárgyi eszk.)	MO_BPU (Bef. pü-i eszk.)	MO_KSZ (Készlet)	MO_KOV (Köve- telés)	MO_EP (Érték- papír)	MO_PE (Pénz- eszköz)	MO_AIE (Akt. id. elhat)
Valid	4811	4811	4811	4811	4811	4811	4811	4811
Missing	0	0	0	0	0	0	0	0
Mean	,0225	,6091	,0341	,0920	,1600	,0098	,0566	,0159
Median	,0000	,6714	,0000	,0086	,0811	,0000	,0135	,0006
Mode	,00	,00	,00	,00	,00	,00	,00	,00
Std. Deviation	,11060	,31582	,12816	,15699	,19886	,05354	,12585	,04678
Minimum	,00	,00	,00	,00	,00	,00	,00	,00
Maximum	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	,60

2. Hierarchikus klaszterelemzés – dendrogram

3. A nemhierarchikus klaszterelemzés részletes adatai

	Initial Cluster Centers					
	Cluster					
	1	2	3	4	5	6
MO_IMMAT	,00	,00	,00	1,00	,26	,00
MO_TE	,50	,00	,00	,00	,02	1,00
MO_BPU	,49	,00	1,00	,00	,00	,00
MO_EP	,00	1,00	,00	,00	,00	,00

Iteration	Iteration History ^a					
	Change in Cluster Centers					
	1	2	3	4	5	6
1	,361	,411	,175	,154	,290	,186
2	,094	,183	,063	,112	,053	,037
3	,027	,054	,034	,029	,015	,022
4	,015	,026	,020	,000	,006	,009
5	,009	,002	,013	,000	,005	,004
6	,006	,012	,014	,000	,004	,002
7	,004	,002	,003	,000	,003	,002
8	,003	,003	,006	,000	,002	,002
9	,002	,000	,000	,000	,001	,001
10	,001	,000	,003	,000	,001	,001
11	,001	,000	,003	,000	,002	,000
12	,001	,000	,003	,000	,001	,001
13	,001	,002	,000	,000	,001	,001
14	,001	,002	,000	,000	,001	,000
15	,001	,002	,000	,000	,001	,000
16	,001	,005	,000	,000	,002	7,943E-005
17	,001	,000	,000	,000	,001	,001
18	,001	,000	,000	,000	,000	,001
19	,002	,000	,000	,000	,002	,000
20	,001	,002	,000	,005	,001	,000
21	,001	,000	,000	,000	,000	,000
22	,001	,000	,000	,000	,000	,000
23	,001	,000	,000	,000	,001	,000
24	,001	,000	,000	,000	,001	,000
25	,000	,000	,000	,000	,000	7,966E-005
26	,000	,002	,000	,000	,001	7,923E-005
27	,000	,002	,000	,000	,000	,000
28	,000	,000	,000	,000	,000	8,794E-005
29	,000	,000	,000	,000	,000	,000

Final Cluster Centers

	Cluster					
	1	2	3	4	5	6
MO_IMMAT	,01	,01	,01	,71	,02	,00
MO_TE	,57	,08	,12	,06	,17	,90
MO_BPU	,02	,05	,70	,01	,02	,00
MO_EP	,01	,32	,01	,00	,00	,00

Distances between Final Cluster Centers

Cluster	1	2	3	4	5	6
1		,586	,817	,865	,399	,328
2	,586		,718	,760	,328	,884
3	,817	,718		,985	,681	1,048
4	,865	,760	,985		,697	1,097
5	,399	,328	,681	,697		,727
6	,328	,884	1,048	1,097	,727	

ANOVA

	Cluster		Error		F	Sig.
	Mean Square	df	Mean Square	df		
MO_IMMAT	9,776	5	,002	4805	4720,708	,000
MO_TE	86,286	5	,010	4805	8579,459	,000
MO_BPU	12,227	5	,004	4805	3288,096	,000
MO_EP	1,897	5	,001	4805	2120,392	,000

Number of Cases in each Cluster

Cluster	1	1545,000
	2	99,000
	3	132,000
	4	102,000
	5	859,000
	6	2074,000
Valid		4811,000
Missing		,000

4. A diszkriminanciaelemzés adatai

Tests of Equality of Group Means

	Wilks' Lambda	F	df1	df2	Sig.
MO_IMMAT	,169	4720,708	5	4805	,000
MO_TE	,101	8579,459	5	4805	,000
MO_BPU	,226	3288,096	5	4805	,000
MO_EP	,312	2120,392	5	4805	,000

Log Determinants

Cluster Number of Case	Rank	Log Determinant
1	4	-23,319
2	4	-19,499
3	4	-21,160
4	4	-22,626
5	4	-23,398
6	4	-32,164
Pooled within-groups	4	-23,409

Test Results

Box's M	17240,678
Approx.	341,837
df1	50
df2	616625,043
Sig.	,000

Eigenvalues

Function	Eigenvalue	% of Variance	Cumulative %	Canonical Correlation
1	9,781 ^a	51,5	51,5	,952
2	4,560 ^a	24,0	75,5	,906
3	2,793 ^a	14,7	90,2	,858
4	1,853 ^a	9,8	100,0	,806

a. First 4 canonical discriminant functions were used in the analysis.

Wilks' Lambda

Test of Function(s)	Wilks' Lambda	Chi-square	df	Sig.
1 through 4	,002	31112,025	20	,000
2 through 4	,017	19686,748	12	,000
3 through 4	,092	11443,123	6	,000
4	,351	5036,987	2	,000

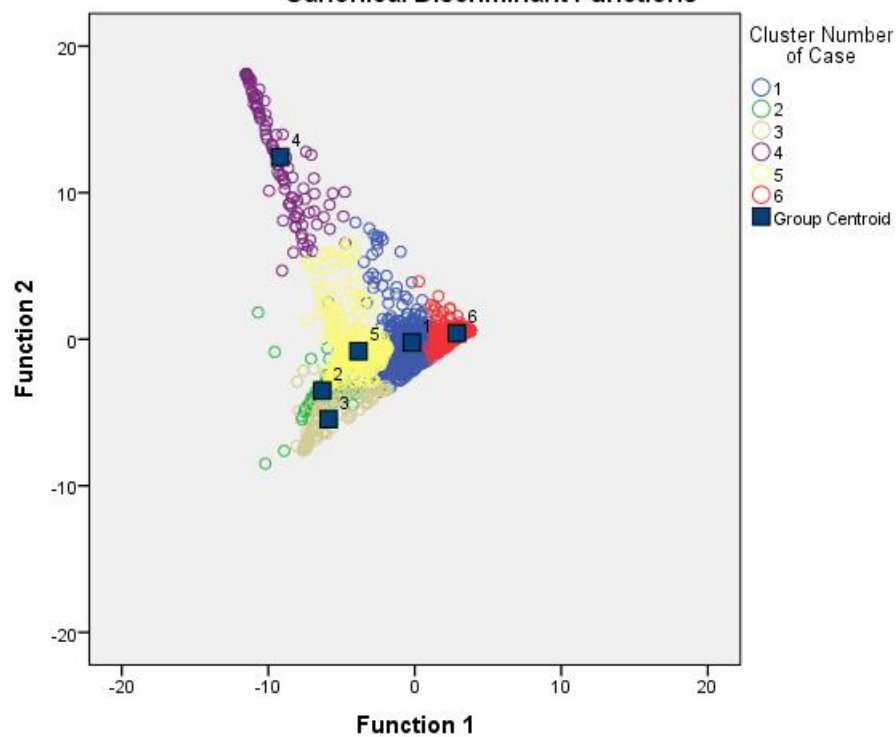
Standardized Canonical Discriminant Function Coefficients

	Function			
	1	2	3	4
MO_IMMAT	-,287	,887	,300	,212
MO_TE	,904	,195	,288	,276
MO_BPU	-,143	-,379	,905	,175
MO_EP	-,149	-,214	-,242	,936

Structure Matrix

	Function			
	1	2	3	4
MO_TE	,936 [*]	,186	,179	,238
MO_IMMAT	-,341	,874 [*]	,271	,215
MO_BPU	-,227	-,396	,884 [*]	,102
MO_EP	-,156	-,178	-,279	,930 [*]

Canonical Discriminant Functions

5. A klaszterek ágazati besorolása

Ágazat/klaszter	1	2	3	4	5	6	S
01 Növénytermesztés, állattenyésztés, vadgazdálkodás és kapcsolódó szolgáltatások	12%	0%	2%	1%	3%	6%	7%
02 Erdőgazdálkodás	0%	0%	0%	0%	1%	0%	0%
03 Halászat, halgazdálkodás	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
08 Egyéb bányászat	0%	0%	0%	1%	0%	0%	0%
09 Bányászati szolgáltatás	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
10 Élelmiszergyártás	5%	0%	2%	0%	2%	3%	3%
11 Italgyártás	2%	0%	0%	2%	1%	1%	1%
12 Dohánytermék gyártása	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
13 Textília gyártása	1%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
14 Ruházati termék gyártása	1%	0%	0%	0%	1%	1%	1%
15 Bőr, bőrtermék, lábbeli gyártása	0%	0%	0%	1%	0%	0%	0%
16 Fafeldolgozás (kivéve: bútort), fonottáru gyártása	1%	0%	0%	0%	1%	1%	1%
17 Papír, papírtermék gyártása	1%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
18 Nyomdai és egyéb sokszorosítási tevékenység	1%	0%	0%	1%	0%	1%	1%
20 Vegyi anyag, termék gyártása	1%	0%	0%	1%	1%	0%	1%
21 Gyógyszergyártás	0%	0%	1%	0%	0%	0%	0%
22 Gumi-, műanyag termék gyártása	2%	0%	0%	0%	1%	1%	1%
23 Nemfém ásványi termék gyártása	1%	0%	0%	0%	1%	1%	1%
24 Fémalapanyag gyártása	1%	0%	1%	0%	0%	0%	1%
25 Fémfeldolgozási termék gyártása	4%	2%	1%	0%	3%	2%	3%
26 Számítógép, elektronikai, optikai termék gyártása	0%	0%	0%	1%	1%	0%	0%
27 Villamos berendezés gyártása	1%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
28 Gép, gépi berendezés gyártása	1%	0%	0%	1%	1%	0%	1%
29 Közúti jármű gyártása	1%	0%	0%	1%	0%	0%	0%
30 Egyéb jármű gyártása	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
31 Bútorgyártás	1%	0%	1%	0%	1%	1%	1%
32 Egyéb feldolgozóipari tevékenység	1%	0%	0%	0%	1%	0%	0%
33 Ipari gép, berendezés, eszköz javítása	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
35 Villamosenergia-, gáz-, gőzellátás, légkondicionálás	0%	0%	0%	1%	0%	0%	0%
36 Víztermelés, -kezelés, -ellátás	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
37 Szennyvíz gyűjtése, kezelése	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
38 Hulladékgazdálkodás	1%	1%	0%	1%	0%	0%	0%
39 Szennyvezérlésmentesítés, egyéb hulladékkezelés	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
41 Épületek építése	3%	2%	5%	2%	5%	4%	4%
42 Egyéb építmény építése	1%	1%	1%	0%	2%	0%	1%
43 Speciális szaképítés	2%	2%	1%	3%	4%	1%	2%
45 Gépjármű, motorkerékpár kereskedelme, javítása	6%	0%	1%	1%	3%	3%	4%
46 Nagykereskedelem (kivéve: jármű, motorkerékpár)	10%	4%	2%	3%	14%	5%	8%
47 Kiskereskedelem (kivéve: gépjármű, motorkerékpár)	9%	1%	3%	6%	10%	5%	7%
49 Szárazföldi, csővezeték szállítás	3%	0%	1%	0%	2%	2%	2%

Ágazat/klaszter	1	2	3	4	5	6	S
50 Vízi szállítás	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
51 Légi szállítás	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
52 Raktározás, szállítást kiegészítő tevékenység	1%	0%	1%	0%	1%	1%	1%
53 Postai, futárpostai tevékenység	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
55 Szálláshely-szolgáltatás	1%	1%	0%	1%	0%	5%	2%
56 Vendéglátás	1%	0%	1%	4%	1%	5%	3%
58 Kiadói tevékenység	0%	0%	2%	8%	1%	0%	1%
59 Film, video, televízióműsor gyártása, hangfelvétel-kiadás	0%	0%	0%	2%	0%	0%	0%
60 Műsorösszeállítás, műsorszolgáltatás	0%	0%	0%	2%	1%	0%	0%
61 Távközlés	0%	1%	0%	0%	0%	0%	0%
62 Információ-technológiai szolgáltatás	0%	2%	1%	15%	2%	0%	1%
63 Információs szolgáltatás	0%	0%	0%	1%	0%	0%	0%
64 Pénzügyi közvetítés (kivéve: biztosítási, nyugdíjpénztári tevékenység)	0%	67%	16%	1%	4%	0%	3%
66 Egyéb pénzügyi tevékenység	0%	0%	0%	1%	1%	0%	0%
67 (NEM LÉTEZŐ ÁGAZAT)	0%	1%	0%	0%	0%	0%	0%
68 Ingatlanügyletek	13%	3%	24%	7%	9%	39%	24%
69 Jogi, számviteli, adószakértői tevékenység	1%	1%	4%	5%	2%	1%	2%
70 Üzletvezetési, vezetői tanácsadás	1%	3%	17%	4%	2%	1%	2%
71 Építésmérnöki tevékenység; műszaki vizsgálat, elemzés	1%	4%	4%	3%	2%	1%	1%
72 Tudományos kutatás, fejlesztés	0%	1%	0%	4%	1%	0%	0%
73 Reklám, piackutatás	0%	0%	0%	3%	1%	0%	0%
74 Egyéb szakmai, tudományos, műszaki tevékenység	0%	0%	2%	0%	1%	0%	0%
75 Állat-egészségügyi ellátás	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
77 Kölcsönzés, operatív lízing	1%	0%	0%	0%	0%	1%	1%
78 Munkaerőpiaci szolgáltatás	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
79 Utazásközvetítés, utazásszervezés, egyéb foglalás	0%	0%	2%	0%	1%	0%	0%
80 Biztonsági, nyomozói tevékenység	0%	0%	0%	1%	0%	0%	0%
81 Építményüzemeltetés, zöldterület-kezelés	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
82 Adminisztratív, kiegészítő egyéb üzleti szolgáltatás	1%	1%	4%	1%	1%	0%	1%
85 Oktatás	0%	2%	0%	1%	1%	0%	1%
86 Humán-egészségügyi ellátás	1%	0%	3%	1%	2%	1%	1%
87 Bentlakásos, nem kórházi ápolás	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
88 Szociális ellátás bentlakás nélkül	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
90 Alkotó-, művészeti, szórakoztató tevékenység	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
91 Könyvtári, levéltári, múzeumi, egyéb kulturális tevékenység	0%	0%	1%	0%	0%	0%	0%
92 Szerencsejáték, fogadás	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
93 Sport-, szórakoztató, szabadidős tevékenység	0%	0%	0%	10%	0%	2%	1%
94 Érdekképviselő	0%	0%	1%	0%	0%	0%	0%
95 Számítógép, személyi, háztartási cikk javítása	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
96 Egyéb személyi szolgáltatás	1%	0%	1%	0%	1%	1%	1%

6. A valós értékelés gyakorisága (AB2 adatbázis)

Friedman teszt				
	Súlyozatlan átlagos rangok	Medián	Súlyozott átlagos rangok	Medián
Értékhelyesbítés előfordulása immateriális javaknál	5,22	1	5,08	1
Értékhelyesbítés előfordulása ingatlanoknál	7,14	1	7,82	2
Értékhelyesbítés előfordulása műszaki berendezéseknél	5,60	1	5,77	1
Értékhelyesbítés előfordulása egyéb berendezéseknél	5,29	1	5,27	1
Értékhelyesbítés előfordulása tenyészállatoknál	5,03	1	4,72	1
Értékhelyesbítés előfordulása tartós részesedéseknél	5,71	1	5,38	1
Valós értékelés előfordulása részesedéseknél	5,18	1	5,24	1
Valós értékelés előfordulása hitelviszonyt megtestesítő értékpapíroknál	5,17	1	5,22	1
Valós értékelés előfordulása követeléseknél	5,69	1	5,41	1
Valós értékelés előfordulása származékos ügyleteknél	4,97	1	5,09	1

Test Statistics ^a		
N	104	1619
Chi-Square	133,854	3059,027
df	9	9
Asymp. Sig.	,000	0,000

a. Friedman Test

Wilcoxon előjeles rangpróba – súlyozatlan változók

		N	Mean Rank	Sum of Ranks
ÉH_Trészes - ÉH_Ingatlan	Negative Ranks	36 ^a	22,03	793,00
	Positive Ranks	6 ^b	18,33	110,00
	Ties	62 ^c		
	Total	104		
VÉ_KÖV - ÉH_Trészes	Negative Ranks	14 ^d	11,68	163,50
	Positive Ranks	15 ^e	18,10	271,50
	Ties	75 ^f		
	Total	104		
ÉH_Műszaki - VÉ_KÖV	Negative Ranks	16 ^g	20,34	325,50
	Positive Ranks	15 ^h	11,37	170,50
	Ties	73 ⁱ		
	Total	104		
ÉH_Eber - ÉH_Műszaki	Negative Ranks	10 ^j	5,50	55,00
	Positive Ranks	0 ^k	,00	,00
	Ties	94 ^l		
	Total	104		
ÉH_Immat - ÉH_Eber	Negative Ranks	7 ^m	6,50	45,50
	Positive Ranks	6 ⁿ	7,58	45,50
	Ties	91 ^o		
	Total	104		
VÉ_HVMT - ÉH_Immat	Negative Ranks	10 ^p	10,15	101,50
	Positive Ranks	9 ^q	9,83	88,50
	Ties	85 ^r		
	Total	104		
ÉH_Tenyészáll - VÉ_HVMT	Negative Ranks	9 ^s	5,44	49,00
	Positive Ranks	4 ^t	10,50	42,00
	Ties	91 ^u		
	Total	104		
VÉ_DER - ÉH_Tenyészáll	Negative Ranks	5 ^v	4,80	24,00
	Positive Ranks	4 ^w	5,25	21,00
	Ties	95 ^x		
	Total	104		

Test Statistics^a

	ÉH_Trés zes - ÉH_Ingat lan	VÉ_KÖV - ÉH_Trés zes	ÉH_Műsz aki - VÉ_KÖV	ÉH_Eber - ÉH_Műsz aki	ÉH_Imm at - ÉH_Eber	VÉ_HVM T - ÉH_Imm at	ÉH_Teny észáll - VÉ_HVM T	VÉ_DER - ÉH_Tenyé száll
Z	-4,354 ^b	-1,181 ^c	-1,539 ^b	-2,972 ^b	,000 ^d	-,275 ^b	-,252 ^b	-,180 ^b
Asymp. Sig. (2- tailed)	,000	,238	,124	,003	1,000	,784	,801	,857

a. Wilcoxon Signed Ranks Test

b. Based on positive ranks.

c. Based on negative ranks.

d. The sum of negative ranks equals the sum of positive ranks.

Wilcoxon előjeles rangpróba – súlyozatlan változók

		N	Mean Rank	Sum of Ranks
ÉH_Immat - ÉH_Ingatlan	Negative Ranks	43 ^a	22,74	978,00
	Positive Ranks	1 ^b	12,00	12,00
	Ties	60 ^c		
	Total	104		
ÉH_Műszaki - ÉH_Ingatlan	Negative Ranks	38 ^d	20,92	795,00
	Positive Ranks	2 ^e	12,50	25,00
	Ties	64 ^f		
	Total	104		
ÉH_Eber - ÉH_Ingatlan	Negative Ranks	43 ^g	22,73	977,50
	Positive Ranks	1 ^h	12,50	12,50
	Ties	60 ⁱ		
	Total	104		
ÉH_Tenyészáll - ÉH_Ingatlan	Negative Ranks	45 ^j	24,91	1121,00
	Positive Ranks	3 ^k	18,33	55,00
	Ties	56 ^l		
	Total	104		
ÉH_Trészes - ÉH_Ingatlan	Negative Ranks	36 ^m	22,03	793,00
	Positive Ranks	6 ⁿ	18,33	110,00
	Ties	62 ^o		
	Total	104		
VÉ_Részes - ÉH_Ingatlan	Negative Ranks	42 ^p	22,39	940,50
	Positive Ranks	3 ^q	31,50	94,50
	Ties	59 ^r		
	Total	104		
VÉ_HVMT - ÉH_Ingatlan	Negative Ranks	46 ^s	25,26	1162,00
	Positive Ranks	4 ^t	28,25	113,00
	Ties	54 ^u		
	Total	104		
VÉ_KÖV - ÉH_Ingatlan	Negative Ranks	39 ^v	24,24	945,50
	Positive Ranks	13 ^w	33,27	432,50
	Ties	52 ^x		
	Total	104		
VÉ_DER - ÉH_Ingatlan	Negative Ranks	45 ^y	24,17	1087,50
	Positive Ranks	3 ^z	29,50	88,50
	Ties	56 ^{aa}		
	Total	104		

Test Statistics^a

	ÉH_Immat - ÉH_Ingatlan	ÉH_Műszaki - ÉH_Ingatlan	ÉH_Eber - ÉH_Ingatlan	ÉH_Tenyészáll - ÉH_Ingatlan	ÉH_Trészes - ÉH_Ingatlan	VÉ_Részes - ÉH_Ingatlan	VÉ_HVMT - ÉH_Ingatlan	VÉ_KÖV - ÉH_Ingatlan	VÉ_DER - ÉH_Ingatlan
Z	-5,757 ^b	-5,322 ^b	-5,757 ^b	-5,564 ^b	-4,354 ^b	-4,836 ^b	-5,165 ^b	-2,370 ^b	-5,204 ^b
Asymp. Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,018	,000

a. Wilcoxon Signed Ranks Test

b. Based on positive ranks.

Wilcoxon előjeles rangpróba – súlyozott változók

		N	Mean Rank	Sum of Ranks
ÉH_Műszaki - ÉH_Ingatlan	Negative Ranks	800 ^a	414,02	331215,00
	Positive Ranks	21 ^b	296,00	6216,00
	Ties	798 ^c		
	Total	1619		
VÉ_KÖV - ÉH_Műszaki	Negative Ranks	407 ^d	320,06	130263,00
	Positive Ranks	262 ^e	358,21	93852,00
	Ties	950 ^f		
	Total	1619		
ÉH_Trészes - VÉ_KÖV	Negative Ranks	238 ^g	225,34	53631,50
	Positive Ranks	209 ^h	222,47	46496,50
	Ties	1172 ⁱ		
	Total	1619		
ÉH_Eber - ÉH_Trészes	Negative Ranks	255 ^j	275,97	70371,50
	Positive Ranks	232 ^k	208,86	48456,50
	Ties	1132 ^l		
	Total	1619		
VÉ_Részes - ÉH_Eber	Negative Ranks	276 ^m	240,33	66332,00
	Positive Ranks	232 ⁿ	271,35	62954,00
	Ties	1111 ^o		
	Total	1619		
VÉ_HVMT - VÉ_Részes	Negative Ranks	60 ^p	44,50	2670,00
	Positive Ranks	36 ^q	55,17	1986,00
	Ties	1523 ^r		
	Total	1619		
VÉ_DER - VÉ_HVMT	Negative Ranks	69 ^s	35,00	2415,00
	Positive Ranks	3 ^t	71,00	213,00
	Ties	1547 ^u		
	Total	1619		
ÉH_Immat - VÉ_DER	Negative Ranks	197 ^v	191,77	37779,00
	Positive Ranks	209 ^w	214,56	44842,00
	Ties	1213 ^x		
	Total	1619		
ÉH_Tenyészáll - ÉH_Immat	Negative Ranks	163 ^y	110,48	18007,50
	Positive Ranks	61 ^z	117,91	7192,50
	Ties	1395 ^{aa}		
	Total	1619		

Test Statistics^a

	ÉH_Műs zaki - ÉH_Inga tlan	VÉ_KÖV - ÉH_Műs zaki	ÉH_Trés zes - VÉ_KÖV	ÉH_Eber - ÉH_Trés zes	VÉ_Rés zes - ÉH_Eber	VÉ_HV MT - VÉ_Rés zes	VÉ_DER - VÉ_HV MT	ÉH_Imm at - VÉ_DER	ÉH_Ten yészáll - ÉH_Imm at
Z	-25,128 ^b	-3,825 ^b	-1,364 ^b	-3,745 ^b	-,557 ^b	-1,350 ^b	-6,620 ^b	-1,610 ^c	-5,798 ^b
Asymp. Sig. (2-tailed)	,000	,000	,173	,000	,577	,177	,000	,107	,000

a. Wilcoxon Signed Ranks Test

b. Based on positive ranks.

c. Based on negative ranks.

Wilcoxon előjeles rangpróba – súlyozott változók

		N	Mean Rank	Sum of Ranks
ÉH_Immat - ÉH_Ingatlan	Negative Ranks	955 ^a	483,94	462160,00
	Positive Ranks	9 ^b	330,00	2970,00
	Ties	655 ^c		
	Total	1619		
ÉH_Műszaki - ÉH_Ingatlan	Negative Ranks	800 ^d	414,02	331215,00
	Positive Ranks	21 ^e	296,00	6216,00
	Ties	798 ^f		
	Total	1619		
ÉH_Eber - ÉH_Ingatlan	Negative Ranks	923 ^g	468,03	431992,50
	Positive Ranks	9 ^h	309,50	2785,50
	Ties	687 ⁱ		
	Total	1619		
ÉH_Tenyészáll - ÉH_Ingatlan	Negative Ranks	989 ^j	503,97	498425,00
	Positive Ranks	20 ^k	556,00	11120,00
	Ties	610 ^l		
	Total	1619		
ÉH_Trészes - ÉH_Ingatlan	Negative Ranks	823 ^m	434,27	357407,50
	Positive Ranks	56 ⁿ	524,15	29352,50
	Ties	740 ^o		
	Total	1619		
VÉ_Részes - ÉH_Ingatlan	Negative Ranks	810 ^p	410,64	332618,50
	Positive Ranks	25 ^q	656,46	16411,50
	Ties	784 ^r		
	Total	1619		
VÉ_HVMT - ÉH_Ingatlan	Negative Ranks	853 ^s	433,07	369408,50
	Positive Ranks	25 ^t	658,90	16472,50
	Ties	741 ^u		
	Total	1619		
VÉ_KÖV - ÉH_Ingatlan	Negative Ranks	800 ^v	424,12	339294,50
	Positive Ranks	87 ^w	626,82	54533,50
	Ties	732 ^x		
	Total	1619		
VÉ_DER - ÉH_Ingatlan	Negative Ranks	850 ^y	433,81	368736,00
	Positive Ranks	23 ^z	555,00	12765,00
	Ties	746 ^{aa}		
	Total	1619		

Test Statistics^a

	ÉH_Imm at - ÉH_Inga tlan	ÉH_Műs zaki - ÉH_Inga tlan	ÉH_Eber - ÉH_Inga tlan	ÉH_Ten yészáll - ÉH_Inga tlan	ÉH_Trés zes - ÉH_Inga tlan	VÉ_Rés zes - ÉH_Inga tlan	VÉ_HV MT - ÉH_Inga tlan	VÉ_KÖV - ÉH_Inga tlan	VÉ_DER - ÉH_Inga tlan
Z	-27,713 ^b	-25,128 ^b	-27,145 ^b	-27,078 ^b	-22,332 ^b	-23,073 ^b	-23,990 ^b	-18,980 ^b	-24,325 ^b
Asymp. Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000

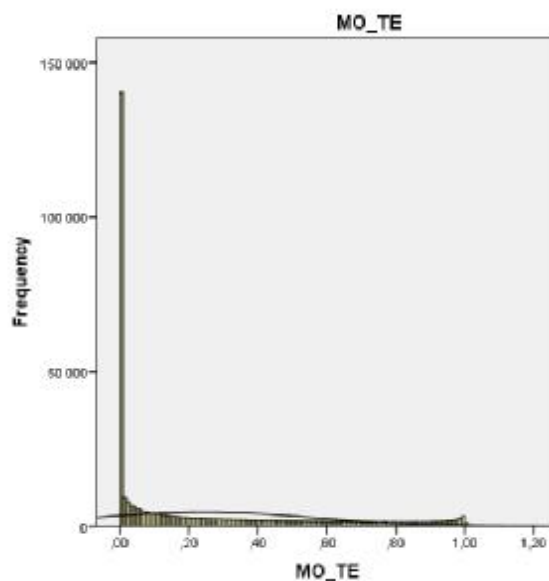
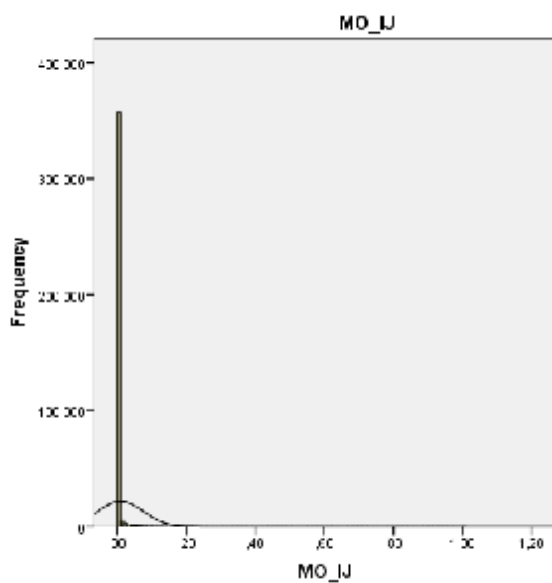
a. Wilcoxon Signed Ranks Test

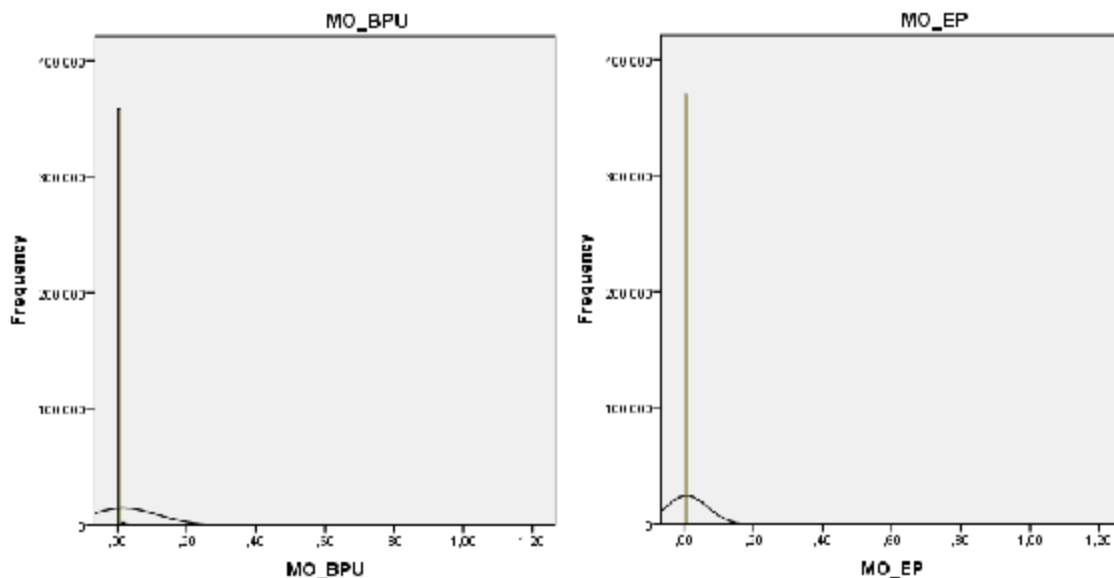
b. Based on positive ranks.

VII. melléklet A H3 hipotézis ellenőrzésének részletes adatai

1. A valós értéken értékelhető eszközök megoszlásának statisztikái

		Statistics			
		MO_I (Immat. javak)	MO_TE (Tárgyi eszk.)	MO_BPU (Bef. pü-i eszk.)	MO_EP (Érték- papír)
N	Valid	379673	379673	379673	379673
	Missing	0	0	0	0
Mean		,0092	,2433	,0164	,0067
Median		,0000	,0836	,0000	,0000
Mode		,00	,00	,00	,00
Std. Deviation		,06572	,30712	,09963	,05900
Minimum		,00	,00	,00	,00
Maximum		1,00	1,00	1,00	1,00
Percentiles	10	,0000	,0000	,0000	,0000
	20	,0000	,0000	,0000	,0000
	30	,0000	,0000	,0000	,0000
	40	,0000	,0219	,0000	,0000
	50	,0000	,0836	,0000	,0000
	60	,0000	,1852	,0000	,0000
	70	,0000	,3352	,0000	,0000
	80	,0000	,5336	,0000	,0000
	90	,0015	,7806	,0000	,0000

2. A valós értéken értékelhető eszközök eloszlásának kategorizálása

Statistics					
Kategória: MFŐ1		MO_IJ	MO_TE	MO_BPU	MO_EP
N	Valid	225461	225461	225461	225461
	Missing	0	0	0	0
Percentiles	10	,0000	,0000	,0000	,0000
	20	,0000	,0000	,0000	,0000
	30	,0000	,0000	,0000	,0000
	40	,0000	,0000	,0000	,0000
	50	,0000	,0049	,0000	,0000
	60	,0000	,0650	,0000	,0000
	70	,0000	,1765	,0000	,0000
	80	,0000	,3670	,0000	,0000
	90	,0000	,6564	,0000	,0000

Statistics					
Kategória: MFŐ2		MO_IJ	MO_TE	MO_BPU	MO_EP
N	Valid	87702	87702	87702	87702
	Missing	0	0	0	0
Percentiles	10	,0000	,0000	,0000	,0000
	20	,0000	,0129	,0000	,0000
	30	,0000	,0516	,0000	,0000
	40	,0000	,1140	,0000	,0000
	50	,0000	,1963	,0000	,0000
	60	,0000	,3075	,0000	,0000
	70	,0000	,4573	,0000	,0000
	80	,0000	,6436	,0000	,0000
	90	,0033	,8550	,0000	,0000

		Statistics			
Kategória: MFŐ3		MO_IJ	MO_TE	MO_BPU	MO_EP
N	Valid	24247	24247	24247	24247
	Missing	0	0	0	0
Percentiles	10	,0000	,0018	,0000	,0000
	20	,0000	,0348	,0000	,0000
	30	,0000	,0898	,0000	,0000
	40	,0000	,1722	,0000	,0000
	50	,0000	,2850	,0000	,0000
	60	,0000	,4152	,0000	,0000
	70	,0000	,5548	,0000	,0000
	80	,0007	,7145	,0000	,0000
	90	,0054	,8909	,0125	,0000

		Statistics			
Kategória: MFŐ4		MO_IJ	MO_TE	MO_BPU	MO_EP
N	Valid	20195	20195	20195	20195
	Missing	0	0	0	0
Percentiles	10	,0000	,0020	,0000	,0000
	20	,0000	,0395	,0000	,0000
	30	,0000	,1047	,0000	,0000
	40	,0000	,2033	,0000	,0000
	50	,0000	,3245	,0000	,0000
	60	,0000	,4526	,0000	,0000
	70	,0003	,5888	,0000	,0000
	80	,0014	,7334	,0011	,0000
	90	,0081	,8983	,0433	,0000

		Statistics			
Kategória: MFŐ5		MO_IJ	MO_TE	MO_BPU	MO_EP
N	Valid	9127	9127	9127	9127
	Missing	0	0	0	0
Percentiles	10	,0000	,0022	,0000	,0000
	20	,0000	,0400	,0000	,0000
	30	,0000	,1181	,0000	,0000
	40	,0000	,2280	,0000	,0000
	50	,0000	,3540	,0000	,0000
	60	,0002	,4700	,0000	,0000
	70	,0007	,5952	,0006	,0000
	80	,0025	,7391	,0082	,0000
	90	,0138	,8970	,1011	,0005

		Statistics			
Kategória: MFŐ6		MO_IJ	MO_TE	MO_BPU	MO_EP
N	Valid	9543	9543	9543	9543
	Missing	0	0	0	0
Percentiles	10	,0000	,0009	,0000	,0000
	20	,0000	,0374	,0000	,0000
	30	,0000	,1166	,0000	,0000
	40	,0000	,2413	,0000	,0000
	50	,0001	,3651	,0000	,0000
	60	,0005	,4847	,0004	,0000
	70	,0014	,6077	,0041	,0000
	80	,0046	,7486	,0291	,0000
	90	,0191	,9155	,1992	,0036

		Statistics			
Kategória: MFŐ7		MO_IJ	MO_TE	MO_BPU	MO_EP
N	Valid	2583	2583	2583	2583
	Missing	0	0	0	0
Percentiles	10	,0000	,0004	,0000	,0000
	20	,0000	,0182	,0000	,0000
	30	,0000	,0818	,0000	,0000
	40	,0001	,2112	,0000	,0000
	50	,0005	,3554	,0006	,0000
	60	,0014	,4876	,0042	,0000
	70	,0031	,6268	,0240	,0000
	80	,0078	,7793	,1027	,0000
	90	,0275	,9241	,3813	,0136

		Statistics			
Kategória: MFŐ8		MO_IJ	MO_TE	MO_BPU	MO_EP
N	Valid	815	815	815	815
	Missing	0	0	0	0
Percentiles	10	,0000	,0000	,0000	,0000
	20	,0000	,0000	,0000	,0000
	30	,0000	,0018	,0001	,0000
	40	,0001	,0170	,0017	,0000
	50	,0004	,0574	,0122	,0000
	60	,0012	,2523	,0579	,0000
	70	,0031	,4661	,1851	,0000
	80	,0093	,6629	,5735	,0004
	90	,0347	,8885	,9354	,1164

		Statistics			
Kategória: ÉNÁ0		MO_IJ	MO_TE	MO_BPU	MO_EP
N	Valid	66944	66944	66944	66944
	Missing	0	0	0	0
Percentiles	10	,0000	,0000	,0000	,0000
	20	,0000	,0000	,0000	,0000
	30	,0000	,0000	,0000	,0000
	40	,0000	,0000	,0000	,0000
	50	,0000	,0000	,0000	,0000
	60	,0000	,0000	,0000	,0000
	70	,0000	,0000	,0000	,0000
	80	,0000	,1775	,0000	,0000
	90	,0000	,8135	,0000	,0000

		Statistics			
Kategória: ÉNÁ1		MO_IJ	MO_TE	MO_BPU	MO_EP
N	Valid	155092	155092	155092	155092
	Missing	0	0	0	0
Percentiles	10	,0000	,0000	,0000	,0000
	20	,0000	,0000	,0000	,0000
	30	,0000	,0000	,0000	,0000
	40	,0000	,0043	,0000	,0000
	50	,0000	,0570	,0000	,0000
	60	,0000	,1522	,0000	,0000
	70	,0000	,3133	,0000	,0000
	80	,0000	,5491	,0000	,0000
	90	,0000	,8196	,0000	,0000

		Statistics			
Kategória: ÉNÁ2		MO_IJ	MO_TE	MO_BPU	MO_EP
N	Valid	88835	88835	88835	88835
	Missing	0	0	0	0
Percentiles	10	,0000	,0000	,0000	,0000
	20	,0000	,0089	,0000	,0000
	30	,0000	,0435	,0000	,0000
	40	,0000	,0998	,0000	,0000
	50	,0000	,1778	,0000	,0000
	60	,0000	,2822	,0000	,0000
	70	,0000	,4143	,0000	,0000
	80	,0000	,5768	,0000	,0000
	90	,0028	,7714	,0000	,0000

		Statistics			
Kategória: ÉNÁ3		MO_IJ	MO_TE	MO_BPU	MO_EP
N	Valid	25296	25296	25296	25296
	Missing	0	0	0	0
Percentiles	10	,0000	,0000	,0000	,0000
	20	,0000	,0215	,0000	,0000
	30	,0000	,0635	,0000	,0000
	40	,0000	,1207	,0000	,0000
	50	,0000	,1951	,0000	,0000
	60	,0000	,2910	,0000	,0000
	70	,0000	,4076	,0000	,0000
	80	,0005	,5512	,0000	,0000
	90	,0058	,7256	,0006	,0000

		Statistics			
Kategória: ÉNÁ4		MO_IJ	MO_TE	MO_BPU	MO_EP
N	Valid	21835	21835	21835	21835
	Missing	0	0	0	0
Percentiles	10	,0000	,0028	,0000	,0000
	20	,0000	,0318	,0000	,0000
	30	,0000	,0774	,0000	,0000
	40	,0000	,1380	,0000	,0000
	50	,0000	,2141	,0000	,0000
	60	,0000	,3099	,0000	,0000
	70	,0003	,4201	,0000	,0000
	80	,0016	,5436	,0000	,0000
	90	,0086	,7058	,0081	,0000

		Statistics			
Kategória: ÉNÁ5		MO_IJ	MO_TE	MO_BPU	MO_EP
N	Valid	9849	9849	9849	9849
	Missing	0	0	0	0
Percentiles	10	,0000	,0059	,0000	,0000
	20	,0000	,0383	,0000	,0000
	30	,0000	,0864	,0000	,0000
	40	,0000	,1481	,0000	,0000
	50	,0000	,2277	,0000	,0000
	60	,0002	,3207	,0000	,0000
	70	,0009	,4268	,0000	,0000
	80	,0029	,5448	,0010	,0000
	90	,0132	,6885	,0208	,0000

		Statistics			
Kategória: ÉNÁ6		MO_IJ	MO_TE	MO_BPU	MO_EP
N	Valid	9164	9164	9164	9164
	Missing	0	0	0	0
Percentiles	10	,0000	,0080	,0000	,0000
	20	,0000	,0383	,0000	,0000
	30	,0000	,0842	,0000	,0000
	40	,0001	,1489	,0000	,0000
	50	,0004	,2353	,0000	,0000
	60	,0009	,3326	,0000	,0000
	70	,0022	,4319	,0009	,0000
	80	,0063	,5418	,0067	,0000
	90	,0227	,6780	,0477	,0018

		Statistics			
Kategória: ÉNÁ7		MO_IJ	MO_TE	MO_BPU	MO_EP
N	Valid	2112	2112	2112	2112
	Missing	0	0	0	0
Percentiles	10	,0000	,0065	,0000	,0000
	20	,0001	,0306	,0000	,0000
	30	,0003	,0752	,0000	,0000
	40	,0008	,1399	,0000	,0000
	50	,0016	,2263	,0002	,0000
	60	,0031	,3130	,0011	,0000
	70	,0057	,4154	,0060	,0000
	80	,0111	,5197	,0270	,0000
	90	,0288	,6455	,0973	,0004

		Statistics			
Kategória: ÉNÁ8		MO_IJ	MO_TE	MO_BPU	MO_EP
N	Valid	546	546	546	546
	Missing	0	0	0	0
Percentiles	10	,0000	,0030	,0000	,0000
	20	,0002	,0147	,0000	,0000
	30	,0006	,0467	,0000	,0000
	40	,0014	,1134	,0003	,0000
	50	,0025	,1861	,0010	,0000
	60	,0051	,2682	,0039	,0000
	70	,0089	,3621	,0187	,0000
	80	,0156	,4707	,0618	,0000
	90	,0600	,6263	,2021	,0108

3. A tárgyi eszközök bruttó értékének kategorizálása

		MFŐ1	MFŐ2	MFŐ3	MFŐ4
N	Valid	225461	87702	24247	20195
	Missing	0	0	0	0
	10	,0000	,0000	121,0000	308,0000
	20	,0000	739,0000	5101,0000	11072,2000
	30	,0000	2713,0000	12588,4000	28431,8000
	40	,0000	5272,2000	21585,4000	49471,4000
Percentiles	50	180,0000	8218,0000	32159,0000	72778,0000
	60	494,0000	11639,0000	43570,6000	97182,8000
	70	1108,0000	15916,0000	55022,2000	120241,2000
	80	2400,0000	21761,0000	67424,2000	149162,8000
	90	5002,0000	31968,7000	85465,2000	192030,2000

		MFŐ5	MFŐ6	MFŐ7	MFŐ8
N	Valid	9127	9543	2583	815
	Missing	0	0	0	0
	10	450,2000	990,0000	2894,8000	,0000
	20	25551,4000	58693,6000	152204,6000	1089,4000
	30	67243,6000	166043,0000	542242,8000	177050,6000
	40	117636,6000	307812,2000	1259452,8000	801201,0000
Percentiles	50	171406,0000	444332,0000	2020979,0000	4186758,0000
	60	225996,8000	576524,2000	2703144,0000	10168499,6000
	70	277993,6000	722546,4000	3456604,8000	16182668,6000
	80	334134,0000	947051,4000	4489307,2000	24375346,0000
	90	413220,2000	1358199,0000	6613343,8000	59661633,6000

		ÉNÁ0	ÉNÁ1	ÉNÁ2	ÉNÁ3	ÉNÁ4
N	Valid	66944	155092	88835	25296	21835
	Missing	0	0	0	0	0
	10	,0000	,0000	,0000	,0000	243,6000
	20	,0000	,0000	300,0000	1248,4000	3680,2000
	30	,0000	,0000	1109,8000	3889,1000	9208,8000
	40	,0000	188,0000	2555,0000	7362,8000	16381,8000
Percentiles	50	,0000	483,0000	4565,0000	12095,5000	26581,0000
	60	,0000	1048,0000	7241,0000	19399,2000	41052,0000
	70	101,0000	2241,0000	11347,4000	30558,4000	64619,6000
	80	750,0000	4712,0000	19092,8000	50622,6000	109012,8000
	90	4860,5000	11669,7000	40622,8000	102245,9000	213384,4000

		ÉNÁ5	ÉNÁ6	ÉNÁ7	ÉNÁ8
N	Valid	9849	9164	2112	546
	Missing	0	0	0	0
	10	1197,0000	4245,5000	26462,5000	94589,5000
	20	9732,0000	26046,0000	121517,6000	452236,4000
	30	21401,0000	59931,5000	267521,3000	1284815,4000
	40	37408,0000	106712,0000	515772,0000	2940235,0000
Percentiles	50	59837,0000	173877,0000	889781,5000	5497011,5000
	60	92550,0000	275375,0000	1390622,4000	9199454,8000
	70	146302,0000	424079,0000	2140432,0000	15672654,3000
	80	238583,0000	684116,0000	3338099,2000	30807237,8000
	90	460082,0000	1306592,0000	6182086,9000	94064025,5000

4. A valós érték mellőzésének okai – Friedman teszt (AB2 adatbázis)

	Súlyozatlan átlagos rangok	Medián	Súlyozott átlagos rangok	Medián
Nem választotta, mert költséges	5,88	2	6,12	3
Nem választotta, mert nem releváns	5,89	2,5	6,14	4
Nem választotta, mert nem határozható meg az érték	5,44	1,5	5,05	1
Nem választotta, mert nincs olyan vagyonelem	5,32	1	5,51	3
Nem választotta, mert a csoport sem választotta	4,33	1	4,33	1
Nem választotta, mert az IFRS beszámoló mellett nem releváns	3,81	1	3,90	1
Nem választotta, mert adózási hátrány	3,58	1	3,40	1
Nem választotta, mert nem jár vele adóelőny	4,55	1	4,69	1
Nincs adat, hogy miért nem választotta	6,22	3,5	5,86	2

Test Statistics^a

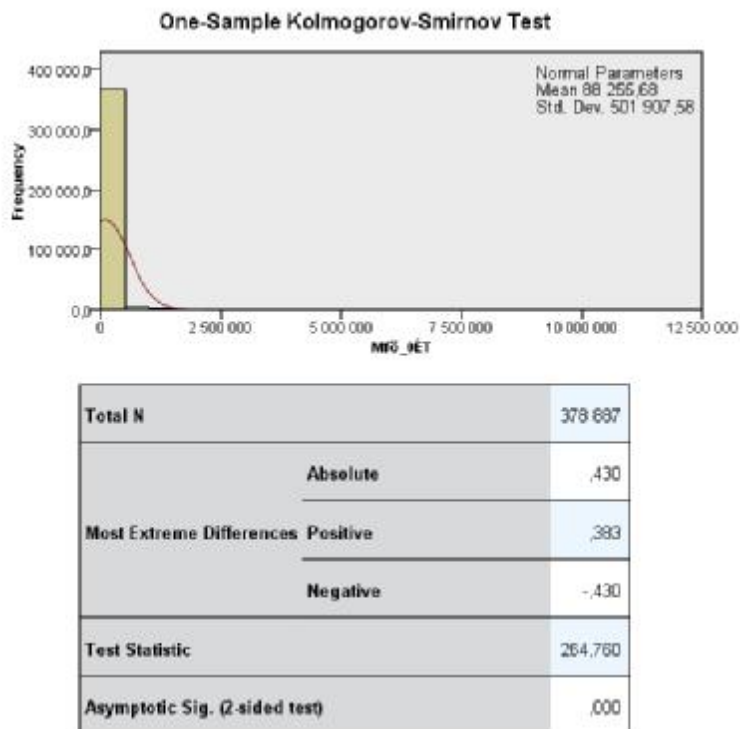
N	104	1619
Chi-Square	173,652	2667,793
df	8	8
Asymp. Sig.	,000	0,000

a. Friedman Test

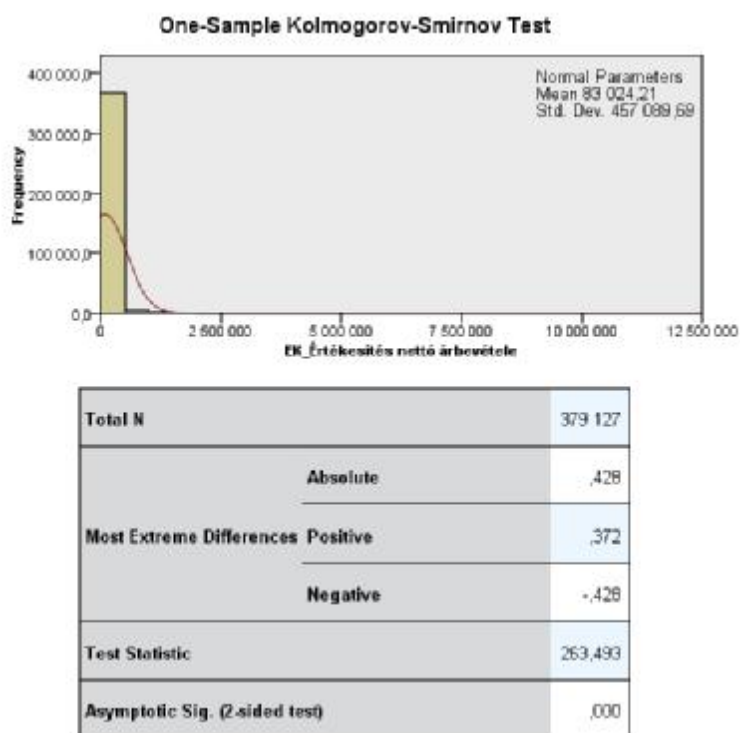
VIII. melléklet A H4 hipotézis ellenőrzésének részletes adatai

1. A mérlegfőösszeg és az árbevétel változóinak normalitásvizsgálata

Értékelési tartalékkal korrigált mérlegfőösszeg:

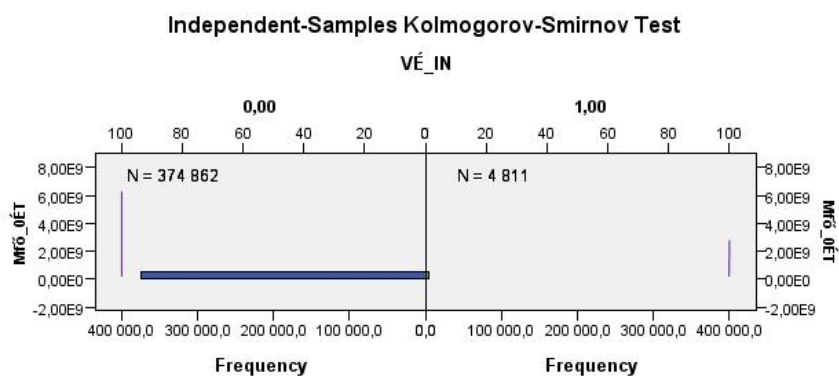

Árbevétel:

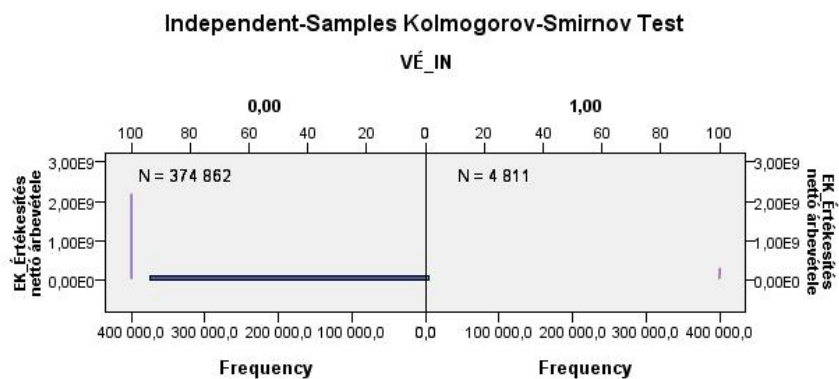
2. A valós értékelést választó gazdálkodók méret szerinti differenciálása

Mérlegfőösszeg – Kolmogorov-Smirnov teszt, $P=5\%$

Total N		379 673
Most Extreme Differences	Absolute	,537
	Positive	,537
	Negative	-,008
Test Statistic		37,024
Asymptotic Sig. (2-sided test)		,000

Árbevétel – Kolmogorov-Smirnov teszt, $P=5\%$

Total N		379 673
Most Extreme Differences	Absolute	,365
	Positive	,365
	Negative	-,000
Test Statistic		25,132
Asymptotic Sig. (2-sided test)		,000

3. Valós értékelés a méret függvényében – Friedman teszt (AB2 adatbázis)

A mérlegfőösszeg alapján:

	Súlyozatlan átlagos rangok	Medián	Súlyozott átlagos rangok	Medián
Értékhelyesbítést alkalmazók közül 100M Ft mérlegfőösszeg alatti vállalkozás	5,19	1	5,03	1
Értékhelyesbítést alkalmazók közül 100-250M Ft mérlegfőösszeg közötti vállalkozás	5,99	1	5,33	1
Értékhelyesbítést alkalmazók közül 250-500M Ft mérlegfőösszeg közötti vállalkozás	6,65	1	6,98	2
Értékhelyesbítést alkalmazók közül 500-1000M Ft mérlegfőösszeg közötti vállalkozás	6,24	1	6,46	1
Értékhelyesbítést alkalmazók közül 1000M Ft mérlegfőösszeg feletti vállalkozás	6,08	1	6,56	1
Valós értékelést alkalmazók közül 100M Ft mérlegfőösszeg alatti vállalkozás	4,70	1	4,44	1
Valós értékelést alkalmazók közül 100-250M Ft mérlegfőösszeg közötti vállalkozás	4,78	1	4,49	1
Valós értékelést alkalmazók közül 250-500M Ft mérlegfőösszeg közötti vállalkozás	5,34	1	5,36	1
Valós értékelést alkalmazók közül 500-1000M Ft mérlegfőösszeg közötti vállalkozás	5,11	1	5,23	1
Valós értékelést alkalmazók közül 1000M Ft mérlegfőösszeg feletti vállalkozás	4,91	1	5,11	1

Test Statistics^a

N	49	871
Chi-Square	50,435	1413,761
df	9	9
Asymp. Sig.	,000	0,000

a. Friedman Test

Az árbevétel alapján:

	Súlyozatlan átlagos rangok	Medián	Súlyozott átlagos rangok	Medián
Értékhelyesbítést alkalmazók közül 200M Ft árbevétel alatti vállalkozás	6,44	1	5,78	1
Értékhelyesbítést alkalmazók közül 200-500M Ft árbevétel közötti vállalkozás	6,06	1	5,64	1
Értékhelyesbítést alkalmazók közül 500-1000M Ft árbevétel közötti vállalkozás	6,32	1	6,90	2
Értékhelyesbítést alkalmazók közül 1000-2000M Ft árbevétel közötti vállalkozás	5,85	1	6,13	1
Értékhelyesbítést alkalmazók közül 2000M Ft árbevétel fölötti vállalkozás	5,33	1	5,88	1
Valós értékelést alkalmazók közül 200M Ft árbevétel alatti vállalkozás	4,68	1	4,36	1
Valós értékelést alkalmazók közül 200-500M Ft árbevétel közötti vállalkozás	5,28	1	4,69	1
Valós értékelést alkalmazók közül 500-1000M Ft árbevétel közötti vállalkozás	5,12	1	5,26	1
Valós értékelést alkalmazók közül 1000-2000M Ft árbevétel közötti vállalkozás	5,15	1	5,28	1
Valós értékelést alkalmazók közül 2000M Ft árbevétel fölötti vállalkozás	4,78	1	5,07	1

Test Statistics^a

N	49	871
Chi-Square	41,754	879,426
df	9	9
Asymp. Sig.	,000	0,000

a. Friedman Test

4. A jegyzett tőke – saját tőke arány méret szerinti differenciálása

Az értékelési tartalékkal számított saját tőke alapján:

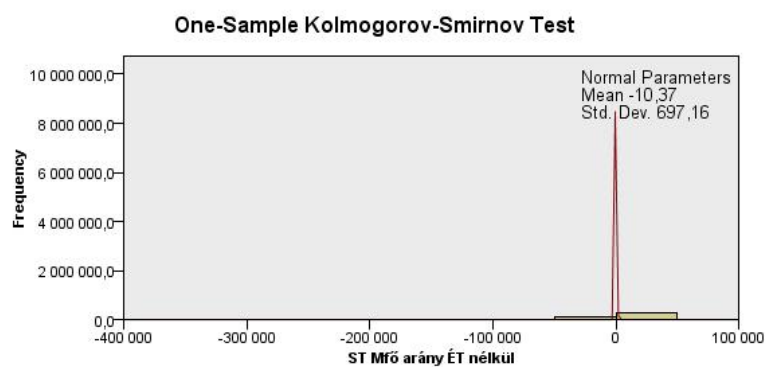
		ST_JT_KAT							
		Negatív		0%-50%		51%-66%		66% felett	
		Count	Row N %	Count	Row N %	Count	Row N %	Count	Row N %
Mérlegfőösszeg kategóriák	1,00	69496	30,8%	20435	9,1%	7701	3,4%	127825	56,7%
	2,00	12514	14,3%	3315	3,8%	1575	1,8%	70298	80,2%
	3,00	2632	10,9%	640	2,6%	254	1,0%	20720	85,5%
	4,00	2079	10,3%	464	2,3%	220	1,1%	17432	86,3%
	5,00	881	9,7%	186	2,0%	93	1,0%	7967	87,3%
	6,00	872	9,1%	216	2,3%	113	1,2%	8342	87,4%
	7,00	267	10,3%	64	2,5%	38	1,5%	2214	85,7%
	8,00	48	5,9%	18	2,2%	10	1,2%	739	90,7%
	,00	20807	31,1%	8119	12,1%	2854	4,3%	35163	52,5%
Árbevétel kategóriák	1,00	46476	30,0%	12267	7,9%	4876	3,1%	91470	59,0%
	2,00	15685	17,7%	3613	4,1%	1631	1,8%	67906	76,4%
	3,00	2752	10,9%	629	2,5%	304	1,2%	21611	85,4%
	4,00	1774	8,1%	363	1,7%	174	0,8%	19523	89,4%
	5,00	664	6,7%	159	1,6%	67	0,7%	8959	91,0%
	6,00	505	5,5%	138	1,5%	61	0,7%	8460	92,3%
	7,00	104	4,9%	42	2,0%	27	1,3%	1939	91,8%
	8,00	22	4,0%	8	1,5%	10	1,8%	506	92,7%

Az értékelési tartalék nélkül számított saját tőke alapján:

		ST_JT_ÉTO_KAT							
		Negatív		0%-50%		51%-66%		66% felett	
		Count	Row N %	Count	Row N %	Count	Row N %	Count	Row N %
Mérlegfőösszeg kategóriák	1,00	69556	30,9%	20445	9,1%	7702	3,4%	127747	56,7%
	2,00	12710	14,5%	3341	3,8%	1578	1,8%	70073	79,9%
	3,00	2804	11,6%	658	2,7%	259	1,1%	20525	84,7%
	4,00	2308	11,4%	486	2,4%	220	1,1%	17181	85,1%
	5,00	1039	11,4%	206	2,3%	100	1,1%	7782	85,3%
	6,00	1174	12,3%	233	2,4%	125	1,3%	8011	83,9%
	7,00	378	14,6%	78	3,0%	41	1,6%	2086	80,8%
	8,00	77	9,4%	20	2,5%	12	1,5%	706	86,6%
	,00	20962	31,3%	8127	12,1%	2857	4,3%	34991	52,3%
Árbevétel kategóriák	1,00	46775	30,2%	12318	7,9%	4887	3,2%	91108	58,7%
	2,00	15963	18,0%	3646	4,1%	1634	1,8%	67592	76,1%
	3,00	2903	11,5%	635	2,5%	309	1,2%	21449	84,8%
	4,00	1933	8,9%	380	1,7%	178	0,8%	19343	88,6%
	5,00	756	7,7%	161	1,6%	68	0,7%	8864	90,0%
	6,00	604	6,6%	147	1,6%	66	0,7%	8347	91,1%
	7,00	125	5,9%	44	2,1%	26	1,2%	1917	90,8%
	8,00	25	4,6%	9	1,6%	12	2,2%	500	91,6%

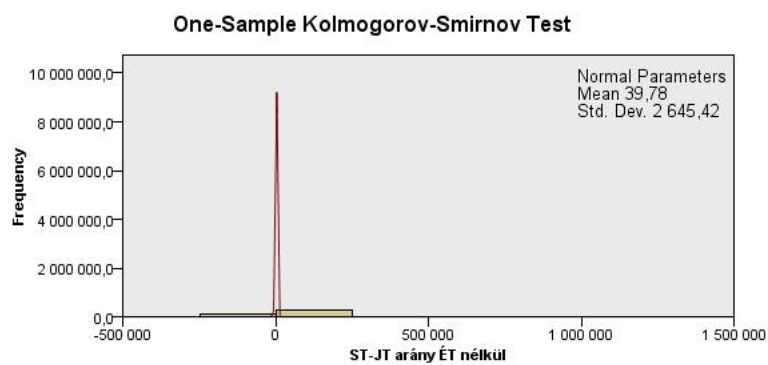
5. Az eladósodottság mutatóinak normalitásvizsgálata

Értékelési tartalékkal korrigált saját tőke – Mérlegfőösszeg arány:

Total N		379 666
Most Extreme Differences	Absolute	,493
	Positive	,493
	Negative	-,469
Test Statistic		304,028
Asymptotic Sig. (2-sided test)		,000

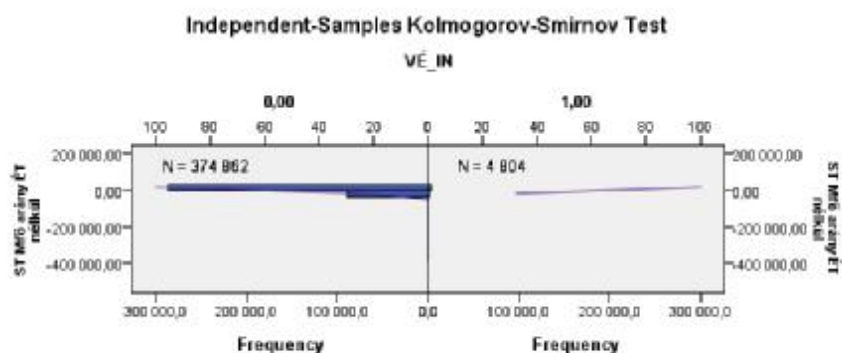
Értékelési tartalékkal korrigált saját tőke – Jegyzett tőke – arány:

Total N		377 655
Most Extreme Differences	Absolute	,452
	Positive	,441
	Negative	-,452
Test Statistic		277,951
Asymptotic Sig. (2-sided test)		,000

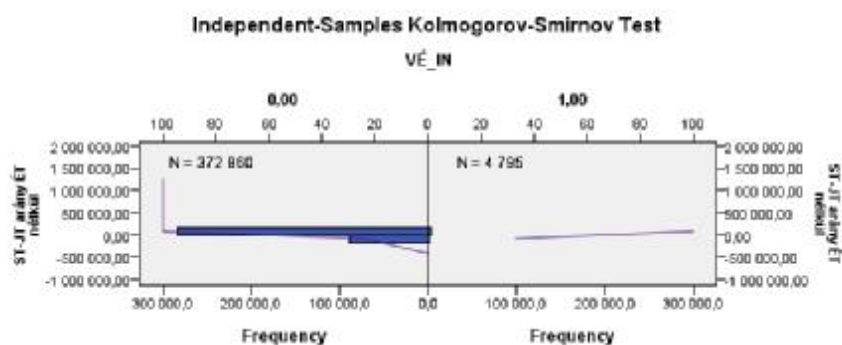
6. Tőkehelyzet a valós értékelés választásának függvényében

Saját tőke – Mérlegfőösszeg arány – Kolmogorov-Smirnov teszt, P=5%

Total N	379 666
Absolute	,185
Most Extreme Differences Positive	,069
Negative	-,185
Test Statistic	12,715
Asymptotic Sig. (2-sided test)	,000

Jegyzett tőke – Saját tőke –arány – Kolmogorov-Smirnov teszt, P=5%

Total N	377 656
Absolute	,096
Most Extreme Differences Positive	,000
Negative	-,096
Test Statistic	6,574
Asymptotic Sig. (2-sided test)	,000

7. A valós értékelés hatása az eladósodottsági mutatók szerinti eloszlásra

Saját tőke – mérlegfőösszeg arány:

Count		ST_ÉT0_KAT					Total
		Negatív	0%-25%	26%-50%	51%-75%	75% felett	
ST_MFŐ_KAT	Negatív	332	0	0	0	0	332
	0%-25%	692	436	0	0	0	1128
	26%-50%	316	416	377	0	0	1109
	51%-75%	181	182	410	393	0	1166
	75% felett	58	57	86	256	619	1076
Total		1579	1091	873	649	619	4811

Jegyzett tőke – saját tőke arány:

Count		ST_JT_ÉT0_KAT				Total
		Negatív	0%-50%	51%-66%	66% felett	
ST_JT_KAT	Negatív	332	0	0	0	332
	0%-50%	114	36	0	0	150
	51%-66%	44	27	3	0	74
	66% felett	1099	223	104	2822	4248
Total		1589	286	107	2822	4804

8. A valós értékelést nem választó gazdálkodókból választott minta jellemzői

Mérlegfőösszeg kategóriák

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
4,00	1401	34,4	34,4	34,4
5,00	899	22,1	22,1	56,5
6,00	1263	31,0	31,0	87,5
7,00	412	10,1	10,1	97,6
8,00	98	2,4	2,4	100,0
Total	4073	100,0	100,0	

Árbevétel kategóriák

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
4,00	1764	43,3	43,3	43,3
5,00	1030	25,3	25,3	68,6
6,00	1077	26,4	26,4	95,0
7,00	164	4,0	4,0	99,1
8,00	38	,9	,9	100,0
Total	4073	100,0	100,0	

		Tárgyi eszközök aránya	Ingatlanok bruttó érték aránya
N	Valid	4073	4073
	Missing	0	0
Mean		,6283	,7932
Median		,6166	,7812
Minimum		,30	,60
Maximum		1,00	1,00
Percentiles	10	,3652	,6327
	20	,4276	,6717
	30	,4892	,7054
	40	,5522	,7420
	50	,6166	,7812
	60	,6814	,8196
	70	,7550	,8681
	80	,8336	,9240
	90	,9162	,9832

9. A logisztikus regressziós modell részletei

Categorical Variables Codings

		Frequency	Parameter coding		
			(1)	(2)	(3)
ST_JT_ÉT0_KAT	Negativ	1841	1,000	,000	,000
	0%-50%	360	,000	1,000	,000
	51%-66%	144	,000	,000	1,000
	66% felett	6532	,000	,000	,000

Model Summary

Step	-2 Log likelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square
1	10934,145 ^a	,137	,184

Hosmer and Lemeshow Test

Step	Chi-square	df	Sig.
1	,000	1	1,000

Contingency Table for Hosmer and Lemeshow Test

		VÉ_IN = ,00		VÉ_IN = 1,00		Total
		Observed	Expected	Observed	Expected	
Step 1	1	3710	3710,000	2822	2822,000	6532
	2	111	111,000	393	393,000	504
	3	252	252,000	1589	1589,000	1841

Classification Table^a

Observed		Predicted		
		VÉ_IN		Percentage Correct
		,00	1,00	
Step 1	VÉ_IN ,00	3710	363	91,1
	VÉ_IN 1,00	2822	1982	41,3
Overall Percentage				64,1

a. The cut value is ,500

Variables in the Equation

Variables in the Equation							
		B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Step 1 ^a	ST_JT_ÉT0_KAT			993,334	3	,000	
	ST_JT_ÉT0_KAT(1)	2,115	,072	856,710	1	,000	8,290
	ST_JT_ÉT0_KAT(2)	1,626	,133	149,841	1	,000	5,081
	ST_JT_ÉT0_KAT(3)	1,335	,192	48,208	1	,000	3,802
	Constant	-,274	,025	119,970	1	,000	,761

a. Variable(s) entered on step 1: ST_JT_ÉT0_KAT.

10. A valós értékelés választásának okai – Friedman teszt (AB2 adatbázis)

	Súlyozatlan átlagos rangok	Medián	Súlyozott átlagos rangok	Medián
Tőkehelyzet miatt választotta	4,69	1	4,89	2
Tulajdonosi elvárás miatt választotta	4,95	2	4,76	2
Eredményjavítás miatt választotta	3,64	1	3,41	1
Vállalatcsoport választása miatt választotta	3,49	1	3,72	1
IFRS beszámoló miatt választotta	3,19	1	3,50	1
Hitelképesség vizsgálat miatt választotta	4,41	1	4,51	1
Adózási előnyök miatt választotta	3,62	1	3,20	1

Test Statistics^a

N	49	976
Chi-Square	51,154	989,421
df	6	6
Asymp. Sig.	,000	0,000

a. Friedman Test

11. A külföldi többségi tulajdonú gazdálkodók statisztikái

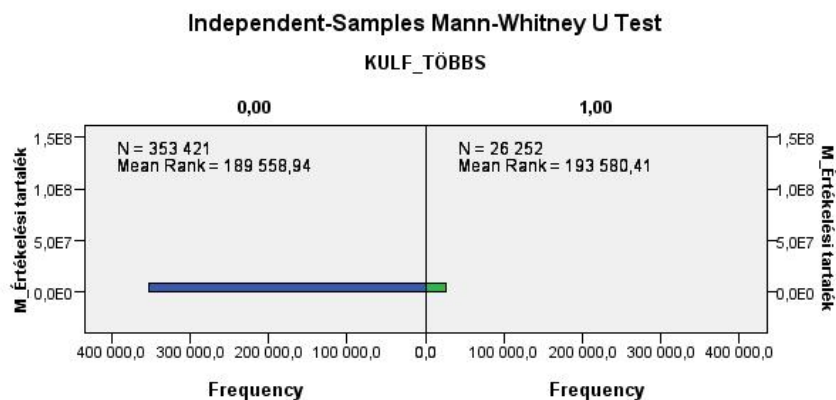
A valós értékelés választásának gyakorisága a külföldi többségi tulajdon függvényében:

		VÉ_IN			
		,00		1,00	
		Count	Row N %	Count	Row N %
KULF_TÖBBS	,00	349457	98,9%	3964	1,1%
	1,00	25405	96,8%	847	3,2%

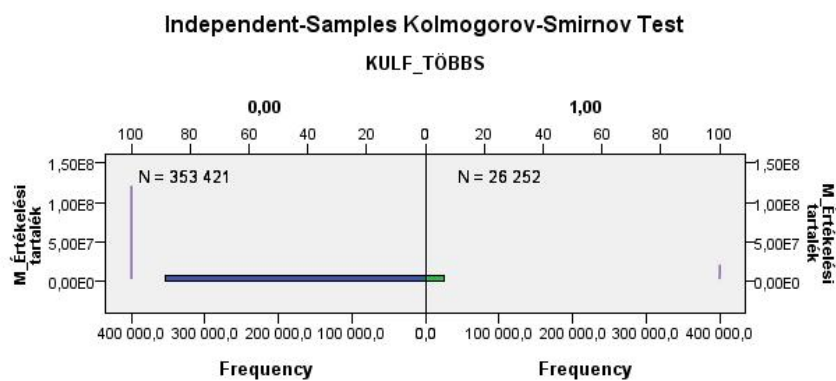
A külföldi többségi tulajdonú gazdálkodók méret szerinti csoportosítása:

		KULF_TÖBBS			
		,00		1,00	
		Count	Row N %	Count	Row N %
Mérlegfőösszeg kategóriák (ÉT nélkül)	1,00	217139	96,2%	8579	3,8%
	2,00	81965	93,2%	5965	6,8%
	3,00	21640	89,1%	2647	10,9%
	4,00	17180	85,4%	2942	14,6%
	5,00	7201	79,9%	1817	20,1%
	6,00	6630	71,1%	2695	28,9%
	7,00	1368	55,0%	1119	45,0%
	8,00	298	37,9%	488	62,1%
Árbevétel kategóriák	,00	59533	88,9%	7411	11,1%
	1,00	148287	95,6%	6805	4,4%
	2,00	84853	95,5%	3982	4,5%
	3,00	23737	93,8%	1559	6,2%
	4,00	19932	91,3%	1903	8,7%
	5,00	8531	86,6%	1318	13,4%
	6,00	7142	77,9%	2022	22,1%
	7,00	1212	57,4%	900	42,6%
	8,00	194	35,5%	352	64,5%

Az értékelési tartalék különbözősége a külföldi többségi tulajdon függvényében ($p=5\%$):

Total N	379 673
Mann-Whitney U	4 737 276 127,500
Wilcoxon W	5 081 873 005,500
Test Statistic	4 737 276 127,500
Standard Error	3 319 389,770
Standardized Test Statistic	29,605
Asymptotic Sig. (2-sided test)	,000

Total N	379 673
Absolute	,022
Most Extreme Differences Positive	,022
Negative	-,000
Test Statistic	,917
Asymptotic Sig. (2-sided test)	,370

IX. melléklet A H5 hipotézis ellenőrzésének részletes adatai

1. A valós érték mérésének módszerei (AB2 adatbázis)

Friedman teszt				
	Súlyozatlan átlagos rangok	Medián	Súlyozott átlagos rangok	Medián
Valós érték mérése: jegyzett piaci árak	3,70	3	3,77	2
Valós érték mérése: összehasonlító árak	3,45	2	3,39	2
Valós érték mérése: bevételalapú módszerek	2,37	1	2,58	1
Valós érték mérése: költség alapú módszerek	2,67	1	2,54	1
Valós érték mérése: kombinált módszerek	2,81	1	2,72	1

Test Statistics ^a		
N	49	976
Chi-Square	41,554	813,121
df	4	4
Asymp. Sig.	,000	0,000

a. Friedman Test

Wilcoxon előjeles rangpróba – súlyozatlan változók

		N	Mean Rank	Sum of Ranks
Összehasonlító ár - Jegyzett piaci ár	Negative Ranks	19 ^a	15,63	297,00
	Positive Ranks	12 ^b	16,58	199,00
	Ties	18 ^c		
	Total	49		
Bevétel - Jegyzett piaci ár	Negative Ranks	26 ^d	13,50	351,00
	Positive Ranks	0 ^e	,00	,00
	Ties	23 ^f		
	Total	49		
Költség - Jegyzett piaci ár	Negative Ranks	25 ^g	15,70	392,50
	Positive Ranks	4 ^h	10,63	42,50
	Ties	20 ⁱ		
	Total	49		
Kombinált - Jegyzett piaci ár	Negative Ranks	24 ^j	16,81	403,50
	Positive Ranks	9 ^k	17,50	157,50
	Ties	16 ^l		
	Total	49		
Bevétel - Összehasonlító ár	Negative Ranks	22 ^m	11,50	253,00
	Positive Ranks	0 ⁿ	,00	,00
	Ties	27 ^o		
	Total	49		
Költség - Összehasonlító ár	Negative Ranks	20 ^p	13,10	262,00
	Positive Ranks	4 ^q	9,50	38,00
	Ties	25 ^r		
	Total	49		
Kombinált - Összehasonlító ár	Negative Ranks	22 ^s	14,73	324,00
	Positive Ranks	9 ^t	19,11	172,00
	Ties	18 ^u		
	Total	49		
Költség - Bevétel	Negative Ranks	2 ^v	4,75	9,50
	Positive Ranks	8 ^w	5,69	45,50
	Ties	39 ^x		
	Total	49		
Kombinált - Bevétel	Negative Ranks	3 ^y	2,83	8,50
	Positive Ranks	11 ^z	8,77	96,50
	Ties	35 ^{aa}		
	Total	49		
Kombinált - Költség	Negative Ranks	8 ^{ab}	5,50	44,00
	Positive Ranks	9 ^{ac}	12,11	109,00
	Ties	32 ^{ad}		
	Total	49		

Test Statistics^a

	Összeha sonlító ár - Jegyzett piaci ár	Bevétel - Jegyzett piaci ár	Költség - Jegyzett piaci ár	Kombinál t - Jegyzett piaci ár	Bevétel - Összeha sonlító ár	Költség - Összeha sonlító ár	Kombinál t - Összeha sonlító ár	Költség - Bevétel	Kombinál t - Bevétel	Kombinál t - Költség
Z	-,971 ^b	-4,501 ^b	-3,815 ^b	-2,222 ^b	-4,146 ^b	-3,227 ^b	-1,509 ^b	-1,860 ^c	-2,790 ^c	-1,559 ^c
Asymp. Sig. (2-tailed)	,331	,000	,000	,026	,000	,001	,131	,063	,005	,119

a. Wilcoxon Signed Ranks Test

b. Based on positive ranks.

c. Based on negative ranks.

Wilcoxon előjeles rangpróba – súlyozott változók

		N	Mean Rank	Sum of Ranks
Összehasonlító ár - Jegyzett piaci ár	Negative Ranks	348 ^a	261,00	90829,00
	Positive Ranks	198 ^b	295,46	58502,00
	Ties	430 ^c		
	Total	976		
Bevétel - Jegyzett piaci ár	Negative Ranks	452 ^d	226,50	102378,00
	Positive Ranks	0 ^e	,00	,00
	Ties	524 ^f		
	Total	976		
Költség - Jegyzett piaci ár	Negative Ranks	559 ^g	297,52	166314,00
	Positive Ranks	44 ^h	358,91	15792,00
	Ties	373 ⁱ		
	Total	976		
Kombinált - Jegyzett piaci ár	Negative Ranks	537 ^j	317,77	170640,50
	Positive Ranks	153 ^k	442,84	67754,50
	Ties	286 ^l		
	Total	976		
Bevétel - Összehasonlító ár	Negative Ranks	326 ^m	163,50	53301,00
	Positive Ranks	0 ⁿ	,00	,00
	Ties	650 ^o		
	Total	976		
Költség - Összehasonlító ár	Negative Ranks	419 ^p	255,35	106990,50
	Positive Ranks	86 ^q	241,56	20774,50
	Ties	471 ^r		
	Total	976		
Kombinált - Összehasonlító ár	Negative Ranks	427 ^s	273,20	116654,50
	Positive Ranks	172 ^t	366,54	63045,50
	Ties	377 ^u		
	Total	976		
Költség - Bevétel	Negative Ranks	153 ^v	91,15	13945,50
	Positive Ranks	134 ^w	204,35	27382,50
	Ties	689 ^x		
	Total	976		
Kombinált - Bevétel	Negative Ranks	165 ^y	102,88	16975,50
	Positive Ranks	224 ^z	262,85	58879,50
	Ties	587 ^{aa}		
	Total	976		
Kombinált - Költség	Negative Ranks	114 ^{ab}	76,08	8673,00
	Positive Ranks	153 ^{ac}	177,16	27105,00
	Ties	709 ^{ad}		
	Total	976		

Test Statistics^a

	Összeha sonlító ár - Jegyzett piaci ár	Bevétel - Jegyzett piaci ár	Költség - Jegyzett piaci ár	Kombinál t - Jegyzett piaci ár	Bevétel - Összeha sonlító ár	Költség - Összeha sonlító ár	Kombinál t - Összeha sonlító ár	Költség - Bevétel	Kombinál t - Bevétel	Kombinál t - Költség
Z	-4,436 ^b	-18,616 ^b	-17,742 ^b	-9,905 ^b	-15,830 ^b	-13,259 ^b	-6,413 ^b	-4,923 ^c	-9,635 ^c	-7,420 ^c
Asymp. Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000

a. Wilcoxon Signed Ranks Test

b. Based on positive ranks.

c. Based on negative ranks.

2. Valós értékelési módszerek és az ingatlanok valós értékelése

Friedman teszt

	Ritkán találkozott az ingatlanok valós értékelésével				Gyakrabban találkozott az ingatlanok valós értékelésével			
	Súlyozatlan átlagos rangok	Medián	Súlyozott átlagos rangok	Medián	Súlyozatlan átlagos rangok	Medián	Súlyozott átlagos rangok	Medián
Valós érték mérése: jegyzett piaci árak	3,70	2,5	3,78	2	3,75	4	3,78	4
Valós érték mérése: összehasonlító árak	3,47	1,5	3,42	1	3,54	4	3,29	3
Valós érték mérése: bevételalapú módszerek	2,36	1	2,69	1	2,29	1	2,13	1
Valós érték mérése: költség alapú módszerek	2,66	1	2,43	1	2,75	1,5	3,00	2
Valós érték mérése: kombinált módszerek	2,81	1	2,68	1	2,67	1	2,80	1

Test Statistics^a

N	32	775	12	182
Chi-Square	27,767	722,315	10,889	157,899
df	4	4	4	4
Asymp. Sig.	0,028	0,000	0,028	0,000

a. Friedman Test

Wilcoxon előjeles rangpróba – csoport: ritkábban talákozott ingatlanokkal

		N	Mean Rank	Sum of Ranks
Összehasonlító ár - Jegyzett piaci ár	Negative Ranks	293 ^b	229,07	67117,00
	Positive Ranks	166 ^c	231,64	38453,00
	Ties	316 ^d		
	Total	775		
Bevétel - Jegyzett piaci ár	Negative Ranks	339 ^e	170,00	57630,00
	Positive Ranks	0 ^f	,00	,00
	Ties	436 ^g		
	Total	775		
Költség - Jegyzett piaci ár	Negative Ranks	457 ^h	243,59	111321,00
	Positive Ranks	28 ⁱ	233,36	6534,00
	Ties	290 ^j		
	Total	775		
Kombinált - Jegyzett piaci ár	Negative Ranks	424 ^k	247,34	104871,50
	Positive Ranks	116 ^l	355,16	41198,50
	Ties	235 ^m		
	Total	775		
Bevétel - Összehasonlító ár	Negative Ranks	236 ⁿ	118,50	27966,00
	Positive Ranks	0 ^o	,00	,00
	Ties	539 ^p		
	Total	775		
Költség - Összehasonlító ár	Negative Ranks	326 ^q	172,83	56341,00
	Positive Ranks	20 ^r	184,50	3690,00
	Ties	429 ^s		
	Total	775		
Kombinált - Összehasonlító ár	Negative Ranks	334 ^t	178,71	59689,00
	Positive Ranks	96 ^u	343,50	32976,00
	Ties	345 ^v		
	Total	775		
Költség - Bevétel	Negative Ranks	150 ^w	83,50	12525,00
	Positive Ranks	68 ^x	166,85	11346,00
	Ties	557 ^y		
	Total	775		
Kombinált - Bevétel	Negative Ranks	162 ^z	81,50	13203,00
	Positive Ranks	148 ^{aa}	236,50	35002,00
	Ties	465 ^{ab}		
	Total	775		
Kombinált - Költség	Negative Ranks	48 ^{ac}	28,67	1376,00
	Positive Ranks	116 ^{ad}	104,78	12154,00
	Ties	611 ^{ae}		
	Total	775		

Test Statistics^{a,b}

	Összehasonlító ár - Jegyzett piaci ár	Bevétel - Jegyzett piaci ár	Költség - Jegyzett piaci ár	Kombinált t - Jegyzett piaci ár	Bevétel - Összehasonlító ár	Költség - Összehasonlító ár	Kombinált t - Összehasonlító ár	Költség - Bevétel	Kombinált t - Bevétel	Kombinált t - Költség
Z	-5,107 ^c	-16,200 ^c	-17,178 ^c	-8,882 ^c	-13,466 ^c	-14,380 ^c	-5,279 ^c	-,670 ^c	-7,055 ^d	-9,100 ^d
Asymp. Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,503	,000	,000

b. Wilcoxon Signed Ranks Test

c. Based on positive ranks.

d. Based on negative ranks.

Wilcoxon előjeles rangpróba – csoport: gyakrabban találkozott ingatlanokkal

		N	Mean Rank	Sum of Ranks
Összehasonlító ár - Jegyzett piaci ár	Negative Ranks	53 ^b	28,84	1528,50
	Positive Ranks	32 ^c	66,45	2126,50
	Ties	97 ^d		
	Total	182		
Bevétel - Jegyzett piaci ár	Negative Ranks	106 ^e	53,50	5671,00
	Positive Ranks	0 ^f	,00	,00
	Ties	76 ^g		
	Total	182		
Költség - Jegyzett piaci ár	Negative Ranks	95 ^h	48,84	4640,00
	Positive Ranks	16 ⁱ	98,50	1576,00
	Ties	71 ^j		
	Total	182		
Kombinált - Jegyzett piaci ár	Negative Ranks	106 ^k	70,81	7506,00
	Positive Ranks	28 ^l	54,96	1539,00
	Ties	48 ^m		
	Total	182		
Bevétel - Összehasonlító ár	Negative Ranks	85 ⁿ	43,00	3655,00
	Positive Ranks	0 ^o	,00	,00
	Ties	97 ^p		
	Total	182		
Költség - Összehasonlító ár	Negative Ranks	88 ^q	97,20	8553,50
	Positive Ranks	66 ^r	51,23	3381,50
	Ties	28 ^s		
	Total	182		
Kombinált - Összehasonlító ár	Negative Ranks	88 ^t	107,19	9432,50
	Positive Ranks	67 ^u	39,66	2657,50
	Ties	27 ^v		
	Total	182		
Költség - Bevétel	Negative Ranks	3 ^w	32,50	97,50
	Positive Ranks	66 ^x	35,11	2317,50
	Ties	113 ^y		
	Total	182		
Kombinált - Bevétel	Negative Ranks	3 ^z	42,50	127,50
	Positive Ranks	67 ^{aa}	35,19	2357,50
	Ties	112 ^{ab}		
	Total	182		
Kombinált - Költség	Negative Ranks	66 ^{ac}	40,29	2659,00
	Positive Ranks	28 ^{ad}	64,50	1806,00
	Ties	88 ^{ae}		
	Total	182		

Test Statistics^{a,b}

	Összehasonlító ár - Jegyzett piaci ár	Bevétel - Jegyzett piaci ár	Költség - Jegyzett piaci ár	Kombinált t - Jegyzett piaci ár	Bevétel - Összehasonlító ár	Költség - Összehasonlító ár	Kombinált t - Összehasonlító ár	Költség - Bevétel	Kombinált t - Bevétel	Kombinált t - Költség
Z	-1,339 ^c	-9,141 ^d	-4,550 ^d	-6,902 ^d	-8,136 ^d	-4,705 ^d	-6,101 ^d	-6,842 ^c	-6,707 ^c	-1,644 ^d
Asymp. Sig. (2-tailed)	,180	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,100

b. Wilcoxon Signed Ranks Test

c. Based on negative ranks.

d. Based on positive ranks.